

**М.І. ГИЛЬ, О.В. КОНОВАЛОВ,
Є.М. АГАПОВА, Р.Л. СУСОЛ**

ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

За редакцією М.І. Гиль

Автори: М.І. Гиль, О.В. Коновалов, Є.М. Агапова, Р.Л. Сусол,

*Допущено
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для підготовки фахівців
зі спеціальностей 7.130201-, 8.130201-«Технологія виробництва і
переробки продукції тваринництва»
спеціалізації «Кінологія»*

**Одеса
Одеський державний аграрний університет
2010**

ББК 46.73
Г 47
УДК 636.7.088

Г 47 Гиль М.І., Коновалов О.В., Агапова Є.М., Сусол Р.Л. **Дресирування собак:** навчальний посібник. – Одеса: ОДАУ, 2010. – 296 с.

У навчальному посібнику подано теоретичні основи дресирування собак, методи та прийоми дресирування та методика вироблення умовних рефлексів, ґрунтовно викладено навички та порядок їх формування у тварин, умови і фактори, що на це впливають.

Автори приділили увагу поясненню сутті індивідуального підходу під час дресирування собак та вказали на небажані зв'язки та похибки у процесі дресирування і тренування собак.

Посібник містить детальну інформацію з методики та техніки дресирування собак за загальним і спеціальним курсами дресирування собак. Він розрахований на студентів природничих спеціальностей вищих закладів освіти України, фахівців кінологічної галузі: спеціалістів МВС України, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Служби безпеки України, а також аматорів-кінологів громадських організацій.

ISBN

Рецензенти:

Карунський Олексій Йосифович – доктор сільськогосподарських наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри генетики, розведення та годівлі сільськогосподарських тварин Одеського державного аграрного університету

Іванова Олена Вільямівна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри годівлі та розведення сільськогосподарських тварин Миколаївського державного аграрного університету, експерт-кінолог національної категорії

Григоровський Григорій Павлович – начальник Кінологічного центру УМВС України в Миколаївській області, підполковник міліції, експерт-кінолог національної категорії, інструктор кінологічного підрозділу місії ООН

ISBN

ЗМІСТ

Вступ	6
Тема 1. Теоретичні основи дресирування собак	10
1.1. Поняття про подразники які застосовують при дресируванні собак	11
1.2. Безумовні подразники	12
1.3. Умовні подразники	12
Тема 2. Методи та прийоми дресирування собак	14
2.1. Методи дресирування	14
2.2. Прийоми дресирування	16
Тема 3. Методика вироблення умовних рефлексів при дресируванні собак	22
Тема 4. Навички та порядок їх формування	28
Тема 5. Умови, що впливають на роботу собаки	32
5.1. Поняття про працездатність та роботу собаки	32
5.2. Фактори, що забезпечують безвідмовну роботу собаки	34
Тема 6. Індивідуальний підхід при дресируванні собак	36
6.1. Дресирування собак з різними типами вищої нервової діяльності	36
6.2. Дресирування собак з різними переважаючими реакціями поведінки	37
6.3. Дресирування собак з урахуванням їх віку, статі, умов вирощування та ступеня підготовленості	38
Тема 7. Помилки та небажані зв'язки при дресируванні та тренуванні собак	40
7.1. Помилки, що допускаються дресирувальником	40
7.2. Небажані зв'язки у дресированих собак	45
Тема 8. Загальні положення методики та техніки дресирування собак	49
Тема 9. Підготовчі прийоми загального курсу дресирування собак	57
9.1. Установлення правильного контакту дресирувальника із собакою	57
9.2. Привчання до клички	58
9.3. Привчання до спеціального спорядження	58
9.4. Привчання до чищення та показу для огляду	60
9.5. Розвиток фізичної витривалості	60
9.6. Привчання до темряви, непогоди та до інших незвичайних умов	61
9.7. Привчання до перевезення на автомобілі	61
9.8. Привчання собаки до спокійного ставлення до пострілів та до інших сильних світлових та звукових подразників	62
Тема 10. Основні прийоми загального курсу дресирування	65

10.1. Привчання собаки переходити у вільний стан	65
10.2. Привчання собаки підходити до дресирувальника	66
10.3. Привчання до руху поруч із дресирувальником	68
10.4. Привчання сідати	71
10.5. Привчання лягати	75
10.6. Привчання стояти	78
10.7. Привчання до підношення предметів (апортирування)	80
10.8. Привчання до подолання перешкод	85
10.9. Привчання до подачі голосу (гавкіт)	92
10.10. Привчання до переповзання	94
10.11. Привчання до припинення небажаних дій	95
10.12. Привчання не брати корм без дозволу	97
10.13. Привчання до руху поперед дресирувальника	99
Тема 11. Додаткові прийоми загального курсу дресирування	105
11.1. Привчання до повернення на місце	105
11.2. Привчання плавати	106
11.3. Привчання до уповільнення темпу руху	108
11.4. Привчання до охорони речей	109
11.5. Привчання до спокійної роботи в групі дресирувальників з собаками	110
Тема 12. Підготовчі прийоми курсу спеціального дресирування собак	113
12.1. Розвиток нюхо-пошукової реакції	113
12.2. Розвиток активно-оборонної реакції (злості)	115
Тема 13. Основні прийоми курсу спеціального дресирування	119
13.1. Привчання до затримки та вартування людини	119
13.2. Привчання до пошуку людини по запаховому сліду	125
Тема 14. Привчання собак до вибірки речі	168
Тема 15. Привчання собак до вибірки людини	189
Тема 16. Привчання собак до одорологічної ідентифікації	195
16.1. Пристрій приладу «Шершень» і його тактико-технічні дані	195
16.2. Одорологічна вибірка речей	197
16.3. Одорологічна вибірка людини	198
16.4. Одорологічна ідентифікація сліду	199
Тема 17. Привчання собак до обшуку місцевості та приміщень	201
Тема 18. Привчання до сторожової служби	213
Тема 19. Привчання до огляду транспортних засобів	219
Тема 20. Привчання до керування по радіо та іншими технічними засобами	225
Тема 21. Дресирування собак вартової служби	227
Тема 22. Дресирування собак по пошуку наркотичних речовин	232
22.1. Відбір собак для пошуку наркотичних речовин	234

22.2. Методика і техніка дресирування собак з пошуку та виявлення наркотичних речовин	234
22.2.1. Базове дресирування собак з пошуку наркотичних речовин	239
22.2.2. Постановка на запах (апортирувальні ігри)	246
22.2.3. Навчання пошуку	253
22.3. Підготовка до пошуку наркотиків	256
Тема 23. Дресирування собак з пошуку вибухових речовин	271
23.1. Відбір собак для використання у роботі з пошуку вибухівки	271
23.2. Методика підготовки собак з пошуку вибухових речовин за допомогою апортирувального методу дресирування	273
23.3. Методика підготовки собак до пошуку вибухових речовин за допомогою харчового методу дресирування	283
23.4. Привчання собак до огляду об'єктів	286
Тема 24. Правила особистої гігієни та заходи безпеки при роботі з собакою	292
Предметний покажчик	294
Список літератури	296

ВСТУП

Задачею будь-якого дресирування є прагнення домогтися однієї мети – навчити собаку спеціальній службі: пошуковій (для певного напрямку роботи), охороні й затримці людей, пошуку наркотиків або вибухових речовин, пошуку людини по запаховому сліду та інше.

У свій час геніальний полководець Олександр Македонський «поставив під рушницю» чотири тисячі собак. Величезні мастифоподібні пси, одягнені в попони з кольчуги, обертали назад не тільки піших і кінних воїнів, але навіть бойових слонів персів.

А.Гітлер мав у своїй армії чотириста тисяч відмінно навчених собак. Більшу їх частину становили знамениті універсальні німецькі вівчарки, але чимало було й інших серйозних у службовому, бойовому відношенні порід: різеншнауцери, добермани, німецькі доги. Вівчарок використовували для охорони й супроводу вищих офіцерських чинів Вермахту Німеччини.

У колишньому СРСР значна частка собак працювала в ГУЛАГу. 75% — охорона таборів, 10% — прикордонного війська, 8% — позавідомча охорона, 5% — карний розшук, 2% — контррозвідка.

Під час другої Світової війни собаки служили зв'язківцями, саперами, санітарами, підриwnиками, їх роль досить суттєва.

Міліція з повагою ставиться до собак-шукачів. Знаменитий Султан з карного розшуку, що послужив прообразом героя відомого фільму «До мене, Мухтар!», повернув державі украдені цінності на загальну суму 14 мільйонів рублів (у грошах до 1961 року).

Інтерпол завжди широко використовував останні наукові досягнення, а кінологію поліцейські служби західних країн не відокремлювали від науки. Так, у 1971 році Пентагон виділив своїм вченим 1 мільярд доларів для виведення «суперсобаки». Безсумнівно, малося на увазі насамперед розвиток одорології (науки про запахи) на органічному, електронному й іншому рівнях. У цьому контексті навіть відомо таке, що поруч із собаками навіть свині використовуються у Франції для пошуку підземних грибів – трюфелів. А митна служба давно користується навченими свинями, щоб не допускати провозу наркотиків. Виявляється, чутливість до запаху наркотиків у свинок вище, ніж у собак.

Одорологи рекомендували Інтерполу новий метод пошуку злочинців, забір, повітря з місця злочину для вибірки собаками серед підозрюваних. Так, за короткий період перебування в приміщенні, на відкритій місцевості із земляним ґрунтом злочинець однаково залишає запахові сліди. Молекули запаху осідають на землі, стінах, тканині. Через ці особливості сьогодні у присутності понятих, пояснивши підозрюваному ситуацію, собаці дають нюхати консервант повітря з місця злочину, і він безпомилково знаходить людину з ідентичним запахом, а запах настільки ж індивідуальний і неповторний, як і відбитки пальців.

При знаходженні на місці злочину речі, можливо, залишеної злочинцем, завдання кінолога значно спрощується. Сірник, волосся, ниточка тканини з одягу, поміщені в герметичну упаковку, зберігають запах людини, що розшукують кілька місяців.

Запах несе у своєму складі величезну інформацію про особистості людини. Навіть психічний стан впливає на запах. У гніві людина додає до своїх потовиділень адреналін, у страху – інші хімічні й гормональні речовини. Здоров'я людини, його харчування, колір шкіри, зловживання певними медикаментами, наркотиками, про все це може розповісти запах.

Навчитися по поведінці собаки визначати особливості запаху, сприйнятого ним – одне із завдань співдружності одорологів і кінологів. Те, що собака не вміє говорити, зрозуміло, є своєрідною перешкодою. Якоюсь мірою собака має мову жестів, звуків, та й уміло знята енцефалограма, комплексний аналіз його фізіологічного стану (щось подібне до детектора неправди) можуть допомогти контакту людини й тварини.

Користь від застосування собак приносить набагато більший прибуток, ніж витрати на їх утримання і навчання. За даними 1991 року 27% злочинів у Великобританії було розкрито за допомогою кінологів. У спеціальних школах вони вивчають фізіологію, психологію, морфологію, одорологію, інші науки. Навчання проходить разом із собаками, кожен з яких закріплений за певним слухачем. Ніяке технічне нововведення не проходить повз увагу кінологів Інтерполу.

Уже багато років тому були винайдені мініатюрні радіопередавачі, убудовані в нашийник, що єднають собаку з власником краще будь-якого повідця. З розвитком телебачення на нашийнику собаки стали кріпити мініатюрну телекамеру. Таким чином, перебуваючи на великій відстані, господар чує й бачить разом із собакою.

Для кожного спеціального завдання поліція використовує окрему породу собак, з огляду як на кліматичні, так і професійні умови роботи. Крім підготовки собак для своїх служб розплідники дресирують собак і для населення. Так, австралійський поліцейський розплідник у рік продає до двохсот вартових собак приватним особам. А от ціна одного собаки коливається від 15 до 20 тисяч доларів США.

Єдиний в світі кінологічний підрозділ ООН, аналогів якого не існує – Кінологічний миротворчий підрозділ МВС України, який був створений спеціально для участі в миротворчій діяльності в Косово (Югославія), працював з 2000 по 2008 рік. Склад оперативної групи підрозділу включав в себе п'ять кінологів зі службовими собаками з пошуку вибухівки та зброї, десять кінологів із службовими собаками з пошуку наркотиків і десять кінологів із службовими собаками патрульно-розшукового напрямку діяльності.

Варто, мабуть, коротко показати наглядно роботу Українського миротворчого Кінологічного підрозділу ООН у Косово хоча б за один рік з червня 2003 по липень 2004 року (рис. 1).

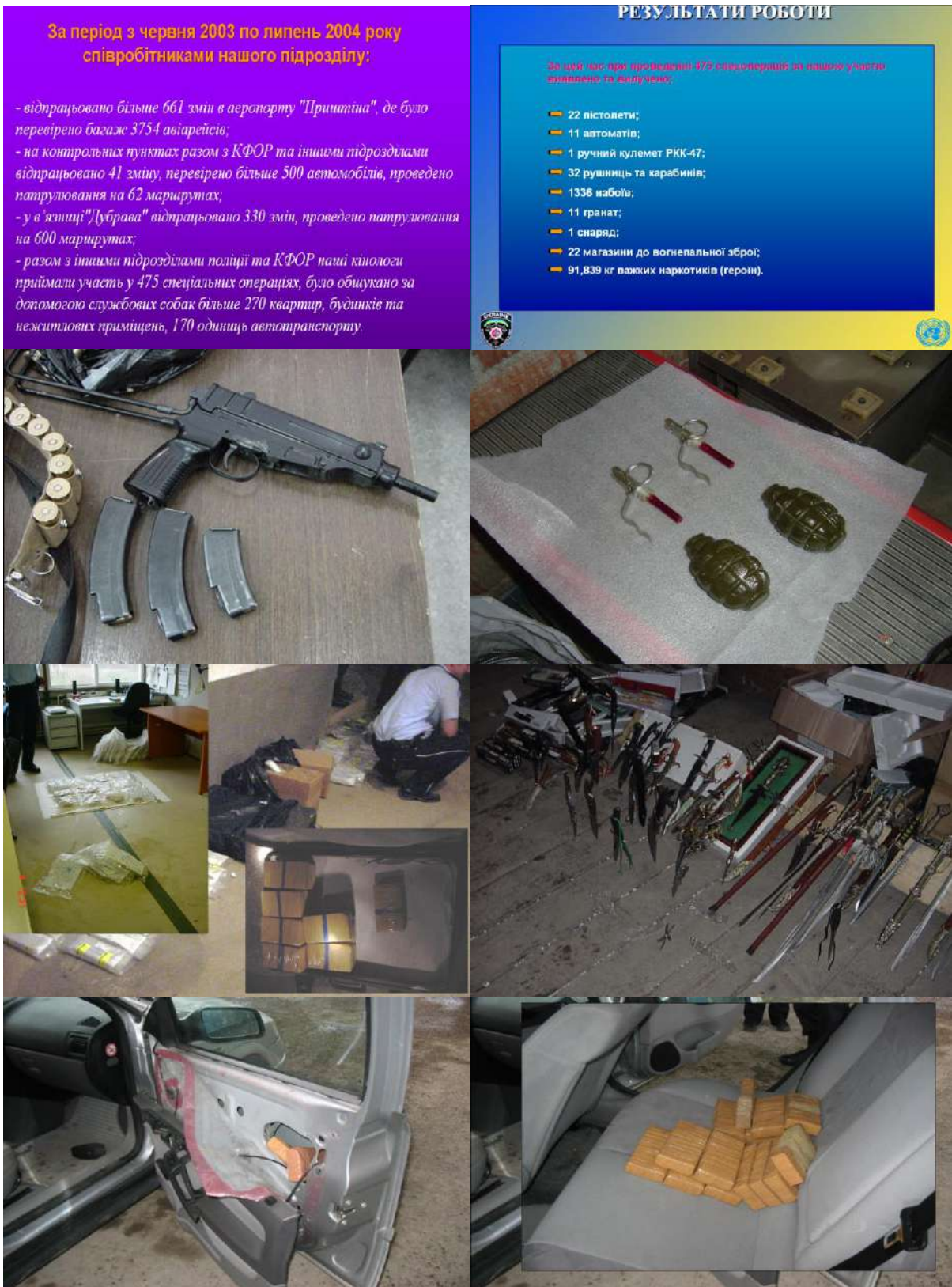

Рис. 1. Результати роботи кінологічного підрозділу МВС України в Косово

Ця робота найяскравіше показує високу професійність та майстерність українських кінологів, актуальність та перспективу розвитку кінології в Україні. Необхідність розвивати школи із підготовки фахівців-кінологів, готувати інструкторів-кінологів у вищих учбових закладах для яких викладають дисципліну «Дресування собак» по різним напрямкам роботи.

Мета цього навчального посібника – узагальнення та висвітлення

різних варіантів методики та техніки дресирування службових собак за спеціальним службами, оволодіння студентами теоретичними та практичними знаннями підготовки службових собак.

Автори посібника висловлюють вдячність всім авторам книг по кінології, досвід яких використаний у процесі його підготовки.

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Собака – перша домашня тварина, приручена людиною. По мірі того як змінювалися умови життя людини, видозмінювалися і способи використання собак.

Людина дуже давно оцінила корисні якості собаки: гострий нюх, тонкий слух, швидкий біг, витривалість та невибагливість. Впродовж тисячоліть систематичного відбору, цілеспрямованої дії у собаки виробилась велика прив'язаність до господаря, податливість до дресирування.

Все це зробило собаку незамінним для виконання багатьох завдань і в наші дні.

Науковою основою дресирування собак є вчення академіка І.П. Павлова і його послідовників, про вищу нервову діяльність, яка складає головний зміст теорії дресирування собак.

Дресирування – це послідовне і цілеспрямоване привчання тварини до виконання в різних умовах необхідних дій.

Дресирування собак можна поділити на п'ять основних видів, таких як:

- ✓ службове;
- ✓ мисливське;
- ✓ циркове;
- ✓ наукове – дослідне;
- ✓ спортивне;

Основні методи дресирування собак базуються на вченні про вищу нервову діяльність (ВНД). Вона направлена на взаємодію організму з навколишнім середовищем і здійснюється через нервову систему.

Вивчення поведінки собаки необхідне для глибокого розуміння закономірностей умовно-рефлекторної діяльності і успішного застосування їх в практиці дресирування.

Після дослідів І.П. Павлов встановив, що організм собаки попавши до певних умов відразу ж проявляє реакцію, яку назвав «рефлексом цікавості». Собака проявляє цікавість до всіх подразників, або навпаки впадає в депресію, але із часом вона звикає до даних умов життя. Собака постійно знайомиться з великою кількістю явищ на які повинна реагувати.

Рефлекс – це відповідна реакція організму на подразник, яка здійснюється за допомогою нервової системи.

Поведінка – це сукупність дій тварини за допомогою яких вона пристосовується до умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

Всі дії собака виконує у відповідь на дію різних подразників (зовнішніх), або із самого організму собаки (внутрішніх).

Дресирування – це вироблення у тварин певних навичок, які необхідні для керування їх поведінкою та використання у службі та у побуті.

1.1. Поняття про подразники які застосовують при дресируванні собак

Подразнення – це явище на організм зовнішнього середовища або з середини організму.

Все, що діє на органи чуття (рецептори) собаки і викликає відчуття, називають *подразниками*.

Інтенсивність подразнення, яка необхідна для того, щоб збудити організм, викликати збудження або гальмування в формі рефлексу називають *порогом подразнення*.

Дресирувальник і його помічник є комплексними подразниками.

В процесі дресирування на організм собаки діють і інші подразники зовнішнього середовища, вся та обстановка, в якій дресирувальник працює з собакою. Подразники, які застосовують при дресируванні, можуть бути умовними і безумовними (рис. 2).

Рис. 2. Схема класифікації подразників

1.2. Безумовні подразники

Безумовними називаються *подразники*, які викликають прояв безумовного рефлексу.

Але один і той же подразник залежно від умов може бути в одному випадку безумовним, в іншому – умовним. При дресируванні собак в якості безумовних подразників частіше всього використовують харчові і механічні.

Харчові подразники. Ними можуть бути шматочки м'яса, інколи цукор, хліб. Застосовують харчовий подразник для підкріплення дії умовного. Наприклад, називають кличку собаки і одразу ж дають йому шматочок м'яса чи говорять команду «Сидіти!», натискають рукою в області попереку і, як тільки собака сяде, дають йому шматочок м'яса. Таким же чином їжу використовують для привчання собак долати перешкоди, підходити до дресирувальника, для виклику голосової реакції і т. ін.

Щоб харчовий подразник діяв достатньо сильно, дресирувати собаку необхідно до годування або через 3-4 години після нього. Шматочки м'яса (ласощі) повинні бути однакового розміру, середньої величини. Дрібні шматочки є слабким подразником, а великі швидко насичують собаку, і вона починає погано працювати. Зазвичай дача ласощів поєднується з заохоченням «Добре!» і прогладжуванням собаки, що призводить до утворення умовного рефлексу на ці подразники. Коли рефлекси у собаки виробилися ласощі даються рідше і замінюються заохоченням «Добре» і прогладжуванням.

Механічні подразники. Механічні дії на шкіру собаки дресирувальники роблять різними шляхами: наносить удари прутом, хлистом, натискає рукою на певні частини тіла, або погладжують собаку; може бути дія парфосом, повідком (ривок, підтягування).

Дресирувальник, застосовуючи механічні подразники, викликає у собаки необхідні рухи, підкоряє його поведінку своїй меті. Потрібно враховувати силу подразника і особливості собаки, щоб він не боявся дресирувальника і не намагалася його вкусити.

1.3. Умовні подразники

Умовними називаються *подразники*, які викликають прояв умовного рефлексу (УР).

При дресируванні собак в якості умовних застосовують подразники звукові (команди), зорові (жести), запахів.

Команда – складний звуковий подразник, який використовують як сигнал управління собакою.

Команда, як подразник складається з:

- ☞ сили,
- ☞ висоти,
- ☞ тембру,
- ☞ довготи звуку.

За силою команда буває:

- ☉ слабка,
- ☉ середня,
- ☉ сильна.

За силою прийнято звук поділяти на:

- слабкий,
- помірний,
- голосний.

Команда повинна подаватись в одній інтонації, бути стандартною.

Окрім натуральних подразників обстановки, дресирувальники повинні утворювати ситуації штучні з великою кількістю подразників, які діють на організм собаки. В таких випадках у собак виробляються ситуативні УР.

Дресирувальник для собаки є комплексним подразником. Помічник дресирувальника, також, є комплексним подразником для собаки (він діє на собаку своїм зовнішнім виглядом, запахом, наносить удари собаці і т.ін.)

Властивостями організму сприймати подразнення і відповідати на них займався академік І.П. Павлов. Він розглянув конкретно всі аналізатори, що сприймають подразнення. Кожному органу відчуття в корі головного мозку відповідає відповідний центр.

Контрольні питання до теми:

1. Що таке подразник?
2. Яки види подразників застосовують при дресируванні собак?
3. Що відноситься до зовнішніх подразників?
4. Що відноситься до безумовних подразників?
5. Що відноситься до умовних подразників?
6. Що таке команда?
7. З чого складається команда як подразник за силою?
8. З чого складається команда як подразник за силою?
9. З чого складається команда як подразник за силою звуку?

ТЕМА 2. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

2.1. Методи дресирування

Метод дресирування — це спосіб дії на собаку заздалегідь визначеними подразниками для вироблення у нього потрібних умовних рефлексів і доведення їх до навичок. Залежно від виду подразника і способу його застосування розрізняють наступні методи дресирування собак: *смакозаохочувальний, механічний, контрастний, наслідувальний, нашкодження та ігровий (апортувальний)*.

Смакозаохочувальний метод передбачає застосування для вироблення умовних рефлексів харчових подразників. Виник він у процесі привчання і одомашнення диких тварин. Вперше був застосований відомим російським артистом і дресувальником Л. Дуровим. Його метод знайшов широке застосування не тільки в цирковому мистецтві, але і в аматорській практиці дресирування службових собак, особливо мінорозшукових, а також для пошуку наркотиків і контрабандних товарів.

Підготовлені цим методом собаки володіють високою активністю пошукових реакцій. Суть методу полягає в тому, що харчовим подразником (ласощами) собаку примушують робити потрібні дії, а потім його заохочують за правильну у відповідь реакцію. Цей метод дресирування дає добрі результати при дресуванні собак з преважаючією харчовою реакцією та може успішно застосовуватися і для собак з іншими реакціями поведінки. Найбільш ефективний цей метод, коли собаки знаходяться в напівголодному стані, або їх дресують через 3-4 години після годування.

Позитивною якістю смакозаохочувального методу вважають те, що умовні рефлекси на харчові підкріплення утворюються легко і швидко, добре зберігаються. За допомогою цього методу швидко встановлюється і довго зберігається контакт дресувальника із собакою, що має важливе значення в дресуванні та застосуванні собак на службі. Харчові подразники підтримують і зберігають активність собаки під час дресирування і навіть наприкінці занять, коли собака втомлений.

Недоліком смакозаохочувального методу є те, що не всі умовні рефлекси і тим більше складні навички можна виробити за допомогою їжі. Наприклад, навички затримання, охорони не можна виробити цим методом. В стані ситості у собаки умовні рефлекси утворюються повільно, або зовсім не утворюються. Навички, вироблені за допомогою їжі, не досягають повної безвідмовності. У складних умовах і при відволікаючих подразниках такі навички не виявляються, або виявляються недостатньо чітко. Припинення надання ласощів і перехід на умовне заохочення помітно послаблює контакт дресувальника із собакою, знижує його активність і чіткість дій.

Механічний метод полягає в застосуванні механічних подразників у вигляді примусового і заохочувального підкріплення. Він застосовувався в глибокій старовині для приборкування диких тварин і підкорення їх волі людини. Сильні больові подразники викликали у тварин страх перед

людиною та подальшу покiрливiсть йому. Таке дресирування в бiльшостi випадкiв перетворювалося на катування тварин i закинчувалося рiзними травматичними ушкодженнями, iнколи трагiчно для самого дресувальника.

У дресируваннi собак на механiчнi подразники виробляється бiльшiсть загально дисциплiнарних i спеціальних навичок. Механiчнi дiї сторонньої людини, помічника на собаку, як правило, викликають у нього активно-оборонну реакцію, яка є базою для вироблення бiльшостi спеціальних навичок: злiсностi, затримання, охорони затриманого, обшуку мiсцевостi, роботи по слiду i iнших. Легкi механiчнi дiї дресувальника на певнi дiлянки тiла собаки, наприклад, прогладжування, поплескування в областi грудей, шиї, плеча дiють на собаку заспокiйливо i схвалюючи, що використовується дресувальником як заохочувальне пiдкрiплення.

Механiчний метод дресирування має позитивнi сторони: всi умовнi рефлексии закрiплюються мiцно i надовго; забезпечують безвiдмовну роботу собаки в будь-яких умовах.

Недолiком методу є те, що деякi умовнi рефлексии утворюються декiлька повiльнiше i потрiбно бiльше часу на формування навикiв. Крім того, механiчнi дiї викликають у собаки пасивнiсть, пригнобленiсть, обережнiсть, iнколи боягузливiсть i навиць боязкiсть, що негативно позначається на подальшому дресируваннi. Часте застосування дресувальником механiчних подразникiв викликає недовiрливе вiдношення собаки до нього i ослабляє контакт мiж ними. Механiчним методом неможливо виробити у собаки всi навики, необхiднi для служби.

Контрастний метод – це головний метод дресирування, якiй поєднує всi позитивнi сторони механiчного та смакозаохочувального методiв. Суть його полягає в тому, що дiя умовного подразника пiдкрiплюється механiчним подразником, а коли собака зробить потрiбну дiю, або прийме певну позу, йому даються ласощi. Наприклад, при виробленнi умовного рефлексу на команду «Сидiти» умовний подразник спочатку пiдкрiплюється натисненням на область попереку собаки (механiчна дiя), i як тiльки собака сiв, йому даються ласощi. В даному випадку вживанi больовi i харчовi подразники по своєму бiологiчному значенню є протилежними — контрастними.

Позитивною стороною є те, що при повтореннi таких поєднань швидше виробляються навички, собака чiтко, енергiйно реагує на сигнали дресувальника. Iншою позитивною стороною цього методу є те, що при виробленнi навичок у собаки не знижується активнiсть i не порушується контакт з дресувальником.

Недолiк методу — можливе зiткнення оборонних i харчових рефлексiв, що приводить до зривiв i неврозiв, або до небажаних наслiдкiв в дресируваннi. Антагонiстичнi подразники застосовуються в певному режимi з урахуванням iндивiдуальних особливостей собаки.

Наслiдувальний метод заснований на використаннi вроджених реакцiй тварин наслiдувати дiям iншої тварини, або людини. Він є

допоміжним при інших методах і найчастіше застосовується у виховному дресируванні цуценят і дресируванні молодих собак.

У собак сильно розвинені наслідувальні рефлекси. Достатньо одному собаці збудитися, як на його гавкіт починають реагувати інші. Наслідуванням можна виробити багато умовних рефлексів: подолання перешкод, хватка за дресирувальний костюм, подачу голосу, переповзання і навіть роботу по сліду, особливо в парі. Ступінь наслідування залежить від віку і типу собаки. Більшість умовних рефлексів у цуценят і молодих собак виробляються завдяки наслідуванню матері і дорослим собакам. При наслідувальному методі дресирування умовні рефлекси у деяких собак виробляються швидко. Проте цим методом неможливе формувати будь-які навички.

Метод наштовхування полягає в спонуканні собаки до виконання певних дій шляхом створення умов, які змушують/викликають комплексом подразників. Умовні рефлекси, вироблені таким чином, відрізняються високою активністю, динамічністю, але не безвідмовністю. Метод наштовхування рекомендується застосовувати у поєднанні з іншими методами дресирування, тому він вважається допоміжним.

Знаючи позитивні та негативні сторони кожного методу, дресирувальник повинен уміло використовувати їх до особливостей поведінки собаки та навички, що вироблявся. Один і той же навик можна виробити різними методами, але для кожної навички існує певний прийом та конкретно обґрунтована методика вироблення умовного рефлексу та формування потрібної навички.

Апортувальний метод. В якості спонукаючих і коректуючих стимулів застосовуються об'єкти здобичі – апортувальний предмет, а також предмети, на які перенесена апортувальна поведінка; як заохочення застосовується той же предмет, який віддається собаці (або собаці дозволяють узяти його в зуби).

Позитивні сторони методу: досягається виключно висока активність і зацікавленість собаки в роботі; багато загально дисциплінарних та спеціальних навиків можна виробити цим методом; низьке навантаження на нервову систему тварини. Негативні сторони: метод неефективний для собак з недостатньо розвиненою апортувальною реакцією поведінки.

2.2. Прийоми дресирування

Прийом дресирування — методично обґрунтована система дії на собаку різноманітними подразниками в цілях вироблення певної навички. Прийоми складають зміст методики і техніку дресирування собак тієї або іншої служби. Кількість, назва і порядок відроблення прийомів залежать від вимог, що пред'являються до собак, умовами служби.

Відповідно до стадійності формування навичок, прийоми дресирування відпрацьовуються за трьома періодами. У кожному з них

застосовуються відповідні методи і способи дії подразниками з урахуванням індивідуальних особливостей собак.

Внаслідок накопиченого досвіду підготовки та використання собак склалися певні прийоми дресирування для кожного виду служби, які за цільовим призначенням підрозділяються на підготовчі, основні і додаткові.

Підготовчі прийоми — це ті, за допомогою яких виробляються умовні рефлекси або початкові навички у молодого собаки, необхідні для якісного проведення курсу службового дресирування. Вони завжди передують основним прийомам дресирування і значно полегшують вироблення і формування основних загально дисциплінарних і спеціальних навичок. За допомогою цих прийомів скорочуються терміни курсу службового дресирування, підвищується якість підготовки службових собак, попереджаються можливі помилки дресувальника і небажані зв'язки у собак. Підготовчі прийоми застосовуються, як правило, в заключному періоді виховного дресирування цуценят. Якщо ж стрійові собаки, передані в учбовий підрозділ, не проходили курс виховного дресирування, то з ними треба на початку курсу відпрацювати підготовчі прийоми і лише після цього приступати до основних. До підготовчих прийомів прибігають інколи при виробленні деяких загально дисциплінарних і спеціальних навичок у собак. У цих випадках вони вводяться у вигляді підготовчих вправ перед відроблянням основного прийому.

Види і кількість підготовчих прийомів залежать від того, для якої служби призначається вирощуваний собака. Так, для собак розшукової служби дуже поважно розвивати нюхово-пошукову реакцію, недовіру до сторонніх людей, привчати до піднесення предметів.

Загальними підготовчими прийомами для багатьох видів службових собак є: встановлення контакту, привчання до клички, нашійника, повідка, прив'язі, намордника і показу для огляду.

Основними прийомами дресирування називаються такі, за допомогою яких у собаки виробляються загально дисциплінарні і спеціальні навички, які обумовлюють приналежність і придатність його до певної служби (розшукової, караульної, вартової та ін.). Види і кількість основних прийомів залежать, також, від службового призначення собаки. Вони включають загально дисциплінарні та спеціальні прийоми, які є обов'язковими в курсі підготовки собак в учбових підрозділах.

За допомогою загально дисциплінарних прийомів у собак виробляють навички загальної слухняності, необхідні для управління його поведінкою при виробленні спеціальних навичок та застосуванням на службі. Значна частина загально дисциплінарних прийомів (привчання собаки слухняності, рухатись поряд з вожатим, сідати, лягати і та ін.) є загальною для собак багатьох видів служб.

У процесі загального дресирування закладаються основи для подальшої підготовки собак до спеціальної служби, удосконалюється контакт дресувальника з собакою, дресувальники набувають навички управління собакою, вивчають особливості його поведінки.

Спеціальні прийоми дресирування застосовуються для вироблення у собаки спеціальних навичок, що визначають його службову спрямованість. Прийоми спеціального дресирування розшукових та сторожових собак відрізняються від прийомів підготовки вартових, патрульних та їздових собак. Найбільш складна і трудомістка підготовка розшукових собак, в процесі якої відпрацьовуються такі основні спеціальні прийоми, як привчання до затримання та охорони людини, пошуку людини по запаховому сліду, вибірці речей, обшуку місцевості, інше.

При підготовці собак інших служб відпрацьовується обмежена кількість спеціальних прийомів, інколи лише один основний прийом, наприклад, привчання до розшуку мін, до пошуку і виявлення вибухових речовин та ін. Більшість прийомів спеціального дресирування заснована на використанні нюхо-пошукової реакції собаки, яка повинна постійно удосконалюватися і доповнюватися іншими прийомами.

Підготовка собак для універсального використання завжди складна та вимагає тривалішого за часом курсу дресирування в учбовому підрозділі. Такі собаки не завжди безвідмовні в роботі. Багаторічна практика службового собаківництва підказує, що при вузькій спеціалізації підготовки службових собак потрібний менший час і собаки працюють надійніше. Основні прийоми загального та спеціального дресирування доповнюють додатковими прийомами.

Додаткові прийоми дресирування — це окремі навички, які доповнюють загально дисциплінарну і спеціальну підготовку. Необхідність в них часто виникає в процесі продовження підготовки собак в підрозділах, що виконують конкретні службові завдання, коли раніше вироблених навичок недостатньо для ефективнішого застосування собак. Так, при використанні розшукових собак, нерідко виникає необхідність додатково привчати їх до роботи по сліду в парі, плавати і до інших дій.

Розділення прийомів на підготовчі, основні (загально дисциплінарні, спеціальні) і додаткові, а також рекомендований порядок їх відроблення полегшують планування, контроль за станом і якістю підготовки собак по періодах.

Все дресирування складається з комплексу прийомів, які відпрацьовуються в системі окремих або комплексних вправ. У кожному прийомі поміщений методичний зміст, теоретичне обґрунтування і технічного виконання. Практичне виконання прийому дресувальником називається *технікою дресирування собак*.

Зміст кожного прийому вивчається в наступному порядку: його призначення в системі підготовки і застосування собак, теоретичний аналіз, методичне обґрунтування, техніка виконання, нормативи і показники у навчанні прийому по періодах, можливі помилки дресувальника і їх наслідки.

Призначення прийому визначається двома цільовими установками в системі підготовки службового собаки — привчанням до виконання тих або

інших дій, необхідних в службі, та навчанням прийомів загальної та спеціальної дресировки.

Теоретичний аналіз прийому включає: підбір і способи застосування умовних і безумовних подразників; основні рефлекси, рефлекторні акти і реакції поведінки, на базі яких вироблятиметься новий умовний рефлекс; підбір і способи застосування примусових, спонукальних і заохочувальних підкріплень.

Методичне обґрунтування прийому складається з вибору методу дресування; визначення робочого режиму з урахуванням переважаючої реакції поведінки та типу вищої нервової діяльності; визначення системи вправ у формуванні навички як динамічного стереотипу; послідовності введення ускладнень, передбачених в прийомі по трьом періодам.

Нормативи і показники у навчанні прийому по періодах включають: час необхідний для вироблення умовного рефлексу та остаточного формування навички; кількість поєднань вправ на кожному занятті по періодах; умови навколишнього середовища, в яких навичка повинна виявлятися безвідмовно; по сигналах дресувальника на відстанях собака повинен виконувати навичку.

Перелік прийомів дресування собак.

Підготовчі прийоми загального курсу дресування:

1. Встановлення правильного взаємовідношення (контакту) дресувальника із собакою.
2. Привчання до клички.
3. Привчання до спеціального спорядження.
4. Привчання до чищення і показу для огляду.
5. Розвиток фізичної витривалості.
6. Привчання до темноти, негоди та інших незвичайних умов.
7. Привчання до перевезення на автомашині.
8. Привчання собаки до спокійного відношення до пострілів та іншим сильним світловим та звуковим подразникам.

Основні прийоми загального курсу дресування:

1. Привчання переходити у вільний стан.
2. Привчання підходити до дресувальника.
3. Привчання до руху поруч із дресувальником.
4. Привчання сідати.
5. Привчання лягати.
6. Привчання стояти.
7. Привчання до піднесення предметів (апортування).
8. Привчання до подолання перешкод.
9. Привчання до подачі голосу (гавкоту).
10. Привчання до переповзання.
11. Привчання до припинення небажаних дій.
12. Привчання не брати корм без дозволу.
13. Привчання до руху попереду дресувальника.

Додаткові прийоми загального курсу дресирування:

1. Привчання до повернення на місце.
2. Привчання плавати.
3. Привчання до уповільнення темпу руху.
4. Привчання до охорони речей.
5. Привчання до спокійної роботи в групі дресувальників із собаками.

Підготовчі прийоми курсу спеціального дресирування:

1. Розвиток нюхо-пошукової реакції.
2. Розвиток активно-оборонної реакції (злість).

Основні прийоми курсу спеціального дресирування:

1. Привчання до затримання і вартування людини.
2. Привчання до пошуку людини по запаховому сліду.
3. Привчання до вибірки речей.
4. Привчання до вибірки людини.
5. Привчання до обшуку місцевості і приміщень.
6. Привчання до одорологічної ідентифікації.
7. Привчання до сторожової служби.

Основні прийоми собак спеціального призначення:

1. Привчання до пошуку наркотичних речовин.
2. Привчання до пошуку вибухових речовин та зброї

Додаткові прийоми курсу спеціальної дресировки:

1. Привчання до догляду транспортних засобів.
2. Привчання до управління по радіо та іншими технічними засобами.

Контрольні питання до теми:

1. Що таке метод дресирування собак?
2. Які бувають методи дресирування собак?
3. Яка характеристика смакозаохочувального методу дресирування собак; позитивні та негативні сторони?
4. Яка характеристика механічного методу дресирування собак; позитивні та негативні сторони?
5. Яка характеристика контрастного методу дресирування собак; позитивні та негативні сторони?
6. Яка характеристика наслідувального методу дресирування собак; позитивні та негативні сторони?
7. Яка характеристика метода наштотування дресирування собак; позитивні та негативні сторони?
8. Яка характеристика апортувального (ігрового) методу дресирування собак; позитивні та негативні сторони?
9. Що називається прийомом дресирування собаки?
10. Що таке підготовчі прийоми дресирування собаки?
11. Що таке основні прийоми дресирування собаки?
12. Що таке додаткові прийоми дресирування собаки?

13. Що в себе включає теоретичний аналіз прийому дресирування?
14. Скільки існує підготовчих прийомів загального курсу дресирування собак?
15. Які прийоми відносяться до підготовчих прийомів загального курсу дресирування собак?
16. Скільки основних прийомів загального курсу дресирування собак?
17. Які прийоми відносяться до основних прийомів загального курсу дресирування собак?
18. Скільки додаткових прийомів загального курсу дресирування собак?
19. Які прийоми відносяться до додаткових прийомів загального курсу дресирування собак?
20. Скільки підготовчих прийомів спеціального курсу дресирування собак?
21. Які прийоми відносяться до підготовчих прийомів спеціального курсу дресирування собак?
22. Скільки основних прийомів спеціального курсу дресирування собак?
23. Які прийоми відносяться до основних прийомів спеціального курсу дресирування собак?
24. Скільки додаткових прийомів спеціального курсу дресирування собак?
25. Які прийоми відносяться до додаткових прийомів спеціального курсу дресирування собак?

ТЕМА 3. МЕТОДИКА ВИРОБЛЕННЯ УМОВНИХ РЕФЛЕКСІВ ПРИ ДРЕСИРУВАННІ СОБАК

Вперше методику вироблення умовних рефлексів на звукові і світлові подразники розробив і застосував на собаках І.П. Павлов. Його методика була визнана класичною і успішно застосовувалася у всіх лабораторіях і установах для вивчення вищої нервової діяльності та була методика вироблення умовних рефлексів була прийнята в цирковому і службовому дресируванні.

Умовні рефлекси можуть виникати при таких умовах:

1. Наявність двох подразників: індиферентного (умовного, майбутнього) та безумовного, що викликає дію собаки у відповідь.
2. Застосування цих подразників повинно співпадати по часу в межах 0,5-2,0 сек.
3. Дія умовного подразника повинна випереджати дію безумовного подразника на 0,5-2,0 сек.
4. Багаторазове повторення поєднань умовних і безумовних подразників в визначеному режимі навантаження і часу.
5. Нервові центри кори головного мозку в момент вироблення умовного рефлексу повинні бути вільними від інших видів нервової діяльності і знаходитись в активному стані.
6. Сила збудження на безумовний подразник повинна бути більшою ніж на умовний, але не викликати гальмування рефлексу.
7. Сторонні подразники, які викликають прояв орієнтовної реакції повинні бути відсутні.

При невиконанні цих умов умовні рефлекси утворюються довго або взагалі не утворюються.

Стадії утворення умовних рефлексів:

I стадія – генералізація характеризується тим, що між вогнищами збудження зв'язок дуже слабкий. Умовний рефлекс проявляється в загальному вигляді і лише в ідеальних умовах. Умовні рефлекси можуть легко в цій стадії гальмуватися, відзначається неточність у виконанні.

II стадія – концентрація або спеціалізація умовного рефлексу проявляється добре, але ще потребує постійного підкріплення. При зміні умов умовного рефлекс не гальмується.

III стадія – стабілізація рефлексу, або формування навички. Навик формується в умовах різної складності, не потребує підкріплення.

Ознаки утворення умовного рефлексу.

Перша – індиферентний подразник набуває сигнальне значення, орієнтовний рефлекс «Що таке?» гасне.

Друга – у відповідь дія на сигнал виявляється без підкріплення безумовним подразником.

Третя – умовний рефлекс не гальмується іншими рефlekсами і виявляється в будь-якій обстановці автоматично.

Підготовка службових собак здійснюється за визначеною системою, яка має назву методики дресирування. Вона включає сукупність методів і прийомів, вживаних у підготовці собак тієї або іншої служби, у тому числі методику вироблення умовних рефлексів.

Методикою вироблення умовних рефлексів називається система поєднань і вправ в певному режимі роботи з урахуванням індивідуальних особливостей собаки.

Складовими частинами та основними положеннями методики вироблення умовних рефлексів при дресируванні службових собак є:

- визначення та практичне застосування оптимальної системи поєднань умовного та безумовного подразників при виробленні початкового умовного рефлексу;

- визначення та практичне застосування раціональної системи вправ для формування навички;

- вибір та уміле застосування різних способів підкріплення поєднань умовного подразника з безумовним та умовних рефлексів, що утворилися;

- визначення режиму роботи за часом та силою робочого навантаження з метою вироблення у собаки робочого стану, відповідного робочому режиму при використанні собаки на службі.

Методика вироблення умовних рефлексів при дресируванні собак передбачає обов'язкове виконання умов, необхідних для утворення умовного рефлексу: визначення системи поєднань, вправ, способів підкріплень, режиму роботи і відпочинку по трьом стадіям, контроль над утворенням первинного умовного рефлексу та правильним формуванням навички. При виробленні умовних рефлексів враховуються взаємозв'язок умовних рефлексів в складних навичках та особливості їх формування під впливом подразників з навколишнього середовища.

Системою поєднань в дресируванні називається застосування умовного та безумовного подразників з метою вироблення умовного рефлексу. Наприклад, команда «Лежати» поєднується з ривком повідка, що примушує собаку прийняти правильне положення біля дресирувальника, або команда «До мене» з показом йому ласощів, а команда «Фас» – з тим що собака, який хватає за рукав у момент нанесення йому удару. Способи безумовної дії на собаку можуть бути різними. Їх призначення – забезпечити виконання собакою потрібної дії (реакції).

Таким чином, шляхом поєднання сигналу дресирувальника та у відповідь дією собаки на безумовний подразник утворюється умовний рефлекс. Одноразові поєднання не викликають утворення умовних рефлексів, тим більше навичок, необхідних в застосуванні собаки на службі. Умовний рефлекс середньої складності утворюється через 30-40 поєднань. Проте безперервне повторення великої кількості сполучень не прискорює, а гальмує утворення первинного умовного рефлексу. Виникає необхідність визначення оптимальної кількості поєднань для вироблення кожного виду умовного рефлексу з урахуванням активності і зацікавленої роботи собаки. Системою поєднань в певному режимі досягається вироблення початкового

умовного рефлексу, який зміцнюється до навички за допомогою багаторазового повторення комплексних вправ.

Системою вправ в дресируванні є виконання групи поєднань в цілях вироблення, зміцнення початкового умовного рефлексу та формування із нього навички. Кількість поєднань у вправі встановлюється послідовним шляхом для кожного навички окремо. Після кожної вправи собаці дається невеликий відпочинок по команді «Гуляй». За початкові дані для наступних вправ вважається така кількість поєднань в одній вправі, при яких собака не втрачає активності та зберігає зацікавленість в продовженні роботи.

Залежно від виду навички, що виробляється, і способів застосування подразників в одній вправі їх може бути від 1 до 10 поєднань. Наприклад, у вправах при виробленні у собаки навички ходіння поряд із дресирувальником застосовується 7 і більш за поєднання. При відроблянні прийомів привчання собаки стояти, лягати, сідати і інших не більше 3-5 поєднань в одній вправі. Для розвитку злоби у собаки, або привчання його до затримання помічника, що тікає по команді «Фас» достатньо одного поєднання. Такого ж методичного правила дотримується у вправах при вибірці речей, людини, сліду.

Тривалість кожної вправи визначається не лише кількістю поєднань, але і складністю виробленої навички. Управа може складатися з однієї групи однакових, або різнорідних поєднань. У першому випадку управа називається простою, в другому — складною або комплексною. Початкові умовні рефлекси виробляється та закріплюються, як правило, системою простих вправ. У міру формування навичок в дресируванні застосовують системи комплексних вправ, включаючи комбінації посадки, укладання, стояння, переповзання, підкликання до дресирувальника та надання вільного стану тварині в різних варіаціях.

Система вправ передбачає тривалість інтервалів в часі між поєднаннями та вправами. З початку вироблення умовного рефлексу поєднання рекомендовано повторювати через 3-5 хвилин, аби вони не вплинули один на одного. Кількість поєднань в одній вправі не більше 2-3. Із першими ознаками з початку утворення умовного рефлексу кількість поєднань у вправі поступово збільшується, а інтервали в часі між ними зменшуються. Між вправами визначаються інтервали для відпочинку собаки по 5-10 хвилин. У зв'язку з цим для роботи із собакою визначається режим за часом та силою робочого навантаження.

Підкріпленням називається, з одного боку, застосування безумовного подразника після сигнального подразника (команди) з метою змусити, собаку виконати потрібну дію, з іншої — заохочення за правильну у відповідь дію на подразники. Розрізняють наступні види стимулюючого підкріплення:

- *безумовне* – харчове (ласощі),
- *ігрове* – апортувальний предмет у собаки з сильно розвинутою апортувальною реакцією поведінки.
- *механічне* – прогладжування,

↳ *умовне* – слово «Добре» в ласкавій схвальній інтонації. Наприклад, поєднання команди «Поряд» із ривком повідка підкріплюється наданням ласощів та прогладжуванням.

Підкріплення поєднань значно прискорює процес утворення початкового умовного рефлексу. Але важливіше значення має підкріплення при формуванні навички, коли умовний рефлекс, що тільки утворився, легко гальмується і швидко гасне. Підкріплення веде до залучення додаткових мозкових механізмів, які роблять стабілізуючий вплив на процес формування умовного рефлексу в навичку, тим самим прискорюючи процес дресирування. У практиці дресирування собак застосовують різні види підкріплень, дія яких повинна збуджувати нервову систему, викликати приємні відчуття і відповідні емоції. Емоційна напруга знімає пасивність собаки, викликану механічними діями і сприяє прискоренню замикання умовно-рефлекторних зв'язків в корі головного мозку.

У дресируванні собак може застосовуватися повне (100%) та часткове (75%, 50%, 33% та 25%) підкріплення. Відмічено, що при 100% підкріпленні поєднань перші початкові умовні рефлекси утворюються в 2-3 рази швидше і відрізняються стійкістю до гальмування, але легко гаснуть при подальшій відміні підкріплень.

Подальше зміцнення умовного рефлексу до навички здійснюється різними варіантами підкріплень залежно від стадії утворення умовного рефлексу (навички).

Систему підкріплень визначає керівник занять залежно від виду навички та індивідуальності собаки.

Робочий режим в дресируванні необхідний для того, щоб привчити собаку тривалий час знаходитися в робочому стані. Це досягається поступовим збільшенням кількості різноманітних вправ, збільшенням робочого навантаження та тривалості кожної вправи при поступовому скороченні часу для відпочинку.

На початку дресирування тривалість робочого стану не повинна перевищувати 10-15 хвилин, а надалі вона поступово збільшується. Паралельно із збільшенням часу знаходження собаки в робочому стані зростає робоче навантаження. Воно включає поступове збільшення фізичного навантаження на собаку, введення умов, що ускладнюють його роботу, а також використання різної обстановки.

Робоче навантаження наприкінці курсу дресирування собаки повинне доводитися до робочого режиму, якій застосовується на службі. Розподіл робочого режиму по періодах визначається методикою дресирування службових собак.

Утворення умовних рефлексів (навичок) контролюється як самим дресирувальником, так і керівником занять. Дресирувальник, знаючи особливості поведінки свого собаки, перевіряє правильність вибору та застосування подразників при його дресируванні. Щоб зберегти у собаки зацікавленість в роботі і забезпечити швидке утворення умовних рефлексів та формування навичок, він стежить за активністю собаки при відробки

вправ та у разі потреби замінює режим роботи, способи застосування подразників. Системою перевірок дресирувальник виявляє оптимальну кількість поєднань в одній вправі по кожній навичці та робить виводи для визначення режиму подальшої роботи із собакою.

Керівник занять уважно стежить за правильним виконанням техніки дресирування, швидкістю утворення початкових умовних рефлексів та формуванням навичок. Аналізуючи дії дресирувальника та поведінку собаки, керівник виявляє помилки, що допускаються ним, та небажані зв'язки, що утворюються у собаки, робить виводи про тип вищої нервової діяльності та надає висновок про його придатність до подальшого дресирування. Найважче виробляються перші умовні рефлекси. З початком утворення перших навичок у собаки інші умовні рефлекси утворюються легше та швидше. До того ж у дресирувальника з'являється досвід дресирування та вміння управляти поведінкою собаки.

Шляхом повсякденного спостереження та системою контрольних перевірок керівник занять відзначає початок і завершення формування кожної навички по стадіях у дресированих собак.

Контрольні питання до теми:

1. Ким уперше було розроблено методика вироблення умовних рефлексів?
2. Яка кількість умов при яких виникає умовний рефлекс?
3. Якою повинна бути кількість подразників при утворенні умовних рефлексів?
4. Якою повинна бути дія умовного подразника до дії безумовного подразника?
5. Якою повинна бути дія збудження на безумовний подразник?
6. Скільки існує стадій утворення умовного рефлексу?
7. Які назви мають стадії утворення умовного рефлексу?
8. Скільки є ознак утворення умовного рефлексу?
9. При яких умовах можуть виникати умовні рефлекси?
10. В якому часі повинні співпадати дії умовного та безумовного подразника?
11. Дія якого подразника повинна випереджати при створенні умовного рефлексу?
12. Чим характеризується стадія генералізації умовного рефлексу?
13. Чим характеризується стадія концентрації умовного рефлексу?
14. Чим характеризується стадія стабілізації умовного рефлексу?
15. Яка перша ознака утворення умовного рефлексу?
16. Яка друга ознака утворення умовного рефлексу?
17. Яка третя ознака утворення умовного рефлексу?
18. Що є основними положеннями методики вироблення умовних рефлексів при дресируванні собак?
19. Що таке система поєднань?

20. Через яку кількість поєднань утворюється умовний рефлекс середньої складності?
21. Що таке система вправ?
22. Скільки може бути в одній вправі поєднань?
23. Що називається підкріпленням?
24. Які бувають види підкріплення?
25. Яке підкріплення може бути застосованим у дресируванні собак?
26. Яка повинна бути тривалість робочого стану собаки на початку дресирування?

ТЕМА 4. НАВИЧКИ ТА ПОРЯДОК ЇХ ФОРМУВАННЯ

Навичкою називається умовний рефлекс, доведений до автоматичного та безвідмовного виконання собакою. При дресуванні навичка формується поступово із закономірною послідовно по трьом стадіям.

Перша стадія – вироблення початкового умовного рефлексу на сигнали дресувальника. Досягається системою виконання одиночних поєднань умовних та безумовних подразників, що підкріплюються різними способами. Тривалість першої стадії 3-10 днів. Вона включає від 3 до 7 занять, де щодня відпрацьовується не більше 5-20 поєднань залежно від складності виконуваних собакою дій та швидкості утворення початкового умовного рефлексу.

На перших заняттях поєднання повторюються близько кожні 3-5 хвилин. Кожне поєднання підкріплюється наданням ласощів або прогладжуванням, поплескуванням собаки. Ласощами обов'язково підкріплюються ті поєднання, в яких у відповідь дія собаки була викликана шляхом харчової спонуки. Якщо ласощі відволікають та рекомендується підтримувати прогладжуванням, поплескуванням, а ласощі давати періодично. Після кожного поєднання та підкріплення його заохоченням собака розгальмовується наданням йому вільного стану.

На наступних заняттях проміжки між поєднаннями зменшуються до 1-2 хвилин, а за наявності ознак з початку утворення умовного рефлексу вводиться система вправ. Підкріплення поєднань здійснюється різними способами: або наданням ласощів, або прогладжуванням, поплескуванням із подальшим наданням ласощів. Заохочувальне слово «Добре» в початковому періоді підготовки собак не матиме своєї заохочувальної дії, тому що умовне заохочення виробляється поступово в ході дресування.

Контрольні перевірки процесу утворення умовного рефлексу проводяться через 10, 20, 30 і 40 поєднань. Показником утворення початкового умовного рефлексу у собаки є прояв його без застосування безумовного впливу. Коли умовний рефлекс утворився, то він виявляється активно на сигнал дресувальника за відсутності відволікаючих подразників. Якщо собака чинить опір або у неї проявляється протилежна реакція на дії дресувальника, необхідно підібрати інший безумовний подразник або змінити способи його застосування. Неправильно виконані собакою дії не підкріплюються заохоченням!

Друга стадія – ускладнення первинного умовного рефлексу до навички. Це досягається застосуванням сполучної та умовно-рефлекторної системи вправ. Залежно від складності навички тривалість другої стадії може бути від 1 до 2 місяців. Вироблення навички середньої складності включає 3-5 занять в тиждень по 2-5 вправ на кожному занятті. Розрахунки робляться з урахуванням послідовного введення та паралельного вироблення на занятті по дресуванню собаки декількох умовних рефлексів та різних навичок. Прості навички виробляються системою

нескладних вправ або включаються в комплексне вироблення складної навички.

Початковий умовний рефлекс окрім зміцнення його повторенням вправ, ускладнюється поступовим нарощуванням нових умовно-рефлекторних зв'язків та відроблянням узгоджених взаємодії рухових актів із різними видами гальмування та розгальмування. Для формування цілісної навички поступово вводиться витримка та інші гальмівні рефлекси. Складні навички формуються із окремо вироблених простих навичок шляхом об'єднання їх в одну складну. Наприклад, навичка піднесення предметів спочатку формується із декількох простих навичок, а потім складається до купи із обшуком місцевості, або роботою по сліду. Для формування та стабілізації навички застосовується в основному умовно-рефлекторна система вправ, тобто умовний рефлекс закріплюється шляхом декілька його повторень в одній вправі.

Первинні поєднання застосовують у випадках ослаблення або згасання умовного рефлексу, що утворився, при дії на собаку нових умов та відволікаючих подразників, при виробленні витримки або інших гальмівних рефлексів.

Підкріплення як одиночних поєднань, так і всіх умовно-рефлекторних проявів на сигнали дресирувальника здійснюється в комплексі із заохочувальним словом «Добре», прогладжуванням, поплескуванням та наданням ласощів. Із початком утворення навички допускаються часткові підкріплення умовними та безумовними заохоченнями. Варіанти безумовних підкріплень можуть бути різні: 75, 50, 33, 25% вірогідності. Заохочувальне слово «Добре» та інші підкріплення застосовуються у всіх випадках правильних у відповідь дій собаки!

Одиночний умовний рефлекс, що слабо виявляється, в складній навичці виробляється спочатку окремою вправою, а потім закріплюється системою умовно-рефлекторних управ та лише після цього вводиться в комплекс вправ по формуванню складної навички. Тривалість знаходження собаки в робочому стані досягається в системі відпрацювання комплексних вправ шляхом поступового збільшення часу безперервної роботи із собакою до 20, 30, 40, 50 хвилин. Відпочинок між вправами 10-15 хвилин. Поступово тривалість занять збільшується до 4 годин.

Умови навколишнього середовища змінюються в межах рівнозначності, аби не гальмувати утворення навички та не виробити стереотип навички на одноманітні умови обстановки. Наприкінці стадії собаку привчають до управління командою та жестом на відстані до 12-15 метрів від дресирувальника. Одночасно, в кожній навичці виробляється умовний рефлекс на інтонацію та силу голосу, вводяться сильні звукові подразники.

Контрольні перевірки процесу утворення навички проводяться через кожні 10 вправ та наприкінці другої стадії. Показник початку утворення у собаки навички – прояв умовного рефлексу на команду або жест дресирувальника за наявності одиночних відволікаючих подразників, що

діють із навколишнього середовища. Навичка вважається сформованою, якщо собака активно та чітко виконує всі його елементи при дії комплексу відволікаючих подразників із навколишнього середовища.

Третя стадія – вдосконалення навички до безвідмовного виконання в складних умовах. Воно проводиться послідовним введенням в систему вправ різних ускладнень, визначуваних змістом прийому дресирування. Залежно від складності навички та важливості її в системі підготовки службових собак тривалість третьої стадії може бути від 1,5 до 2,0 місяців. У цей період виробляється багато навичок, передбачених курсом дресирування. Тому вдосконалення будь-якої навички необхідно проводити з урахуванням їх взаємозв'язку із іншими навичками та кінцевою метою службового призначення собаки. У всіх випадках навичка повинна активно виявлятися в найскладніших умовах. Заняття плануються та проводяться в різний час доби, за різної погоди, на найрізноманітнішій місцевості, в обстановці, наближеній до реальних умов майбутньої служби.

Безвідмовність навички досягається системою комплексних вправ різних варіантів складності. Основою вироблення складної навички є умовно-рефлекторна система вправ. У необхідних випадках застосовуються одиночні поєднання: при дії на собаку сильних відволікаючих подразників, при виробленні сильного умовного рефлексу на сильний подразник, при виробленні умовних рефлексів на різні інтонації голосу дресирувальника, для забезпечення прояву навички при різних фізіологічних станах собаки (голод, спрага, стомлення, млявість) та у всіх випадках ослаблення ознак прояву навички.

Заохочувальні підкріплення здійснюються різними способами, але головним чином словом «Добре» із схвальною інтонацією, а також періодичним наданням ласощів або прогладжуванням собаки. Загрозлива інтонація команди, що подається, підкріплюється відповідними сильними безумовними діями на собаку.

Режим роботи по вдосконаленню навички встановлюється виходячи з вимог майбутнього робочого навантаження на службі. Тривалість занять планується до 5-6 годин. Находження собаки в робочому стані поступово збільшується від 1 до 3 годин. Перерви для відпочинку собаки надаються через 40-50 хвилин роботи. Витримка в навичці має бути різноманітною від 3 до 30 хвилин. Щодня відпрацьовується управління собакою без повідка на різних відстанях від дресирувальника.

Контрольні перевірки робляться через кожних 10 днів занять та наприкінці третьої стадії. Вироблення навички вважається завершеним, якщо вона активно виявляється в складній обстановці по першій команді або жесту дресирувальником, що подається на відстані до 30 метрів від собаки.

Контрольні питання до теми:

1. Що називається навичкою?
2. Скільки існує стадій формування навички?
3. Як сформулювати назву 1 стадії вироблення навички?
4. Яким чином досягається 1 стадія утворення навички?
5. Яка тривалість 1 стадії формування навички?
6. Скільки повинно бути занять у 1 стадії формування навички?
7. Охарактеризуйте кількість поєднань, які щодня відпрацьовуються в 1 стадії утворення навички?
8. Через який час відпрацьовуються повторення поєднань на перших заняттях утворення навички у 1 стадії?
9. Через скільки поєднань проводять контрольні перевірки процесу утворення умовного рефлексу у 1 стадії формування навички?
10. Як сформулювати 2 стадію утворення навички?
11. Яка тривалість 2 стадії утворення навички?
12. Скільки повинно бути занять у 2 стадії утворення навички?
13. Які варіанти підкріплення можуть бути у 2 стадії утворення навички?
14. Яка тривалість знаходження собаки в робочому стані у 2 стадії утворення навички?
15. Скільки повинен бути відпочинок між вправами у 2 стадії формування навички?
16. Скільки за часом тривають заняття у 2 стадії формування навички?
17. На якій відстані при завершенні 2 стадії утворення навички, собака повинний працювати по жестах та командах від дресирувальника?
18. Коли проводять контрольні перевірки у 2 стадії формування навички?
19. При яких умовах навичка вважається сформованою у 2 стадії?
20. Як сформулювати 3 стадію формування навички?
21. Яка тривалість 3 стадії формування навички?
22. Яка планується тривалість занять по часу у 3 стадії формування навички?
23. На який час збільшується знаходження собаки в робочому стані при формуванні 3 стадії навички?
24. Через який час надаються перерви для відпочинку собаки після роботи у 3 стадії формування навички?
25. Яка повинна бути витримка у собаки в 3 стадії формування навички?
26. Коли проводять контрольні перевірки у 3 стадії формування навички?
27. Коли вважається вироблення навички завершеною у 3 стадії формування навички?
28. На якій відстані повинна працювати собака від дресирувальника у 3 стадії формування навички?

ТЕМА 5. УМОВИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОБОТУ СОБАКИ

5.1. Поняття про працездатність та роботу собаки

Робота собаки – це виконання ним складних умовних рефлексів, потрібних людині в практичній діяльності. Службові собаки виконують різні види робіт але найскладнішою є робота по чуттю. Робочі службові якості собаки, що визначають його придатність до виконання службових завдань називаються **працездатністю**.

Необхідним є урахування впливу комплексу умов зовнішнього та внутрішнього середовища на працездатність собаки.

Внутрішній стан та зовнішнє середовище діють на собаку як подразник. Тому працездатність собаки залежить від сили подразників та їх сигнального значення, або підкріплюючого значення для організму, встановленого в процесі життя та дресирування.

Подразники, які не застосовують в дресируванні, але впливають на організм із зовнішнього середовища та викликають відповідну реакцію організму називаються *зовнішніми відволікаючими подразниками*. Це люди, тварини, транспорт, сильні запахи і ін. Собака з часом звикає до них. Добре підготовлений собака звикає швидше. Особливо необхідно враховувати, що на собаку дуже сильно діють подразники, які мають для нього біологічне значення: запах їжі, тварини, поява птахів та ін. Відволікання собаки припиняється застосуванням приказних команд з погрозливою інтонацією, своєчасним гальмуванням його небажаних дій та привчанням спокійно реагувати на зовнішні відволікаючі подразники. Шляхом правильного дресирування та систематичних тренувань можливо добитися від собаки спокійного ставлення до зовнішніх відволікаючих подразників та успішного виконання службових задач.

Роботу собаки можуть гальмувати внутрішні подразники – природні потреби тварини: голод, спрага, нервова та м'язова втома, біль, загальна хвороба та ін. Відволікаючі подразники внутрішнього походження справляють сильніше гальмування, ніж зовнішні. При виникненні випадків відмови собаки від роботи дресирувальник та керівник роботи повинні виявити причину, що вплинула на працездатність собаки.

Серед всіх подразників, які найбільше можуть впливати на організм собаки є подразники зовнішнього середовища: температура повітря, ґрунту, води. Високі температури прискорюють процес випаровування запахів та тим самим з часом послаблюють силу запаху.

Низькі температури сприяють збереженню запаху, але вони ускладнюють сприймання їх нюхом тварин.

На збереження та сприйняття запаху сліду дуже великий вплив справляє співвідношення температур ґрунту та повітря. Розрізняють три стани рівноваги температур:

☛ **Ізотермія** – стан при якому температура повітря та ґрунту однакові. Це найкращий стан рівноваги температур для роботи собаки.

☛ **Інверсія** – це коли температура ґрунту нижча від температури повітря.

При опусканні теплих потоків повітря до холодної землі відбувається випадання конденсату на ґрунт і на предмети, які лежать поблизу. Запахові частини притягуються крапельками вологи та ускладнюють роботу собаки.

☛ **Конверсія** – виникає тоді, коли температура ґрунту вища за температуру повітря. Повітряні маси піднімаються вгору від землі. Найефективніша температура для роботи собаки від +25°C до -15°C. Оптимальна температура 0...+10°C.

Із досвіду застосування службових собак відомі випадки роботи розшукового собаки по сліду порушника у спеку 40°C та при морозі -35°C протягом до 70 кілометрів.

У спеку або лютий мороз при опрацьовуванні слідів інструктор повинен періодично зупиняти собаку та давати йому відпочинок на 1-2 хвилини через кожних 300-500 метрів руху; у спеку потрібно змочувати водою мочку носа собаки і поїти його водою. При температурах нижче -20°C, та особливо при зустрічному вітрі, в цілях упередження обмороження мочки носа треба зупинити собаку, прикрити йому ніс і дати можливість відігріти слизисту оболонку повітрям, що видихається.

Вітер. Його вплив на роботу собаки залежить від швидкості та напрямку руху повітряних мас. Найбільш ускладнює роботу сильний боковий вітер, який відносить повітряні маси далеко вбік. Зустрічний вітер полегшує роботу собаки, але він не бажаний на перших заняттях по слідовій роботі, тому що пуск собаки на слід проти вітру викличе у собаки використання нею верхнього чуття. Помірний попутний вітер – це найкраща умова роботи собаки по сліду.

Атмосферні опади у вигляді дощу на сліди можуть бути як полегшуючими, так і ускладнюючими умовами. Сильний дощ змиває запахові частини. Слабкий дощ прибиває їх до землі, та ускладнює розповсюдження. Підвищена вологість після дощу дуже добре впливає на роботу собаки. Сніг шаром 10-12 см дуже добре зберігає запахові частини. Видимі сліди на снігу полегшують роботу собаки, але можуть викликати небажаний зв'язок на відбиток.

Нормальний атмосферний тиск сприяє кращій роботі собаки. Низький, високий тиск пригнічує чи збуджує нервову систему собаки і ускладнює його фізіологічні функції.

Ґрунт та рослинність, густа трава добре зберігає запах, але по ній важко пересуватися, запахи окремих рослин відволікають собаку. Дуже погано зберігаються запахи на кам'янистій та піщаній поверхні.

Місцевість – це сукупність рельєфу та місцевих предметів, які можуть ускладнювати та полегшувати роботу собаки. Найкращою для роботи собаки є рівнинна місцевість з пересіченнями лісів та кущів, де добре зберігається запах.

Річки, струмки перевивають сліди, а тому вимагають від дресирувальника та собаки добрих навиків.

Час доби. Якщо собаку використовувати, або проводити з нею заняття лише в один і той же час доби, то у нього виробиться умовний рефлекс на час доби. У собаки на час доби існують функціональні біоритми; він як і інші тварини може працювати вдень, але природа заклала у ньому можливість дуже добре працювати в темний час доби. Крім того, в темний час доби відсутні сторонні подразники, які можуть впливати на організм собаки, і це полегшує його роботу.

5.2. Фактори, що забезпечують безвідмовну роботу собаки

Працездатність собаки залежить від багатьох причин та факторів, але найголовнішими є: ступінь його дресированості та тренуваності, його загальний фізичний стан, вплив зовнішнього та внутрішнього середовища, вміння дресирувальника та його практичних навиків.

Основні фактори безвідмовності роботи собаки: заборона, примус, заохочення. Тільки в комплексі вони дають безвідмовність роботи собаки.

Дресирування (тренування) та застосування службових собак із урахуванням їх індивідуальних особливостей.

При дресируванні собак необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного собаки.

Необхідно розуміти, що кожний собака має свій тип ВНД, свою переважаючу реакцію поведінки, вік, стать. Залежно від цього ми визначаємо придатність кожного собаки до служби, закріплюємо його за дресирувальником, підбираємо метод дресирування.

Контрольні питання до теми:

1. Що таке робота собаки?
2. Які подразники зовнішнього середовища впливають на роботу собаки?
3. Що таке ізотермія?
4. Як ізотермія впливає на роботу собаки?
5. Що таке інверсія?
6. Як інверсія впливає на роботу собаки?
7. Що таке конверсія?
8. Як конверсія впливає на роботу собаки?
9. Яка найефективніша температура повітря для роботи собаки?
10. Яка оптимальна температура роботи собаки?
11. Які відомі випадки роботи розшукової собаки по сліду ?
12. Що повинен робити кінолог при роботі з собакою в лютий мороз?
13. Що повинен робити кінолог при роботі з собакою в спеку?
14. Як впливає на роботу собаки сильний боковий вітер?
15. Як впливає на роботу собаки зустрічний вітер?
16. Як впливає на роботу собаки мряка, туман та дощ?
17. Як впливає на роботу собаки сильний дощ?

18. Як впливає на роботу собаки підвищена вологість?
19. Як впливає на роботу собаки сніг?
20. Як впливає на роботу собаки атмосферний тиск?
21. Як впливає на роботу собаки ґрунт та рослинність?
22. Як впливає на роботу собаки місцевість?

ТЕМА 6. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ПРИ ДРЕСИРУВАННІ СОБАК

6.1. Дресирування собак з різними типами вищої нервової діяльності

Дресирування собак рухливого (сангвінічного) типу. Собаки цього типу добре піддаються дресируванню до різних видів служби. Умовні рефлекси, позитивні та негативні, утворюються легко і швидко, навиків відрізняються стійкістю та динамічністю. При дресируванні дотримується спільна методика вироблення навиків.

Основний метод дресирування — контрастний. Різні робочі навантаження за часом та труднощі менше стомлюють собаку.

Дресирування собак збудливого (холеричного) типу. Процес збудження у собак цього типу переважає над гальмуванням. Тому позитивні умовні рефлекси відтворюються легко і швидко, а гальмівні — повільно і важко, легко гальмуються на щонайменші сторонні позитивні подразники. Керівникові заняття і дресувальникові необхідно пам'ятати, що собаки цього типу дуже активні і менше втомлюються в роботі, у них майже не буває зривів та неврозів на сильні подразники. До 3-4 років тварина може показати відмінну працездатність.

На початку дресирування з такою собакою треба працювати в умовах з мінімальною кількістю відволікаючих подразників. Після встановлення контакту приступають до вироблення гальмівних умовних рефлексів. Спочатку виробляють гальмівні навички на сильні подразники, потім закріплюють витримку при відробітку прийомів спільного і спеціального дресирування. Вироблення витримки починається з 2-3 секунд і поступово доводиться до програмних вимог.

Основний метод дресирування — механічний. Розвиток злоби та затримання відпрацьовується один раз в тиждень. До роботи по запаховому сліду привчають без попереднього draжніння. Лінія сліду спочатку робиться без кутів і перетинів іншими слідами. Сліди можна прокладати великої давнини. Варто дотримувати суворої послідовності і обережності при вибірці речей. До вибірки людини переходити тільки після вибірки речей. Для одорологічної роботи собак цього типу не використовують, оскільки вони не мають тонкої диференціації та чіткості в роботі. Обмежувань в режимі вправ немає. Перед виробленням складних навиків з гальмівними рефlekсами собаку треба довше вигулювати. Надмірно збудливі і злісні собаки придатніші для караульної служби.

Дресирування собак інертного (флегматичного) типу. Собаки цього типу повільно і мляво реагують на подразники, важко переносять швидку зміну процесів збудження і гальмування, зміну і перероблення навичок. На початку дресирування у них відбувається повільне утворення умовних рефлексів і формування їх в навички. Спостерігається відставання в дресируванні, і до цих собак починають помилково застосовувати сильніші подразники, що приводить до розвитку пасивно-оборонної реакції і навіть боязкості. Собак цього типу дресирують таким чином. Вони закріплюються

за енергійними та рухливими людьми. Дресувальник повинен спокійно відноситися до повільності собаки і поступово розвивати у нього активність основних реакцій. При первинному виробленні умовних рефлексів треба дотримувати достатні інтервали між вправами і поєднаннями у вправах, не допускати швидкої зміни протилежних за значенням команд, враховуючи, що складні навички з позитивними і негативними рефlekсами формуються повільно. Необхідно постійно тренувати рухливість нервових процесів з метою підготовки нервової системи до формування складних навичок.

Основні методи дресування — смакозаохочувальний та контрастний. Режим вправ визначається керівником залежно від спільного перебування та поведінки собаки на заняттях. Сильні подразники при розвитку злості та затриманні людини, що тікає, треба застосовувати обережно, інакше собака може відмовитися від затримання та роботи по запаховому сліду. Вибірку людини та речі такий собака звичайно проводить легко, рідко помиляється, і тому він найчастіше використовується в одорологічній роботі. Систематичними вправами з розвитку рухливості нервових процесів у таких собак можливо зняти млявість, повільність та підвищити активність в роботі. Зазвичай в другому періоді курсу дресування у цих тварин налагоджують первинне відставання в підготовці, і до кінця третього періоду вони відрізняються безвідмовністю в роботі в звичайних режимних умовах.

Дресування собак меланхолійного (слабкого) типу. Собаки цього типу мають слабкі, невірноважені, малорухливі нервові процеси та повільно пристосовуються до нових умов життя. При неправильній дії подразниками у них часто формується пасивно-оборонна реакція поведінки, що переходить в боязливу і навіть боязкість. Слабкість нервових процесів робить цих собак дуже чутливими до різних подразників, а щонайменше підвищення їх сили викликає гальмування рефлексорної діяльності. Сильні подразники приводять до позамежного гальмування і невротичного стану.

Дресування собак слабого типу можливе за умови обережності, та, наполегливості, відмінного знання дресувальником їх поведінки. До подразників різної сили та тривалості треба привчати поступово, режим робочого навантаження нарощувати обережно. Вправи необхідно чергувати з частим наданням відпочинку в разі появи пасивності.

Основний метод дресування — смакозаохочувальний. При копіткому дресуванні можливо добитися від таких собак високих показників в роботі, але не безвідмовності. Але краще таких собак в дресування не брати!

6.2. Дресування собак з різними переважаючими реакціями поведінки

Переважаюча оборонна реакція. Серед собак даної групи можуть бути злобні, злобно-боязливі, не злобні собаки. Помірно злобних собак дресують за загальною методикою. Надмірно злобних — за спеціальною

методикою. За ними закріплюють сміливих дресирувальників. Перші заняття проходять в умовах малої кількості подразників. Навики пов'язані із затриманням проводять дуже рідко. На слід собак «ставлять» без попереднього дражніння; для того, щоб у них не вироблялося «верхоглядство», їх дресирують в умовах обмеженої видимості.

Головні методи дресирування – механічний і контрастний.

Собак з пасивно-оборонною реакцією дресирують за допомогою смакозаохочувального методу, без застосування сильних механічних подразників.

Головне в дресируванні цих собак – побороти боязливість, розвинути сміливість та активність.

Переважаюча харчова реакція. Основний метод дресирування – смакозаохочувальний. Заняття краще проводити коли собака знаходиться в напівголодному стані. Ласощі потрібно давати маленькими шматочками, щоб собака не губив зацікавленості. За допомогою ласощів виробляються, в основному навички, загальної дисциплінованості.

Переважаюча орієнтувальна реакція. Для цих собак найкраще використовувати наслідувальний метод дресирування. На подразники, які відволікають собак застосовують гальмування, що гасне, шляхом поступового привчання до них на заняттях. Дресирування таких собак починають на закритій місцевості та проводять на одному і тому ж місці з поступовим введенням додаткових подразників та ускладнень.

Переважаюча пошукова реакція. Пошукова реакція може бути нюховою, слуховою та зоровою. Найчастіше ці реакції проявляються в комплексі. Сильно виражена зорово-пошукова реакція заважає привчанням собак до роботи по запаху сліду, обшуку місцевості, виборці речей і т.ін. Виразність слухової реакції у собаки найчастіше буває при послабленні зору або нюху. Такі собаки орієнтуються на місцевості за звуковим подразником. Загально-дисциплінарні навички у них виробляються швидко. Вони швидко несуть караульну та вартову службу, але погано працюють по запаху сліду. Собаки зі сильно вираженою нюхово-пошуковою реакцією придатні для дресирування для багатьох видів служб.

Переважаюча реакція прив'язаності до людини. Такі собаки без дресирувальника пасивні, зриваються з місця при виробці навиків на відстані, не відходять від дресирувальника при обшуку місцевості та роботі по запаху сліду. Дресирують їх механічним та контрастним методом. Виключається надмірно ласкаве поводження зі собакою. Спочатку ставлять на слід дресирувальника або за аналогічним предметом. Для годування таких собак дозволяється періодично залучати інших дресирувальників.

6.3. Дресирування собак з урахуванням їх віку, статі, умов вирощування та ступеня підготовленості

Собаки різного віку при одноманітності ВНД та однакової переважаючій реакції потребують різного підходу до дресирування.

У молодих собак нервова система не зовсім міцна та вони частіше можуть проявляти боязливість до подразників різної сили.

Старі собаки, зазвичай, мають небажані зв'язки та умовні рефлекси у них виробляються довго, з великими труднощами. Найкраще дресирувати собак віком 1-2 роки. Для відносно молодих собак необхідно застосовувати механічні подразники. Особливо обережно необхідно виробляти у собак витримку та припинення небажаних зв'язків. Дуже тяжко працювати з тими собаками, які вже були на курсі. Тому що умовні рефлекси, які вже вироблені погано піддаються подальшому вдосконаленню. При дресируванні необхідно враховувати стать собаки. Суки краще піддаються дресируванню, добре працюють, але іноді можуть мати слабку нервову систему та циклічність фізіологічних процесів (менструація, народження щенят та ін.).

Під час дресирування важливо врахувати особливості вирощування собаки. Ці умови можуть вплинути на переважаючу реакцію.

Правильне виховне дресирування допомагає в подальшій роботі із собакою.

Також, важливе значення в дресируванні має підготовленість самого дресирувальника.

Контрольні питання до теми:

1. Які особливості дресирування собак сангвінічного типу?
2. Який метод дресирування собак сангвінічного типу?
3. Які особливості дресирування собак холеричного типу?
4. Який метод дресирування собак холеричного типу?
5. Які особливості дресирування собак флегматичного типу?
6. Який метод дресирування собак флегматичного типу?
7. Які особливості дресирування собак меланхолічного типу?
8. Який метод дресирування собак меланхолічного типу?
9. Який метод дресирування собак з переважаючою пасивно-оборонною реакцією поведінки?
10. Який метод дресирування собак з переважаючою активно-оборонною реакцією поведінки?
11. Який метод дресирування собак з переважаючою харчовою реакцією поведінки?
12. Який метод дресирування собак з переважаючою орієнтувальною реакцією поведінки?
13. Який метод дресирування собак з переважаючою пошуковою реакцією поведінки?
14. Який метод дресирування собак з переважаючою реакцією поведінки прив'язаності до людини?
15. Яким чином враховуються вік, стан, умови вирощування та ступінь підготовленості собаки при дресируванні?

ТЕМА 7. ПОМИЛКИ ТА НЕБАЖАНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ ДРЕСИРУВАННІ ТА ТРЕНУВАННІ СОБАК

Якість підготовки службових собак залежить від уміння дресувальника правильно виконувати прийоми загального і спеціального дресування.

Помилки — це неправильні дії дресувальника або його помічника, внаслідок чого у собаки утворюються небажані умовні рефлекси, що утрудняють подальшу підготовку та використання собак на службі. Це інколи приводить до псування дресуваності собак. Помилки властиві, головним чином, початківцям-дресувальникам, але можливі і для досвідчених фазівців. Основні причини помилок — слабка знання дресувальником теоретичних положень, неуважне відношення до роботи із собакою, відсутність постійного аналізу своїх дій.

Помилки легко попередити, чим виправляти і усувати їх наслідки. Для цього необхідні постійний контроль і допомога з боку досвідчених інструкторів — керівників занять. Менше помилок допускають дресувальники, які глибоко вивчили теорію, методику та техніку дресування та правильно застосовують її практично. У цьому розділі розглядаються спільні помилки, що допускаються в дресуванні собак та повторюються майже у всіх прийомах загального та спеціального дресування.

Помилки, допущені дресувальником, призводять до зниження службових якостей одного собаки. Але в процесі навчання дресувальником можуть бути допущені помилки з боку керівника занять. Ці помилки негативно позначаються на якості підготовки великої групи собак і усунути їх набагато складніше. Тому кожен дресувальник повинен знати спільні помилки, можливі при дресуванні, добре уявляти їх причини, наслідки, міри упередження та виправлення. Головна роль в цьому відношенні належить керівникові занять. Він зобов'язаний добре знати всі можливі помилки при дресуванні собак, уміти виявити їх під час навчань, допомагати усувати їх.

Помилки бувають технічними і методичними. До технічних відносяться помилки в застосуванні умовних і безумовних подразників в поєднаннях, вправах, особливо при застосуванні механічних подразників (дія повідком, натиски рукою) та ласощами. До методичних — помилки, що допускаються як дресувальником, так і керівником занять при підборі окремих безумовних подразників, послідовністю ускладнення кожного прийому, умов навколишнього середовища з урахуванням індивідуальних особливостей кожного собаки.

7.1. Помилки, що допускаються дресувальником

Суб'єктивне розуміння поведінки собаки. Це груба помилка, на жаль, зустрічається у багатьох дресувальників, особливо у недостатньо підготовлених теоретично, слабо знаючих фізіологічні основи поведінки і

дресирування собак. Вони олюднюють собаку, поводяться з ним, як з істотою, яка розуміє людську мову, здатне мислити, свідомо діяти, керуючись бажанням або небажанням, уявленнями і враженнями. Це приводить до того, що дресирувальник порушує методика вироблення умовних рефлексів та пред'являє до собаки непосильні вимоги, що приводять до зривів та неврозів.

У деяких початківців-дресирувальників олюднення собаки виявляється в спотворенні команди. Наприклад, замість стандартної команди «До мене» вимовляють «Йди сюди». Деякі дресирувальники, ще не виробивши у собаки умовного рефлексу, подають команди, підкріпивши їх жестами та чекають у відповідь реакції. Собаки, природно, не виконують потрібних дій та не реагують на їх слова. Не можна забувати, що навіть найскладніша поведінка собаки — умовні рефлекси, які утворюються за певних умов дії умовного та безумовного подразників.

Наприклад, два собаки накидаються один на одного. Тоді молоді дресирувальники розтаскують їх в сторони та починають карати і при цьому вважають!?!), що собаки знають, за що їх карають. Буває, що собака під час вигулу погнався за кішкою, дресирувальник кличе собаку по команді «До мене», карає ударом повідка або хлиста. У першому випадку покарання веде до порушення контакту дресирувальника із собакою, але не заглушає агресивності собак один до одного. У другому — удари повідцем або хлистом вступають в зв'язок не з кидком собаки за кішкою, а з командою «До мене». Команда «До мене» та вдар повідцем дресирувальником підкріплюються – виникає безумовна больова дія. У собаки утворюється неправильний рефлекс на команду «До мене» та небажаний зв'язок на поводок — на ці сигнали собака тікатиме від дресирувальника.

Причиною олюднення поведінки собаки є недостатнє розуміння відмінностей у вищій нервовій діяльності людини та собаки. Це відмінність, як указує академік І.П. Павлов, полягає в тому, що собака володіє тільки першою сигнальною системою, а людина, окрім першої сигнальної системи має ще і другу, пов'язану з мовою та мисленням, смисловим значенням слів.

Дресирування без врахування індивідуальних особливостей собаки. Великою помилкою при дресируванні є відсутність індивідуального підходу до собаки. Він виявляється при перевірці ступеня підготовленості собак по закінченню першого та початком другого періодів. При аналізі причин великої кількості низької підготовленості собак нерідко виявляється, що дресирування велося без врахування індивідуальних особливостей кожного собаки, шаблонно, за спільною методикою. Підтвердженням цієї помилки є той факт, що відставання в курсі дресирування спостерігається у собак холеричного та флегматичного типів, з переважанням пасивно-оборонної, орієнтовної та харчової реакцій поведінки. Особливо низькі результати спостерігаються у молодих собак, що не пройшли курс виховального дресирування в підготовчому періоді.

Керівник занять зобов'язаний знати особливості кожного собаки та визначати в індивідуальному порядку методи дресирування, характер,

тривалість, силу та способи використання подразників для вироблення умовних рефлексів, а також своєчасно виявляти помилки дресирувальників та допомагати усувати їх.

Відсутність послідовності у відробці прийомів дресировки та введення ускладнень. У підготовці собак часто спостерігається прагнення виробляти більше навиків в короткий термін або перейти скоріше до спеціального дресирування, не відпрацювавши прийомів спільного дресирування. Поспіх приводить до того, що умовні рефлекси не закріплюються до навиків, а вироблення окремих навиків проводиться недбало, без послідовного введення та відробки ускладнень. У таких собак не виробляються стійкі умовні рефлекси на команди та жести, дресирувальник не в змозі управляти собакою в складній обстановці. Наприклад, собака, привчений до роботи по запахових слідах в полегшених умовах, не здатний пропрацювати слід навіть при введенні одного ускладнення. Привчання собаки до роботи в складних умовах досягається поступовим введенням ускладнень. При роботі собаки по чуттю ускладнювати обстановку треба терпляче, обережно та продумано. Так, при опрацюванні запахового сліду людини на кожному черговому занятті вводиться тільки одне ускладнення. Комплексний відробіток ускладнень слід допускати лише при відробітку всіх ускладнень, введених на попередніх заняттях.

Передресирування виникає в результаті перевтоми нервової системи собаки від частого та тривалого повторення одних і тих же вправ. Ця помилка типова для молодосвідчених дресирувальників, які прагнуть швидше удосконалити службові якості собаки та не піклуються про конкретний режим вправ при відробітку кожного навичу. Для недопущення помилок треба чітко планувати заняття, вправи відпрацювати в певному режимі, зберігаючи у собаки зацікавленість та активність в роботі.

Передресирування собаки можливе при відробітку будь-якого прийому, але найчастіше на заняттях по подоланню перешкод, при апортуванні, вибірці речей, розвитку злості та затриманні помічника якій тікає. Якщо собака відмовляється від роботи в результаті передресирування, треба зробити перерву у відробітку даного прийому на 1-2 тижні.

Неправильне застосування поєднання подразників відноситься до найбільш частих помилок, причина яких — слабка знання теорії дресирування та техніки виконання вправ. Якщо молодосвідчений дресирувальник погано засвоїв методику вироблення умовних рефлексів, то його помилки виявляються в неправильному поєднанні умовних та безумовних подразників. Методика вироблення умовних рефлексів визначає правила дресирування собак, якими зобов'язані керуватися всі дресирувальники при виконанні будь-яких прийомів. У дресируванні обов'язкове застосування умовного сигналу перед дією безумовним подразником. Порушення цього правила можна спостерігати при виробленні у собаки умовного рефлексу на команду «Поруч». Малодосвідчений

дресирувальник часто цю команду подає після ривка повідцем, тому умовний рефлекс не утворюється.

Деякі дресирувальники допускають великий інтервал за часом між умовним та безумовним подразниками. Наприклад, при виробленні умовного рефлексу на команду «Сидіти» невчасне підкріплення безумовним впливом на область попереку викликає у собаки запізнену відповідну реакцію. У собаки утворюється відставлений умовний рефлекс: собака сідає не відразу, а тільки через деякий час після подачі команди. Частою помилкою є багаторазове повторення однієї і тієї ж команди перед підкріпленням безумовним подразником. В результаті таких повторів поєднань утворюється умовний рефлекс, що запізнюється, він виявляється тільки після неодноразових команд. Подібні помилки можуть бути допущені в багатьох прийомах загального та спеціального дресирування. Так, наприклад, часте повторення команди «Слід» при роботі по запаховому сліду викликає у собаки прагнення рухатися вперед без прийняття до запахового сліду.

Неправильна інтонація голосу при подачі команд. Однією з частих помилок є неправильна інтонація голосу при подачі команд: завжди однаково або в загрозливому тоні без врахування індивідуальних особливостей собаки та виконуючих ним дій. Інтонація команди, що подається, повинна відповідати майбутній дії безумовним подразником.

Команду «Фу» як сигнал заборони доцільно подавати при спробах схопити їжу, що дається сторонньою людиною, або лежачу на землі, при накиданні собаки на людей що проходять поруч з ними, тварин, а також у ряді інших випадків, коли собака здійснює непотрібні дії. У цих випадках команда подається із загрозливою інтонацією та підкріплюється сильним гальмівним безумовним подразником (ривок повідцем, удар хлистом або лозиною). У всіх інших випадках команда «Фу» повинна вимовлятися з різною інтонацією залежно від призначення прийому та поведінки собаки.

Помилка в дачі ласощів може бути методичною та технічною. Наприклад, користування ласощами тільки на початку заняття приводить до того, що собака в першій частці заняття активний, а наприкінці — знижує активність або зовсім припиняє роботу. Тому ласощі треба давати у міру потреби в ході всього заняття для підтримки активності собаки впродовж багатогодинної роботи. Бувають випадки, коли лакомство дається просто так, як їжа для годування. Тоді воно втрачає свою заохочуючу та стимулюючу дію. На дресируванні сильно відбивається нерегулярна дача ласощів в первинний період вироблення умовних рефлексів та зміцненні їх до навиків. Ласощі повинні даватися за певною системою, невеликими шматочками однакових розмірів за правильного виконання потрібної дії. У наступних вправах ласощі даються рідше, замінюються прогладжуванням та заохочувальним словом «Добре».

Неправильне користування повідком. Повідок — важливий засіб дії на собаку. Тому дресирування собак залежить від уміння дресирувальника користуватися повідком. У перший період дресирування часто

допускаються помилки: ривки повідком під час вигулу собаки, при опрацюванні сліду та виробленні витримки, вибірці речей, обшуку місцевості; вигулу собаки на короткому повідку та відробіток «ходіння поруч» на довгому. Не слід пускати собаку на подолання перешкод з повідцем, оскільки він заважає вільному руху, гальмує роботу.

Інколи дресирувальник посилає собаку на вибірку речі з повідцем, що звисає до землі. Це приводить до того, що повідець збиває речі в купу, відбувається нашарування запахів, що ускладнює роботу собаки. Незначний рух дресирувальника повідком у момент вибірки речі може стати сигналом для піднімання речі без обнюхування. Тому собаку на вибірку речі слід посилати без повідця.

Молоді дресирувальники часто невміло користуються довгим повідком при управлінні поведінкою собаки: тримають його не в тій руці, настають на нього, що приводить до ривків. Це можливо спостерігати при роботі по сліду, особливо на нерівній та закритій місцевості: поводок чіпляється за дерева, кущі, камені, в результаті різкого знижується темп руху, собака швидко стомлюється, знижується його зацікавленість в роботі, а інколи він взагалі відмовляється від роботи. Отже, собака має бути привчений до роботи по сліду без повідця. У лісистій місцевості управляти собакою треба голосом та жестами. Якщо собака збільшує темп руху та йде від дресирувальника, то його слід узяти на поводок та уповільнити рух. Систематичне притримування собаки повідцем на кутах або перед речами приводить до того, що у нього виробляється небажаний зв'язок на повідець, тому в цих випадках дресирувальник повинен управляти собакою за допомогою інших сигналів.

Недооцінка значення інших чинників дресирування. Обстановка, в якій проводиться дресирування собак, має бути близької до реальних умов майбутньої служби. Дії дресирувальника, його помічника і взаємодія між ними мають бути такими ж, якими вони бувають насправді на службі між інструктором і порушником. В процесі дресирування нерідко ці вимоги порушуються і допускаються різні помилки. Наприклад, дресирувальник дає завдання помічникові для прокладки сліду на очах у собаки. Собака збуджується та чекає сигналу дресирувальника на опрацювання сліду в даному напрямі.

Після опрацювання сліду на кінцевій крапці дресирувальник прив'язує собаку та на очах у нього поряд з помічником, веде з ним бесіду, поводить із затриманим по-дружньому, а не як із сторонньою людиною. Унаслідок подібних помилкових дій у собаки утворюється навик «байдужого» відношення до помічників, які прокладають слід та до їх запахів слідов. У процесі дресирування собак взаємовідношення дресирувальника та помічника мають бути офіційними, недозволені непотрібні розмови, сміх та жарти. Разом з тим, не можна злити, нацьковувати собаку на товаришів, це привчає його до злісного відношення до будь-якої людини, яка стоїть поруч.

Помилки при тренуванні собак. Помилки, що допускаються при дресируванні, часто дублюють при тренуванні, що в конкретному підсумку знижує їх службові та робочі якості. Найбільш часті помилки при тренуванні: одноманітність умов та спрощеність обстановки; відсутність тимчасових зрушень та зміни місцевості; прокладка слідів одним і тим же помічником на однакові відстані; опрацювання слідів однакової давнини та за відомими умовами; недовір'я до собаки та невпевненість дресирувальника; недотримання послідовності введення ускладнень; невідпрацювання слідів та невиконання завдань.

Причини подібних помилок: низький організаційно-методичний рівень тренувальних занять; відсутність контролю за організацією тренування та нерозуміння мети та завдань; нестача досвіду та невисокий рівень теоретичних знань у молодших фахівців.

7.2. Небажані зв'язки у дресированих собак

Небажані зв'язки — непотрібні умовні рефлекси, вироблені унаслідок помилок, допущених дресирувальником та керівниками занять, що заважають процесу підготовки та застосування собак. Вони можуть бути різними. Дуже важливо уміти своєчасно відмітити початок утворення небажаного умовного рефлексу, виявити причини (помилки) та знайти способи упередження подальшого його розвитку.

Небажані зв'язки на обстановку. Обстановкою називається поєднання різних умов, в яких доводиться працювати з собакою. Для занять з дресирування та тренування створюється учбова обстановка, яка включає особливості місцевості, характер дій помічника та дресирувальника, час доби, погодні умови та інші чинники навколишнього середовища. Систематичні заняття в умовах різної складності сприяють формуванню у собаки динамічних навиків, що забезпечують безвідмовність його роботи в реальній обстановці. Помилкою є одноманітність в обстановці із спрощеними та полегшеними умовами: у собаки швидко виробляється небажаний зв'язок — звичка упевнено працювати в знайомих умовах та відмовлятися — в інших.

Небажаний зв'язок утворюється як на весь комплекс подразників, складових обставин, так і на окремі його елементи: на місцеві предмети, час доби, сезон року, форму одягу (дресирувальний костюм, плащ та пальто), на спільні та побутові запахи, сліди великої або малої давнини, на транспортні засоби, звуки та спалахи освітлювальних ракет, на видимі відбитки слідів та інші сильні або часто вживані подразники.

Небажані зв'язки на місцевість та місцеві предмети. Місцевість, як ділянка земної поверхні, діє на собаку численними подразниками, на які утворюються умовні рефлекси, що допомагають йому легко орієнтуватися в обстановці. При дресируванні та тренуванні собаки на одній і тій же ділянці у нього виробляється небажаний зв'язок на різні елементи цієї місцевості. Наприклад, якщо прокладати сліди тільки в певну сторону, то у собаки

утворюється небажаний зв'язок працювати в цьому напрямі. Якщо при обшуку місцевості або опрацюванні сліду ховати помічника за камені та кущі, у собаки утворюється небажаний зв'язок на ці предмети, і він підбігатиме до знайомих предметів, припиняючи роботу по чуттю. Тому треба постійно міняти ділянки занять та місця укриття помічників, прокладати сліди у різних напрямках.

Небажані зв'язки на час доби та року. Цей зв'язок легко та швидко утворюється у собаки, якщо його дресирувати або тренувати в один і той же час доби. Так, при постійній роботі з собакою вдень він погано або зовсім не працює вночі. Тому дресирувати його треба не лише вдень, але і увечері, вночі і вранці. Одну третину тренувань собак по слідах рекомендується проводити в темний час доби.

При тривалих тренуваннях розшукових собак по запахових слідах тільки навесні та літом (період чорнотропу) у них виробляється небажаний зв'язок на ці сезони року. Взимку такі собаки не працюють або працюють погано. Небажаний зв'язок у собак утворюється і на погодні умови. Якщо з собакою систематично займатися в гарну погоду, то вона здатна працювати лише за сприятливих умов погоди, а в дощ та сніг не працює. Тому дресирування та особливо тренування слід проводити в різний час доби при різній погоді.

Небажані зв'язки на загально побутовий запах та сліди невеликої давності. Систематичні тренування собак слідами невеликої давності та використання в ролі помічників людей з одного колективу із спільним побутовим запахом сприяють утворенню стійкого небажаного зв'язку на одноманітність запахів. Такі собаки добре працюють по свіжих слідах із знайомим запахом, але погано працюють по запахових слідах сторонніх осіб. Наслідки таких помилок можна усунути постійними тренуваннями по опрацюванню запахових слідів різної давності із залученням як помічники сторонніх осіб з іншими побутовими запахами. Помилкою є робота з собакою тільки по запахових слідах великої давності. Тому в підготовці розшукових та сторожових собак необхідно опрацювати запахів сліди різної давності як з індивідуальними, так із побутовими запахами.

Небажані зв'язки на постійного помічника та одноманітність форми одягу. Систематичне залучення як помічник однієї і тієї ж людини при розвитку злості, затриманні людини яка тікає, обшуку місцевості та приміщень, вибірці людини та опрацюванні запахових слідів виробляє у собаки небажаний зв'язок на його індивідуальний запах, та вона гірше працює, коли в ролі помічника використовуються інші люди.

Небажаний зв'язок на одяг помічника у собаки утворюється при використанні на заняттях однотипного костюма або плаща. Це гальмує реакцію собаки на помічника, одягненого в іншу форму одягу. Для попередження або усунення такого небажаного зв'язку застосовують цивільне пальто, куртку, плащ, спеціальні рукави, різноманітні за кольором і формою.

Небажаний зв'язок на видимі відбитки слідів. Цей зоровий небажаний зв'язок утворюється у собак при пошуку людини по запаховому сліду, коли видно відбитки слідів по маршруту руху помічника. Аналогічний небажаний зв'язок може утворитися при систематичній постановці собаки на запаховий слід з видимих відбитків, залишених помічником на місцевості по маршруту руху: на піску, снігу, узбіччю дороги і т.ін.

Для упередження навчання і засвоєння таких небажаних зв'язків у собак необхідно виключити дресирування та тренування по видимих слідах, а постановку собаки на запаховий слід проводити з обшуку місцевості.

Небажані зв'язки на звуки пострілів, спалахи ракет та інші подразники. На звуки пострілів та спалаху освітлювальних ракет при неправильній системі вправ у собак утворюються різні небажані зв'язки. Так, на сильні звукові та світлові подразники у молодих собак може виявлятися боязливість. Систематичний розвиток злості та затримання помічників, що супроводжується пострілами, спалахами освітлювальних ракет, викликає у собаки злісну реакцію та агресивність на будь-яку стріляючу людину та навіть на самого дресирувальника. Звуки пострілів та спалаху освітлювальних ракет стали сигналами для нападу та ведення боротьби з будь-якою людиною без відповідної команди дресирувальника.

Щоб уникнути подібних небажаних зв'язків у собак, необхідно міняти, умови вправ, стрілянину вести не лише помічником або дресирувальником, але і сторонній людині.

Небажані зв'язки на автомашину та інші технічні засоби. Щоденні перевезення собаки на автомашині викликають у нього сильну реакцію на вигляд автомашини та звук працюючого мотора. Небажаний зв'язок буває настільки сильним, що собаку неможливо поставити на запаховий слід, застосувати для обшуку місцевості поблизу дороги, де проїжджає або стоїть автотранспорт. Заглушити небажаний зв'язок у старих собак майже неможливо. Тому для упередження розвитку небажаного зв'язку перевезення собак на автотранспорті чергують з пішими пересуваннями. В період вироблення загально дисциплінарних навиків вводяться вправи по привчання собаки до байдужого відношення до автомашини та інших транспортних засобів, вживаних для перевезення собак. На всьому періоді курсу дресирування та тренування треба добиватися, щоб собака спокійно реагував на машини та інші технічні засоби, застосування на службі.

Небажані зв'язки на поведінку дресирувальника. Систематичне виконання вправ у відомих умовах обстановки виробляє у собаки різні умовні рефлекси на дії дресирувальника. У цих випадках утворюються небажані зв'язки на натягнення повідця, темп руху дресирувальника, на команди, що подаються, та жести. Такий собака стежить за ним в очікуванні сигналу на подальші дії. Нерідко собака йде без сліду в певному напрямі залежно від натягнення повідка та руху дресирувальника. Для усунення таких небажаних зв'язків треба більше працювати під контролем керівників занять.

Небажані зв'язки на птиць та тварин. Виявляються в тому, що деякі собаки накидаються на тварин, перемикаються на їх сліди. Причина утворення таких умовних рефлексів — безкарне переслідування собакою птиць, тварин, напад на них, а інколи і навмисне нацьковування дресувальником собаки на тварин. Небажану поведінку собаки можна попередити поступовим спокійним привчанням до відволікаючих подразників та своєчасними діями шляхом застосування механічних та електричних подразників.

В процесі дресування, тренування та застосування службових собак може утворитися безліч інших небажаних зв'язків, причини та шляхи усунення яких викладені в відповідному розділі даного навчального посібника.

Контрольні питання для теми:

1. Що таке помилки при дресуванні собак?
2. Які основні причини помилок?
3. До чого приводять помилки, які допустив дресувальник?
4. До чого приводять помилки, які допустив керівник групи дресувальників?
5. Які бувають види помилок?
6. Що відноситься до технічних помилок?
7. Що відноситься до механічних помилок?
8. Що таке суб'єктивне розуміння поведінки собаки?
9. Що таке дресування без вираховування індивідуальних особливостей собаки?
10. До чого приводить відсутність послідовності та введення ускладнень у виробці прийомів?
11. Що таке переддресування?
12. До чого приводить переддресування?
13. До чого приводить неправильне застосування поєднань подразників?
14. Що таке «недооцінка значення інших чинників дресування»?
15. Що таке «небажані зв'язки»?
16. Що таке «небажані зв'язки на обстановку»?
17. Що таке «небажані зв'язки на місцевість та місцеві предмети»?
18. Що таке «небажані зв'язки на час доби та року»?
19. Що таке «небажані зв'язки на загально побутовий запах»?
20. Що таке «небажані зв'язки на видимі відбитки слідів»?
21. Що таке «небажані зв'язки на постійного помічника та одноманітність форми одягу»?
22. Що таке «небажані зв'язки на звуки пострілів, спалахи ракет»?
23. Що таке «небажані зв'язки на автомашини та інші технічні засоби»?
24. Що таке «небажані зв'язки на поведінку дресувальника»?
25. Що таке «небажані зв'язки на птиць та тварин»?

ТЕМА 8. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДИКИ ТА ТЕХНІКИ ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

Методика дресирування собак – це науково обґрунтована система вироблення у собак комплексу навичок, необхідних для використання їх у певній службі (роботі). Вона обумовлює: загальну кількість навичок, що забезпечують можливість використання собак на конкретній службі; завдання та нормативи підготовки собак по періодах їх дресирування на курсах (підготовчий, основний і заключний); вироблення навичок окремо та у комплексі з іншими; режим дресирування собак з обліком їх індивідуальних особливостей поведінки, ступеня підготовленості та процесу формування умовних рефлексів у ході занять; вплив конкретної обстановки та інших зовнішніх умов на роботу собаки; можливі помилки дресирувальників, що ведуть до вироблення у собак небажаних умовних рефлексів, а також способи їх упередження.

Методика дресирування собак незалежно від їх службового призначення заснована на єдиній теорії, загальних принципах і правилах вироблення умовних рефлексів.

Техніка дресирування собак – це способи впливу на собаку відповідними подразниками при виробленні конкретного умовного рефлексу.

Методика дресирування собак одного виду служби від іншої відрізняється кількістю вироблюваних навичок та технікою виконання прийомів, вправ у певній послідовності.

Весь процес підготовки службових собак складається із трьох основних етапів: підготовчого, основного курсу дресирування та тренування, що представлено на «Схемі підготовки фахівців і службових собак» (табл. 1).

Всі прийоми дресирування за їх призначенням підрозділяються на підготовчі, основні та додаткові.

Підготовче дресирування має мету виробити у молодих собак комплекс первісних умовних рефлексів. Це основа для вироблення навичок службового призначення. Вона проводиться, як правило, до передачі собак для службового дресирування у відомчий навчальний підрозділ. Значення підготовчих прийомів зростає у зв'язку з підвищеними вимогами до якості підготовки службових собак у скорочений термін – пошукових – 5,5, сторожових – 1,0-1,5 місяця.

Коли навчальний підрозділ комплектується собаками, які не пройшли підготовче дресирування, затримується виконання програми навчання фахівців та підготовки собак, страждає якість їх підготовки.

Основний курс дресирування є центральним у підготовці фахівців і службових собак та здійснюється, як правило, у відомчих навчальних підрозділах. Тривалість курсу залежить як від попередньої підготовленості собак (підготовчого дресирування), так і від кількості і якості навичок, необхідних собаці, який призначений для спеціальної служби. Відповідно і прийоми дресирування називаються основними. По них визначається придатність собаки до тієї або іншої служби.

Найбільша кількість прийомів входить у курс підготовки пошукових та сторожових собак. Тому й строки їх підготовки більше тривалі.

У свою чергу процес паралельної підготовки фахівців та службових собак у навчальних підрозділах включає три періоди: початковий, основний та заключний, кожен з яких має свої конкретні цілі та завдання.

Після закінчення основного курсу дресирування собаки тренуються в підрозділах з метою вдосконалення раніше вироблених умовних рефлексів з обліком конкретної службової ситуації. Нерідко в процесі служби виникає необхідність вироблення в собак додаткових навичок, коли основні умовні рефлекси не забезпечують ефективність їх використання. Такі прийоми вироблення навичок називаються додатковими.

Всі прийоми дресирування за їх значимістю та призначенням підрозділяються на загально дисциплінарні та спеціальні. У системі клубів службового собаківництва вони об'єднані назвами: загальний курс дресирування та спеціальний курс дресирування.

Загально дисциплінарними, або прийомами загального дресирування, називаються вони тому, що в процесі відпрацьовування (виконання) їх виробляються умовні рефлекси, що дисциплінують собаку та роблять його слухняним. Більшість загально дисциплінарних навичок є базою для вироблення спеціальних навичок у всіх видів службових собак.

Спеціальні прийоми призначені для підготовки собак до виконання певних службових завдань. Кількість та види спеціальних прийомів визначається службовим призначенням собаки. Вони передбачаються «Програмою підготовки собак» у навчальному підрозділі відповідного відомства (табл. 1).

По нормативах основних прийомів курсу дресирування (загально дисциплінарних та спеціальних) оцінюється підготовленість пошукових та сторожових собак до конкретної служби (табл. 2).

Основні методичні та технічні правила дресирування собак. Перед тим, як приступитися до роботи з собакою, дресувальник повинен довідатися про кличку, вік собаки, ступінь його підготовленості, основні й переважні реакції поведінки.

Дресирування собаки починається з першого підходу до собаки та установлення правильного взаємовідношення (контакту) дресувальника з собакою протягом 10-15 днів.

До початку цілеспрямованих занять з собакою дресувальник зобов'язаний вивчити теорію дресирування, основні правила утримання собак та догляду за ними. Перш ніж починати будь-яку вправу, треба побачити, як вона виконується досвідченим дресувальником (інструктором) із собакою, продумати порядок застосування умовних (сигнальних) та безумовних (підкріплювальних) подразників з урахуванням особливостей свого собаки, одержати консультації в інструктора (керівника).

Таблиця 1. Схема підготовки фахівців та службових собак

Етапи підготовки собак	Періоди дресирування на курсах	Підготовка фахівців		Підготовка службових собак	
		теоретична	практична		
Підготовчий	Курс службового дресирування	Ознайомлення з основними правилами дресирування	Навчання деяким прийомам керування собакою	Відпрацьовування підготовчих прийомів та вправ	
1 початковий		Вивчення біології собаки, теорії дресирування, методики виконання деяких прийомів	Навчання техніці виконання прийомів загального дресирування та деяких спеціальних прийомів	Вироблення більшості загально дисциплінарних умовних рефлексів та початок вироблення первісних умовних рефлексів спеціального призначення	
		2 основний	Вивчення методик відпрацьовування спеціальних прийомів	Удосконалювання техніки виконання загальних прийомів, оволодіння технікою виконання спеціальних прийомів	Удосконалювання загально дисциплінарних та спеціальних умовних рефлексів до навичок
		3 заключний	Вивчення способів застосування собак на службі	Удосконалювання техніки керування собакою по всіх прийомах в умовах застосування собаки на службі	Удосконалювання загально дисциплінарних та спеціальних навичок в умовах, близьких до вимог служби
Тренування в підрозділах у процесі служби	Вивчення особливостей служби та способів застосування і тренування собак	Удосконалювання навичок застосування та тренування собак	Удосконалювання навичок роботи в конкретних умовах виконання службових завдань. Вироблення додаткових навичок		

Для доведення способів застосування подразників (сполучень) до автоматизму дресирувальникові необхідно потренуватися у виконанні вправ без собаки; це допоможе упередити деякі можливі помилки у виробленні умовного рефлексу у собаки. Надалі треба виконати вправу в уповільненому темпі і тільки в міру оволодіння технікою впливу подразниками поступово прискорювати темп роботи, доводячи до нормативних вимог.

При сполученні умовних та безумовних подразників команди слід вимовляти чітко, з потрібною інтонацією та відповідною силою, виключити багатослівність. Останнє відволікає собаку, затримує вироблення умовного рефлексу.

У заключному періоді підготовки собак в умовах, близьких до вимог служби, собаку треба привчати до виконання команд, що подаються з

Таблиця 2. Перелік прийомів підготовки собак

Загальний курс	Спеціальний курс
<i>Підготовчі прийоми</i>	
Встановлення контакту дресирувальника з собакою	Розвиток нюхо-пошукової реакції
Привчання до кличці	Розвиток активно-оборонної реакції
Привчання до спеціального спорядження	
Привчання до чищення та показу для огляду	
Розвиток фізичної витривалості	
Привчання до темряви, непогоди, незвичайним умовам	
Привчання до перевезення на автомашині	
Привчання до спокійного відношення до пострілів та інших сильних подразників	
<i>Основні прийоми</i>	
Привчання переходити у вільний стан	Привчання до затримки та вартування людини
Привчання підходити до дресирувальника	Привчання до пошуку людини по запаховому сліду
Привчання до руху поруч з дресирувальником	
Привчання сидати	Привчання до вибірки речей
Привчання лягати	Привчання до вибірки людини
Привчання стояти	
Привчання до підношення предметів (апортирування)	Привчання до одорологічної ідентифікації
Привчання до подолання перешкод	Привчання до обшуку місцевості та приміщень
Привчання до подачі голосу (гавкіт)	
Привчання до переповзання	
Привчання до припинення небажаних дій	
Привчання не брати корм без дозволу	
Привчання до руху поперед дресирувальника	
Привчання до руху поперед дресирувальника	
<i>Додаткові прийоми</i>	
Привчання до повернення на місце	Привчання до огляду транспортних засобів
Привчання плавати	
Привчання до уповільнення темпу руху	Привчання до керування по радіо та іншими технічними засобами
Привчання до охорони речей	
Привчання до спокійної роботи в групі дресирувальників з собаками	

укриття, та які вимовляються тихо, пошепки, коли собака не бачить дресирувальника.

У керуванні поведінкою собаки важливе значення мають жести. При виконанні первісних вправ вони трохи відрізняються від стандартних, тому що рухи руки з повідцем або ласощами відбуваються так, щоб примусити собаку виконати потрібну дію. По мірі утворення умовного рефлексу у собаки треба домагатися чіткого виконання жестів, як у стройовому (класичному) варіанті, так і службовому. Наприклад, жест посадки, укладання можна подавати повністю при керуванні собакою на великій відстані, а на близькій відстані, особливо на службі, досить незначного руху руки.

При дресируванні та застосуванні собак на службі використовуються 8 основних жестів, які цілком забезпечують чітке керування собакою: «До мене», «Поруч», «Сидіти», «Лежати», «Стояти», «Голос», «Повзи», «Гуляй». Жест «Гуляй» є загальним для всіх випадків, коли треба показувати собаці напрямок руху або залучити його увагу на якийсь подразник (об'єкт). Різниця між значенням цього жесту в різних прийомах у тім, що можлива деяка зміна кута викидання правої або лівої руки. У кожному конкретному прийомі жест «Гуляй» обов'язково супроводжується відповідною командою.

Необхідно вміло користуватися коротким та довгим повідцями як засобом, що дисциплінує собаку, дозволяє чітко управляти його поведінкою. Повідці застосовуються, як правило, для підкріплення команди або жесту у вигляді ривка, стримування та легкого підтягування. Не можна карати собаку повідцем!

Собаки дуже уважні до повідця. Тому перехід до керування без повідця повинен бути поступовим. Працювати без повідця собака повинний в наморднику.

При виконанні будь-якої первісної вправи правильну відповідну дію собаки на застосування умовного та безумовного подразників треба підкріплювати погладженням у сполученні зі словом, що схвалює – «Добре». Це повинне викликати у собаки приємне відчуття. Рекомендується погладити (поплескати) кистю лівої руки по лопатці, грудям собаки, ніжно почухати за вухами.

Правильні дії собаки щоразу треба підкріплювати словом «Добре» з інтонацією, що схвалює.

При дресируванні собак пошукової, вартової та іншої спеціальної служби ласощі давати тільки лівою рукою (рис. 3).

З метою збереження чистоти індивідуального запаху на апортирувальних предметах, особливо на початку вибірки речей, не можна брати ласощі правою рукою. Виключенням є показ ласощів правою рукою при виконанні первісних вправ, виклику гавкотіння та переповзання, а також в окремих випадках при посадці та укладанні. У зв'язку з цим погладжувати собаку треба, як правило, лівою рукою.

Результативність та якість вироблення умовних рефлексів залежать від віку собаки. Із цуценятами краще проводити цілеспрямоване підготовче дресирування.

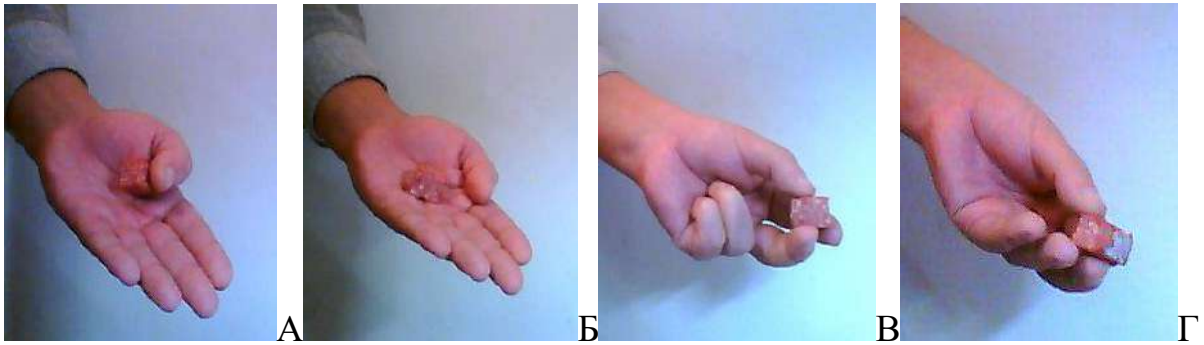

Рис. 3. Правила дачі ласощів: А, Б – правильно; В, Г – не правильно

При дресуванні цуценят та дорослих собак користуються тими самими методами, але з урахуванням особливостей тварин. Цуценята більше рухливі, податливі до наслідування, занадто чутливі до механічних (болючих) подразників. За можливістю треба частіше користуватися харчовими або апортувальними подразниками, спонукувати їх до виконання потрібних дій у групі двох-трьох тварин та у процесі ігор.

Тренуватися, виконати вправи з собакою рекомендується 2-3 рази на день, краще перед годівлею, але не раніше, ніж через 2-3 години після годівлі. Визначаючи кількість занять та тривалість для кожної з них, треба виходити з обліку кількості та видів виконуваних вправ, їхньої складності, нервового та фізичного навантаження на організм собаки і його працездатності. Коли виконуються вправи з вироблення загальнодисциплінарних навичок та деяких нескладних спеціальних вправ, тривалість заняття не повинна перевищувати двох годин. З початком вправ по проробленню слідів тривалість кожного заняття збільшується, а кількість їх зменшується.

Перед заняттям треба добре вигуляти собаку. Рекомендується спочатку повторювати вправи з вдосконалювання початих раніше умовних рефлексів, потім виконувати вправи по виробленню нового умовного рефлексу, не відволікаючи собаку іншими видами вправ. У наступних періодах підготовки собак, коли йде процес удосконалювання майже всіх умовних рефлексів, черговість вправ, кількість їх на одному занятті визначають виходячи зі складності виконання.

Дуже важливо підтримувати постійну працездатність собаки, не допускати його перевтоми. Необхідно продумати план дресування для кожного заняття, вивчити методику вироблення намічених умовних рефлексів по підручнику, одержати консультацію у досвідчених дресувальників. Закінчуючи заняття, треба зробити аналіз проведеного дресування та намітити попередній план для чергових занять. Рекомендується вести короткий облік процесу дресування собаки.

При дресуванні пошукових та сторожових собак треба мати комплект спеціального спорядження індивідуального та групового користування. Індивідуальними засобами є: звичайні та суворий (металевий - парфос) нашійники, короткий та довгий повідці, намордник, шлейка, ланцюг, прикіл, сумка для перенесення предметів дресування, сумка для

ласощів, комплект різноманітних апортирувальних предметів, пінцет, спеціальний поліетиленовий пакет та брезентовий плащ.

На заняттях, особливо в перший місяць, обов'язково потрібно мати ласощі, дрібні шматочки м'яса, печива, цукру, у крайньому випадку, хліба. Для групових занять необхідно мати такі засоби – дресирувальний костюм (куртка та штани), дресирувальне пальто, спеціальні рукави, пальто цивільне, хлист шкіряний (можливо замінити прутами), пістолет стартовий, контейнери з набором різноманітних предметів для вибірки речей. Крім того, у навчальних підрозділах обладнуються площадки з різноманітними спорудженнями, перешкодами та об'єктами, передбаченими «Програмою по службі собак» відповідного відомства.

Контрольні питання до теми:

1. Що таке методика дресирування собак?
2. Що обумовлює методика дресирування собак?
3. На чому заснована методика дресирування собак?
4. Що таке техніка дресирування собак?
5. Чим відрізняється методика дресирування собак одного виду служби від іншої?
6. Скільки існує етапів підготовки службових собак до дресирування?
7. Скільки існує прийомів дресирування собак по їхньому призначенні?
8. Які існують прийоми дресирування собак по їхньому призначенню?
9. Яку мету має підготовче дресирування?
10. Коли проводиться підготовче дресирування?
11. Що має бути, коли собаки не пройшли підготовче дресирування?
12. По чому визначається придатність собаки до тієї або іншої служби?
13. В який курс підготовки собак входить найбільша кількість прийомів?
14. Які цілі та завдання має початковий період дресирування собак?
15. Які цілі та завдання має основний період дресирування собак?
16. Які цілі та завдання має заключний період дресирування собак?
17. Які бувають прийоми дресирування собак за їх значимістю та призначенням?
18. Чому курс має назву «загально дисциплінарний»?
19. Чому курс має назву «спеціальний»?
20. Яка кількість підготовчих прийомів загального курсу дресирування собак?
21. Які прийоми відносяться до підготовчих прийомів загального курсу дресирування?
22. Яка кількість основних прийомів загального курсу дресирування собак?
23. Які прийоми відносяться до основних прийомів загального курсу дресирування?
24. Яка кількість додаткових прийомів загального курсу дресирування собак?

25. Які прийоми відносяться до додаткових прийомів загального курсу дресирування?
26. Яка кількість підготовчих прийомів спеціального курсу дресирування собак?
27. Які прийоми відносяться до підготовчих прийомів спеціального курсу дресирування?
28. Яка кількість основних прийомів спеціального курсу дресирування собак?
29. Яка кількість додаткових прийомів спеціального курсу дресирування собак?
30. Які прийоми відносяться до основних прийомів спеціального курсу дресирування?
31. Які прийоми відносяться до додаткових прийомів спеціального курсу дресирування?
32. Що повинен довідатись дресирувальник приступаючи до роботи із собакою?
33. Скільки відводиться часу на встановлення контакту дресирувальника та собаки?
34. Що повинен вивчати дресирувальник до початку цілеспрямованих занять із собакою?
35. Як повинен вимовляти команди дресирувальник?
36. Скільки використовується основних жестів при дресируванні та застосуванні собак на службі?
37. Які основні жести використовуються при дресируванні та застосуванні собак на службі?
38. Для чого застосовують повідці?
39. Для чого категорично заборонено використовувати повідці?
40. Чим повинна підкріплюватися правильна відповідна дія собаки при виконанні будь-якої первісної вправи?
41. Що повинно викликати «підкріплення» у собаки?
42. Якою рукою слід давати ласощі собакам?
43. Як часто на день рекомендовано займатися із собакою?
44. Що відноситься до спеціального спорядження індивідуального користування?
45. Що відноситься до спеціального спорядження групового користування?

ТЕМА 9. ПІДГОТОВЧІ ПРИЙОМИ ЗАГАЛЬНОГО КУРСУ ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

9.1. Установлення правильного контакту дресирувальника із собакою

Дресування собаки починається з правильного контакту з дресирувальником. Успішне дресування та застосування собаки на службі неможливі без міцного контакту. Установлення контакту – це вироблення у собаки умовного рефлексу довіри до дресирувальника, прихильності до нього.

Основними умовами приучення собаки до дресирувальника є годівля собаки, своєчасні та систематичні прогулянки з нею, а також правильний підхід та вмiле застосування умовних та безумовних подразників при дресуванні. Методика й техніка встановлення контакту залежить від того, у якому віці собака закріплюється за дресирувальником. Легше та простіше встановлюється контакт при вирощуванні собаки з народження. Але більшість собак, призначених для служби, як правило, передаються новій людині перед початком дресування у навчальному підрозділі у віці від 8-10 місяців до 2 років.

При закріпленні собаки за дресирувальником він повинен знати кличку, вік, особливості поведження, ступiнь підготовленості, відношення до сторонніх осіб собаки. Дресирувальнику варто визначити методику встановлення контакту із собакою.

Дресирувальник повинен бути сміливим, але обережним, готовим до будь-яких несподіванок у поведженні собаки. Залежно від місцезнаходження собаки та ступеня його агресивності, первісний підхід може бути різним. У випадку, коли собака перебуває у вольєрі, підходячи, треба назвати кличку та дати йому ласощі. Якщо собака відразу бере ласощі, проявляючи при цьому ознаки довірливого відношення, варто попестити його, взяти на повідця та вивести на прогулянку. Присутність людини, за яким він був закріплений до цього, небажана. Можна передати собаку під час прогулянки. Це робиться так. Власник виводить собаку з надягнутим намордником на прогулянку. Людина, якої він передається, підходить до них, непомітно для собаки приймає повідця та продовжує його вигул, а власник іде. При вигулу собаки на довгому повідці, дресирувальник періодично називає собаку певною кличкою та при підході дає ласощі.

До собаки з агресивною реакцією підхід повинен бути іншим. Кращий засіб тут – систематична годівля. При довірливій реакції собаки у вольєрі його можна взяти на повідця та вивести на прогулянку.

З найпершого підходу до собаки дресирувальникові потрібно дотримувати наступних правил:

- ☞ годувати свого (закріпленого) собаку самому, не довіряючи іншим;
- ☞ систематично вигулювати;
- ☞ правильно доглядати;

☞ методично послідовно та технічно правильно виконувати всі вправи.

Спочатку встановлений контакт удосконалюється в процесі всього курсу дресирування, особливо при відпрацюванні спеціальних прийомів: розвитку злості, затримки людини, що тікає, роботи із запаховим слідом та ін.

При нормальному контакті характерно наступне поведження собаки: при підході дресувальника вона милується, при відході його прагне іти за ним, іноді верещить або гавкає; під час прогулянок не йде далеко, постійно стежить за ним, активно шукає дресувальника, що сховався в укритті.

Можливі помилки дресувальника та їх наслідки:

1. Грубе поведження з собакою, голосне застосування команд, різкі ривки та удари повідцем, що викликають боягузливе або недовірливе відношення до дресувальника, а іноді і злісну реакцію.
2. Зайво ласкаве поведження із собакою, захоплення іграми, що знижують дисциплінованість собаки.
3. Нерішуче, боязке поведження із собакою, що викликає у нього або сторожкість, або агресивну реакцію на дресувальника.

9.2.Привчання до клички

Кличка дається кожному собаці, як правило, у віці 2-3 місяців. Необхідність приучення до клички дорослої собаки виникає при бажанні змінити кличку або тоді, коли кличка невідома.

Для клички використовують будь-яке коротке, звучне слово, крім імен людей, найменувань міст, країн та національностей. Умовний рефлекс на кличку виробляється в процесі повсякденного знаходження з собакою, але найчастіше при годівлі та вигулу.

Підходячи до собаки, дресувальник (власник) вимовляє кличку та дає йому корм або ласощі. З початком прогулянок та виконання прийомів дресирування увага собаки на кличку підкріплюється не відразу, а тільки після виконання ним відповідних дій на інші команди, що подаються дресувальником. Кличку не можна вимовляти із загрозливою інтонацією та тим більше підкріплювати неприємними для собаки подразниками.

Можливі помилки дресувальника та їх наслідки:

1. Перекручена вимова клички, особливо із загрозливою інтонацією.
2. Зайве часте повторення клички, що заважає виробленню чіткого умовного рефлексу на інші команди.

9.3.Привчання до спеціального спорядження

До нашійника, повідця, намордника, шлейки та прив'язі привчають собак, як правило, з раннього віку. Спочатку привчають до спокійного відношення до **нашійника**.

Підійшовши до собаки, дресирувальник називає кличку, дає ласощі, дає можливість обнюхати нашійник. Потім, погладжуючи собаку, надягає його на шию та, притримуючи за кінці, відволікає собаку грою. У тих випадках, коли собака починає турбуватися, нашійник знімають. Після перерви вправа повторюється. Нашійник щораз залишають на більше тривалий час. Надалі м'який нашійник замінюється звичайним. При груповому утримуванні цуценят треба стежити за тим, щоб вони не гризли нашійники один у іншого.

Приучення собаки до **повідця** починається після приучення його до спокійного реагування на нашійник. Дресирувальник, погладжуючи собаку, пристібає повідця до заздалегідь надягнутого нашійника та виводить його на прогулянку.

Якщо собака реагує на повідця (турбується, грає, гризе), його необхідно відволікти грою, пробіжками. Особлива обережність необхідна при керуванні собакою повідцем на ділянках з деревами, кущами та іншими місцевими предметами, за які може зачепитися повідець. Надалі керування собакою здійснюється як коротким, так і довгим повідцем.

Намордник підбирають відповідно розміру морди собаки. Під час догляду за собакою або вигулу, дресирувальник на очах у собаки кидає в намордник шматочок ласощі та, подавши команду «Намордник», дозволяє йому дістати та з'їсти ласощі, одночасно заохочуючи його дії прогладжуванням. Потім намордник застібають та залишають на собаці. Якщо собака намагається зняти намордник, мотає головою, дряпає лапами та ін., то дресирувальник відволікає його грою, пробіжками, дачею ласощі через отвір у наморднику. На початку досить надягати намордник на 5-10 хвилин, потім – на кілька годин.

Привчання собаки до **шлейки** починається після вироблення умовного рефлексу на команду «Стояти». Підбирається шлейка, яка відповідає розмірам собаки. Погладжуючи собаку та заохочуючи його ласощами, дресирувальник надягає на собаку шлейку та виводить на прогулянку. Шлейка повинна бути вільною. Якщо собака турбується, то потрібно відволікти його грою. На перших заняттях досить перебування собаки в шлейці до 5-10 хвилин, надалі до доби та більше.

Привчання до **прив'язі** починається з прив'язування собаки повідцем до дерева, спеціальному стовпчику під час годівлі, чищення та у перервах між прогулянками. Спочатку дресирувальник повинен перебувати біля собаки та утримувати на прив'язі недовго. Надалі тривалість утримання собаки на прив'язі збільшується в сполученні з періодичним відходом дресирувальника від нього. При цьому треба стежити за тим, щоб він не гриз повідця. З метою упередження такої шкідливої звички швидше треба привчати його до прив'язування на ланцюг.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Неправильний підбір спорядження збільшує час на приучення його до спокійного реагування на спорядження.
2. Примус із застосуванням болючих подразників при надяганні спорядження, передчасне збільшення тривалості перебування собаки в

спорядженні приводять до прояву пасивно-оборонної реакції (остраху до дресирувальника).

3. Дозвіл собаці грати повідцем, залишення його прив'язаного на повідці безконтрольно приводить до утворення у нього звички гризти повідець.

9.4. Привчання до чищення та показу для огляду

При чищенні та огляді собака повинний стояти спокійно та у природній позі. Це виробляється в процесі щоденного догляду за собакою, починаючи з 2-3-місячного віку. На початку, утримуючи собаку лівою рукою за повідця біля нашійника, дресирувальник прогладжування чергує обережним розчісуванням шерсті гребенем. Надалі його привчають до чищення щіткою. Тривалість чищення поступово доводить до 5-10 хвилин. Паралельно собаку привчають до спокійного реагування до фіксації морди з метою огляду зубів (рис. 4).

Рис. 4. Привчання собаки до огляду зубів

9.5. Розвиток фізичної витривалості

Фізичне стомлення знижує чутливість нюху й інших органів почуттів. Так, активна, безвідмовна робота собаки по запаховому сліду людини, особливо на великій відстані (більше 3 кілометрів), можлива тільки за умови натренованості собаки до тривалих навантажень у бігу. Тому, починаючи з раннього віку, треба виробляти в собаки витривалість. Можна практикувати спеціальні кроси дресирувальника з собакою в положенні «Поруч» на різні дистанції. Біг відбувається в середньому та швидкому темпі, що забезпечує швидкість переслідування по сліду. Гранична дальність перегонів залежить від виконання майбутніх службових завдань. Вправа повторюється не менш двох разів у тиждень.

У зимовий період доцільно сполучати рух дресирувальника на лижах з пересуванням собаки по глибокому снігу на різні відстані. Крім цього, рекомендується передбачити систему спеціальних вправ для тренування лап

собаки, щоб при виконанні службових завдань не було потертості м'якушок пальців. Із цією метою варто проводити прогулянки по дорогах із твердим покриттям, по щебеню.

9.6. Привчання до темряви, непогоди та до інших незвичайних умов

Службових собак застосовують у самих складних умовах навколишнього середовища. Тому з раннього віку їх треба привчати до розмаїтості зовнішніх умов: темряви, непогоди, до місць жвавого руху людей, транспортних засобів, випасу тварин та інше. Це завдання вирішується під час прогулянок, вигулу та занять собак шляхом поступового наближення до подібних подразників. При цьому, якщо собака побоюється, треба відволікати його грою, пробіжками та дачею ласощі, а от агресивну реакцію забороняти, підкріплюючи, команду «Фу» ривком повідця або легким ударом прута.

9.7. Привчання до перевезення на автомобілі

Для виконання службових завдань із використанням технічних засобів важливо привчати собаку до спокійного та сміливого поведіння при їзді на основних видах транспорту – автомашинах. Первісні вправи доцільно проводити на спеціально встановленому навчальному кузові автомобіля, а надалі користуватися звичайним автомобілем з відкритим кузовом. При вигулу собаку знайомлять з автомашиною спочатку з виключеним, потім із працюючим двигуном.

Основна увага приділяється при цьому виробленню витримки перед посадкою та висадженням з машини. Посадка та висадження собаки з машини здійснюється за командою «Уперед» або «До мене» (дивлячись на те, де знаходиться вожатий – у машині чи біля неї). Протягом 4-5 занять відпрацьовується посадка до кузова машини та висадження з нього з нетривалим перебуванням у транспорті, спочатку з виключеним, потім із працюючим двигуном. Після цього привчають до нетривалої (до 10-15 хвилин) їзди на автомашині зі швидкістю руху 10-15 кілометрів на годину. Надалі вводяться деякі ускладнення: по загальному та спеціальному дресируванню заняття проводяться поблизу місць інтенсивного руху автомашини; поступово збільшується тривалість їзди на автомашині; за можливістю привчають до їзди на інших видах транспорту.

Собака вважається підготовленим для перевезення на автомашині, якщо він спокійно до неї ставиться, безбоязно реагує на тривалі перевезення.

Подальше вдосконалювання навички здійснюється в процесі основного курсу підготовки собак у навчальних підрозділах та при виконанні службових завдань.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Порушення режиму та послідовності приучення до машини.
2. Недотримання заходів безпеки при посадці та висадженні собаки з

машини.

9.8. Привчання собаки до спокійного ставлення до пострілів та до інших сильних світлових та звукових подразників

Собака будь-якого службового призначення повинний бути приучений до спокійного реагування на всілякі потужні світлові та звукові подразники, незвичайні для нього. Приучення до них найкраще починати у віці 2-3 місяців. При організації та проведенні підготовчого дресирування собак, призначених для передачі в навчальний підрозділ, потрібно враховувати, що в групі можуть бути собаки, вирощені та виховані в різних умовах. Тому потрібно дотримуватися правил, які розраховані на собак, раніше не привчених до пострілів та інших сильних подразників.

Перші вправи по привчання собак до спокійного відношення до пострілів проводять в місцях їхнього утримання. Спочатку постріли виробляються вдалині від розташування собак (200-300 метрів) під час догляду за собаками та їх годівлі. Якщо в момент пострілу собака проявляє сторожкість, дресирувальник повинен відволікти його грою, вигулом. У міру звикання собак до пострілів вони звучать ближче та ближче. Якщо поруч є тир або стрільбище, рекомендується вигулювати собак у цьому районі в період проведення стрілянини. Надалі собак до пострілів привчають під час занять.

Необхідна умова при виконанні службових завдань – спокійне поведіння собаки при стрілянині дресирувальника з вогнепальної зброї. Треба систематично проводити стрілянини зі зброї спочатку холостими, а потім – бойовими патронами, коли собака перебуває біля дресирувальника в положенні сидячи або лежачи. Вид вогнепальної зброї залежить від того, чим користуються у відомстві (підрозділі) при виконанні службових завдань. На початку частіше застосовують стартовий пістолет.

Паралельно з привчанням до пострілів треба знайомити собак із різними сильними звуковими та світловими подразниками. Тому в період занять та вигулу собак поступово наближають до місць, де вони можуть зустрічатися з різними подразниками (автомашини, поїзди, виробничі шуми та ін.). Якщо собака буде голосно гавкати або проявляти боягузтво, треба відволікати його грою, пробіжками. У міру звикання до подразників на значній відстані можна поступово підходити до них все ближче та ближче.

Навички спокійного реагування до незвичайних подразників удосконалюються в процесі спеціального дресирування собак, включаючи наступні вправи:

- ➔ ведення стрілянини та висвітлення місцевості ракетами сторонніми помічниками під час роботи собаки по запаховому сліду, обшуку місцевості та приміщень при веденні боротьби із затриманим та ін.;
- ➔ ведення стрілянини дресирувальником у ході роботи із собакою;
- ➔ створення фонові обстановка (стрілянина, вибухи) з використанням підсилювачів звукозапису.

Із собаками, що проявляють острах, варто займатися окремо від основної групи. Рекомендується спочатку привчити їх до спокійної реакції на звуки тріскачки, постріли з малокаліберної гвинтівки, стартового пістолета та ін.

Собака вважається підготовленим для наступного дресирування до служби, якщо він спокійно ставиться до пострілів, вибухів та інших сильних звукових і світлових подразників.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Порушення режиму та послідовності в дресируванні, що викликають у собак надмірне, напружене боягузтво.
2. Вплив на собаку механічними подразниками в момент стрільбини підсилюють острах собаки.

Контрольні питання до теми:

1. Як відбувається установлення контакту з собакою?
2. Які основні умови привчання собаки до дресирувальника?
3. При придбанні або закріпленні дорослого собаки за дресирувальником, що він повинен знати про нього?
4. Яких правил потрібно дотримуватися з найпершого підходу до собаки?
5. Яке поведження собаки характерно при нормальному контакті дресирувальника та собаки?
6. До чого приводить грубе поведження з собакою (застосування голосних команд, різких ривків повідцем та ударів) при встановленні контакту з собакою?
7. До чого приводить зайво ласкаве поведження з собакою при встановленні контакту?
8. До чого приводить нерішуче, боязке поведження з собакою?
9. В якому віці дається кличка собаки?
10. Які слова не можна використовувати для надання клички собаки?
11. В якому випадку підкріплюється увага собаки на кличку?
12. Які наслідки має перекручена вимова клички собаки?
13. До чого приводить зайво часте повторення клички собаки?
14. До якого спеціального спорядження привчають собаку з початку?
15. Коли починається привчання собаки до повідця?
16. До чого приводить неправильний підбір спорядження?
17. До чого приводить примус, застосування болючих подразників при надягненні спорядження?
18. В якому віці привчають собаку до чищення та показу до огляду?
19. До чого приводить дозвіл собаки грати з повідцем?
20. Коли собака вважається підготовленим до перевезення на автотранспорті?
21. До чого приводить порушення режиму та послідовності привчання собаки до автотранспорту?

22. До чого приводить недотримання правил безпеки при посадці та висадженні собаки з автотранспорту?
23. В якому віці найкраще привчати собаку до спокійного відношення до пострілів та інших світлових та звукових подразників?
24. На якій відстані від собаки виробляються постріли з початку привчання?
25. До чого приводить порушення режиму та послідовності в дресируванні собак на постріли?
26. Яким чином впливають на собаку механічні подразники в момент стрілянини?
27. Які вправи включають до удосконалення навички спокійного реагування до пострілів та інших звукових та світлових подразників?

ТЕМА 10. ОСНОВНІ ПРИЙОМИ ЗАГАЛЬНОГО КУРСУ ДРЕСИРУВАННЯ

10.1. Привчання собаки переходити у вільний стан

Навичка переходити у вільний стан у будь-якій обстановці необхідна на заняттях, службі та в інших випадках, коли собаці потрібно дати відпочинок.

Умовні подразники – команда «Гуляй» і жест – показ правої (лівої) рукою убік руху собаки.

Безумовні подразники – стомлення нервової, м'язової та інших систем органів собаки, що викликають у собаки рефлекс волі.

Приєм вводиться з перших днів занять, навичка вдосконалюється в процесі всього курсу дресирування та використання собаки на службі.

Методика та техніка дресирування. Умовний рефлекс на команду та жест виробляється одночасно. Вправа виконується так. Дресирувальник підтягує довгого повідця до нашійника й утримує собаку біля себе. По команді «Гуляй» у схвальному тоні та жесту вправо посилає собаку від себе. При цьому енергійно пробігає 5-10 метрів, повторюючи команду «Гуляй». Витягнута убік рука (жест) утримується 2-3 секунди, потім опускається до стегна. Дресирувальник, зробивши невелику пробіжку, дає собаці можливість вільно погуляти на довгому повідці. Через 1-2 хвилини підкликає його, погладивши, дає ласощі та повторює вправу. За кожним дресирувальником доцільно закріплювати постійно місце для щоденного виходу собаки.

При виконанні вправ необхідно дотримуватися наступних правил: первісний виход проводити лише на довгому повідці; не допускати голосних команд та різких ривків; при виході собака завжди повинний бути в полі зору дресирувальника (рис. 5).

Рис. 5. Привчання переходити до виходу

Коли собака за командою «Гуляй» та жестом швидко переходить у вільний стан, поступово вводяться ускладнення: керування собакою окремо

по команді або жесту; вигул з дотриманням наміченого режиму через певні проміжки часу з поступовим збільшенням тривалості у роботі, скороченням часу відпочинку; перехід собаки у вільний стан з будь-якого положення: посадки, стояння, укладання й ін., вигул поблизу різних відволікаючих подразників, з урахуванням особливостей його поведінки; періодичний вигул без повідця спочатку при відсутності, а потім за наявності відволікаючих подразників. При вигулі без повідця собака повинна бути в наморднику; удосконалювання навички зигзагоподібного руху по команді або жесту; удосконалювання навички в складних умовах навколишнього середовища у комплексі з іншими загально дисциплінарними та спеціальними навичками.

Навичка вважається виробленою, якщо собака по команді «Гуляй» або жесту швидко рухається у зазначеному напрямку, переходить у вільний стан при будь-яких умовах навколишнього середовища та, спостерігаючи за дресирувальником, не відходить від нього далі чим на 30 метрів.

Методика введення ускладнень:

1. Вироблення умовного рефлексу на жест;
2. Привчання до дії окремо по команді та жесту;
3. Вигул з дотриманням режиму через визначені проміжки часу;
4. Привчання переходити у вільний стан з будь-якого положення;
5. Привчання до спокійного реагування на відволікаючі подразники;
6. Привчання до роботи без повідця;
7. Привчання переходити у вільний стан у процесі вивчення курсу спеціального дресирування:
 - а) при виборці речі та людини;
 - б) при затриманні помічника, якій тікає;
 - в) під час та після обшуку місцевості;
 - г) під час роботи по запаховому сліду.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Надання собаці вільного стану при надягнутому парфорсі, на короткому повідці.
2. Вимова команд із надмірно голосною інтонацією, ривки повідцем під час вигулу.
3. Часте надання вільного стану з положень сидячи, лежачи, стоячи, що заважає виробленню витримки в цих положеннях.
4. Захоплення вигулом без повідця, що приводить до ослаблення дисципліни собаки.

10.2. Привчання собаки підходити до дресирувальника

На заняттях, службі, у кожній за складністю обстановці по команді або жесту дресирувальника собака повинна підійти до нього. Навичка дисциплінує собаку, розвиває увагу до дресирувальника.

Умовні подразники - команда «До мене» і жест - опускання лівої руки до стегна, попередньо піднятої убік на рівень плеча долонею до собаки.

Безумовні подразники – ласощі, апортувальний предмет, прогладжування, іноді дія – підтягування повідцем.

Навичка виробляється на базі харчової або апортувальної реакції поведінки. Прийом уводиться з перших днів прогулянок із собакою. Основний метод дресирування – смакозаохочувальний або апортувальний.

Методика та техніка дресирування. Заняття проводяться на ділянці місцевості з найменшою кількістю відволікаючих подразників після того, як дресирувальник опанує технікою виконання прийому без собаки. Пес повинний бути в голодному або напівголодному стані й добре вигуляний. Вправа виконується так. Дресирувальник під час вигулу собаки, назвавши кличку та залучаючи його увагу показом шматочка м'яса лівою рукою або апортирувального предмету, подає команду «До мене». Ласощі або апорт на долоні утримуються великим пальцем. На початку рух руки довільний, потім ліву руку витягають і піднімають на рівень плеча. Поступово піднята рука стає для собаки сигналом дачі йому ласощі або апортирувального предмету. При повільному та млявому підході собаки дресирувальникові рекомендується відбігати від нього задкуючи. На одному двогодинному занятті вправу повторюють 10-15 разів з обов'язковим заохоченням собаки ласощами.

Якщо собака на команду «До мене» та на показ ласощів не реагує, то дресирувальник залучає його увагу своєю поведінкою та легким підтягуванням повідця підводить до себе, і погладжуючи, дає йому ласощі (рис. 6).

Рис. 6. Привчання підходити

Коли собака за командою «До мене» та відповідним жестом зацікавлено і швидко підбігає до дресирувальника з відстані довгого повідця, то вводяться наступні ускладнення:

- керування собакою окремо по команді й жесту; вироблення умовного рефлексу сідати перед дресирувальником після підходу;
- поступове збільшення витримки в положенні сидячи перед дресирувальником після його підходу;
- поклик собаки з будь-якого положення, приучення сідати біля лівої ноги після витримки в сидячому положенні перед дресирувальником;

- приучення до безвідмовної роботи при наявності різних відволікаючих подразників;
- керування собакою без повідця; поклик собаки при різних положеннях дресирувальника – стоячи, сидячи, лежачи, у русі, з-за укриття та ін.;
- удосконалювання навички в складних умовах навколишнього середовища в комплексі з іншими загально дисциплінарними та спеціальними навичками.

При поклику до себе собаки дресирувальник не повинен застосовувати неприємні для нього механічні подразники. Кращими засобами, що забезпечують безвідмовність підходу собаки, є дача ласощів та прогладжування.

Методика введення ускладнень:

1. Відпрацювання витримки в положення сидячи після підходу;
2. Збільшення витримки в певному положенні окремо за командою і жестом;
3. Привчання сідати біля ноги після витримки;
4. Привчання сідати перед дресирувальником;
5. Привчання до роботи при наявності відволікаючих подразників;
6. Привчання до роботи без повідця;
7. Підкликання собаки при різних положеннях дресирувальника;
8. Привчання до безвідмовного підходу тварини до вожатого в процесі подальшого дресирування.

Навичка вважається виробленою, якщо собака по команді або жесту в складній ситуації, перебуваючи на віддаленні до 30 метрів, швидко підбігає та сідає перед дресирувальником.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Систематична вимова клички собаки перед командою «До мене», багаторазове повторення цієї команди.
2. Застосування болючих, неприємних для собаки подразників після його підходу до дресирувальника.
3. Систематичний підхід собаки до себе з положення сидячи, лежачи, стоячи. Це заважає виробленню витримки собаки в цих положеннях.

10.3. Привчання до руху поруч із дресирувальником

Навичка руху собаки біля дресирувальника необхідний при проведенні прогулянок, на заняттях, у процесі служби. Крім того, вона дисциплінує собаку, виробляє в нього увагу до дресирувальника.

Умовні подразники – команда «Поруч» та жест – поплескування кистю лівої руки по стегну.

Безумовні подразники – ривок повідцем, вплив парфосом, удар хлистом, прогладжування, ласощі або апортувальний предмет.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної, харчової або апортувальної реакції поведінки собаки. Прийом уводиться з перших днів занять. Основний метод дресирування – контрастний.

Методика та техніка дресирування. Первісні вправи виконуються в полегшених умовах, на рівній ділянці. Дресирувальник пристібає короткого повідця до нашійника, а вільний кінець його надягає петлею на праву руку вище кисті. Потім лівою рукою бере повідець на відстані 20-25 сантиметрів від нашійника, а правої перехоплює середину повідця. Почавши рух, подає команду «Поруч» та через 0,5-2,0 секунди робить ривок повідцем уздовж тулуба собаки, змушуючи його йти біля лівої ноги (рис. 7).

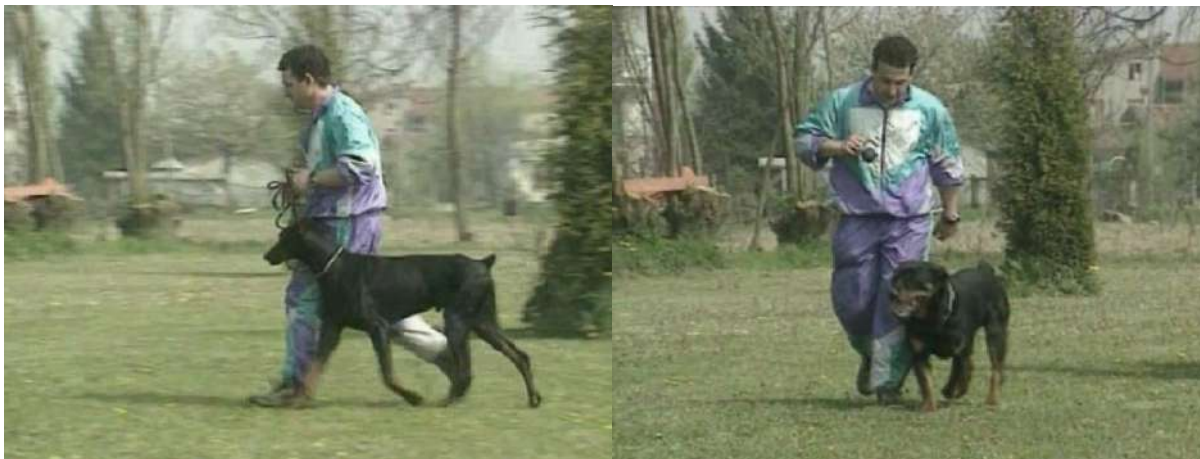

Рис. 7. Привчання до руху поруч із дресирувальником

На перших заняттях дресирувальник повинен рухатися прискореним кроком, у цьому випадку собаці буде легше пристосуватися до дресирувальника.

Як тільки собака приймає правильне положення у лівої ноги дресирувальника, собаку заохочують дачею ласощів або апортувальним предметом, прогладжуванням. При виробленні первісного умовного рефлексу кожна команда «Поруч» супроводжується ривком повідка. Правильним вважається таке положення собаки, коли забігання його вперед відносно вожатого буде не більше, ніж на півтулуба.

При поворотах, зупинках обов'язково подається команда «Поруч» та за необхідності підкріплюється ривком повідця. При дресируванні фізично сильних, рухливих собак рекомендується використовувати парфос, іноді хлист.

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим якщо собака за командою «Поруч» займає положення біля лівої ноги та рухається поруч із дресирувальником, не натягаючи повідця.

Надалі вводяться наступні ускладнення: приучення собаки перебувати поруч при різних темпах руху дресирувальника; вироблення умовного рефлексу на жест; керування собакою окремо по команді або жесту; приучення до безвідмовної роботи на наявні різні відволікаючі подразники (тварини, люди, транспортні засоби, птахи й т. ін.); приучення до руху поруч без повідця.

Методика введення ускладнень:

1. Привчання собаки завжди бути поруч при різних темпах руху;
2. Відпрацювання умовного рефлексу на місці;
3. Рух з різними його темпами, з зупинками та поворотами за командою;
4. Привчання до безвідмовної роботи при наявності відволікаючих подразників;
5. Привчання до роботи без повідця;
6. Привчання до безвідмовної роботи в процесі курсу спеціального дресирування:
7. При конвоюванні;
8. При виборці речі та людини.

Вправа по виробленню умовного рефлексу на жест виконується так. Дресирувальник бере повідця в праву руку, звільняючи ліву руку для подачі жесту, потім робить 2-3 оплески долонею лівої руки по стегну та через 1-2 секунди подає команду «Поруч» і робить ривок повідцем. Жест підкріплюється командою та ривком доти, поки не стане умовним подразником, надалі – тільки ривком повідця без команди «Поруч».

У другому та третьому періоді дресирування правильно виконана собакою команда або жест підкріплюється ласощами або прогладжуванням, а невиконана – подачею твердої загрозової команди «Поруч» з обов'язковим застосуванням механічного впливу.

Стройова стойка. Дресирувальник стоїть прямо, без напруги, каблуки разом, носки розгорнуті, руки опущені. Повідець тримає двома руками: лівою в 20-25 сантиметрах від нашийника, правою – за кінець із петлею, надягнувши вище кисті та утримуючи за середину повідця так, щоб при прогладжуванні собаки лівою рукою правою зручно було перехопити вільну частину повідця. Собака сидить у лівої ноги, його передні лапи перебувають на рівні носків взуття дресирувальника (рис. 8).

Рис. 8. Стройова стойка дресирувальника із собакою

Повороти на місці. Поворот із собакою праворуч виконується, виставлянням правої ноги на 90° праворуч. Одночасно із приставлянням лівої

ноги подається команда «Поруч». Поворот із собакою ліворуч виконується виставлянням лівої ноги на 90° вліво перед передніми кінцівками собаки.

Поворот дресирувальника із собакою навкруги виробляється через праве плече. Для цього треба розгорнути праву ногу на 180° вправо, перенести на неї вагу корпусу і повертаючись, подати команду «Поруч» одночасно із приставлянням лівої ноги та посадити собаку поруч.

Повороти із собакою в русі. Для повороту праворуч дресирувальник одночасно із кроком лівої ноги подає команду «Поруч», повернувшись на носку лівої ноги, допомагає собаці ривком повідця продовжувати рух у новому напрямку. Для повороту ліворуч дресирувальник одночасно з постановкою правої ноги подає команду «Поруч» і притримує собаку, повертається ліворуч на носку правої ноги й продовжує рух у новому напрямку.

Поворот навкруги в русі виконується через ліве плече. Зробивши крок правою ногою вперед, дресирувальник сповільнює рух, подає команду «Поруч», повертається навкруги, допомагаючи собаці прийняти правильне положення біля дресирувальника.

Навичка руху собаки поруч із дресирувальником вважається виробленим, якщо він безвідмовно займає правильне положення у лівої ноги дресирувальника по першому його сигналу, зберігає це положення при різних темпах руху, поворотах на місці та у русі.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Неправильне сполучення умовного та безумовного подразників.
2. Застосування надмірно сильних механічних подразників без обліку індивідуальних особливостей поведінки собаки.
3. Невміле користування парфосом, хлистом.
4. Часте повторення команди «Поруч» без підкріплення ривком повідця, технічно неправильне виконання ривка (на себе, а не уздовж тулуба).

10.4. Привчання сідати

Навичка сідати є основним та початковим положенням собаки для подальших дій як у процесі курсу дресирування, так і на службі. Навичка дисциплінує собаку.

Умовні подразники – команда «Сидіти» та жест – підняття вільно витягнутої правої руки вперед знизу нагору долонею від себе до рівня очей дресирувальника.

Безумовні подразники – ривок повідцем, натиск на область попереку, погладжування та ласощі, апортувальний предмет.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної, харчової або апортирувальної реакції поведінки.

Прийом вводиться на 5-6 день занять після встановлення гарного контакту дресирувальника із собакою та вироблення умовного рефлексу на команди «До мене», «Гуляй».

Основний метод дресирування – контрастний, але не виключається й смакозаохочувальний та апортирувальний.

Методика та техніка дресирування. Первісний умовний рефлекс виробляється на знайомій для собаки місцевості з найменшою кількістю відволікаючих подразників. Собака повинний бути в голодному або напівголодному стані. Вправа виконується так. Дресирувальник, утримуючи собаку поперед себе, перевертає нашийник кільцем нагору, бере повідця до правої руки в 15-20 сантиметрах від нашийника, подає команду «Сідіти» та через 1-2 секунди робить ривок повідцем нагору та назад, одночасно натискаючи лівою рукою на область попереку. Як тільки собака сів, дресирувальник заохочує його прогладжуванням та дачею ласощів. Протримавши собаку в цьому положенні 5-10 секунд, надає йому вільний стан. Вправа повторюється протягом робочого дня 35-40 разів з наданням відпочинку на 2-3 хвилини між сполученнями. Такий режим підтримується 4-5 днів. Заняття доцільно проводити щодня. У період вироблення первісного умовного рефлексу «сідати» інші прийоми не спрацьовуються (рис. 9).

Рис. 9. Привчання сідати по команді

Собаку можна привчити сідати іншим способом. Дресирувальник ставить собаку перед собою, потім наступає ногою на повідця, щоб обмежити рух собаки. У праву руку бере ласощі або апортирувальний предмет та, подавши команду «Сідіти», через 1-2 секунди підносить руку з ласощами або апортом до морди собаки та, заносючи руку за його голову, змушує собаку сісти. Як тільки собака сів, дресирувальник заохочує його ласощами або апортом (рис. 10).

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака по команді «Сідіти» швидко сідає без впливу безумовним подразником та залишається в цьому положенні 10-15 секунд, а при відході дресирувальника від нього на відстань до 2 кроків не зривається з місця.

Надалі вводяться ускладнення. Виробляється тривала витримка в сидячому положенні з одночасним збільшенням відстані між дресирувальником та собакою, дотримуючи при цьому наступних правил:

Рис. 10. Привчання сидати за допомогою ласощів

① відстань між дресирувальником і собакою, особливо до 10-12 метрів та час витримки слід збільшувати не поспішаючи, по 1 кроку та в межах 15-20 секунд через кожні 2-3 заняття;

② не підкликати собаку до себе після витримки на відстані. Краще підійти до нього, погладити, дати ласощі та перейти до виконання інших вправ;

③ у випадку зриву собаки дресирувальник по команді «Місце», підкріплюючи ривками повідця, повертає його до колишнього місця та командою «Сидіти» у загрозовому тоні, підкріпленою безумовним впливом, саджає на колишнє місце;

④ не підкликати собаку до себе після витримки на відстані. Краще підійти до нього, погладити, дати ласощі та перейти до виконання інших вправ;

⑤ відходити від собаки спочатку спиною вперед, тобто обличчям до собаки, постійно спостерігаючи за ним, а надалі – можливо різним темпом (кроком, бігом).

Вироблення умовного рефлексу на жест. Ці вправи спрацьовуються, як правило, паралельно з «укладанням». Коли собака перебуває лежачи, дресирувальник бере повідця в ліву руку та злегка натягає його. Потім рухом правої руки знизу нагору в сполученні з випадом лівою ногою вперед ударяє по повідку, одночасно вимовляючи команду «Сидіти». Як тільки собака сів, дресирувальник опускає праву руку та дає собаці ласощі лівою рукою. Після передбаченої планової витримки в сидячому положенні собаку вигулюють.

Методика введення ускладнень:

1. Привчання собаки знаходитись в положенні сидіти, після виконання команди біля ноги 20-30 сек.
2. Привчання знаходитись в цьому положенні до 1 хв. після виконання команди.
3. Привчання знаходитись в положенні сидіти, після виконання команди до 1 хв. та спокійному відношенні на відхід дресирувальника від собаки спиною вперед на 3-5 метрів.
4. Те ж саме до 1-5 хв. та відхід до 10 метрів.

5. Привчання приймати положення сидіти, по команді дресирувальника на відстані 0,5-1,0 метри від собаки з витримкою після виконання до 20-30 сек.
6. Те ж саме з витримкою до 1-2 хв.
7. Відхід від собаки до 10-15 м.
8. Привчання приймати положення сидіти, лежати, стояти по команді з відстані 1-5 м і відхід вожатого до 10-15 м.
9. З відстані 5 м, витримка після виконання 2,5-3,0 хв, відхід до 25-30 м.
10. З відстані 5 м дресирувальник сідає, лягає і т.ін.
11. Відпрацювання першопочаткового умовного рефлексу на жест з відстані 1м.
12. Подача жестів з відстані 2 м та відхід дресирувальника до 15-20 м.
13. За командою та жестом окремо.
14. З відстані 3-5 м, витримка 3 хв. і спокійного реагування на різні дії дресирувальника.
15. Те ж саме, відхід дресирувальника до 30 м.
16. Подача команди і жесту з відстані 7-10 м з витримкою до 5 хв.
17. Подача команди і жесту з різних положень дресирувальника.
18. Те ж саме із-за укриття.
19. Із групи дресирувальників з відстані 15 метрів.
20. При різних звукових подразниках.
21. Вночі.
22. З відстані 25-30 м.

Вправу по виробленню умовного рефлексу на жест можливо виконувати і так. Коли собака перебуває перед дресирувальником, він бере повідця в праву руку в 50-60 сантиметрах від нашійника та рухом руки знизу нагору саджає його. Для посилення впливу на собаку робить крок уперед. За виконану дію заохочує собаку прогладжуванням та ласощами.

Крім того, спрацьовуються вправи по приученню собаки сидати з різних положень окремо по команді або жесту в комплексі з іншими загальнодисциплінарними та спеціальними прийомами. Одночасно необхідно домагатися безвідмовності в роботі при наявності відволікаючих подразників. Керування собакою здійснюється як на повідці, так і без повідця з різних положень дресирувальника: стоячи, сидячи, лежачи, у русі з різними темпами, через укриття.

Навичка вважається виробленою, якщо собака безвідмовно сідає по першому сигналу дресирувальника в складних умовах з будь-якого положення на відстані до 25-30 метрів від нього та проявляє витримку не менш 5 хвилин.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Багаторазове повторення команди «Сидіти» до підкріплення безумовним подразником.
2. Систематичне підкликання собаки із сидячого положення або надання вільного стану після невеликої витримки.
3. Неправильний натиск лівою рукою на область попереку.

4. Несвоєчасне виправлення неправильного положення собаки при посадці.

10.5. Привчання лягати

Навичка необхідна при несенні служби для маскуванню, транспортування на машині. Навичка дисциплінує собаку.

Умовні подразники – команда «Лежати» та жест – різке опускання правої руки попередньо витягнутої вперед на рівень грудей дресирувальника.

Безумовні подразники – ласощі, прогладжування, натиск на холку, ривок повідцем, апортувальний предмет.

Навичка виробляється на базі харчової, апортувальної та пасивно-оборонної реакцій.

Приєм вводиться після вироблення умовного рефлексу на команду «Сидіти». Методи дресирування – контрастний, апортувальний та смакозаохочувальний.

Методика та техніка дресирування. Первісний умовний рефлекс можливо виробити застосуванням механічних подразників, ласощами, апортом, витягуванням (підсіканням) передніх лап собаки.

Перший спосіб. Дресирувальник ставить (саджає) собаку біля себе, повертає нашійник кільцем униз, потім подає команду «Лежати» лівою ногою на відстані 20-25 сантиметрів від нашійника наступає на повідок і через 1-2 секунди робить ривок униз.

Як тільки собака ліг, заохочує його прогладжуванням та дачею ласощів. Потримавши собаку лежачи 5-10 секунд, дає йому ласощі та далі надає вільний стан (рис. 11).

Другий спосіб. Поставивши (посадивши) собаку біля себе, дресирувальник ліву руку з повідцем кладе на холку, бере в праву руку ласощі або апортувальний предмет. Потім подає команду «Лежати» та через 1-2 секунди, показуючи собаці ласощі або апортувальний предмет та рухом правої руки від його носа вперед та вниз із одночасним натисканням лівою рукою на холку примушує собаку лягти. За виконану дію собака заохочується погладжуванням ласощами або апортувальним предметом (рис. 12).

Рис. 11. Привчання лягати першим способом

Рис. 12. Привчання лягати другим способом

Третій спосіб. Посадивши собаку біля себе, дресирувальник подає команду «Лежати» та через 1-2 секунди, одночасно витягає передні кінцівки собаки вперед або робить підсікання. Як тільки собака ліг, захоплює його прогладжуванням та дачею ласощів (рис. 13).

Рис. 13. Привчання лягати третім способом

Якщо собака відразу ж після укладання спробує встати, варто повторити команду «Лежати» із загрозливою інтонацією та ривком повідця удержати лежачи до 5-10 секунд. Вправа повторюється протягом робочого дня 35-40 разів з наданням відпочинку на 2-3 хвилини між сполученнями. Такий режим підтримується 4-5 днів.

Під час проведення занять треба стежити, щоб при укладанні собака займав правильне положення: задня частина корпусу повинна лежати рівно, передні лапи витягнуті вперед, голова піднятий. Неправильне положення собаки дресирувальник зобов'язаний виправляти та заохочувати його лише тоді, коли він займе правильне положення.

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака за командою «Лежати» швидко лягає без впливу безумовним подразником та залишається в цьому положенні протягом 5-10 секунд, а при відході дресирувальника від нього на відстань до 2 кроків не зривається з місця. Після цього можна виробляти умовний рефлекс на жест. Вправа виконується так. Дресирувальник, посадивши собаку, відходить від нього на один-два кроки обличчям до нього. Лівою рукою злегка натягає повідець, потім виносить праву руку вперед та нагору на рівень грудей, опускаючи витягнуту руку вниз, ударяє по повідцю, вимовляючи команду «Лежати». Щоб запобігти зриву собаки з місця, дресирувальник робить крок уперед лівою ногою. Як тільки собака ліг, його заохочують ласощами. Після витримки (20-30 секунд) лежачи собаку вигулюють. Вправа повторюється на одному занятті 35-40 разів протягом 4-5 занять, надалі кількість сполучень скорочується.

Вправа по виробленню умовного рефлексу на жест можна виконувати й так. Дресирувальник саджає собаку перед собою, бере повідця в праву руку в 50-60 см від нашійника, піднімає руку з повідцем на рівень грудей і ривком повідця зверху вниз примушує собаку лягти, одночасно вимовляючи команду «Лежати». Для посилення впливу на собаку робить крок уперед лівою ногою. Як тільки собака ліг, заохочує його прогладжуванням та дачею ласощів.

Другий спосіб. Поставивши (посадивши) собаку біля себе, дресирувальник ліву руку з повідцем кладе на холку, бере в праву руку ласощі або апортувальний предмет. Потім подає команду «Лежати» та через 1-2 секунди, показуючи собаці ласощі або апортувальний предмет та рухом правої руки від його носа вперед та вниз із одночасним натисканням лівою рукою на холку примушує собаку лягти. За виконану дію собака заохочується прогладжуванням ласощами або апортувальним предметом (рис. 12).

Методика введення ускладнень

1. Вироблення першопочаткового умовного рефлексу.
2. Привчання собаки знаходитись в положенні лежати після виконання команди біля ноги 20-30 сек.
3. Привчання знаходитись в цих положеннях після виконання до 1 хв.
4. Привчання знаходитись в положенні, лежати після виконання команди до 1 хв. та спокійному відношенні на відхід дресирувальника від собаки спиною вперед на 3-5 м.
5. Те ж саме до 1-5 хв. та відхід до 10 м.
6. Привчання приймати положення сидіти, лежати, стояти по команді дресирувальника на відстані 0,5-1,0 м. від собаки з витримкою після виконання до 20-30 сек.

7. Те ж саме з витримкою до 1-2 хв.
8. Відхід від собаки до 10-15 м.
9. Привчання приймати положення сидіти, лежати, стояти по команді з 1-5 м. і відхід до 10-15 м.
10. З відстані 5 м витримка після виконання 2,5-3,0 хв, відхід до 25-30 м.
11. З відстані 5 м дресирувальник сідає, лягає і т.ін.
12. Відпрацювання першопочаткового умовного рефлексу на жест з відстані 1 м.
13. Подача жестів з 2 м. і відхід дресирувальника до 15-20 м.
14. По команді та жесту окремо.
15. З відстані 3-5 м, витримка 3 хв. та спокійного реагування на різні дії дресирувальника.
16. Те ж саме, відхід дресирувальника до 30 м.
17. Подача команди та жесту з відстані 7-10 м. з витримкою до 5 хв.
18. Подача команди та жесту з різних положень дресирувальника.
19. Теж саме із-за укриття.
20. Із групи дресирувальників з відстані 15 м.
21. При різних звукових подразниках.
22. Вночі.
23. З відстані 25 – 30 м.

Навичка вважається виробленою, якщо собака безвідмовно лягає по першому сигналу дресирувальника на відстані від нього до 25-30 метрів та у складних умовах навколишнього середовища, з витримкою лежачи не менш 5 хвилин.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Багаторазове повторення команди «Лежати» без підкріплення безумовним подразником.
2. Неправильне виконання підсікання, заподіяння болю собаці.
3. Несвоєчасне виправлення неправильного положення корпусу в положенні лежачи, невимогливе відношення до собаки.
4. Систематичне підкликання собаки.

10.6. Привчання стояти

Навичка собаки стояти необхідний для чищення, огляду, надягання на нього спеціального спорядження, сприяє виробленню загальної дисципліни.

Умовні подразники – команда «Стояти» та жест – піднімання лівої руки вперед долонею нагору до рівня плеча.

Безумовні подразники – вплив лівою рукою на живіт собаки, підтягування повідцем, прогладжування та ласощі.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної та харчової реакцій собаки.

Прийом вводитьься після вироблення в собаки умовних рефлексів на команди «Сидіти», «Лежати» з витримкою в прийнятому положенні не менш однієї хвилини.

Основний метод дресирування – контрастний.

Методика та техніка дресирування. Дресирувальник, перебуваючи з правої сторони сидячої собаки, подає команду «Стояти» та через 1-2 секунди правою рукою робить легкий ривок повідцем уперед, одночасно піднімаючи собаку впливом на живіт лівої руки.

Як тільки собака встав, дресирувальник схвалює його прогладжуванням та дачею ласощів.

При спробі собаки сісти дресирувальник переносить ліву руку під живіт та підтримує його стоячи, повторюючи команди «Стояти», «Добре». При перших вправах після 5-10 секундної витримки собаку вигуляють. Надалі тривалість витримки збільшується. Вправа повторюється 35-40 разів і так протягом 4-5 днів (рис. 14).

Рис. 14. Привчання стояти

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака за командою «Стояти» встає та залишається в цьому положенні 15-20 секунд. Подальше вдосконалювання первісного умовного рефлексу до навички здійснюється з уведенням ускладнень та дотриманням правил, викладених у прийомах привчання собак сидати, лягати.

Має свої особливості вироблення умовного рефлексу на жест «Стояти». Рух лівої руки знизу нагору до рівня плеча близький по своєму способу до виконання первісних вправ. Тому рух лівою рукою знизу нагору стає сигналом безумовного впливу. Вправа з жестом виконується так.

Коли собака сидить на відстані одного кроку від дресирувальника, він, зробивши правою ногою крок уперед, рухом лівої руки знизу нагору піднімає та ставить собаку. У момент легкого впливу на живіт та підведення собаки лівою рукою дає команду «Стояти». Як тільки собака встав, заохочує його прогладжуванням та ласощами. Одночасно із впливом лівою рукою робить легкий ривок повідцем уперед. Надалі рух лівої руки робить без кроку вперед, підкріплюючи легким підтягуванням собаки повідцем до себе.

Навичка стояння вважається виробленою, якщо собака чітко встає за командою або жестом дресирувальника на віддаленні 25-30 метрів у складних умовах, правильно витягає тулуб та залишається стоячи не менш 5 хвилин.

Методика введення ускладнень:

1. Вироблення першопочаткового умовного рефлексу.
2. Привчання собаки знаходитись в положенні стояти після виконання команди біля ноги 20-30 сек.
3. Привчання знаходитись в цьому положеннях після виконання до 1 хв.
4. Привчання знаходитись в положенні стояти після виконання команди до 1 хв. і спокійному відношенні на відхід дресирувальника від собаки спиною вперед на 3-5 м.
5. Те ж саме до 1-5 хв. та відхід до 10 м.
6. Привчання приймати положення стояти по команді дресирувальника на відстані 0,5-1,0 м від собаки з витримкою після виконання до 20-30 сек.
7. Те ж саме з витримкою до 1-2 хв.
8. Відхід від собаки до 10-15 м.
9. Привчання приймати положення стояти по команді з 1-5 м і відхід до 10-15 м.
10. З відстані 5 м витримка після виконання 2,5-3,0 хв, відхід до 25-30 м.
11. З відстані 5 м дресирувальник сідає, лягає і т.ін.
12. Відпрацювання першопочаткового умовного рефлексу на жест з відстані 1 м.
13. Подача жестів з 2 м і відхід дресирувальника до 15-20 м.
14. За командою та жестом окремо.
15. З відстані 3-5 м, витримка 3 хв. і спокійного реагування на різні дії дресирувальника.
16. Те ж саме відхід дресирувальника до 30 м.
17. Подача команди та жесту з відстані 7-10 м з витримкою до 5 хв.
18. Подача команди та жесту з різних положень дресирувальника.
19. Теж саме із-за укриття.
20. Із групи дресирувальників з відстані 15 метрів.
21. При різних звукових подразниках.
22. Вночі.
23. З відстані 25-30 м.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Сильний тиск лівою рукою на черево собаки або удар по череву, що викликають прояв боягузтва, спроби сідати або лягати побачивши руки.
2. Сильний ривок повідцем, що змушує собаку не тільки вставати, але і сходити з місця, у результаті сповільнюється вироблення витримки.
3. Часті відзиви собаки до себе зі стоячого положення, що виробляють звичку самостійно сходити з місця.

10.7. Привчання до підношення предметів (апортирування)

Навичка пошуку та підношення предметів є базою для привчання собак до вибірки речей, людини, обшуку місцевості, огляду транспортних засобів, роботи із запаховими слідами пошуку наркотиків та вибухівки і т.ін.

Навичка сприяє розвитку нюхо-пошукової реакції собаки.

Умовні подразники – основна команда «Апорт» та жест — показ рукою в напрямку пошуку апортувального предмета (запахоносія); допоміжні команди — «Шукай», «Дай», «Нюхай», «Фу» (у неголосній інтонації); додаткові команди — «Сидіти», «Голос».

Безумовні подразники – апортувальний предмет, ласощі, прогладжування.

Навичка виробляється на базі складної інстинктивної реакції схоплювання об'єктів, що рухаються (предметів), а також харчової та активно-оборонної реакцій собаки. Прийом уводиться паралельно із привчанням собаки сидати.

Основний метод дресирування – апортувальний (ігровий) або смакозаохочувальний.

Методика та техніка дресирування. Перші вправи проводяться з використанням предметів, що залучають увагу собаки та викликають у нього хватальну реакцію. Можна користуватися невеликою паличкою, шматком мотузки або гумової трубки, поношеною рукавичкою й т. ін.

Спочатку привчають собаку брати предмет з руки дресирувальника. Для цього, утримуючи собаку повідцем біля себе лівою рукою, дресирувальник правою рукою показує предмет, «пожвавлює» його різноманітними рухами перед очима собаки, вимовляючи команду «Апорт». Звичайно собака збуджується та хапає предмет зубами. Дресирувальник, злегка підтягуючи предмет, дає можливість потримати його протягом 5-10 секунд. Після цього по команді «Дай» відбирає предмет, дістає ласощі із сумочки та заохочує собаку (рис. 15).

Рис. 15. Привчання до апорту

При дресируванні собак, призначених для пошукової служби, апортувальні предмети беруться правою рукою, а ласощі лівою. Протягом двогодинного заняття вправу повторюють 15- 20 разів, поступово змінюючи порядок апортування. Як тільки собака схопить предмет, дресирувальник дає йому можливість самостійно потримати апорт та пройтися поруч із дресирувальником. Через 10-15 секунд забирає предмет та дає ласощі.

Наступний вид вправ – приучення собаки тримати апортувальний предмет у зубах, сидячи перед дресувальником. Із цією метою дресувальник саджає собаку перед собою та по команді «Апорт» дає йому апортувальний предмет. Після 5-10 сек. витримки береться рукою за предмет, і подає команду «Дай», забирає його в собаки та заносить руку із предметом за спину, потім дістає ласощі та заохочують собаку (рис. 16).

При виконанні вправ треба звертати увагу на вироблення витримки із предметом, тобто на тривалості втримання предмета в зубах та спокійне реагування на рух правої руки, щоб собака не викидав предмет. Підносячи праву руку до собаки, перед тим як взяти предмет, рекомендується погладити собаку. Забороняється діставати ласощі на очах у собаки та підносити їх до нього, коли собака тримає предмет у зубах.

Коли собака буде привчений спокійно брати предмет з руки дресувальника, тримати його в зубах до 20-30 секунд та більше, віддавати по команді, переходять до вправ по привчанню підносити предмети, що кинуті на землю. Це виконується так. Утримуючи собаку повідцем ліворуч від себе, дресувальник збуджує його рухом предмета, при спробі схопити апорт кидає на 1-2 кроки від себе. Подавши команду «Апорт», посилає собаку за предметом. Після того як собака підняв предмет, дресувальник за

Рис. 16. Привчання собаки тримати предмет у зубах сидячи перед дресувальником

допомогою повідця підтягує його до себе, або відбігає назад та по команді «Дай» забирає предмет і дає ласощі. Якщо ж собака, підбігши до предмета,

не бере його, то дресирувальник «пожвавлює» його, рухаючи ногою або рукою.

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака активно біжить за предметом, кинутим на 3-4 метри, підносить його до дресирувальника та утримує в зубах до команди «Дай».

Надалі вводяться наступні ускладнення: вироблення умовного рефлексу на жест; збільшення дальності кидка предмету; приучення до апортування різноманітних предметів; вироблення навички сидати із предметом перед дресирувальником; вироблення навички пошуку предмета по його запаху.

Всі ці ускладнення вводяться та відпрацьовуються паралельно, тобто вони включаються в кожну вправу по апортуванню.

Умовний рефлекс на жест виробляється так. При положенні собаки поруч дресирувальник кидає предмет на очак у собаки на 5-10 метрів й утримує собаку в сидячому положенні 3-4 секунди, потім рухом правої руки в напрямку предмета та командою «Апорт» посилає його за предметом. Надалі предмети треба кидати через плече та за можливістю так, щоб собака не бачив його політ. Час витримки в положенні поруч збільшується поступово.

Одночасно виробляється навичка апортування різних предметів як за формою, величиною, так і за якістю матеріалу, з якого вони зроблені (металеві, шкіряні, гумові, паперові та ін.). При апортуванні нового, незнайомого для собаки предмету необхідно спочатку дати собаці схопити його з руки дресирувальника та тільки після цього можна кидати. На початку апортування нової речі потрібно обов'язково підкріплювати дачею ласощів.

Навичка сидати з предметом перед дресирувальником легко виробляється, якщо собака привчений сидати перед дресирувальником при кожному підході. Для цього при підході собаки із предметом він подає команду «Сидіти» та саджає в одному кроці від себе. Після невеликої витримки по команді «Дай» дресирувальник забирає предмет та дає йому ласощі.

До вправ по виробленню навички пошуку предметів по запаху приступають тоді, коли собака безвідмовно приносить предмет, кинутий на 15-20 метрів з витримкою перед рухом за предметом. Для цього дресирувальник кидає предмет на 15-20 метрів у куші, канаву, високу траву так, щоб собака не бачив його. При цьому апортувальні предмети повинні бути невеликих розмірів (5-7 сантиметрів) та по кольору відповідати типу місцевості. Собаку посилають за предметом по команді «Апорт» та жесту. На початку собаці необхідно допомагати, пробігши в напрямку пошуку. Рух собаки на пошук предмета супроводжується командою «Шукай апорт». У міру активізації пошуку допомога собаці з боку дресирувальника зменшується.

Корисно ускладнювати вправи шляхом підвішування предметів на гілках дерев, закапування в землю, відпрацьовувати в комплексі з викликом позначення.

У заключному періоді апортування спрацьовуються вправи по закріпленню навички апортування до безвідмовності в складних умовах та підготовці собаки до спеціального дресирування: вибірці речей, обшуку місцевості, вибірці людини по запаху речі та ін.

Підготовчі вправи до вибірки речей: вироблення умовного рефлексу на команду «Нюхай» і приучення до спокійного обнюхування предмету; апортування чужих предметів; апортування запахових предметів з великої кількості подібних без запахового предмету; апортування невеликих предметів з 50-100 штук інших, подібних за формою, якістю, розмірам та кольором.

Підготовчі вправи до вибірки людини: апортування предмета, що лежить у ніг помічника; апортування предмета з рук помічника; апортування предмета з рук помічника, що стоїть в групі 4-5 чоловік.

Підготовчі вправи до обшуку місцевості та приміщень: приучення до послідовного пошуку та підношення 7-9 предметів, занедбаних у різні сторони від маршруту руху дресирувальника із собакою; апортування предметів у різних приміщеннях; привчання до виявлення та позначання важких, підвішених та закопаних предметів.

Це робиться так. Після вироблення міцного умовного рефлексу апортування, у будь-якій вправі заключного періоду, коли собака, підійшовши до предмета, має намір схопити його, дресирувальник попереджає дії командою «Сидіти» і саджає перед предметом. Потім підходить до собаки, дає ласощі. Спочатку такі вправи виконуються тільки періодично, але надалі, у міру вироблення спеціальних навичок вибірки речей, обшуку місцевості та ін., у всіх випадках виявлення шуканого предмета собака повинний самостійно позначити предмет, не торкаючи його.

Навичка апортування вважається виробленою, якщо собака по команді та жесту відшукує кинуту дресирувальником або помічником річ, активно підносить, самостійно сідає перед дресирувальником та тримає предмет, а по команді «Дай» відразу ж віддає.

Методика введення ускладнень:

1. Привчання піднімати та приносити предмет, кинутий на 2-3 м.
2. Привчання тримати предмет в сидячому положенні перед дресирувальником.
3. Збільшення відстані кидка предмету.
4. Відпрацювання витримки перед апортуванням.
5. Привчання сідати перед дресирувальником з предметом.
6. Привчання до апортування різних предметів.
7. Апортування при різних відволікаючих подразниках.
8. Апортування чужих речей.
9. Апортування в приміщеннях.
10. Вироблення навичку підносу предмета по команді та жесту.
11. Підготовчі вправи.
12. Вибірка речей.
13. Вибірка людини.

14. Обшук місцевості.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Невмілий підбір апортувального предмета, приучення собаки до апортування із застосуванням примушення.
2. Захоплення апортуванням м'яких предметів, допущення гри собаки з апортувальними предметами.
3. Використання металевих предметів при виробленні первісного умовного рефлексу.
4. Апортування великих предметів (більше 10 сантиметрів у довжину), що відрізняються від фону місцевості за кольором.
5. Неправильне користування ласощами.
6. Багаторазове використання тих самих предметів.

10.8. Привчання до подолання перешкод

Навичка подолання собакою різних перешкод необхідний при виконанні службових завдань. Він дисциплінує собаку, сприяє його фізичному розвитку.

Умовні подразники – основні: команда «Уперед» та жест – показ рукою в напрямку перешкод, допоміжні: команди «Тихо», «Сидіти».

Безумовні подразники – ласощі, прогладжування, вплив повідцем, апортувальний предмет.

Навичка виробляється на базі природної здатності собаки переборювати перешкоди, а також харчової, активно-оборонної реакцій та рефлексу наслідування, апортувальної реакції.

Прийом уводиться паралельно з посадкою та апортуванням. Основний метод дресирування – смакозаохочувальний, апортувальний.

Методика та техніка дресирування. Вправи по подоланню перешкод виконуються з дотриманням наступних правил:

займатися треба на спеціальній площадці, обладнаній різними перешкодами;

види, розміри перешкод, їхня кількість визначаються наставляннями по службі собак відповідних відомств, виходячи з особливостей застосування собак на службі та кількості дресирувальників із собаками в навчальному підрозділі;

основними перешкодами є: бар'єри різних конструкцій, сходи, буми, висячі (перекидні) містки, рови та ін. За можливістю бар'єри, сходи та буми повинні бути зручними для переміщення з одного місця на інше;

вправи варто починати з ознайомлення собаки з перешкодами шляхом вигулу, а іноді і годівлі біля них;

собака повинний бути в голодному або напівголодному стані;

забороняється проведення занять після годівлі;

при подоланні перешкод слід дотримувати обережності, не допускати заподіяння собаці болю;

☑ вміло користуватися ласощами для спонукання собаки до подолання перешкоди та для підкріплення за виконану дію. І тільки в міру натренованості собаки поступово ускладнювати їх конструкцію;

☑ з метою упередження вироблення у собаки небажаних звичок варто міняти послідовність подолання перешкод, а також пускати собаку на них з різних сторін;

☑ не захоплюватися багаторазовим подоланням бар'єрів (заборів), тому що утома собаки може привести до травми.

☑ привчати собаку сідати та очікувати власника як перед перешкодою, так і після подолання його. Відстань (від місця посадки собаки до забору), що необхідне для розбігу, залежить від висоти перешкоди.

☑ перед пуском собаки на перешкоди дресирувальник зобов'язаний оглянути та визначити їх справність, відповідність ступеню підготовленості собак, оглянути ґрунт, щоб не було гострих предметів;

☑ на заключному етапі дресирування розумно сполучати подолання перешкод на спеціальній площадці з подоланням природних перешкод, що зустрічаються в ході польових занять.

Методика приучення собак до подолання різних перешкод майже однакова, як і при подоланні трьох основних видів перешкод – бар'єра (паркана), сходів та буми.

Привчання до подолання бар'єра (паркану). Для цього використовують бар'єр спортивного типу або паркан (висота 2 метри, ширина 2,5 метри), стійкий та міцний. Дошки паркану повинні бути розбірними. Первісну вправу варто відпрацьовувати при висоті не більше 60-70 сантиметрів одним з наступних способів.

Перший спосіб. Дресирувальник, перебуваючи на видаленні 5-6 метрів від бар'єру, тримає собаку з лівого боку на короткому повідці, потім біжить до перешкоди та перестрибує через нього, захоплюючи собаку за собою. Перед стрибком вимовляє команду «Уперед». Як тільки собака переборює перешкоду, погладжує його та дає ласощі.

Надалі дресирувальник не перестрибує через бар'єр, а тільки підбігає із собакою до нього та, подавши команду «Уперед», спонукує собаку зробити стрибок. Сам швидко переходить на інший бік бар'єра та заохочує собаку (рис. 17).

Рис. 17. Привчання до подолання 2-м паркана першим способом

Другий спосіб. Дресувальник, тримаючи собаку на довгому повідці, саджає його в 2-3 метрах перед перешкодами, перекидає кінець повідця через бар'єр та переходить на протилежний бік. Потім по команді «До мене» підкликає собаку до себе та підтягує його повідцем. В момент, коли собака стрибає подає команду «Вперед», а після стрибка заохочує прогладжуванням та дачею ласощів (рис. 18).

Третій спосіб. Собаку, зацікавлену в апортуванні, посилають через бар'єр за предметом, кидаючи його на очах у собаки. У момент стрибка вимовляють команду «Уперед».

Четвертий спосіб. Заснований на методі наслідування. Для цього підбираються два собаки, як правило, пес та сука. Хтось із них добре перестрибує перешкоду. Два дресувальники із собаками зупиняються до перешкоди на видаленні 6-8 метрів. По команді «Уперед» спочатку

Рис. 18. Привчання до подолання 2-м паркана другим способом

пускається через перешкоду підготовлений собака, за ним той, що дресується (рис. 19).

Рис. 19. Привчання до подолання 2-м паркана методом наслідування

П'ятий спосіб. Для собак з переважною активно-оборонною реакцією поведінки як подразник, що спонукує собаку до подолання перешкоди, можна використати помічника. Помічник, перебуваючи на протилежній стороні бар'єра (паркану) на очах у собаки, збуджує його та робить спробу до втечі. Дресирувальник по команді «Фас» посилає собаку через перешкоду за помічником. У момент коли собака стрибає вимовляє команду «Уперед», та, надавши собаці можливість потріпати помічника, переводить його у вільний стан. Через 2-3 вправи дії помічника виключаються.

Якщо собака по команді «Уперед» самотійно та сміло перестрибує через перешкоду, умови дресирування ускладнюються: поступово збільшується висота бар'єру (паркана); керування собакою здійснюється командою або жестом та без повідця; виробляється витримка перед стрибком та навичка сідати та очікувати дресирувальника після подолання перешкоди; спрацьовується подолання різних перешкод – штахетника, натуральних парканів та ін.

Висоту бар'єра (паркана) варто збільшувати на 10-15 сантиметрів через кожні 3-4 заняття з урахуванням фізичних можливостей собаки. При збільшенні висоти паркану дресирувальник під час стрибка повинен допомогти собаці легким натягуванням повідця убік паркана або підсаджуванням його на паркан настільки, щоб він міг зачепитися передніми лапами за верхню дошку паркану.

У всіх випадках удалого стрибка собаки дресирувальник переходить на іншу сторону перешкоди та заохочує його. У випадку відмови собаки від стрибка дресирувальник повинен установити причини відмови та визначити посильний спосіб подолання.

У заключному періоді дресирування поряд із закріпленням навички подолання стаціонарних бар'єрів (парканів) варто домагатися безвідмовності подолання різних природних перешкод, що зустрічаються в ході польових занять. Навичка вважається виробленим, якщо собака по першій команді або жесту безвідмовно переборює різні перешкоди висотою до 2 метрів, проявляючи витримку сидячи до і після подолання перешкоди.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Збільшення висоти перешкоди без обліку фізичних можливостей та ступеня підготовленості собаки, що викликає відмову від стрибка через нього.
2. Захоплення вправами по подоланню перешкод, що викликає стомлення собаки та відмову від стрибка.
3. Грубе поводження із собакою.
4. Проведення вправ на несправних перешкодах.

Привчання до руху по сходах. Рух по сходах спрацьовується паралельно із вправами по подоланню інших перешкод. Для цього використовуються сходи різних конструкцій: для цуценят – невисокі із плоскими широкими сходами та комбіновані, коли двоє сходів з різними сходами по ширині встановлені похило під різними кутами до стійок та із площадкою нагорі. Первісні вправи

варто проводити на некрутих сходах із широкими сходами. До руху по сходах привчають декількома способами.

Перший спосіб. Дресирувальник із собакою в положенні «Поруч» на короткому повідці підходить до сходів та, обережно підтримуючи його повідцем, піднімається по сходах, повторюючи команду «Уперед». По досягненні площадки заохочує собаку ласощами. Потім, повторюючи команду «Уперед», веде собаку за собою вниз. Спуск зі сходів для собаки значно суженіше, ніж підйом, тому дресирувальник повинен перебувати трохи попереду собаки та стежити за тим, щоб він йшов спокійно.

Другий спосіб. Посилати собаку по сходам за апортувальним предметом, кинутим на площадку або покладеним на сходинку сходів після попереднього збудження собаки цим предметом.

Третій спосіб. Спонукає собаку до підйому по сходах шляхом розкладки шматочків м'яса на сходах, установленням годівниці з їжею на площадці або показом собаці ласощі, рухаючись ледве поперед собаки.

Четвертий спосіб. Методом наслідування.

Рух собаки по сходах повинен відбуватися тільки з дресирувальником. Коли собака спокійно та сміло стане ходити по сходах разом із дресирувальником, вправи ускладнюються привчанням до самостійного руху по сходах (навіть у темний час доби). Використовують сходи більше круті та з вузькими сходами. Виробляють витримку у собаки на площадці сходів у положеннях сидячи, лежачи та стоячи, а також перед початком руху по сходах і після спуску.

У вправах по привчання собаки до самостійного руху по сходах дресирувальник робить спробу піднятися по сходах і як тільки собака стане підніматися нагору, зупиняється та управляє ним командами. Надалі дресирувальник, посадивши собаку поруч із собою перед сходами на відстані 1-2 метрів, відстібає повідця, робить крок уперед, повертається ліворуч та після невеликої витримки командою «Уперед» та жестом посилає собаку на сходи.

При підйомі собаки по сходах дресирувальник вимовляє команди «Уперед», «Добре». Як тільки собака піднявся на площадку, дресирувальник переходить на протилежну сторону сходів та командою «До мене» або жестом підкликає собаку. При швидкому спуску дається команда «Тихо».

Надалі в міру вироблення навички дресирувальник зупиняє собаку на верхній площадці командами «Сидіти», «Лежати», «Стояти» та привчає до поступового подолання більше складних сходів (з вузькими, круглими сходами), установлених під різними кутами (рис. 20).

Рис. 20. Привчання до руху по сходах

Подальше вдосконалювання навички до безвідмовного виконання здійснюється подоланням сходів більше складних конструкцій, обладнаних як на дресирувальному майданчику, так і тих, що зустрічаються в процесі роботи по запаховому сліду, обшуку приміщень у населених пунктах. При зустрічі зі сходами різних конструкцій, що ускладнюють рух собаки, дресирувальник повинен надати йому активну допомогу.

Навичка подолання сходи вважається виробленою, якщо собака по сигналу дресирувальника сміливо піднімається та спускається по сходам, а також чітко виконує команди «Сидіти», «Лежати», «Стояти», «Голос» на верхній площадці сходів, самостійно сідає до і після подолання сходів.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Самостійний рух собаки по сходах з пристебнутим повідцем, що може зачепитися за сходи та заподіяти собаці біль або стати причиною його падіння і смерті.
2. Примус собаки дертися по сходах, установлених майже вертикально, що небезпечно.
3. Дозвіл стрибати зі сходин на землю може привести до каліцтва собаки.

Привчання собаки до руху по буму (колоді) проводиться паралельно із вправами по подоланню інших перешкод. Навчальний бум являє собою колоду (дошку) довжиною 5-6 метрів, покладений на два стовпи висотою до одного метра. До кінця колоди приставляються похилі дошки. Поверхня колоди для первісних вправ повинна бути пласкою. Рекомендується обладнати бум з обрізного бруса з рухливими стійками для зміни висоти. Первісні вправи рекомендується починати з руху по дошці, колоді, що лежить на землі. Поступово висота буму збільшується. Вправа виконується так. Дресирувальник, вигулявши собаку біля буму, бере його на короткого повідця та підходить до буму із правого боку. Потім, взявши повідця в праву руку, підтягує собаку на бум. При цьому подає команду «Уперед».

На початку собака, піднявшись небагато по укосі буму, намагається зістрибнути з його. У цьому випадку дресирувальник утримує собаку правою рукою за повідця біля нашийника, лівої підтримує собаку під черево. Зберігаючи таке положення, він доводить собаку до іншого кінця буму,

повторюючи команди «Уперед» та «Добре». Під час руху по буму 1-2 рази дає собаці ласощі. Після подолання буму знову заохочує ласощами (рис. 21).

Рис. 21. Привчання до руху по буму

Надалі допомога з боку дресирувальника зменшується, собаці надається більше самостійності в русі по буму.

Коли собака почне самостійно та сміливо рухатися по буму, вводяться різні ускладнення: ширина колоди зменшується на 1 см; виробляється витримка собаки перед бумом та після його подолання; собака привчається сидати, лягати на бумі; рухатися по хитних дошках, перекинутим через рови, канави з водою, переборювати природні перешкоди.

Навичка руху по буму вважається виробленою, якщо собака по першій команді або жесту сміливо та спокійно переборює буми різних конструкцій, проявляючи витримку сидячи до та після проходження.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Застосування сильних ривків, що підсилюють пасивно-оборонну реакцію собаки.
2. Несвоєчасне вповільнення швидкого темпу руху собаки по буму, у результаті чого собака може загубити рівновагу та зістрибнути передчасно.
3. Сильний вплив на черево.

Пошукова собака вважається підготовленою, якщо він виконує наступні нормативи:

- ↳ перестрибує паркан (штахетник) висотою до метра, не торкаючись його;
- ↳ переборює 2-х метровий паркан;
- ↳ перестрибує рів шириною 2 м;
- ↳ ходить по колоді шириною 7 см, піднятій над землею на висоту до 1-2 м;
- ↳ проповзає під перешкодами, що перебувають на рівні 30 сантиметрів від землі;
- ↳ піднімається та спускається по сходах, поставленим під кутом до 60°, з різними по ширині сходами;
- ↳ сміло йде через тунелі (підземні ходи) діаметром до 50 см.

10.9. Привчання до подачі голосу (гавкіт)

У пошуковій та сторожовій службі навичка прояву гавкату (голосу) необхідна для позначення місця виявлення важких, підвішених предметів або людини, що вкрилася, у недоступному для собаки місці, а також як сигнал про місцезнаходження собаки при відриві від дресирувальника під час виконання служби. Для вартових собак навичка самостійного облаювання сторонньої людини на ділянці служби є однією з основних.

Умовні подразники – команда «Голос» і жест – легке махання правою рукою, зігнутою в лікті, на рівні плеча долонею вперед.

Безумовні подразники – ласощі, апортувальний предмет, помічник, прогладжування.

Навичка виробляється на базі харчової, активно-оборонної реакцій, а також навички апортування. Можна використати рефлекс наслідування. Прийом вводиться після вироблення навички сидати, лягати. Основний метод дресирування – смакозаохочувальний, апортувальний.

Методика та техніка дресирування. Умовні рефлекси на команду та жест виробляються одночасно. При виробленні цієї навички враховується природна здатність собаки проявляти гавкіт у стані збудженості на які-небудь подразники. Треба визначити такі подразники. Найпоширенішими є способи виклику гавкату (голосу) у собак на їжу (ласощі), апортувальний предмет, помічника та на наслідування іншому собаці.

Виклик гавкотіння на їжу (ласощі). Посадивши собаку перед собою, дресирувальник опускає повідця на землю та наступає на нього ногою так, щоб можна було обмежити підскакування собаки. Потім, взявши в праву руку ласощі, помахує ним перед собакою та збуджує його до прояву гавкання, одночасно вимовляючи команду «Голос». Як тільки собака загавкає, дає йому ласощі. Рух руки з ласощами перед собакою повинен походити на жест. Умовний рефлекс швидше виробляється при дресируванні голодного або напівголодного собаки. Вправу можливо виконувати при годівлі собаки. Годівницю з їжею дресирувальник ставить так, щоб собака не міг дістати її. Собака збуджується та починає стрибати, верещати або гавкати. У цей момент дресирувальник вимовляє команду «Голос», і як тільки собака активно загавкає, дає їжу, повторюючи команди «Добре», «Голос», «Добре» (рис. 22).

Виклик гавкотіння на апортувальний предмет. У собак, зацікавлених в апортуванні, умовний рефлекс на команду «Голос» можна виробити шляхом збудження їх на апортувальний предмет. Дресирувальник використовує високо піднятий предмет. Намагаючись його дістати, собака звичайно збуджується та починає гавкати. У момент дражніння дресирувальник вимовляє команду «Голос». Як тільки вона загавкає, дресирувальник дає собаки апортувальний предмет. Потім забирає його та дає ласощі.

Виклик гавкотіння на помічника. Застосовується для собак, що не проявляють гавкіт на ласощі та апортувальний предмет. Собаку прив'язують або утримують на повідці. Помічник, наближаючись до собаки, своїми

рухами збуджує його до прояву гавкотіння. У момент його збудження дресирувальник вимовляє команду «Голос» і коли собака загавкає, заохочує погладжуванням та ласощами.

Рис. 22. Привчання до подання голосу

Виклик гавкату методом наслідування. Підбирають двох собак, що спокійно ставляться один до одного; якийсь з них повинний активно подавати голос. Обидва дресирувальника одночасно подають команду «Голос». Активний гавкіт підготовленої собаки, як правило, викликає в невідготовленої собаки прояв гавкотіння. Як тільки собака починає гавкати, дресирувальник, повторюючи команду «Голос», заохочує його ласощами. Після відпочинку протягом 2-3 хв. вправа повторюється.

Виклик гавкату методом відходу від собаки. У собак з гарною прихильністю до дресирувальника, як правило, при його відході проявляється голосова реакція. Дресирувальник відходить від собаки і як тільки собака починає гавкати, подає команду «Голос», «Добре», «Голос», потім підходить та заохочує собаку ласощами та грою. Після виходу вправа повторюється.

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака по команді дресирувальника активно подає голос.

Надалі вводяться та паралельно спрацьовуються наступні ускладнення: поступово збільшують відстань між дресирувальником та собакою; управляють собакою по команді або жесту; виклик гавкотіння при різних положеннях дресирувальника та собаки; привчання собаки до позначення (гавкату) речей; подача голосу при наявності різних відволікаючих подразників; керування собакою без повідців; привчання собаки до гавкату на затриману людину в присутності та відсутності власника; удосконалювання навички в ході спеціального дресирування.

Вправа виконується так. При обшуку місцевості, роботі із запахового сліду помічник залишає на ділянці (на сліді) предмети, які собака не в змозі підняти або дістати. Коли собака виявить їх, дресирувальник по команді або жесту викликає в нього гавкіт. Крім того, і сам помічник періодично

вкривається в місцях, недоступних для собаки (на дереві, за високою перешкодою та ін.). При виявленні помічника, що вкрився, дресирувальник викликає у собаки гавкіт (голос) командою або жестом. Якщо собака не гавкає, то помічник своїми діями збуджує його до прояву гавкоту. Вправа закінчується дачею ласощів або наданням собаці можливості потріпати помічника. При повторенні подібних вправ поступово збільшується відстань між дресирувальником та собакою.

Навичка вважається виробленою, якщо собака по першій команді або жесту на видаленні 25-30 метрів від дресирувальника голосно гавкає, а також самостійно гавкає на виявлений предмет або помічника в недоступних для нього місцях та при відриві від дресирувальника.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Захоплення викликом гавкоту, у результаті чого собака зникає гавкати у всіх випадках сильного збудження. Це може демаскувати місцезнаходження службового наряду.
2. Виклик гавкоту завжди в однакових умовах, у результаті чого собака не проявляє гавкоту в інших випадках.
3. Привчання собаки подавати голос із застосуванням механічних подразників, що заподіюють біль.

10.10. Привчання до переповзання

Навичка переповзання собаки (самостійно та із дресирувальником) необхідна для маскуванню при виконанні службових завдань.

Умовні подразники – команда «Повзи» та жест – легке махання кистю правої руки на рівні нижче колін дресирувальника.

Безумовні подразники – ласощі, прогладжування, натиск на холку собаки та вплив повідцем, апортувальний предмет.

Навичка виробляється на базі харчової, апортувальної та пасивно-оборонної реакцій поводження.

Прийом вводить після вироблення умовних рефлексів на команди «Сидіти», «Лежати» та гарної витримки в цих прийомах.

Методика та техніка дресирування. Підбирається рівна, суха ділянка місцевості, з трав'яним (сніжним) покривом або із дрібним піском без каменів. На ділянці не повинно бути колючих або ріжучих предметів, які можуть заподіяти собаці біль.

Перший спосіб. Дресирувальник вкладає собаку перед собою, бере в праву руку ласощі, підносить їх до морди собаки та, подаючи команду «Повзи», відводить руку з ласощами вперед, одночасно втримуючи лівою рукою за його холку, попереджаючи вставання. За повзання собака заохочується прогладжуванням та ласощами.

Повзання швидко стомлює собаку, тому в перші дні занять переповзати треба не більше ніж на 2-3 метри. Замість ласощів може застосовуватися апортувальний предмет, до якого собака проявляє більшу зацікавленість.

Другий спосіб. Дресирувальник, поклавши собаку ліворуч від себе, правою рукою бере повідець на видаленні 20-25 сантиметрів від нашійника, а долоню лівої руки кладе на холку собаки та, повторюючи команду «Повзи», одночасним потягуванням, ривком повідця змушує собаку повзти вперед. Рух собаки вперед заохочується прогладжуванням та ласощами.

Первісний умовний рефлекс уважається виробленим, якщо собака по команді «Повзи» упевнено переповзає до 8-10 метрів поруч із дресирувальником без примуса безумовними подразниками.

Надалі вводяться наступні ускладнення:

- виробляється умовний рефлекс на жест;
- поступово збільшується відстань переповзання;
- керування собакою тільки командою або жестом та без повідця;
- привчання до безвідмовної роботи собаки при наявності відволікаючих подразників;
- привчання до роботи на різноманітних ділянках місцевості та у різний час доби; керування собакою при різних положення дресирувальника (сидячи, стоячи, лежачи, через укриття);
- удосконалюванням навички до безвідмовності виконання в комплексі з іншими загально дисциплінарними та спеціальними навичками.

Вправа по виробленню умовного рефлексу на жест виконується так. Дресирувальник стає попереду собаки на видаленні 2-3 кроків, бере у праву руку ласощі та, задкуючи, помахує кистю правої руки на рівні колін, або трохи нижче, періодично підкріплюючи жест командою «Повзи». Рух собаки за дресирувальником заохочується ласощами та прогладжуванням. Помахування кистю руки можна сполучати з легким потягуванням собаки до себе повідцем, що перебуває в правій руці.

Якщо собака намагається встати, дресирувальник повинен подавати команду «Повзи» із загрозливою інтонацією та за необхідністю із застосуванням механічного впливу на собаку.

Навичка вважається виробленою, якщо собака по команді або жесту дресирувальника безвідмовно переповзає на відстань до 25-30 метрів у складних умовах.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Привчання до переповзання на ділянках місцевості з наявністю каменів, гострих предметів, колючої трави та ін.
2. Передчасне привчання собаки до повзання до вироблення міцної витримки лежачи.
3. Порушення послідовності введення ускладнень при переповзанні.

10.11. Привчання до припинення небажаних дій

Ця навичка необхідна у всіх випадках для припинення небажаних дій собаки при дресируванні або на службі.

Умовний подразник – команда «Фу», яка подається із загрозливою інтонацією.

Безумовні подразники – сильний ривок повідцем, вплив парфосом, електрострумом, удар прутом.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної реакції поведінки.

Приєм вводиться після встановлення міцного контакту дресирувальника із собакою.

Методика та техніка дресирування. Спочатку в собаки виробляється умовний рефлекс на команду «Фу» при наявності незначної кількості відволікаючих подразників. Для цього дресирувальник підбирає ділянку з наявністю таких подразників, на які собака активно реагує. Вигулное собаку на вкороченому повідці, поступово наближається до подразників, спостерігаючи за його поведінкою. При спробі собаки накинутися на відволікаючий подразник, дресирувальник вимовляє команду «Фу» із загрозливою інтонацією та робить ривок повідцем.

Як тільки собака припинить небажані дії, дресирувальник заохочує його дачею ласощів та продовжує вигул. На кожному занятті вправа повторюється 2-3 рази. Необхідно мати на увазі, що умовний рефлекс припинити небажані дії виробляється швидше, якщо команда «Фу» подається в той момент, коли собака намагається зробити небажані для дресирувальника дії. Надалі заборону небажаних дій виконується в комплексі з іншими вправами.

По мірі утворення умовного рефлексу на команду «Фу» заняття проводяться в більш складних умовах, при наявності найрізноманітніших подразників поблизу проїзних доріг, на окраїнах населених пунктів і т.ін. У цей період вправа виконується на довгому повідці. До роботи без повідця можна переходити лише після того, як собака буде привчений до чіткого припинення небажаних дій по команді «Фу», перебуваючи на довгому повідці. У цьому випадку на собаку надягають намордник.

При дресируванні собак, що слабо реагують на ривки, рекомендується застосовувати парфос або електронашийник.

Навичка вважається виробленою, якщо собака не відволікається на сторонні подразники та припиняє небажані дії по першій команді дресирувальника.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Надмірно часті вправи по підкріпленню команди «Фу» сильними болючими подразниками, зловживання суворим нашійником, ударами хлиста, які викликають у собаки стан загального гальмування та гноблення.
2. Часте застосування команди «Фу» без підкріплення безумовними подразниками, у результаті губиться сигнальне, попереджувальне значення команди.
3. Недоречне користування командою «Фу», замість застосування якої-небудь приказної або загрозливої команди.

10.12. Привчання не брати корм без дозволу

Навичка не брати корм від сторонньої людини, а також випадково знайдений на землі, необхідний для попередження випадкового отруєння собаки та відволікання від служби.

Умовний подразник – команда «Фу».

Безумовні подразники – ривок повідцем, удар хлистом, вплив парфосом, а також вплив електрострумом.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної реакції та навички припинення небажаних дій на команду «Фу». Прийом вводиться після вироблення навички припинення небажаних дій, наприкінці другого періоду курсу підготовки службових собак.

Методика та техніка дресирування. Виробленню цієї навички сприяє повсякденне дотримання наступних умов: собаку повинен годувати тільки власник у ті самі години не менш 2 раз на добу; кількість корму та його калорійність повинні відповідати потребам організму собаки залежно від робочого (службового) навантаження; під час годівлі не можна розвивати у собаки жадібність до їжі. Із цією метою не турбувати під час їжі; при виробленні первісного умовного рефлексу собака повинний бути у стані ситості та нормальному відгодованому стані; не дозволяти собаці поїдати їжу, знайдену на землі або кинуту, пропонованою сторонньою людиною. Вироблення первісного умовного рефлексу починається із привчання собаки поїдати корм, що дає дресирувальник або тільки по його дозволу. Під час годівлі дресирувальник ставить годівницю з їжею перед собакою, попереджаючи командою «Фу». При спробі собаки їсти корм повторює команду «Фу» та обмежує його дії, а через 1-2 хвилини дозволяє їсти корм по команді «Їж». Надалі тривалість витримки поступово збільшується до 3-5 хвилин. Після цього у собаки виробляється навичка не брати корм від сторонньої людини як у присутності, так і за відсутності дресирувальника. До цього часу у собаки повинна бути розвинена злість та недовіра до сторонньої людини.

Вправа виконується так. Дресирувальник прив'язує собаку ланцюгом до стовпа (дереву). Проінструкований помічник, маючи в одній руці м'ясо (кістка), а в іншій (за спиною) прут, спокійно та упевнено підходить до собаки і пропонує йому м'ясо (кістка). При спробі собаки взяти м'ясо, дресирувальник подає команду «Фас», показуючи на помічника, а помічник наносить по собаці удари прутом та тікає в укриття. Через 2-3 хвилини вправа повторюється. Спочатку він м'ясо несе із собою, надалі (при відході) кидає його перед собакою. Дресирувальник повторює команди «Фас», «Добре», «Фас» та заохочує його прогладжуванням.

Якщо собака намагається дістати кинуте м'ясо, дресирувальник подає команду «Фу» із загрозливою інтонацією та робить ривок повідцем. Якщо собака не реагує на м'ясо, дресирувальник швидко підходить до нього, погладжує та дає ласощі. Заняття доцільно проводити щодня, постійно

мінюючи помічників, різноманітючи характер їх дій та мінюючи місце відпрацьовування вправи.

Привчаючи собаку до відмови від корму, треба застосовувати різні види їжі.

В наступному помічник не підходить близько, а підкидає їжу на відстані та іде. При спробі собаки взяти її дресирувальник вимовляє команду «Фу», потім «Фас». Рекомендується пускати собаку на затримку.

Вправи по привчання собаки до відмови від корму, знайденого на землі, виконуються так. Помічник у добре помітних орієнтирів під спостереженням дресирувальників розкладає кістки, шматочки м'яса. Черговий дресирувальник бере собаку на короткого повідця та, рухаючись із собакою через ділянку, уважно спостерігає за його поведінкою. У випадку, коли собака, відчувши запах м'яса, спробує його схопити, дресирувальник подає команду «Фу» та робить різкий ривок повідцем, після чого продовжує рух. Надалі умови вправи ускладнюються. Дресирувальник бере собаку на довгого повідця та, вигулюючи, поступово підводить його до ділянки з розкиданими шматочками м'яса. При цьому уважно стежить за поведінкою собаки. Якщо собака не обертає уваги на м'ясо (кістки), то дресирувальник по команді «Гуляй» продовжує вигул.

У випадку, коли собака, відчувши запах м'яса, спробує схопити його, дресирувальник подає команду «Фу» та робить ривок повідцем і по команді «Гуляй» продовжує вигул. Собак, що проявляють сильну харчову реакцію, у перші дні занять треба вигулювати на короткому повідку та у наморднику. Якщо у собаки переважає харчова реакція, та він не відмовляється брати корм (як у розглянутих вище випадках), можна використати індуктор, що дає силу току не більше 0,05А, потужністю 16Вт. або спеціальний електронашийник. Ним треба користуватися дуже обережно. Вправи цим способом рекомендується відпрацьовувати тільки під керівництвом досвідченого інструктора.

В міру вироблення навички відмови від корму вводяться наступні ускладнення: заняття проводяться на різноманітній місцевості та у різний час доби; використовуються різні види їжі; собакою управляють без повідця (спочатку краще використати електронашийник); проводяться вправи по невідомим для дресирувальника умовам; періодичне повторення вправи по привчання собаки не брати корм, що дає помічник, у відсутності власника; навичка вдосконалюється під час відпрацьовування загально дисциплінарних та спеціальних прийомів в умовах, наближених до вимог служби.

Навичка вважається виробленою, якщо собака не бере їжу, як випадково знайдену на землі, так і пропонувану сторонньою людиною в присутності або відсутності дресирувальника.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Проведення занять на тій самої ділянці.
2. Використання однієї і тієї ж їжі (наприклад м'яса), у результаті чого собака звикає не брати тільки цей вид їжі.
3. Дозвіл собаці поїдати знайдену або запроповану (залишену)

- помічником їжу, у результаті чого не виробляється безвідмовна навичка відмови від корму.
4. Неправильне застосування безумовних подразників та особливо електроструму.
 5. Вироблення первісного умовного рефлексу у голодного собаки.

10.13. Привчання до руху поперед дресирувальника

Навичка необхідна при виконанні службових завдань по огляду місцевості, транспортних засобів та є базою для приучення собак до їздової, вартової службам, а також буксируванню лижників.

Умовні подразники – команда «Уперед» і жест – показ рукою в напрямку руху собаки.

Додаткові команди – «Шукай», «Слід», «Сидіти», «Тихо».

Безумовні подразники – ласощі та прогладжування.

Навичка виробляється на базі активно-оборонної, харчової реакцій, а також навички апортування та подолання перешкод.

Приєм вводиться паралельно із вправами по подоланню перешкод.

Методика та техніка дресирування. Вправа по привчання собаки до руху поперед дресирувальника виконується так. Дресирувальник бере собаку на короткого повідця, показує апортувальний предмет та кидає його на 25-30 метрів поперед себе, після 1-2 хвилинної витримки командою «Вперед» та жестом посилає собаку вперед. Рух собаки спереду на відстані короткого повідця дресирувальник заохочує словом «Добре». Підійшовши до апортувального предмета, дозволяє собаці взяти його, потім забирає предмет та заохочує собаку ласощами.

Можна виконувати вправи на ділянках з вузьким простором між будинками, на тропі з високою рослинністю по краях, на дні траншеї та т. ін. У подібних умовах, де обмежена можливість руху собаки поруч, він буде змушений йти поперед дресирувальника. Згодом вправи проводяться у комплексі з подоланням перешкод (рис. 23).

Рис. 23. Привчання до руху попереду дресирувальника

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака за командою та жестом рухається поперед дресирувальника на видаленні до 1,5 м (довжина короткого повідця).

Надалі вводяться наступні ускладнення: поступове збільшення відстані між дресирувальником та собакою до 15 метрів і більше; приучення до руху по різних стежках та дорогам; приучення до руху поперед дресирувальника при наявності відволікаючих подразників; приучення собаки сідати та очікувати дресирувальника при русі поперед дресирувальника на закритих ділянках місцевості; проведення вправ у нічний час, з висвітленням місцевості ракетами; проведення занять у комплексі зі спеціальним дресируванням собаки. Навичка вважається виробленою, якщо собака по команді або жесту дресирувальника впевнено рухається поперед нього на видаленні не менш 15-20 метрів, уважно спостерігаючи за дресирувальником і чітко виконуючи всі його команди.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Застосування механічних подразників, що викликають прояв пасивно-оборонної реакції.
2. Постійне керування собакою без повідця, що послабляє дисципліну собаки.
3. Проведення занять в одноманітних умовах.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки переходити у вільний стан?
2. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки переходити у вільний стан?
3. Яких правил необхідно дотримуватись при виконанні вправ привчання переходити у вільний стан?
4. Опишіть методику та техніку дресировки собаки переходити у вільний стан.
5. Коли навичка переходити у вільний стан вважається виробленою?
6. Які можливі помилки дресирувальника при привчанні собаки переходити у вільний стан?
7. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки підходити до дресирувальника?
8. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки підходити до дресирувальника?
9. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка собаки підходити до дресирувальника?
10. Опишіть методику та техніку дресировки собаки підходити до дресирувальника?
11. Коли навичка підходити до дресирувальника вважається виробленою?

12. До чого приводить застосування болючих неприємних для собаки подразників після її підходу до дресирувальника?
13. До чого приводить систематичний підхід собаки з положення сидячі, лежачи, стоячи?
14. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до руху поруч із дресирувальником?
15. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до руху поруч із дресирувальником?
16. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка привчання до руху поруч із дресирувальником?
17. Опишіть методику та техніку дресирування собаки щодо руху поруч із дресирувальником?
18. Яким вважається правильним положення собаки при руху поруч із дресирувальником?
19. В яких випадках обов'язково подається команда «Поруч»?
20. Коли вважається виробленим первинний умовний рефлекс на команду «Поруч»?
21. Які існують помилки при привчанні собаки до руху поруч із дресирувальником?
22. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до команди «Сидіти»?
23. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до команди «Сидіти»?
24. На базі якої реакції поведінки привчають собаку до команди «Сидіти»?
25. Який основний метод дресирування собак при привчанні до команди «Сидіти»?
26. Опишіть методику та техніку дресирування собак при привчанні до команди «Сидіти».
27. Коли вважається виробленим первинний умовний рефлекс на команду «Сидіти»?
28. Яких правил необхідно дотримуватись при виконанні команди «Сидіти» на відстані від дресирувальника?
29. Коли навичка на команду «Сидіти» вважається виробленою?
30. Які можливі помилки дресирувальника на вироблення команди «Сидіти»?
31. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки лягати?
32. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки лягати?
33. На базі якої реакції поведінки виробляється у собаки навичка на команду «Лягати»?
34. Який метод дресирування використовують при привчанні собаки на команду «Лягати»?
35. Опишіть 1 метод дресирування собаки на команду «Лягати».

36. Опишіть 2 метод дресирування собаки на команду «Лягати».
37. Опишіть 3 метод дресирування собаки на команду «Лягати».
38. Коли вважається навичка на команду «Лягати» виробленою?
39. Перечисліть можливі помилки при дресируванні собак на команду «Лягати».
40. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до команди «Стояти»?
41. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до команди «Стояти»?
42. На базі якої реакції поведінки виробляється команда «Стояти»?
43. Який основний метод дресирування собак на команду «Стояти»?
44. Опишіть методику та техніку дресирування собаки на команду «Стояти».
45. Коли вважається вироблений первинний умовний рефлекс на команду «Стояти»?
46. Які можливі помилки дресувальника та їхні наслідки на вироблення команди «Стояти»?
47. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до підношення предмету (апортуванню)?
48. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до підношення предмету (апортуванню)?
49. Який основний метод дресирування собак до підношення предмету (апортуванню)?
50. Опишіть методику та техніку дресирування собак до підношення предметів (апортуванню)?
51. Коли вважається виробленим первісний умовний рефлекс на привчання собаки до підношення предметів (апортуванню)?
52. Коли вважається виробленою навичка собаки до підношення предметів (апортуванню)?
53. Які можливі помилки дресувальника при вироблені навички до підношення предметів (апортування)?
54. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до подолання смуги перешкод?
55. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до подолання смуги перешкод?
56. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка у собак щодо подолання смуги перешкод?
57. Який основний метод дресирування собак щодо привчання до подолання смуги перешкод?
58. Опишіть методику та техніку дресирування собак по подоланню смуги перешкод.
59. В якому випадку забороняється проведення занять по подоланню смуги перешкод?
60. Опишіть 1 спосіб привчання собак до подолання бар'єра.
61. Опишіть 2 спосіб привчання собак до подолання бар'єра.

62. Опишіть 3 способи привчання собак до подолання бар'єра.
63. Опишіть 4 способи привчання собак до подолання бар'єра.
64. Опишіть 5 способи привчання собак до подолання бар'єра.
65. Коли навичка у собак по подоланню бар'єра вважається виробленою?
66. Які можливі помилки дресирувальника ті їхні наслідки щодо подолання бар'єра?
67. Які існують способи привчання собак до руху по сходах?
68. Коли навичка собаки подолання сходів вважається виробленою?
69. Які можливі помилки дресирувальника при виробленні навички подолання сходів?
70. Опишіть методику та техніку дресирування собак по привчання до руху по буму.
71. Коли навичка руху по буму вважається виробленою у собаки?
72. Які можливі помилки дресирувальника при виробленні навички руху по буму?
73. В якому випадку собака вважається підготовленою по подоланню смуги перешкод?
74. Для чого необхідна навичка подачі голосу у собак?
75. Які умовні подразники використовують при для привчання собаки до подачі голосу?
76. Які безумовні подразники використовують при для привчання собаки до подачі голосу?
77. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка подачі голосу?
78. Який основний метод дресирування собак до привчання подачі голосу?
79. Опишіть методику та техніку дресирування собак «Виклик гавкотіння на їжу (ласощі)».
80. Опишіть методику та техніку дресирування собак «Виклик гавкотіння на апортувальний предмет».
81. Опишіть методику та техніку дресирування собак «Виклик гавкотіння на помічника».
82. Опишіть методику та техніку дресирування собак «Виклик гавкотіння» методом наслідування.
83. Коли вважається виробленим первісний умовний рефлекс гавкотіння?
84. Коли вважається навичка гавкотіння виробленою у собак?
85. Які можливі помилки дресирувальника та їхні наслідки при виробленні навички гавкотіння?
86. Які умовні подразники використовують при привчання собаки до переповзання?
87. Які безумовні подразники використовують при привчання собаки до переповзання?
88. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка до переповзання?

89. Опишіть 1 спосіб методики та техніки привчання собак до переповзання.
90. Опишіть 2 спосіб методики та техніки привчання собак до переповзання.
91. Коли навичка до переповзання собак вважається виробленою?
92. Які можливі помилки дресирувальника при виробленні навички до переповзання?
93. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до припинення небажаних дій?
94. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до припинення небажаних дій?
95. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка приучення до припинення небажаних дій у собак?
96. Опишіть методику та техніку дресирування собак що до привчання до припинення небажаних дій.
97. Коли навичка припинення небажаних дій вважається виробленою?
98. Які можливі помилки дресирувальника та їхні наслідки на припинення небажаних дій?
99. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки не брати корм без дозволу?
100. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки не брати корм без дозволу?
101. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка не брати корм без дозволу?
102. Опишіть методику та техніку привчання собаки не брати корм без дозволу.
103. Коли навичка не брати корм без дозволу вважається виробленою?
104. Які можливі помилки дресирувальника при виробленні навички не брати корм без дозволу?
105. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до руху поперед дресирувальника?
106. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до руху поперед дресирувальника?
107. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка руху собаки поперед дресирувальника?
108. Опишіть методику та техніку дресирування собак щодо привчання рухатись поперед дресирувальника.
109. Коли вважається виробленим первісний умовний рефлекс щодо привчання собаки рухатись поперед дресирувальника?
110. Коли вважається виробленою навичка собаки щодо руху поперед дресирувальника?
111. Які можливі помилки дресирувальника щодо привчання собаки до руху поперед дресирувальника?

ТЕМА 11. ДОДАТКОВІ ПРИЙОМИ ЗАГАЛЬНОГО КУРСУ ДРЕСИРУВАННЯ

11.1. Привчання до повернення на місце

Навичка дисциплінує собаку, сприяє розвитку його орієнтовної реакції, необхідної при виконанні службових завдань.

Умовні подразники – команда «Місце» та жест – показ рукою в напрямку, куди повинний йти собака.

Безумовні подразники – ривки повідцем, ласощі, прогладжування.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної та харчової реакції.

Приєм вводиться після вироблення навичок сидати, лягати, стояти. Основний метод дресирування – контрастний.

Методика та техніка дресирування. Вправа виконується так. Дресирувальник, усадивши собаку, кладе перед нею будь-який предмет (повідця, сумку, рукавичку та т.ін.) та відходить на 5-7 кроків. Кілька разів у різній послідовності змушує собаку лягти, сісти, встати та підкликає до себе. Заохотивши за підхід, подає команду «Місце», жестом руки в напрямку залишеної речі та легкими ривками повідця лівою рукою веде собаку до позначеного місця. Повернувшись на позначене місце, дресирувальник змушує його прийняти колишнє положення, а потім заохочує прогладжуванням, ласощами та відходить від нього на 5-6 кроків (рис. 24).

Рис. 24. Привчання собаки до повернення на місце

Вправа повторюється за робочий день 30-40 разів. Якщо собака без команди дресирувальника зійде з місця, то він командою «Місце» із загрозливою інтонацією, підкріпленої ривком повідця, повертає собаку на місце.

Первісний умовний рефлекс вважається виробленим, якщо собака за командою та жестом дресирувальника швидко повертається до позначеного місця на видаленні 3-4 метрів та самостійно займає колишнє положення. Надалі вводяться наступні ускладнення: поступове збільшення витримки після повернення собаки на місце, у тому числі у відсутності

дресирувальника; поступове збільшення відстані між дресирувальником та собакою; проведення занять на різноманітній місцевості, у різний час доби; удосконалювання навички до безвідмовності виконання в складних умовах у комплексі з іншими загально дисциплінарними та спеціальними навичками.

Навичка вважається виробленою, якщо собака по першій команді або жесту безвідмовно повертається на місце та займає колишнє положення на видаленні до 25-30 метрів від дресирувальника та зберігає витримку не менш 5 хвилин.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Відпрацьовування первісних вправ при наявності відволікаючих подразників.
2. Використання апортувального предмета для позначення місця, що приводить до прагнення собаки взяти предмет та піднести його дресирувальникові.
3. Застосування сильних механічних подразників при поверненні собаки на місце.

11.2. Привчання плавати

Навичка плавання необхідна при виконанні службових завдань, вона дисциплінує собаку, сприяє його фізичному розвитку.

Умовні подразники – команда «Уперед» і жест – показ рукою в напрямку, куди повинний рухатися собака (водоймище).

Безумовні подразники – ласощі, апортувальний предмет, прогладжування.

Собаки здатні триматися на воді та плавати. Однак не кожний собака самостійно входить у воду та вмiє правильно плавати. Тому завдання дресирувальника – привчити собаку плавати спокійно, безшумно, не викидаючи передні кінцівки з води. Вправи по плаванню варто починати після вироблення у собаки основних загально дисциплінарних навичок і, як правило влітку, у теплі дні.

Методика та техніка дресирування. Спочатку привчають собаку не боятися води, сміло входити в воду та вільно триматися на воді. Для цього знаходять водоймище з пологим берегом та із поступово, що заглиблюється дном. Легше привчити собаку до плавання у спекотні дні. У таких умовах собака більш охоче входить у воду.

Перший спосіб. Собак, зацікавлених в апортуванні, посилають у воду за апортувальним предметом. Це робиться так. На очах у собаки дресирувальник кидає у воду недалеко від берегу апортувальний предмет та посилає собаку за ним по команді «Апорт». За підношення предмета заохочує його ласощами. Коли собака самостійно буде входити у воду та упевнено плавати, апортувальний предмет закидається у воду усе далі та далі (рис. 25).

Рис. 25. Привчання плавати

Другий спосіб. Дресирувальник, вигулюючи собаку біля води, поступово захоплює його за собою у воду. Якщо собака не входить у воду, то дресирувальник, перебуваючи у воді недалеко від берега, підкликає собаку командою «До мене» та показом ласощів. Якщо собака не підходить, дресирувальник обережно бере його на руки та ставить у воду біля берега, заспокоюючи прогладжуванням та дачею ласощів. Надалі дресирувальник, граючи із собакою у воді біля берега, захоплює його за собою усе далі та далі. Коли собака, потрапивши в глибоке місце, починає бити по воді передніми лапами, дресирувальник злегка підтримує його під черево та дає можливість поплавати, повторюючи команду «Уперед», «Добре». Надалі привчають собаку до тривалого перебування у воді, змушуючи плавати далі від берега по декілька разів у день з невеликими перервами.

Одночасно собаку привчають плавати поруч з дресирувальником. Дресирувальник, перебуваючи у воді біля собаки, вимовляє команду «Поруч» та робить спробу відплисти від нього. Останній звичайно пливе слідом за дресирувальником.

Надалі плавання сполучається з проробленням слідів, прокладених через водні перешкоди, та затримкою помічника на іншій стороні ріки та ін. Навичка вважається виробленою, якщо собака сміливо входить у воду та правильно плаває в зазначеному напрямку або поруч з дресирувальником.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Кидання собаки у воду або інші примуси, що викликають у нього страх води.
2. Проведення первісних вправ у глибокій або скороминучій воді, що закінчуються іноді трагічними наслідками.
3. Приучення до плавання в прохолодну пору року, що викликає у собаки простудні захворювання.

11.3. Привчання до уповільнення темпу руху

Навичка необхідна для чіткого керування собакою при виконанні службових завдань, пов'язаних з подоланням складних перешкод, проробленням складного сліду, особливо при керуванні собакою без повідця та в інших випадках. При помірному темпі руху собаки дресувальник більш спокійно орієнтується в обстановці, краще спостерігає за поведженням собаки, а собака впевненіше розрізняє запахи.

Умовні подразники – команда «Тихо».

Безумовні подразники – натягування або легкий ривок повідцем, прогладжування та ласощі.

Навичка виробляється на базі пасивно-оборонної реакції.

Приєм вводиться після приучення собаки до руху попереду дресувальника, одночасно з подоланням перешкод.

Методика та техніка дресування. Вправа виконується в комплексі із загально дисциплінарними та спеціальними прийомами. Так, при русі із собакою в положенні «Поруч» різними темпами, переходячи на повільний темп, дресувальник подає команду «Тихо» та стримує собаку, за правильні дії заохочує його прогладжуванням. Можна використати рух із собакою по вузькій стежці, посилаючи його поперед себе на короткому повідці та періодично міняючи темп руху. У випадку, коли собака починає рух у швидкому темпі, дресувальник подає команду «Тихо» та робить ривок повідцем або просто натягає його. За виконану дію собаку заохочує прогладжуванням, ласощами.

Надалі відпрацьовуються вправи по уповільненню темпу руху при русі собаки по буму та сходам, при проробленні запахового сліду. Уповільнення руху собаки при проробленні сліду відпрацьовується в другому періоді курсу дресування. Спочатку це робиться по відомих слідах. Дресувальник пускає собаку по сліду та уважно стежить за його поведженням. При швидкому русі собаки по сліду дресувальник подає команду «Тихо» та натягає повідця так, щоб сповільнити його рух.

Як тільки собака уповільнить темп руху, дресувальник послабляє натягування повідця та подає команди «Добре», «Тихо». Команди треба вимовляти досить голосно, але спокійно та ласкаво. Вправа повторюється кілька разів, особливо в тих місцях, де запаховий слід зберігається слабо або перетинається іншими слідами.

Не слід захоплюватися уповільненням темпу руху собаки на сліді, тому що це може знизити зацікавленість роботи по сліду.

Навичка вважається виробленою, якщо собака по першій команді «Тихо» сповільнює темп руху, як при проробленні сліду, так і в інших випадках пересування.

Можливі помилки дресувальника:

1. Застосування надмірно сильних ривків, особливо при роботі по сліду, що викликають ослаблення рефлексу.

2. Постійне натягування повідця, що приводить до утворення байдужого відношення собаки до команди «Тихо».
3. Передчасний перехід до роботи без повідця.

11.4. Привчання до охорони речей

Навичка охорони речей необхідна у випадках, коли дресувальник змушений тимчасово залишати свої речі біля собаки, прив'язаного до стовпа, дерева і т.ін.

Умовний подразник – команда «Охороняй».

Безумовні подразники – помічник, предмет, що викликає увагу собаки, прогладжування та ласощі. Навичка виробляється на базі активно-оборонної реакції собаки.

Приучення собак до охорони речей починають після розвитку у них злості та вироблення навички відмови від корму.

Методика та техніка дресування. Дресувальник прив'язує собаку на ланцюг у знайомій для нього обстановці, кладе перед ним таку річ, що найбільше залучає його увагу (апортувальний предмет, сумку, плащ). Відстань від собаки до предмета повинна бути такою, щоб він не міг дістати його передніми лапами. Дресувальник, перебуваючи біля собаки, показує рукою на річ та вимовляє «Охороняй». Через якийсь час з укриття з'являється помічник та 1-2 рази спокійно проходить перед собакою. При повторному підході він простягає руку, намагаючись взяти річ що охороняється. У цей час дресувальник подає команду «Охороняй» та показує рукою на річ (рис. 26).

Рис. 26. Привчання собаки до охорони речей

Як тільки собака почине гавкати та накидатися, помічник тікає в укриття. Дресувальник заохочує собаку прогладжуванням та ласощами. Якщо собака реагує тільки на помічника, не звертаючи уваги на річ, то помічник «пожвавлює» охоронювану річ. Для цього рекомендується прив'язувати до речі дріт діаметром 1,5-2,0 міліметри довжиною до 1 метра.

Звичайний рух речі привертає увагу собаки, та він починає стежити як за річчю, так і за поводженням помічника.

За мірою вироблення у собаки навички охорони речі умови вправ ускладнюються.

Собака привчається до самостійної охорони речі у відсутності дресирувальника. Для цього на кожнім занятті дресирувальник поступово відходить від собаки усе далі та далі, управляючи собакою на відстані відповідними командами. Щораз вправа закінчується підходом дресирувальника до собаки та заохоченням його ласощами з наступним вигулом.

Рекомендуються вправи із залученням двох помічників. Поки один з них відволікає собаку, інший намагається забрати річ. Одночасно привчають собаку до охорони різноманітних речей дресирувальника.

Привчаючи собак до охорони речей, не можна перетворювати вправи в розвиток злості. Вся увага собаки повинна бути спрямована на забезпечення збереження речі. Тому помічник не повинен дражнити собаку.

Навичка вважається виробленою, якщо собака у відсутності дресирувальника активно охороняє річ, гавкає на помічника, що намагається забрати її.

11.5. Привчання до спокійної роботи в групі дресирувальників з собаками

Групові заняття сприяють закріпленню загальної дисципліни у собак. Крім того, групові заняття виробляють у собак навички диференціювати команди та жести свого дресирувальника від інших.

У ході групових занять собаки привчаються до спокійного відношення один до іншого. Групові заняття проводять після вироблення у собак більшості загально дисциплінарних навичок.

Кількість собак у групі збільшується поступово. На початку в групі повинно бути не більше 6-8 дресирувальників з собаками однакового ступеня підготовленості. Якщо є суки, то їх варто чергувати з псами. При проведенні групових занять собаки повинні бути в намордниках.

Методика проведення групових занять.

Перший спосіб. Керівник заняття вибудовує дресирувальників з собаками в шаховому порядку. Потім дає команду одному з них на рух з собакою навколо кожного з дресирувальників, при цьому його собака повинний перебувати із зовнішньої сторони. У випадку злісного реагування собак один на одного подається команда «Фу» та підкріплюється ривком повідця або ударом прута. Обійшовши навколо всіх дресирувальників, він стає на своє місце, а інший дресирувальник починає рух таким же порядком.

Другий спосіб. Дресирувальники вирівнюються в одну шеренгу з інтервалом 4-5 метрів. Керівник заняття, подаючи команди «Праворуч по одному – посадити, покласти собак», управляє роботою дресирувальників. Спостерігаючи за діями кожного з них та роботою собак, указує на помилки,

дає рекомендації. Для руху подає команду. Дистанція 5 метрів, по колу кроком (бігцем) марш». Тривалість занять груповим методом не повинна перевищувати 15-20 хвилин і протягом робочого дня повторюється не більше 2 разів.

Третій спосіб. Дресирувальники з собаками розташовуються по колу, потім відходять від собак на зазначену відстань та виконують вправи по командах керівника заняття. При відході від собак дресирувальники повинні уважно спостерігати за ними, за необхідністю повертатися на місце або припиняти неправильні дії.

У міру того як собаки звикнуть до роботи в групі, кількість їх у зграї зростає, інтервали між собаками скорочуються, збільшується відстань відходу дресирувальників від собак та керування здійснюється як на повідці, так і без нього.

Немає необхідності проводити групові вправи по спеціальних прийомах. Нерідко захоплюються розвитком злості в складі групи більше трьох собак. Це неправильна методика. У собак розвивається надмірна голосова реакція, крім того, перезбудження собаки може вплинути на стан нервової системи.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до повернення на місце?
2. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до повернення на місце?
3. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка собаки до повернення на місце?
4. Який основний метод дресирування при привчанні собаки до повернення на місце?
5. Опишіть методику та техніку дресирування собаки щодо повернення на місце.
6. Коли первісний умовний рефлекс вважається виробленим на команду повернення на місце?
7. Коли навичка вважається виробленою на команду повернення на місце?
8. Які можливі помилки дресирувальника при виробленні навички щодо повернення на місце?
9. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки плавати?
10. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки плавати?
11. Опишіть 1 спосіб методики та техніки привчання собаки плавати.
12. Опишіть 2 спосіб методики та техніки привчання собаки плавати.
13. Коли навичка собаки плавати вважається виробленою?

14. Які можливі помилки дресувальника при привчанні собаки плавати?
15. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до уповільнення темпу руху?
16. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до уповільнення темпу руху?
17. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка уповільнення темпу руху?
18. Опишіть методику та техніку дресування навички уповільнення руху?
19. Коли навичка уповільнення темпу руху вважається виробленою?
20. Які можливі помилки дресувальника при вироблені навички уповільнення темпу руху?
21. Які умовні подразники використовують при привчанні до охорони речі?
22. Які безумовні подразники використовують при привчанні до охорони речі?
23. Опишіть методику та техніку дресування привчання до охорони речі?
24. Коли навичка привчання до охорони речі вважається виробленою?
25. Опишіть 1 спосіб привчання собак до спокійної роботи в групі дресувальників з собаками?
26. Опишіть 2 спосіб привчання собак до спокійної роботи в групі дресувальників з собаками?
27. Опишіть 3 спосіб привчання собак до спокійної роботи в групі дресувальників з собаками?

ТЕМА 12. ПІДГОТОВЧІ ПРИЙОМИ КУРСУ СПЕЦІАЛЬНОГО ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК

12.1. Розвиток нюхо-пошукової реакції

Підготовка та застосування більшості службових собак засновані на використанні їх нюхо-пошукової реакції. Тому своєчасний розвиток цієї реакції є головною умовою якісної підготовки собак у навчальних підрозділах у короткий термін.

Умовні подразники – команди «Шукай», «Нюхай» і жест – показ рукою в напрямку пошуку. Допоміжна команда – «Апорт».

Безумовні подразники – ласощі, прогладжування, апортувальний предмет, запахіві принади.

Нюхо-пошукову реакцію рекомендується розвивати з 2-3 місячного віку, на початку методом групового виховання, надалі – індивідуально.

Для цього можна використати наступні способи:

Перший спосіб (ласощі на ділянці). На ділянці із трав'яним покривом дресирувальник на очах у собаки розкидає 3-4 невеликих шматочки м'яса в різні боки. При цьому останній шматочок м'яса показує собаці та дає йому обнюхати, коли собака потягнеться до м'яса, закидає його в траву. Потім посилає собаку на пошук ласощів, управляючи ним довгим повідцем. Цим способом треба користуватися в крайньому випадку, коли в собаки сильно загальмована пошукова реакція.

Другий спосіб (пошук дресирувальника, який сховався). Гарні результати дають вправи по пошуку дресирувальника, що сховався (власника) при наявності міцного контакту. Під час вигулу на ділянці з різноманітними місцевими предметами дресирувальник, користуючись відволіканням собаки, ховається за вкриття та за можливістю, спостерігає за ним. При доброму контакті собака, як правило, починає шукати власника, за допомогою зору, слуху та нюху. При вітряній погоді дресирувальник повинен ховатися так, щоб вітер дув із його боку на собаку. Це полегшить включення в пошук нюху. Коли собака, виявивши дресирувальника, підбіжить до нього, він заохочується ласощами.

У міру розвитку пошукової реакції дресирувальник не тільки ховається, але й іде від собаки на 50-100 метрів. Це спонукає собаку шукати власника по запаховому сліду. Після того як собака відшукає власника, його заохочують грою та ласощами. Надалі спрацьовуються такі вправи, коли один дресирувальник прив'язує собаку повідцем до дерева, стовпу та йде на 300-400 метрів і так, щоб собака не бачив його рух. Після цього другий дресирувальник підходить до собаці, відв'язує його та посилає за власником. Іде за собакою за допомогою довгого повідця, направляє його по запаховому сліду. Якщо собака йде по сліду активно, то помічник дресирувальника залишається на місці, і собака працює самостійно.

Третій спосіб (апортувальний). При вдосконалюванні навички апортування необхідно використати різноманітні апортувальні предмети

невеликих розмірів довжиною 1-10 сантиметрів, за кольором відповідним фону місцевості. Вправи виконуються так. Дресирувальник знайомить собаку із запахом предмету, потім кидає його в траву, кущі або до подібних предметів які не мають запаху, та через 1-2 хвилини по команді «Шукай апорт» посилає собаку за ним. На одному годинному занятті вправа повторюється 6-8 разів. Таку ж вправу треба виконувати по виявленню запахів предметів, розкиданих помічниками.

Систематичне повторення таких вправ сприяє розвитку нюхо-пошукової реакції, необхідної надалі для обшуку місцевості, вибірки речей, одорологічної вибірки.

Четвертий спосіб (апортування на різних висотах). У житті (роботі) собака орієнтується як нижнім, так і верхнім чуттям. При верхнім чутті собака сприймає запахи в повітрі та таким чином визначає місцезнаходження джерела запаху, при нижнім чутті він безпосередньо обнюхує ґрунт. Цілеспрямованими вправами необхідно розвивати у нього нижнє, та верхнє чуття.

З цією метою за 30-40 хвилин до початку пошуку дресирувальник розкладає апортувальні предмети на місцевості так, щоб 40-50% з них лежали на землі, а інші на висоті 1,0-1,5 метри від землі (на чагарнику, на гілках дерев, стеблах трави та інше). При цьому щоразу при пуску собаки на пошук треба враховувати напрямок вітру. Змушувати треба йти як за вітром, так і проти нього, займатися на різноманітній місцевості. За кожну виявлену річ собаку треба заохочувати ласощами.

П'ятий спосіб (запахи тваринного походження). З огляду на активну реакцію собаки на запахи тваринного походження, доцільно використати пахучі принади – тампони із запахом крові. Пахучі принади (10-15 штук) розкладають уздовж наміченого маршруту руху дресирувальника з собакою на видаленні 15-40 метрів від стежки. Кількість принад на кожному занятті міняється. При русі по стежці собака перебуває на подовженому повідці. За кожну виявлену пахучу принаду собаку заохочують прогладжуванням та ласощами.

У ході дресирування кожне заняття, вироблення будь-якої спеціальної навички повинно сприяти розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки та доведення її до досконалості.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Надмірне захоплення вправами по пошуку шматочків м'яса, розкиданих на ділянці. Собака звикає шукати ласощі при кожному виході на прогулянку.
2. Неправильне виконання вправ, коли собака знаходить власника або предмети, користуючись не нюхом, а зором і слухом.

12.2. Розвиток активно-оборонної реакції (злості)

Навичка недовірливого відношення до сторонніх людей, сміливої та активної боротьби з людиною, що нападає на собаку, міцної хватки за його одяг є базою для підготовки собак до пошукової, сторожової, вартової та іншої спеціальної служби.

Умовні подразники – команда «Фас» і жест – показ рукою в напрямку помічника.

Безумовні подразники – помічник та різноманітні його впливи на собаку. Навичка виробляється на базі активно-оборонної реакції. Можна використати реакцію наслідування. Прийом вводиться після встановлення гарного контакту дресирувальника із собакою.

Розвиток активно-оборонної реакції повинен починатися в період групового утримання цуценят та тривати до передачі їх на основний курс спеціальної підготовки.

Методика та техніка дресирування. Характер вправ і послідовність їхнього ускладнення залежить від віку собаки, ступеня його підготовленості, умов утримання до початку дресирування, що переважає реакції поведіння. Вправа виконується в наступному порядку. На обраній ділянці місцевості, укрити помічника, керівник заняття дає команду дресирувальникові поставити собаку на ланцюг, прив'язавши до дерева (стовпу) на висоті одного метра від поверхні ґрунту так, щоб при натягу ланцюг виявився вище тулуба собаки та не потрапляв між його кінцівками. Ланцюг утримується лівою рукою разом з повідцем на відстані одного метра від нашийника з метою ослаблення (зм'якшення) ривків собаки убік помічника (рис. 27).

Рис. 27. Розвиток активно-оборонної реакції

По встановленому сигналу помічник обережно виходить через укриття, наближається до собаки, стежачи за його поведінкою. Дресирувальник, показуючи рукою убік помічника, вимовляє команду «Фас». Активну реакцію собаки заохочують прогладжуванням. Помічник, підійшовши до собаки, робить нападаючі дії, ударяючи прутом по землі, злегка з боків собаки. Як тільки вона досить збудиться, помічник тікає в укриття.

Дресирувальник заспокоює собаку прогладжуванням. Через 2-3 хвилини вправа повторюється.

Після вироблення сміливості у собаки, не остраху змахів помічника прутом переходять до вправ з вироблення хватки за ганчірки, спеціальні рукава. Із цією метою помічник, роздражнивши собаку ударами прута, робить змах ганчіркою над собакою або вдаряє його так, щоб він зміг схопити ганчірку. При слабкій хватці помічник підтягує ганчірку до себе, намагаючись відняти її. Якщо собака тримає занадто міцно, кидає цю ганчірку і як тільки собака звільниться від ганчірки, перемикає собаку на іншу ганчірку. По сигналу дресирувальника помічник припиняє дражніння та тікає в укриття. Вправа закінчується вигулом собаки.

Багаторазове повторення вправ з розвитку злості з використанням ганчірок швидко приводить до утворення небажаної звички. Тому, якщо собака сміливо хапається за ганчірки, не боїться ударів прутом, спрацьовуються вправи по виробленню міцної хватки з перехоплюванням за спеціальні рукава; собаку привчають до ведення боротьби з помічником шляхом стягнення з нього предметів спеціального одягу з наступною хваткою за руки помічника.

Практикуються вправи із залученням двох помічників, що нападають на собаку одночасно та застосовують різні механічні подразники.

Злобу у цуценят і собак з пасивно-оборонною реакцією розвивають груповими вправами, використовуючи здатності собак до наслідування. При цьому одна з собак у групі повинний бути більш злісний, щоб його дії спонукували інших собак до злісної реакції на впливи помічника. Варто врахувати, що в групі повинне бути не більше 4-5 цуценят, або 2-3 дорослі собаки, дражніння їх треба продовжувати не більше 2-3 хвилин. Інакше в собак розвивається зайва голосова реакція (гавкіт) та перезбуджується нервова система (рис. 28).

Рис. 28. Розвиток активно-оборонної реакції груповими вправами

Кількість та характер вправ по розвитку злості визначаються виходячи з індивідуальних особливостей собак – віку, ступеня виразності оборонної реакції та піддатливості до дресирування.

Із щенятами вправи рекомендується проводити 2-3 рази щодня, а з собаками старше 6-8 місяців, що не мають достатньої злості, на перших 4-5 заняттях треба проводити по 5-6 вправ (по 2 сполучення щоразу) з перервами між вправами 5-10 хвилин. Тривалість дражніння – 1-2 хвилини. Надалі кількість вправ поступово скорочується до 1-2 разів на кожному занятті.

Собаку можна вважати підготовленим для передачі на курс службового дресирування, якщо він не боїться нападаючої людини, сміливо та активно вступає з ним у боротьбу, проявляючи міцну хватку з перехоплюванням за руки помічника.

Можливі помилки дресувальника:

1. Застосування помічником сильних механічних подразників, що викликають у собаки не злість, а боягузтво.
2. Використання одноманітної форми одягу.
3. Проведення занять на одноманітній місцевості, у однаковий час доби.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують при розвитку нюхо-пошукової реакції в собак?
2. Які безумовні подразники використовують при розвитку нюхо-пошукової реакції в собак?
3. В якому віці в собак рекомендовано розвивати нюхо-пошукову реакцію поведінки?
4. Опишіть перший спосіб розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собаки при дресируванні навички «Ласощі на ділянці».
5. Опишіть другий спосіб розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собаки при дресируванні навички «Пошук дресувальника, що сховався».
6. Опишіть третій спосіб розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собаки при дресируванні навички «Апортувальний».
7. Опишіть четвертий спосіб розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собаки при дресируванні навички «Апортування на різних висотах».
8. Опишіть п'ятий спосіб розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собаки при дресируванні навички «Запахи тваринного походження».
9. Коли треба користуватись першим способом при дресируванні навички «Ласощі на ділянці» для розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собак?
10. В другому способі при дресируванні навички «Пошук дресувальника, що сховався», при вітряної погоди, як повинний ховатися дресувальник?

11. Скільки разів повторюється вправа на одному годинному занятті при апортувальному методі розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собаки?
12. Які можливі помилки дресирувальника при розвитку нюхо-пошукової реакції поведінки у собак?
13. Які умовні подразники застосовують при розвитку активно-оборонної реакції поведінки у собак?
14. Які безумовні подразники застосовують при розвитку активно-оборонної реакції поведінки у собак?
15. Яким чином у собак виробляється сміливість?
16. Яким чином у собак виробляється хватка?
17. Яким чином у собак з пасивно-оборонною реакцією поведінки виробляється злоба?
18. Коли собака вважається підготовленою по розвитку активно-оборонної реакції поведінки?
19. Які можливі помилки дресирувальника при розвитку активно-оборонної реакції поведінки у собак?

ТЕМА 13. ОСНОВНІ ПРИЙОМИ КУРСУ СПЕЦІАЛЬНОГО ДРЕСИРУВАННЯ

13.1. Привчання до затримки та вартування людини

Навичка затримки людини, що тікає, сміливої, активної боротьби з ним та настороженого вартування затриманого на місці та в русі необхідна при виконанні різноманітних службових завдань і є базою для вироблення в собаки інших спеціальних навичок.

Умовні подразники: основні – команда «Фас» та жест – показ рукою в напрямку помічника; додаткові – команди «Поруч», «Фу», «Голос», «Сидіти» та ін.

Безумовні подразники: помічник та його впливи, прогладжування.

Навичка виробляється на базі активно-оборонної реакції після розвитку в собаки достатньої злості.

Методика та техніка дресирування.

Перший період. Завдання: виробити в собаки первісний умовний рефлекс затримки людини, яка тікає та його вартування на місці.

Вимоги до підготовленості дресувальника:

→ знати особливості поведження свого собаки, уміти визначати ступінь збудливості собаки;

→ володіти технікою керування собакою повідцем при затримці помічника;

→ вміти виконувати роль помічника при виконанні вправ іншими дресувальниками зі своїми собаками;

→ знати послідовність вироблення в собаки навички, можливі помилки дресувальника та помічника, які можуть привести до утворення в собаки небажаних умовних рефлексів.

Вправи по затримці помічника, що тікає, проводяться в наступному порядку. Підбирається ділянка місцевості з наявністю природних укриттів. Керівник заняття в присутності дресувальників інструктує помічника, указуючи місце вкриття, порядок його дій, черговість роботи дресувальників.

Дресувальник приходять із собакою в зазначене місце та, утримуючи його в положенні сидячи на короткому повідці, подає команду «Слухай» і показує рукою в напрямку очікуваного помічника. Коли собака заспокоїться, помічник по встановленому сигналу виходить через укриття та, збуджуючи собаку жестами, іде в його сторону. Підпустивши його до собаки до 3-4 кроків, дресувальник подає команду «Стій». По цій команді помічник повертається та тікає в зазначеному напрямку (рис. 29). Після втікання помічника на 5-10 кроків, дресувальник командою «Фас» та жестом пускає собаку на затримку із пристебнутим коротким повідцем. Помічник тікає боком, стежачи за поведженням собаки та тримаючи одну з рук витягнутої вбік собаки. При наближенні собаки помічник рухом руки нагору зваблює собаку, спонукує його схопити за рукав зі стрибка.

Рис. 29. Привчання до ведення боротьби з людиною

Після хватки за одну руку помічник ударами (прутом, рукавом) по собаці переключає його на іншу руку, потім знову на першу й т.д. Давши собаці «задовольнитися» у тріпанні, дресирувальник командує помічникові «Стій». По цій команді помічник припиняє всі активні дії та стоїть спокійно. Дресирувальник, підійшовши до собаки, бере короткого повідця, злегка натягає його та після невеликої витримки, подавши команду «Поруч», робить ривок повідцем до себе, якщо собака не відпускає помічника, то завдає легкого удару по собаці прутом. Заспокоївши собаку прогладжуванням, саджає його на видаленні 3-4 кроків від помічника. На перших заняттях після хвилинного вартування помічника який спокійно стоїть, по команді «Лягай» помічник лягає, а собака вигулюється.

Такі вправи повторюються 2-3 рази на тиждень, а в інші дні в собаки виробляється умовний рефлекс вартування помічника на місці без затримки.

Вправа виконується так. Дресирувальник із собакою підходить до помічника, який спокійно стоїть, (одягнений щоразу у різноманітний спеціальний одяг), саджає собаку в 3-4 метрах від нього та подає команду «Охороняй!». Помічник повинен стояти спокійно, спостерігаючи за собакою. Дресирувальник поступово відходить від собаки щоразу у різні сторони, домагаючись його витримки в сидячому положенні. Якщо собака намагається схопити помічника, дресирувальник подає команду «Сидіти» із загрозливою інтонацією та саджає його, впливаючи повідцем. Кінцевою

метою таких вправ є вироблення в собаки навички настороженої варти людини під час особистого огляду його дресувальником (рис. 30).

Рис. 30. Привчання до вартування людини

Огляд затриманого роблять у наступному порядку. Дресувальник наказує помічника повернутися боком до собаки, розставити ширше ноги, підняти руки нагору. Потім по команді «Охороняй» залишає собаку на місці в 3-4 метрах від помічника та підходить до нього збоку, оглядає, починаючи з рук зверху вниз. При цьому спостерігає за собакою та періодично повторює команду «Охороняй». Закінчивши огляд, дресувальник обходить людину, яку охороняє в 3 метрах та підходить до собаки. Наказує затриманому опустити руки, звести ноги та лягти на землю по команді «Лягай». Після цього собаку вигулюють.

Надалі вводяться наступні ускладнення: поступово збільшується дистанція пуску собаки на затримку до 30 метрів; помічник міняє форму одягу; заняття проводяться на різноманітній місцевості та в різний час доби в сполученні зі стрільниною зі зброї на видаленні до 150-200 метрів; збільшується тривалість часу варти затриманого на місці.

Якщо на початку перед пуском на затримку помічник підходив до собаки та збуджував його ударами прута, то надалі – змахами рук на відстані, віддаляючись щоразу усе далі від місця розташування дресувальника із собакою. Надалі помічник рухається спокійно та тікає тільки після команди «Стой».

У практиці дресування в собаки нерідко утворюються небажані звички на стандартну форму одягу помічника та на його одноманітне

поводження. Тому на кожному занятті треба міняти верхній одяг помічника. Наприкінці першого періоду дресирування під час затримки доцільно другому помічникові стріляти зі зброї з відстані 150-200 метрів. Від заняття до заняття ця відстань скорочується.

До кінця першого періоду дресирування собака повинний: сміло йти на затримку помічника, що тікає, що віддаляється на відстань до 30 метрів, та активно вести з ним боротьбу; припиняти боротьбу з помічником після команди дресирувальника «Стій», «Поруч» та уважно вартувати помічника на місці тривалістю до 2-3 хвилин.

Другий період. Завдання: удосконалювати в собаки умовний рефлекс затримки людини та його вартування на місці та в русі до навички.

При організації та проведенні занять необхідно виконувати наступні правила:

- ☞ чітко дотримуватися режиму вправ, виходячи з особливостей собаки;

- ☞ заняття проводити на різноманітній місцевості в різний час доби (удень, уночі), змінюючи форму спеціального одягу помічника;

- ☞ на кожному занятті змінювати характер дій помічника, у тому числі з постійним збільшенням сили застосовуваних подразників;

- ☞ при виконанні вправ завжди дотримуватися певної послідовності – затримка, варта на місці, а потім у русі, залишення помічника лежачи та вигул собаки.

У другому періоді відпрацьовуються вправи з наступними ускладненнями: поступове збільшення відстані від собаки до помічника, що тікає, до 100-150 метрів і привчання собаки до стриманого поведіння з появою помічника; привчання собаки до перехоплювання при веденні боротьби із затриманим; затримка помічника, одягненого в різну форму одягу, що втікає від собаки при цьому скидаючи верхній одяг; виконання вправи в сполученні зі стріляниною з різних сторін; затримка помічника, що йде щоразу у різних напрямках (до собаки, від собаки) і різними темпами.

Дистанція між собакою та помічником збільшується поступово, по 10-15 метрів через кожні 2-3 заняття з урахуванням умов місцевості та доводиться до 100-150 метрів удень та 40-50 метрів уночі з одночасним висвітленням місцевості фарами автомашини.

Вправа по виробленню перехоплювання виконується декількома способами.

Перший спосіб (за допомогою дрескостюму). Помічник поверх дресирувального (захисного) костюма надягає на руки спеціальні рукави, а на спину скатаний плащ. Під час затримки собакою він діє так, щоб спочатку собака стягнув з нього плащ, потім рукава з правої та лівої руки по черзі. Вправа закінчується вартою помічника на місці, у русі та вигулом собаки.

Другий спосіб (за допомогою дерев'яних ножів). Помічник, одягнений у дресирувальний костюм, бере в одну або обидві руки дерев'яні ножі з тупими кінцями. У момент боротьби із собакою він позначає ними удари по собаці рухом руки зверху вниз, злегка зачіпаючи ножем його спину. Собака, як

правило, хапає за руку, що наносить удар. Потім у такий же спосіб помічник переключає собаку на іншу руку 4-5 разів. Вправа закінчується в звичайному порядку.

У результаті послідовної, наполегливості, сміливої та вмілої роботи помічника, собаку необхідно привчити до активної боротьби із затриманими та перехопленню за всі частини тіла.

Систематичні заняття по затримці нерідко виробляють у собак голосову реакцію на вид помічника, тому періодично варто проводити наступні вправи. Дресирувальники із собакою приходять у встановлене місце, посадивши собаку, присідає поруч з нею сам та, указуючи жестом правої руки вбік очікуваного помічника, подає команду «Слухай». У тому випадку, якщо собака збуджується (верещить, гавкає), то, подавши повторну команду «Слухай» із загрозливою інтонацією, робить ривок повідцем. Коли собака заспокоїться, по встановленому сигналу помічник спокійно виходить через укриття та рухається по зазначеному маршруту. При прояві занепокоєння та голосової реакції дресирувальник заспокоює собаку. Після відходу помічника в укриття вигулює собаку.

Важким завданням є приучення собаки до припинення боротьби з помічником по сигналу дресирувальника. Після команди «Поруч» собака повинний підійти до дресирувальника та сісти ліворуч у ноги, продовжуючи спостерігати за помічником. Інструктор не повинен підходити близько до собаки під час боротьби із затриманим, тому що це небезпечно. Тому дресирувальник повинен управляти собакою командами на видаленні не ближче 3-4 метри від помічника.

Якщо собака після першої команди «Поруч» не підходить, дресирувальник повторює команду із загрозливою інтонацією та підкріплює її ривком повідця або ударом прута. Далі необхідно, змінюючи характер дій помічника, створювати звукову обстановку, близьку до реальної (вибухи, постріли й т. ін.), використовуючи підсилювачі звукозаписів або імітаційні засоби.

До кінця другого періоду дресирування собака повинний: сміло йти на затримку помічника, одягненого в різну форму одягу, на видалення до 100-150 метрів; активно вести боротьбу із затриманим, перехоплюючи за руки, ноги, якими він намагається вдарити собаку; припиняти боротьбу з помічником після команд дресирувальника «Стій», «Поруч», підходити до його, сідати біля лівої ноги та вартувати помічника на місці й у русі; не відволікатися на звукові, світлові та інші сильні подразники.

Третій період. Завдання: удосконалювати в собаки навичка затримки та вартування помічника в складних умовах, наближених до вимог служби.

У цьому періоді відпрацьовуються наступні вправи:

- затримка помічника на видаленні до 200-300 метрів, що йде в різних напрямках, що застосовує несподівані сильні подразники; привчання до ведення боротьби та до самостійного вартування сидячої, стоячої, лежачої людини у відсутності дресирувальника;

- ☛ затримка помічника в темний час доби з висвітленням місцевості фарами автомашини, прожектором, освітлювальними ракетами;
- ☛ затримка 2-3 помічників однією та двома собаками одночасно і вартування їх;
- ☛ затримка помічника в нежилых приміщеннях, підвалі, на горищі; комплексування затримки з іншими спеціальними прийомами; привчання собаки до захисту дресирувальника від нападу; періодичне повторення попередніх вправ з урахуванням підготовленості собаки, якщо це необхідно.

У вправах по затримці помічника на великому видаленні відстань між помічником та собакою збільшується на 20-30 метрів через кожні 2-3 заняття. Помічник спеціально не збуджує собаку, а діє способами, близькими до природного. Іде в різних напрямках (до собаки, від собаки), при підході до собаки зупиняється та стоїть (лежить, сидить) спокійно, а також застосовує сильні, несподівані для собаки подразники (із криком нападає на собаку, наносить удари рукавом, іноді прутом). У всіх випадках собака повинна вести боротьбу з помічником та вартувати його до підходу дресирувальника.

Усе це відпрацьовується в різний час доби в комплексі з різнобічною стріляниною та висвітленням місцевості. При цьому керування собакою виробляється, як правило, без повідця. Для активізації сторожкості собаки до помічника під час варті, він під час огляду та конвоювання періодично нападає на дресирувальника, робить спробу до втечі та ін. У всіх випадках собака повинна як по команді дресирувальника, так і самостійно нападати на помічника. Після нетривалої боротьби помічник припиняє рух, дресирувальник підкликає собаку до себе, захочує його та знову продовжує конвоювання. Поступово в собаки виробляються навички захисту дресирувальника від нападу та уважної варті помічника. До затримки двох та більше помічників треба переходити після того, як собака буде активно затримувати помічника, що тікає, вести боротьбу з перехоплюванням.

Вправа виконується так. Керівник заняття інструктує помічників і розташовує їх за вкриттями на видаленні один від іншого до 50 метрів. Дресирувальник з собакою сідає в зазначеному місці (на видаленні 50-60 метрів від першого помічника), відстібає короткого повідця та, утримуючи собаку лівою рукою зашийник, подає команду «Слухай». За сигналом керівника занять через укриття виходить перший помічник і спокійно рухається в напрямку дресирувальника із собакою. Дресирувальник подає команду «Стій». Помічник по цій команді зупиняється, потім повертається навкруги та тікає в напрямку другого помічника. Через 10-15 секунд дресирувальник командою «Фас» посилає собаку на затримку та сам іде за нею. При затримці собакою перший помічник припиняє боротьбу та лягає на землю, прикриваючи голову та шийку руками. У цей момент через укриття із шумом та криком зненацька вибігає другий помічник та своїми енергійними рухами привертає увагу собаки, яка, як правило, припиняє боротьбу з першим помічником та перемикається на другого. Вправа закінчується вартою двох помічників на місці та в русі.

По мірі вироблення навички самостійного переключення собаки з одного помічника на іншого умови вправ міняються. Помічники виходять через укриття одночасно та рухаються (тікають) в одному, або в різних напрямках. При варті на місці та в русі нападають на дресирувальника та розбігаються.

Одночасно привчають собак до затримки помічника в нежилых і темних приміщеннях. Спочатку помічник збуджує собаку та тікає в приміщення. Дресирувальник по команді «Фас» пускає собаку на затримку та сам іде за ним. Після невеликого тріпання помічник конвоюється. Через 20-30 хвилин вправа повторюється. Надалі собака посилається на обшук приміщення без попереднього дражніння.

Наприкінці курсу дресирування собака повинна: сміло, активно йти на затримку людини, що перебуває в приміщенні (освітленому, неосвітленому), що рухається на видаленні до 200-300 метрів, у різний час доби; активно вести боротьбу із затриманим (збройним, незброєним, спокійно стоячим, сидячим, лежачим помічником) як у присутності, так і під час відсутності дресирувальника; припинити боротьбу з помічником по сигналу дресирувальника, підійти до нього, сісти поруч і насторожено вартувати затриманого на місці та у русі при керуванні ним без повідця; активно та сміло захищати дресирувальника від нападу затриманого.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Застосування помічником у першому та другому періодах дресирування сильних механічних подразників, що викликають у собаки не злість, а боягузтво.
2. Затримка помічника, постійно одягненого в той самий одяг (за формою, кольором), виробляє в собаки небажані звички надмірно злісної реакції на будь-яку людину в подібному одязі та невпевненої реакції або відмови від затримки людини в іншому одязі.
3. Проведення вправ по затримці на тій самій ділянці, у той самий час, в результаті чого собака активно працює в звичних умовах, гірше ніж в інших.
4. Одноманітні способи дій помічників приводять до утворення умовного рефлексу реагувати, активно затримувати людину, що діє тільки в певному порядку.
5. Зайво часте повторення вправ по затримці без обліку індивідуальних особливостей кожної собаки. У результаті в собак розвивається надмірно злісна реакція на всіх сторонніх людей, іноді й на самого дресирувальника, нерідко собака стає важко керованою.

13.2 Привчання до пошуку людини по запаховому сліду

Вироблення навички самостійного виявлення запахового сліду та зацікавленого, безвідмовного пошуку людини по запаховому сліду до його затримки є основним прийомом підготовки пошукових та сторожових собак.

Умовні подразники: основні – команда «Слід» та жест (показ рукою в напрямку сліду); допоміжні – команди «Нюхай», «Шукай»; додаткові – команди «Голос», «Тихо», «Сидіти».

Запах сліду стає умовним подразником.

Безумовний подразник – помічник. Крім того, залежно від індивідуальних особливостей поведіння собак як безумовні подразники можливо використати їжу, апортувальний предмет та самого дресирувальника.

Навичка виробляється на базі вродженої нюхо-пошукової, активно-оборонної та харчової реакцій поведінки.

Основний показник придатності собаки для привчання його до пошуку людини по запаховому сліду – наявність нюхо-пошукової та активно-оборонної реакції поведінки. Можна дресувати собак, які сильно зацікавлені в апортуванні та тих, які мають переважну харчову реакцію.

Методика та техніка дресування.

Перший період. Завдання: виробити в собаки первісний умовний рефлекс активного, зацікавленого пошуку людини по його запаховому сліду.

Перш ніж привчити собак до пошуку людини по запаховому сліду, необхідно відробити наступні підготовчі прийоми: установлення контакту та вироблення загально-дисциплінарних навичок, необхідних для керування собакою; розвиток злості та недовіри до сторонніх людей; привчання до затримки помічника на місці; розвиток фізичної витривалості (кроси на 1-3 кілометри); розвиток нюхо-пошукової реакції; привчання до роботи в темний час доби; ознайомлення з подразниками навколишнього середовища на місцевості, де будуть проводитися заняття по привчання собак до роботи із запахового сліду.

Вимоги до підготовленості дресирувальника. Основою успіхів у підготовці собак є навчання самих дресирувальників, тому методика їх навчання дресуванню собак на пошук людини по його запаховому сліду повинна забезпечити поступове виховання в них сміливості, упевненості, необхідної ініціативи в роботі із собакою по сліду.

Дресирувальник повинен вірити у свої здатності, вміти довіряти собаці, знати особливості його поведінки при роботі по запаховому сліду та добре орієнтуватися на місцевості.

Дресирувальник повинен: володіти прийомами вмілого, рівного (без ривків) керування собакою довгим повідцем на різній місцевості; вміти запам'ятовувати траси сліду та орієнтуватися на місцевості; вивчати поведінку собаки при роботі із запаховим слідом; вільно розподіляти увагу на свої дії та на керування собакою, навколишнє оточення, сигнали інструктора та інше, а також вміти виконувати роль помічника дресирувальника: прокладати сліди по зазначених орієнтирах; маскуватися на місцевості та перебувати з навітряної сторони стосовно собаки без шуму, шерехів і т. ін; приймати собаку на плащ або на спеціальні рукава, не знімаючи їх із себе, та вести боротьбу з дотриманням заходів безпеки.

Крім того, дресирувальник зобов'язаний досконало володіти слідопитством, необхідними умовами для контролю за роботою собаки та відшукання загубленого сліду. Із цією метою рекомендується проводити тренування по проробленню слідів без собаки.

Безумовно, дресирувальник та собака повинні бути добре підготовлені до бігу на середні та довгі дистанції.

Перші заняття потрібно проводити з дотриманням наступних правил. Займатися бажано рано зранку або вночі на ділянці, покритій травою, з мінімальною кількістю відволікаючих подразників, тобто в умовах, коли добре зберігається запаховий слід. У денні години, особливо при ясній погоді, запах людини на трав'яному покриві досить швидко руйнується по наступних причинах: зелені частини рослин (листи) у результаті фотосинтезу виділяють кисень, що як активний окислювач нейтралізує запах людини; внаслідок різниці температур у приземному шарі атмосфери та більш високих її шарах у багато разів підсилюється вертикальне переміщення повітря (інверсія), у результаті чого з верхніх шарів атмосфери в нижній шар відбувається великий (у порівнянні з темним часом доби) приплив озону, що є найсильнішим окислювачем органічних сполук, у тому числі і запахових часток людини; сонячна радіація прискорює знищення запахових часток людини.

Місцевість повинна бути знайомою для собаки, закритою, із природними вкриттями (кущі, яри й т. ін.). Протягом першого періоду дресирування заняття краще проводити на одному місці.

Собака повинний перебувати в напівголодному (голодному), бадьорому стані. Дресирування проводять при помірному вітрі (краще слабкому), слід прокладають за напрямком вітру. Дресирувальник повинен знати вихідну та кінцеву крапки сліду, маршрут руху помічника. Місце для прокладки сліду та прив'язування собаки підбирають таке, щоб вона не змогла побачити напрямок руху помічника, а також знайти його шляхом слухового або зорового пошуку. У цьому випадку вона змушена буде користуватися нюхом.

Слід треба прокладати закругленої або зигзагоподібної форми, довжиною 250-400 метрів.

На одному 4-6 годинному занятті вправи по проробленню сліду можна виконувати 3-4 рази.

Залежно від індивідуальних особливостей собак (ступеня їхньої підготовленості та виразності переважних реакцій) застосовуються різні способи приучення їх до пошуку людини по запаховому сліду.

Перший спосіб (основний) – пуск собаки по запаховому сліду людини без попереднього дражніння використовується для собак, що мають активно-оборонну реакцію. Вироблення первісного умовного рефлексу проводиться таким способом. Керівник заняття (інструктор) у присутності дресирувальника дає завдання помічникові на прокладку сліду, вказуючи вихідну точку, маршрут руху та кінцеву точку за вкриттям. Дресирувальник зобов'язаний стежити за проходженням траси сліду та добре запам'ятати

його. Після того як помічник дійшов до кінцевої точки, дресирувальник вигулює собаку та через 20-30 хвилин після прокладки сліду приступає до його пророблення під безпосереднім спостереженням інструктора. За 50-60 метрів до траси по команді «Гуляй» направляє собаку у бік сліду та спостерігає за його поведінням. Відстань від місця пуску собаки до траси запахового сліду залежить від його індивідуальних особливостей. Чим більш рухливий собака, тим відстань повинна бути більше, у цьому випадку собака заспокоїться та виявляє запаховий слід при першому ж перетинанні. Як тільки собака приймається до запахового сліду, дресирувальник вимовляє команду «Слід» та, злегка приспустивши повідця, іде за нею на віддаленні 5-10 метрів і за допомогою повідця та жесту направляє його уздовж траси сліду. Активність роботи собаки підкріплює періодичним вигуком «Добре!» На кінцевій крапці дає йому можливість порвати верхній одяг помічника (брзентовий плащ, дресирувальну куртку, спеціальні рукава та ін.).

Команди «Слід», «Добре, слід» подаються тільки в той момент, коли собака активно приймається до запахового сліду.

У випадку, коли собака не виявив запахового сліду (не прийнявся) або проскочив лінію сліду при першому перетинанні, дресирувальник повинен направити його у зворотну сторону через трасу сліду. Повторювати доти, поки собака не почне прийматись до запахового сліду. Кожне чергове перетинання сліду здійснюють шляхом просування вперед до виявлення собакою запахового сліду.

На кінцевій крапці помічник не повинен показуватися собаці доти, поки він не підбіжить до нього та не обнюхає.

З метою безпеки помічник повинен відводити підлоги плаща ціпком, а не скидати його із себе. При цьому дресирувальник стежить за поведінням собаки та уміло управляє ним за допомогою повідця. Після невеликої «боротьби» собаці подається команда «Поруч», а помічнику – «Лягай». Потім дресирувальник, заспокоївши та вигулявши собаку, повертається уздовж траси сліду до місця розташування відділення.

Для собак з пасивно-оборонною реакцією рекомендується проробляти другий відрізок сліду. На одному занятті виконувати не менш 2-3 вправ по виробленню первісного умовного рефлексу (рис. 31).

Активізувати прийняття собаки до запахового сліду на перших заняттях можна підсилюючими засобами: варене м'ясо кладуть у спеціальні мішечки, які прив'язують до взуття між каблучком та підметкою.

**Рис. 31. Пуск собаки по сліду помічника без попереднього
дражніння**

Якщо собака голодний, він з першого перетинання виявляє такий запаховий слід та активно йде по ньому. На кінцевій крапці траси після боротьби з помічником дресирувальник заохочує собаку ласощами. На наступних заняттях підсилювачі запаху прив'язують до взуття однієї ноги, а потім періодично через 20-50 метрів. Після 3-5 занять підсилювачі можна не застосовувати.

Таким чином, спочатку необхідно перевірити здатність собаки до пошуку людини по його запаховому сліду без попереднього дражніння. Якщо цим способом у собаки не вдається виробити первісний умовний рефлекс, то потрібно застосовувати інші способи приучення до пошуку людини по запаховому сліду.

Другий спосіб (з попереднім дражнінням) – приучення і собак до пошуку людини по запаховому сліду з попереднім дражнінням рекомендується використати при дресуванні недостатньо злісних собак. Вправа виконується в наступній послідовності. На ділянці керівник заняття в присутності дресирувальника дає помічникові завдання (інструктажі), у якому вказує, де буде прив'язаний собака, місце вкриття для помічника до дражніння, порядок дражніння (з урахуванням особливості собаки), вихідну точку та маршрут прокладки сліду, кінцеву крапку та порядок дій у момент боротьби із собакою. Одночасно намічається прокладка другого відрізка сліду.

Потім дресирувальник, вигулявши собаку, прив'язує його до дерева (приколу, стовпу) за допомогою довгого повідця на відстань 1,5-2,0 метри так, щоб можна було швидко відв'язати його.

Фізично сильних собак прив'язують на ланцюг та у такому місці, щоб собака не зміг простежити прокладку сліду помічником, тоді він змушений буде користуватися нюхом.

Помічник повинен мати прут, куртку від дресирувального костюма, а при використанні плаща необхідно попередньо виробити в собаки зацікавлену та сміливу хватку за цей вид одягу.

По сигналу дресирувальника помічник виходить через укриття, збуджує собаку ударами прута та тікає по наміченому маршруту, прокладаючи слід закругленої (дугоподібної) форми довжиною 150-200 метрів. Дресирувальник контролює прокладку сліду та запам'ятовує його трасу.

Після того як помічник зник в укритті, дресирувальник відв'язує собаку та, тримаючи за повідця на відстані 1-2 метри, підводить його до сліду і за командою «Слід» жестом пускає собаку на перетинання із трасою сліду. При принюхуванні собаки до запахового сліду вимовляє команди: «Слід», «Добре, слід». У тому випадку, коли в собаки вже вироблений умовний рефлекс на команду «Нюхай», те можна подавати команди «Слід, нюхай».

Деякі собаки прагнуть іти на зоровий пошук. У подібних випадках треба вкоротити повідця та у сполученні з показом рукою на слід вести його

по трасі до кінцевої крапки, повторюючи – команду «Слід». Якщо собака йде точно по сліду, повідець можна злегка приспустити та дати йому деяку волю переслідування. Наприкінці сліду собаці дозволяють схопити костюм, плащ помічника та порвати його.

Після короткої боротьби помічник «виривається» і прокладає другий відрізок сліду по заздалегідь зазначеному маршруті. Пророблення його виробляється так само, як і першого відрізка. Після тріпання на кінці другого відрізка помічникові подається команда «Лягай», а собака вигулюється. Потім дресирувальник із собакою повертається до місця розташування групи по своїй ділянці. За один вихід на 4-6 годинному занятті рекомендується проробити 3-4 відрізки сліду.

У методиці та техніки приучення собак до роботи по сліду першим і другим способами треба суворо дотримувати **наступних вимог**:

❶ дресирувальник повинен уважно контролювати рух помічника та точно знати трасу сліду;

❷ кожен слід треба обов'язково проробити та на кінцевій крапці сліду дати собаці можливість порвати помічника, це буде активізувати роботу собаки по сліду;

❸ на перших заняттях по проробленню сліду керівник повинен особисто іти за дресирувальниками та допомагати управляти собакою;

❹ попереднє дражніння собаки робити тільки на перших заняттях і з появою в неї інтересу до пошуку прокладача сліду пускати по сліду без дражніння.

Позитивні моменти першого та другого способів: Собака зацікавлено принохується до запаху сліду та активно шукає людину, з перших днів привчається до безпосереднього пошуку помічника, що і є кінцевою метою цього прийому.

Недоліком цих способів є те, що вони вимагають попереднього розвитку в собаки злості, чого не завжди вдається досягти на початку курсу.

Третій спосіб (за допомогою апортувального предмету) – пошук апортувального предмета по сліду дресирувальника або помічника. Застосовується для собак, зацікавлених у підношенні предметів, особливо малозлобних та надмірно злобних.

Вправи виконуються в такому порядку. Дресирувальник, підібравши ділянку для заняття, прив'язує собаку до дерева (приколу, стовпу), починає гру апортувальним предметом, що викликає в собаки найбільший інтерес, не даючи схопити його. Досить збудивши собаку, він іде від його та прокладає слід (бажано бігцем) до 100-150 метрів з невеликим закругленням. На кінцевій крапці кладе річ і повертається до собаки.

Дресирувальник підходить до собаці, відв'язує його та по команді «Слід» жестом направляє по сліду. Керування собакою таке ж, як і у першому способі. На кінцевій крапці сліду дресирувальник підводить собаку до предмета. Коли він підніме предмет, по команді «Дай» відбирає його, заохочує собаку дачею ласощі та вигулює.

На кожному занятті вправу варто повторювати 2-3 рази з поступовим подовженням траси сліду та включенням поворотів (кутів).

Кінцева мета приучення собаки до роботи зі сліду – пошук помічника, тому необхідно переключати собаку зі сліду дресирувальника на слід помічника, який уніс апортувальний предмет. Для цього дресирувальник прив'язує собаку та кладе перед ним апортувальний предмет так, щоб він не міг дістати його.

Помічник виходить через укриття, підходить до собаки, піднімає предмет, розмахуючи їм перед ним, збуджує його та прокладає слід довжиною до 200-250 метрів з невеликим закругленням. Наприкінці траси кладе річ і ховається в укриття. Дресирувальник пускає собаку по сліду, відібравши в нього предмет, заохочує ласоцями. Помічник виходить через укриття та нападає на собаку. Собака хапає його за плащ. Після короткої боротьби помічник «виринається» і прокладає слід довжиною 100-150 метрів. Пророблення другого відрізка сліду закінчується відшуканням та «тріпанням» помічника за плащ. До цього періоду дресирування собака повинний бути привчений до затримки помічника, що тікає.

У результаті таких вправ у собаки виробляється первісний умовний рефлекс роботи зі сліду. Крім того, вона привчається до безвідмовного виявлення речей помічника, залишених їм на сліді. Надалі вводять ускладнення і на трасі залишають кілька речей помічника.

Цей спосіб дозволяє собаці працювати по сліду спокійно та з перших же занять виявляти речі на слідові. Однак, неможливо починати роботу із запахового сліду із собаками, не привченими до апортування; у результаті затягується курс дресирування собак пошукової служби. Собаки, привчені таким способом, по сліду працюють повільніше.

Четвертий спосіб (за допомогою помічника який уніс їжу) – пуск собаки по сліду помічника, якій уніс їжу. Застосовується для дресирування собак, малозлобних та незацікавлених у підношенні предметів, але які мають яскраво виражену харчову реакцію.

Вправа виконується так. Дресирувальник прив'язує собаку до дерева та ставить перед ним годівницю з їжею з таким розрахунком, щоб вона могла дотягтися до корму. Як тільки собака почне їсти, через укриття виходить помічник та несе годівницю. Через 300-350 метрів він ставить годівницю і ховається в укриття. Дресирувальник пускає собаку по сліду та наприкінці траси дає йому можливість небагато поїсти. Помічник знову відбирає годівницю і прокладає другий відрізок сліду. Після пророблення цього сліду собака доїдає залишки корму. Дресирувальник вигулює собаку та повертається у вихідний район. Помічник іде за ними на видаленні до 50 метрів.

Для безпеки помічника в момент відбирання годівниці собаку рекомендується прив'язувати на короткого повідця. Після пророблення сліду йому дається можливість порвати помічника, і вправа закінчується дачею собаці корму.

П'ятий спосіб (пуск собаки по сліду дресирувальника). Спочатку в собаки виробляється довірливе відношення до іншого дресирувальника. Дресирувальник прив'язує собаку та, подавши команду, «До мене!», ховається в укритті та прокладає слід довжиною 200-250 метрів. Помічник, що спостерігав за рухом дресирувальника, підходить до собаки, відв'язує його та пускає по сліду власника. На кінцевій крапці сліду дресирувальник грає з ним, дає йому ласощі та вигулює. Як тільки собака почне принюхуватись до сліду дресирувальника, його переключають до пророблення сліду помічника одним з вищевикладених способів.

Перші заняття по привчання собак до роботи із запаховим слідом повинні проводитися тільки під керівництвом інструктора (викладача), що зобов'язаний визначити найбільш відновлений спосіб дресирування.

Дресирувальник при ускладненнях у собаки в роботі зобов'язаний вчасно надати йому допомогу. При роботі із запаховим слідом не можна застосовувати метод примуса собаки повідцем, голосними командами та ін. Якщо натаскувати собаку на слід, то в нього виробляється захисний умовний рефлекс на команду «Слід» (вона буде боятися, іти в протилежну сторону від сліду, або тікати від дресирувальника).

Під час роботи собаки по сліду особлива увага приділяється керуванню повідцем: воно повинне бути м'яким, рівним, без ривків. Різка затримка собаки, ривки гальмують та знижують зацікавленість собаки до пошуків прокладувача сліду, тому завжди необхідно мати запас повідця.

Дресирувальник повинен не тільки добре володіти прийомами дресирування, але бути уважним, спостережливим, знати поведження своєї собаки, суворо дотримувати послідовності уведення нових ускладнень, уникати одноманітних умов роботи (проведення занять на одній ділянці, прокладка сліду в одному напрямку, розташування помічника в одноманітному укритті та ін.).

У першому періоді приучення собак до роботи по сліду дресирувальникові необхідно знати маршрут руху помічника. У практиці користуються двома способами контролю за рухом прокладувача сліду.

Перший спосіб – візуальний, коли дресирувальник та інструктор, перебуваючи на височині, спостерігають за рухом помічника від початкової до кінцевої крапки сліду.

Другий спосіб – спостереження за помічником шляхом руху дресирувальника паралельно з ним на видаленні 50-80 метрів (при бічному вітрі з під вітряної сторони).

Методичні поради керівникові занять. У першому періоді приучення собак до роботи із запахових слідів інструктор повинен супроводжувати кожного дресирувальника, вчити його на конкретних прикладах. На перших заняттях установлюється такий порядок: дресирувальники проробляють сліди тільки під безпосереднім керівництвом інструктора. У міру оволодіння навичками керування собакою та активізації його пошукової реакції окремим з них дозволяється працювати самостійно.

З огляду на те, що кінцева мета цього складного прийому дресирування – приучення собаки до роботи по сліду помічника та активному «тріпанню» його, необхідно поступово переключати собаку до роботи тільки по сліду помічника та ускладнювати умови дресирування з урахуванням ступеня його підготовленості.

Якщо собака по команді «Слід» приймається до запахового сліду та активно шукає його прокладача, вводяться наступні ускладнення: збільшується довжина та давнина сліду; змінюються форми слідів, тобто на сліді робляться різні кути (повороти); собака пускається на слід під різними кутами.

Ускладнення включаються та відпрацьовуються паралельно, за принципом від простого до складного, від легкого до важкого.

Збільшення довжини та давнини сліду. Фізична витривалість і тривала працездатність нюху собаки виробляється поступово, шляхом збільшення довжини сліду в середньому на 50 метрів, а давнини сліду на 5-10 хвилин на кожному занятті з урахуванням погодних умов і характеру ґрунтово-рослинного покриву на ділянці занять. Робота собаки по сліду вимагає не тільки фізичної напруги, але і напруженої діяльності всієї центральної нервової системи. При роботі із запахового сліду собака утримує запах у пам'яті, відрізняє від інших, іноді більше сильних, чим запах сліду. Під час пошуку на собаку впливають інші відволікаючі подразники: сторонні люди, тварини, сильні звуки та інші. Щоб не втратити сліду при цих умовах, від собаки потрібна досить напружена нервова діяльність. Тому вдосконалювання роботи нюхового аналізатора собаки вимагає дотримання послідовності введення ускладнень.

Крім того, необхідно враховувати, що в собаки швидко виробляється умовний рефлекс пошуку людини по запаховому сліду на певну відстань. Тому на кожному занятті довжина та давнина сліду повинні поступово мінятися як убік збільшення, так і зменшення. Вводити ускладнення необхідно з урахуванням активності та зацікавленості роботою собаки по запаховому сліду, а також стану погоди.

Методичні поради керівникові заняття. У групі, як правило, не всі собаки працюють по запахових слідах однакової давнини та з метою економії часу можна прокладати сліди одночасно 2-3 дресирувальниками шляхом паралельного руху. У цьому випадку другий дресирувальник, проклавши слід, повертається до собаки та працює по сліду першого дресирувальника. Проробивши слід, він залишає собаку в укритті та йде до кінцевої крапки. А перший дресирувальник (помічник) швидко повертається по своєму сліду до собаки, вигулює його та потім працює по сліду другого дресирувальника (давнина запахового сліду до цього часу буде більше, ніж першого).

Це дає можливість на одному занятті проробити із собаками більше запахових слідів, одночасно збільшуючи давнину їх відповідно до плану дресирування.

Зміна траси сліду. Після вироблення в собаки первісного умовного рефлексу пошуку людини по запаховому сліду необхідно уникати прокладки

одноманітних слідів, особливо по прямої лінії. Це приводить до утворення в собаки небажаного умовного рефлексу – руху по прямому напрямку, іноді навіть без запахового сліду.

Сліди повинні бути різної форми: закруглені, зигзагоподібні, а надалі – з тупими кутами. Відстань між тупими кутами 100-150 метрів. При роботі з таких слідів собаці потрібно надавати можливість самостійно знаходити продовження сліду, уміло допомагати йому.

При відпрацьовуванні подібних ускладнень дресирувальникові треба приділяти особливу увагу на керування собакою повідцем у місцях зміни напрямку сліду (наприклад на кутах).

Пуск собаки на слід під кутом. Самостійне виявлення сліду собакою та визначення нею напрямку руху людини має важливе практичне значення. Тому якщо на початку собаку пускали на слід із вказівкою напрямку, то надалі – з боку, під кутом до нього.

Не доходячи 30-50 кроків до лінії запахового сліду, дресирувальники по команді «Шукай слід» жестом пускає собаку під тупим кутом до лінії сліду. Надалі ця відстань поступово збільшується, і кут пуску доводить до прямого. Якщо собака не виявляє слід, то дресирувальник за допомогою повідця направляє його на трасу запахового сліду.

Періодично собаку пускають на слід під різними кутами (гострими, тупими та прямими) як з правої, так і з лівої сторони сліду.

Навчання дресирувальників проробленню невідомих слідів.

Методичні поради керівникові заняття. Систематична перевірка практичних навичок тих, яких навчають, і ступеня підготовленості собак дозволяє вчасно виявляти помилки дресирувальників та небажані зв'язки в собак.

Кращий спосіб – перевірка роботи з невідомого сліду, коли дресирувальник не знає вихідну та кінцеву крапки, а також напрямок і проходження його.

На невідомому сліді дресирувальник найбільше повно вивчає особливості поведінки собаки, тимчасом як на відомому, намагаючись не втратити напрямок сліду, місць поворотів (кутів), він, як правило, мало обретає уваги на його поведінку.

Дресирувальник повинен вивчати та знати темп руху, активність приношення, положення голови, вух та хвоста в собаки. Робота з невідомих слідів сприяє також підготовці дресирувальників переслідуванню людини по залишеному запаховому сліду при виконанні службових завдань.

На певних етапах підготовки фахівців і дресирування собак пророблення відомих слідів навіть необхідне. При первісному навчанні роботі зі слідів та уведенні нових ускладнень дресирувальник повинен знати трасу сліду: він може проконтролювати, чи правильно йде собака, поправити його, якщо вона зіб'ється зі сліду. На відомих слідах дресирувальник засвоює деякі навички керування собакою.

Перевага пророблення невідомих слідів полягає в тім, що, привчаючи собаку до пошуку порушника по запаховому сліду, дресирувальник

удосконалює навички слідопитства, краще вивчає поведження собаки, опановує прийомами керування собакою та у результаті виявляється більше підготовленим для дій у реальних умовах служби. Поняття «невідомий» та «відомий» запаховий слід стосуються тільки дресирувальника. Собака йде по запаховому сліду, користуючись їм як умовним подразником, що показує напрямок та шлях руху прокладача сліду.

При навчанні молодих дресирувальників правилам пророблення невідомих слідів необхідно врахувати два найважливіші завдання: навчити управляти собакою та застосовувати його на службі і підготувати собаку до пошуку людини по запаховому сліду. Обидва завдання повинні виконуватися паралельно, тому і розглядати їх потрібно в нерозривному зв'язку. Складність підготовки дресирувальника полягає у вивченні їм особливостей поведження свого собаки, без чого неможливо його застосування в пошуку людини по запаховому сліду. Уміння дресирувальника бачити поведження собаки багато в чому залежить від його спостережливості та методики навчання його інструктором (викладачем). На перших заняттях йому важко зосередити свою увагу на всіх подразниках та видах діяльності. Це легко можна представити за схемою розподілу уваги дресирувальника при проробленні сліду. Тому методика навчання дресирувальника проробленню запахового сліду повинна будуватися з урахуванням особливостей уваги та його психічних якостей (рис. 32).

Відомо, що людина може розподілити увагу тільки між двома різнорідними діями і те, якщо одна з них звичайна (автоматична). Отже, як до початку привчання собаки до роботи із запаховим слідом, так і у процесі кожного чергового заняття потрібно домагатися від тих, яких навчають, послідовного оволодіння навичками невимушеного розподілу уваги на керування собакою, на своє поведження, навколишнє оточення та інші подразники.

Дресирувальник повинен уміти правильно управляти собакою за допомогою команд, повідця, одночасно знаходячи найбільш зручні способи руху на різних за ландшафтом ділянках, уміти вільно орієнтуватися на місцевості та ін. Під час роботи зі сліду дресирувальник змушений зосереджувати увагу на трасі сліду та на поведженні собаки, не забуваючи і інші об'єкти.

Дослідження показують, що більшу частину уваги молодий дресирувальник зосереджує на трасі сліду і меншу – на поведженні собаки. Це пояснюється рядом причин.

По-перше, щоб привчити собаку до пошуку людини по запаховому сліду, доводиться вести його суворо по трасі руху помічника, у протилежному випадку в собаки може утворитися небажаний умовний рефлекс – пошук прокладача сліду по напрямку. Ця обставина змушує дресирувальника ретельно відбирати орієнтовні або місцеві предмети, по яких він визначає трасу сліду.

По-друге, при роботі з відомих слідів важко переконати дресирувальника в необхідності ретельного вивчення поведження собаки на

сліді. Дослідження показали, що при переході від відомих слідів до невідомих багато дресирувальників не знають, із чого починати пошук прокладача сліду, як управляти собакою. Це свідчить про те, що на відомих слідах дресирувальником недостатньо вивчалася поведінка собаки.

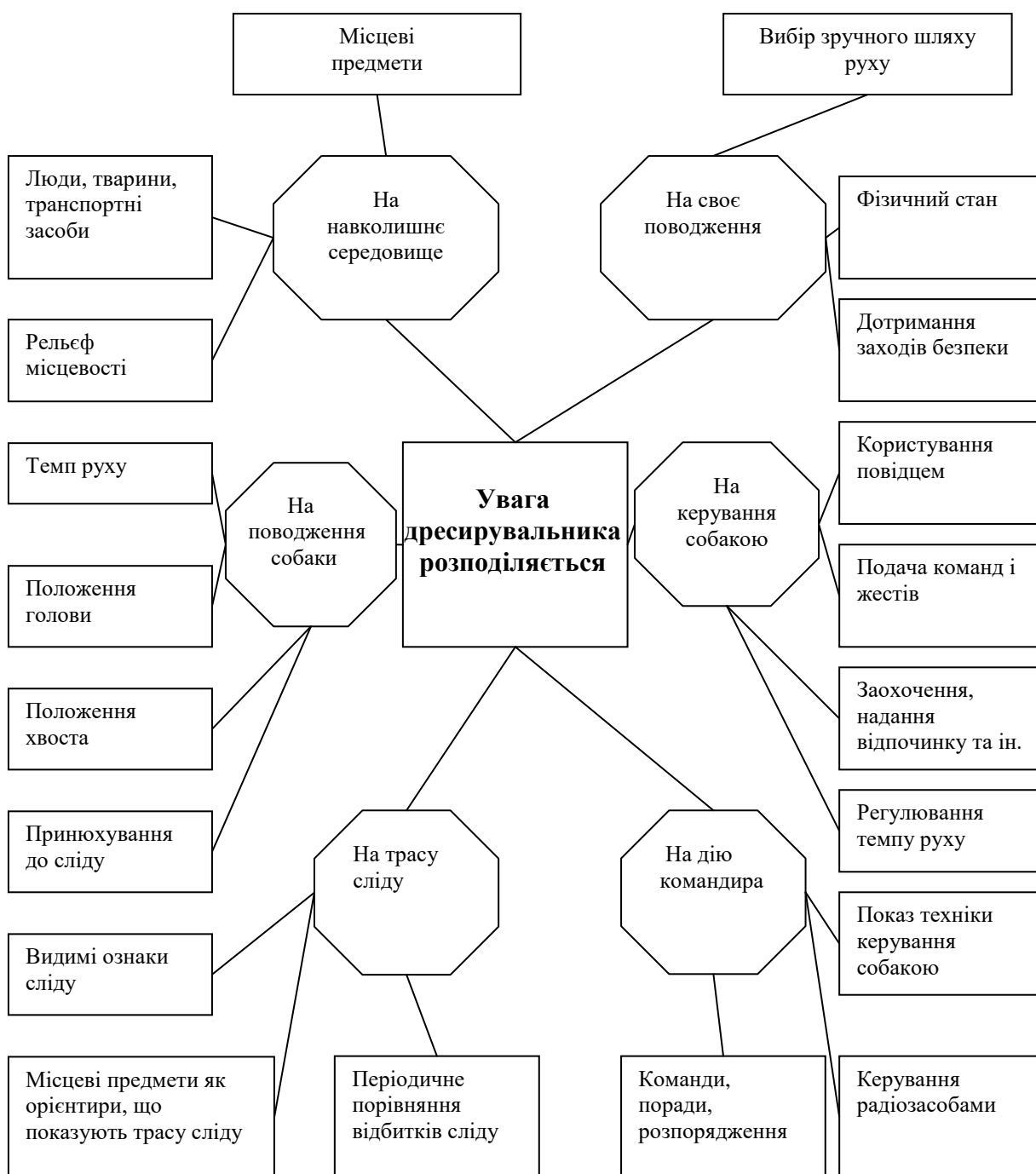

Рис. 32. Розподіл уваги дресирувальника при роботі із собакою

По-третє, при багаторазовому повторенні вправ по проробленню відомих слідів дресирувальник починає зосереджувати свою увагу на об'єктах і діях, щоб не збитися зі сліду, він більше дивиться на місцеві предмети, видимі відбитки взуття, вибирає більше зручний шлях руху і т. ін.,

рідше спостерігає за собакою, перестає зауважувати особливості його поведження.

Із сказаного випливає, що чим пізніше здійснено перехід від роботи з відомих слідів до невідомих, тим сильніше буде розвинене в дресирувальників увагу на трасу сліду, навколишнє оточення та менше – на поведження собаки. Тому надалі буде складніше переключити увагу дресирувальника зі звичайних подразників на незвичайні, тобто на поведження собаки.

У зв'язку з тим, що з навчанням фахівців паралельно здійснюється і підготовки службових собак, несвоєчасний перехід до невідомих слідів негативно впливає і на якість підготовки собак. Щоб привчити собаку до чіткої роботи зі сліду, його потрібно направляти тільки по лінії сліду. На відомих слідах це не завжди можливо, тому що не можна точно вивчити трасу сліду на всіх ділянках місцевості та тим більше на більших дистанціях. Точно вивчити трасу сліду можна тільки тоді (особливо на закритій місцевості), коли дресирувальник сам пройде уздовж всієї траси паралельним шляхом. При прокладці довгих слідів виходить так, що дресирувальник знає тільки напрямок рухів помічника, але не знає, де саме він ішов. Під час пророблення такого сліду дресирувальник, що не працює по невідомих слідах, погано знає поведження собаки, і у випадку втрати сліду не зможе надати собаці потрібну допомогу, та змушений буде вести його без сліду по напрямку. При кількаразовому повторенні подібних помилок у собаки виробляється небажаний умовний рефлекс – шукати помічника не по запаховому сліду, а по напрямку.

Тому до навчання дресирувальників по роботі з невідомих слідів переходити якомога раніше, приблизно після пророблення 6-10 відомих слідів, з огляду при цьому на ступінь підготовленості дресирувальника та його собаки. Дресирувальник повинен володіти прийомами вмілого керування собакою за допомогою повідця, правильно орієнтуватися на місцевості, а собака – активно та зацікавлено працювати по сліду давниною не менш 30-45 хвилин.

З переходом до роботи з невідомих слідів рекомендується проробити не менш 2-3 невідомих слідів для того, щоб краще закріпити увагу дресирувальника на поведженні собаки, дати можливість зрозуміти методи вивчення поведження свого собаки. Надалі можна чергувати пророблення і тих, і інших слідів.

У цьому випадку і на відомих слідах він буде більше дивитися на собаку та поступово опанує навичкою своєчасного перемикавання уваги від собаки на трасу сліду, на місцеві предмети та назад, залежно від обстановки.

Одне з найважливіших вимог методики навчання дресирувальника роботі з невідомих слідів – обов'язковий супровід дресирувальника інструктором по всьому маршруту сліду. Тільки в цьому випадку можливо своєчасне надання конкретної та необхідної допомоги дресирувальникові. При навчанні проробленню невідомих слідів необхідно, також, широко використовувати радіостанції. Справа в тому, що не кожен собака спокійно

ставиться до керівника заняття (інструктора). Застосування ж радіостанцій дозволяє: безшумно управляти дресирувальником на значному видаленні, не відволікаючи собаку від роботи; раціонально використовувати навчальний час; зберігати сили керівникові заняття, тому що, супроводжуючи декількох дресирувальників він швидко стомлюється, що знижує активність у роботі; контролювати та управляти роботою декількох дресирувальників.

За допомогою радіостанцій інтенсивніше йде навчальний процес та підвищується якість проведених занять, більш раціонально використовується місцевість, скорочується час на пророблення слідів.

Навчання проробленню невідомих слідів на початку рекомендується проводити так: інструктор дає завдання помічникові на прокладку сліду та спостерігає за його діями, щоб точно знати трасу сліду. Через 10-15 хвилин викликає дресирувальника і роз'ясняє, як ставити собаку на слід, на які особливості поведження собаки звернути увагу і як виконувати його поради та вказівки. При цьому підкреслює, щоб дресирувальник менше дивився на місцеві предмети та трасу сліду, а більше на собаку. Бажано ставити собаку на слід під прямим кутом до лінії сліду. У ході роботи інструктор іде в 15-20 метрах за дресирувальником, підказуючи йому, чи йде собака по сліду, чи не збилася із траси, у якому напрямку та як відшукувати продовження сліду у випадку його втрати.

Закінчивши пророблення сліду, інструктор опитує того, якого навчають, які особливості в поведженні собаки він помітив, які дії, на його думку, були правильними та як доцільно працювати надалі. Потім відзначає позитивні та негативні сторони в діях того, кого навчають, і дає конкретні вказівки по усуненню недоліків. При цьому особливо важливо звернути увагу на помилки, допущені дресирувальником, розкриття їх причини. Це необхідно тому, що помилки, які повторюються на декількох заняттях, закріплюються та перетворюються у звички, а вони виробляють у собаки різні небажані умовні рефлексії.

Таким чином, навчання дресирувальників шляхом безпосереднього супроводу – найкращий метод підготовки їх до пророблення невідомих слідів.

Після того як дресирувальники опанують навичками керування собакою в найрізноманітніших умовах роботи зі сліду, їм дозволяється самостійно проробляти сліди зі своїми собаками.

З початком навчання дресирувальників роботі з невідомих слідів значення безпосереднього супроводу їх керівником значно зростає, особливо в період пророблення коротких слідів до 1 кілометра. Чим довше слід, тим більше часу буде потрібно для навчання дресирувальників шляхом їх супроводу. Так, наприклад, за умови роботи зі сліду на дистанцію до 700 метрів на кожного того, кого навчають, інструкторові буде потрібно в середньому 20-30 хвилин. Це означає, що за 4 години занять із собаками він проконтролює роботу 6-8 дресирувальників. Якщо ж дистанція прокладки сліду буде більше, наприклад, до 1500 метрів, то за цей час він зуміє навчити тільки 3-4 дресирувальників.

Таким чином, навчання дресирувальників проробленню невідомих слідів треба починати якомога раніше, але не на шкоду якості підготовки собак. Після того як ті, яких навчають, пророблять 2-3 невідомих сліди, пророблення невідомих та відомих слідів чергується.

У методиці навчання проробленню невідомих слідів необхідний індивідуальний підхід до тих, яких навчають, із закріпленими собаками. Керівник, маючи в групі 8-10 тих, кого навчають, не в змозі на кожному занятті пробігти по сліду за всіма дресирувальниками. Крім того, у практиці рідко буває, щоб всі дресирувальники та закріплені за ними собаки одночасно були підготовлені до пророблення невідомих слідів. Тому пророблення невідомих слідів треба починати в першу чергу з найбільш підготовленими дресирувальниками, а інші повинні працювати по відомих слідах. Коли очікують кілька тих, кого навчають, пророблять по 3-4 невідомих сліди, інструктор починає навчання чергових, що підготувалися до цього часу дресирувальників. А перша підгрупа може працювати і по відомих слідах. У цей період активну участь у навчанні повинні прийняти всі фахівці навчальних підрозділів. Це також дозволить збільшити можливості безпосереднього супроводу дресирувальників при роботі з невідомих слідів.

Одне з важливих питань навчання дресирувальників при роботі з невідомих слідів – прищеплювання їм навичок самостійного пророблення слідів без безпосереднього супроводу інструктором. До самостійної роботи допускаються тільки ті дресирувальники, які опанували прийомами сміливого та упевненого пророблення невідомих слідів.

Досвід підготовки фахівців служби собак показує, що дресирувальники швидше та краще вивчають особливості поведження собаки при роботі із запахового сліду, коли вони працюють групами по три людини, по черзі виконуючи наступні ролі: один – помічника, другий – керівника, третій – дресирувальника.

Перевага цього методу навчання полягає в тому, що кожен дресирувальник, що виконує роль керівника, вчиться ставити завдання: помічникові на прокладку сліду, дресирувальникові – на несення служби та застосування собаки для переслідування людини. Рухаючись за дресирувальником, він бачить його дії, особливості поведження його собаки, допомагає йому в роботі. І, зрівнявши результати роботи декількох дресирувальників із собаками зі своїми діями, краще пізнає правила пророблення сліду та характерні ознаки в поведженні свого собаки.

Нормативи підготовки собак у першому періоді. Собака повинний бути підготовленим до виконання наступних дій:

- × самостійно виявляти запаховий слід людини, визначати напрямок його дії на ділянці місцевості 50×50 метрів з мінімальною кількістю відволікаючих подразників при давнині сліду до 40-50 хвилин;

- × активно та зацікавлено вести пошук помічника по запаховому сліду на відстань до 1 кілометра;

- × на кінцевій крапці сліду вести активну боротьбу з помічником та вартувати його на місці і у русі.

Другий період. Завдання: удосконалювати умовний рефлекс пошуку людини по запаховому сліду до навички; виробити навички диференціювання шуканого запахового сліду людини серед запахових слідів сторонніх людей.

Вимоги до підготовленості дресирувальника. Дресирувальник повинен вивчити особливості поведження свого собаки; опанувати навичками керування собакою, як повідцем, так і без повідця; досконало орієнтуватися на місцевості, уміти користуватися навичками слідопита при роботі зі слідом; опанувати прийомами керування собакою на кутах (поворотах), при вибірці помічника на кінцевій крапці сліду; виробити фізичну витривалість, сміливість, терплячість та наполегливість у виконанні поставленого завдання.

На заняттях дотримувати наступних правил: умови навколишнього оточення ускладнювати поступово та обережно; від багаторазових повторень вправ у першому періоді переходити до пророблення 3-4 слідів у тиждень; не менш 30-40% слідів проробляти ввечері або вночі; сліди прокладати за напрямком вітру; уміло сполучати пророблення відомих та невідомих дресирувальникові слідів. У другому періоді дресирувальник повинен навчитися: ставити завдання помічникові на прокладку навчального сліду; аналізувати свої дії та роботу собаки після кожного проробленого сліду; виконувати завдання до кінця і в обмежений час, а при втраті сліду вести переслідування по видимих слідах, за ознакам до затримки помічника (у цьому випадку собаку вести поруч і на затримку помічника не пускати).

У цьому періоді дресирування відпрацьовуються наступні ускладнення.

Збільшення довжини та давнини сліду виробляється поступово, з урахуванням умов місцевості та характеру ускладнень на сліді. Найбільш складне приучення до диференціювання слідів давниною з 1 до 2 годин, тому що до годинної давнини собака працює по комплексному запаховому сліді, що складається з побутового, професійного, індивідуального та інших супутніх запахів. Після 2-3 годин залишається тільки індивідуальний запах, тому вводити ускладнення треба керуючись поведженням собаки, тобто здатністю працювати на ускладнених умовах.

Із другого періоду для підтримки активності роботи собаки по запаховому сліду і наближення дій дресирувальника із собакою до реальних умов служби сліди прокладаються різними способами.

Перший спосіб — звичайний (традиційний), коли помічник прокладає слід певної довжини, рухаючись зі швидкістю 3-4 кілометри на годину, і перебуває на кінцевій крапці стільки часу, скільки передбачено давниною сліду на занятті. У цьому випадку собака йде по запаховому сліді майже однакової давнини від початку до кінця, тобто до місця затримки помічника. Нерідко при вповільненому темпі роботи дресирувальника із собакою давнина сліду на останньому відрізьку може бути навіть більшою, ніж на вихідній ділянці. При систематичних вправах по проробленню таких слідів у міру збільшення давнини та довжини сліду активність роботи собаки, як правило, знижується.

Другий спосіб (з періодичними зупинками) – прокладка сліду з періодичними зупинками на 5-20 хвилин через кожні 200-600 метрів руху звичайним способом. Тривалість зупинок та довжина відрізків між ними залежать від загальної давнини та довжини сліду, передбачених планом заняття.

Третій спосіб (неспинним рухом помічника в повільному темпі) – прокладка сліду неспинним рухом помічника в повільному темпі (2-3 кілометри на годину) до його затримки в ході переслідування.

Четвертий спосіб (неспинним рухом помічника у швидкому темпі) – прокладка сліду неспинним рухом помічника у швидкому темпі (більше 5 кілометрів на годину) до його затримки в ході переслідування.

Робота собаки по запаховому сліду помічника, який йде безупинно або з короткочасними зупинками, по характеру близька до переслідування хижак (собакою) тварини, що рухається. У таких випадках у собаки проявляються та удосконалюються активно-оборонна і пошукова реакції.

Зміна лінії (траси) слів. У другому періоді прокладають сліди з різними кутами (прямими, гострими) та петлями, а надалі – з комбінацією всіх кутів. Такі ускладнення необхідні для того, щоб привчити собаку до пошуку людини суворо по запаховому сліду навіть у випадку зміни їм напрямку руху (рис. 33).

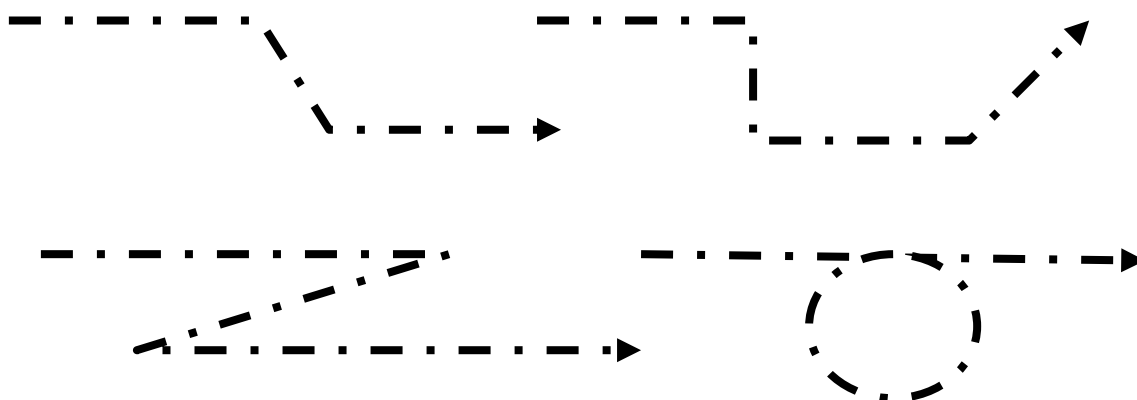

Рис. 33. Сліди з різними кутами та поворотами

Відстань між кутами повинна бути не менш 100-120 метрів. На початку при підході собаки до кута варто сповільнити темп його руху натягуванням повідця та допомогти йому знайти продовження сліду. Але потрібно пам'ятати, що систематичне стримування собаки перед кутами може утворити в неї небажаний умовний рефлекс – зміна напрямку руху на кутах сліду тільки за допомогою дресирувальника. У цьому випадку вона буде чекати умовного сигналу (натягування) з боку дресирувальника або ж зійде зі сліду при кожному стримуванні його навіть на прямому відрізку сліду.

Щоб уникнути цього, надалі треба пробігати із собакою кут, потім більш суворо вимовляти команду «Слід» та, якщо потрібно, злегка стримавши її за кутом, направити убік сліду.

Собаку не треба натаскувати на слід, а тільки направляти в його сторону, домагаючись самостійного знаходження нею продовження сліду.

Рекомендується практикувати періодичну прокладку подібних на петлі слідів, звертаючи особливу увагу на особливості поведження собаки. Іноді він може проскочити петлю або ж завчасно повернути, не доходячи до місця перетинання слідів. Таке пророблення сліду цілком припустимо і не вважається помилкою. Дресирувальник повинен добре вивчити поведження свого собаки при роботі на кутах, тому що в протилежному випадку може привести до зриву виконання дресирувальником поставленого завдання.

Методичні поради керівникові заняття. Особливу увагу необхідно приділяти навчанню самого дресирувальника, виробленню навичок керування собакою на кутах. Рекомендується на першому занятті проробити 3-4 коротких сліди з різними кутами. Після кожного проробленого сліду проводити ретельний розбір дій дресирувальника із собакою. Спочатку кути треба робити біля добре видимих орієнтирів (можна позначити прапорцями). Важливо правильно чергувати пророблення відомих та невідомих слідів.

Перетинання шуканого сліду іншими слідами. При проробленні пересічених слідів у собаки виробляється навичка розрізняти шуканий запаховий слід серед інших слідів.

На початку робиться перетинання на видаленні не менш 1 кілометра від вихідної точки. Причому додатковий слід повинен бути більшої давнини (на 40-50 хвилин), чим шуканий.

Пересічний слід прокладається, як правило, додатковим помічником. Він заздалегідь повинен пройти по ділянці, на якому будуть прокладені основні сліди. Спочатку сліди повинні перетинатися під прямим кутом, надалі – під гострим і тупим; у результаті скорочується різниця давнини основного та додаткового слідів.

Варто створювати і такі перетинання, коли шуканий слід буде мати однакову давнину з пересічним, іноді меншу або більшу. Подібні співвідношення давнини основного та додаткового слідів періодично повинні чергуватися.

При підході до місця перетинання слідів дресирувальник повинен стежити за поведженням собаки та надавати йому волю роботи. Якщо вона спробує піти по пересіченому сліду, дресирувальник дає команду «Шукай слід» та легким ривком забороняє подальше просування, а потім направляє убік основного сліду.

Існують наступні способи організації пророблення пересічених слідів.

Перший спосіб. За 30-50 хвилин до початку прокладки слідів черговою зміною помічників один із дресирувальників виконує роль додаткового помічника. За завданням інструктора він висувається на фланг ділянки до 1 кілометра від лінії вихідних положень слідів і прокладає слід, рухаючись під прямим кутом щодо лінії слідів основних помічників (рис. 34).

При цьому регулюється і різниця в давнині між основним та додатковим слідами. Додатковий помічник може підходити до місця перетинання з різницею в часі, передбаченої планом дресирування собак.

Другий спосіб. По мірі вдосконалювання в собаки умовного рефлексу пошуку людини по його запаховому сліду через пересічені додаткові сліди, треба робити взаємні перетинання слідів двох основних помічників у зазначеному місці. У цьому випадку один із дресирувальників проробляє звичайний пересічений слід, а другий – ускладнене перетинання, тому що перший дресирувальник, пройшовши зі своїм собакою, залишає складний і свіжий запаховий слід для другого дресирувальника із собакою. Надалі вводиться групове перетинання сліду. Цю вправу можна відпрацьовувати на різних ділянках місцевості в різний час доби та при будь-якій погоді, тобто в умовах, близьких до реальних вимог служби по переслідуванню людини.

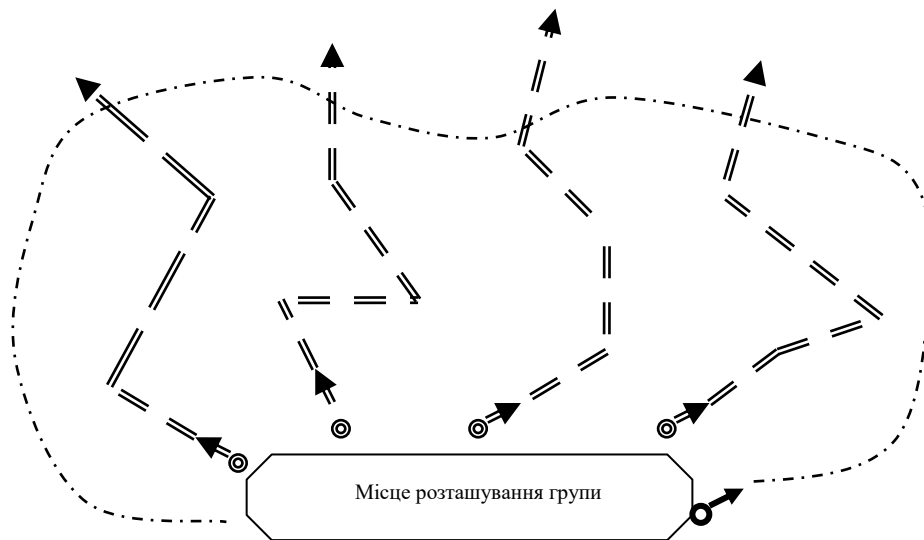

Рис. 34. Перетинання сліду, що шукають з іншим слідом

Постановка на трасі сліду додаткових помічників. У ході переслідування порушників по запаховому сліду можуть зустрічатися люди, що не є прокладачами сліду. Якщо вони перебувають поблизу сліду, собака повинний обнюхати їх та продовжити пошук по запаховому сліду. Така навичка виробляється шляхом постановки на трасі сліду додаткових помічників. Це робиться так: на видаленні не менш 500-600 метрів від вихідної точки біля лінії сліду за вкриттям ховається додатковий помічник. Коли собака підійде до місця його знаходження, він повинен встати і стояти спокійно. Дресирувальник, стежачи за поведженням собаки, дає йому можливість підійти до нього та обнюхати його по команді «Нюхай». Якщо ж собака намагається схопити його, то дресирувальник командою «Фу» і повідцем утримує його та знову направляє на шуканий слід. Якщо собака, збудившись, відволікається від сліду, помічник ховається в укриття.

Методичні поради керівникові заняття. Цю вправу можна відпрацьовувати такими способами.

Перший спосіб. При постановці завдань помічникам на прокладку слідів інструктор указує кожному з них місце кінцевої крапки сліду з таким розрахунком, щоб вони виявилися біля сліду сусіднього помічника ліворуч або праворуч. Кожен черговий дресирувальник, працюючи із собакою по запаховому сліду, буде мати додаткового помічника.

Другий спосіб. Призначається один загальний додатковий помічник. Ставлячи завдання основним помічникам, інструктор одночасно вказує додатковому помічникові місця на лінії (трасі) основних слідів, куди він повинен виходити з початку пророблення слідів дресирувальниками. Перед початком пророблення слідів додатковий помічник висувається до першої крапки. Як тільки перший дресирувальник із собакою пройде повз нього, він швидко переміщається на другу крапку. І так послідовно переходячи від одного сліду до іншого, виконує роль додаткового помічника на трасі кожного основного сліду.

Надалі кількість додаткових помічників на сліді збільшується. Вони повинні перебувати як поблизу сліду, так і на видаленні, у положенні сидячи, стоячи та у русі.

Приучення собаки виявляти речі на сліду. Виявлення собакою речей прокладача сліду надає дресирувальникові впевненість у тім, що переслідування ведеться правильно. Разом із тим, наявність речей на трасі активізує роботу собаки по сліду. Тому паралельно з іншими ускладненнями відпрацьовується кидання помічником своїх речей на сліді. На перших заняттях з метою більше швидкого вироблення в собаки умовного рефлексу необхідно використати такі предмети, до яких вона проявляє підвищений інтерес (зацікавлено їх апортує) і які добре зберігають запах людини (ганчіркові, дерев'яні; рис. 35).

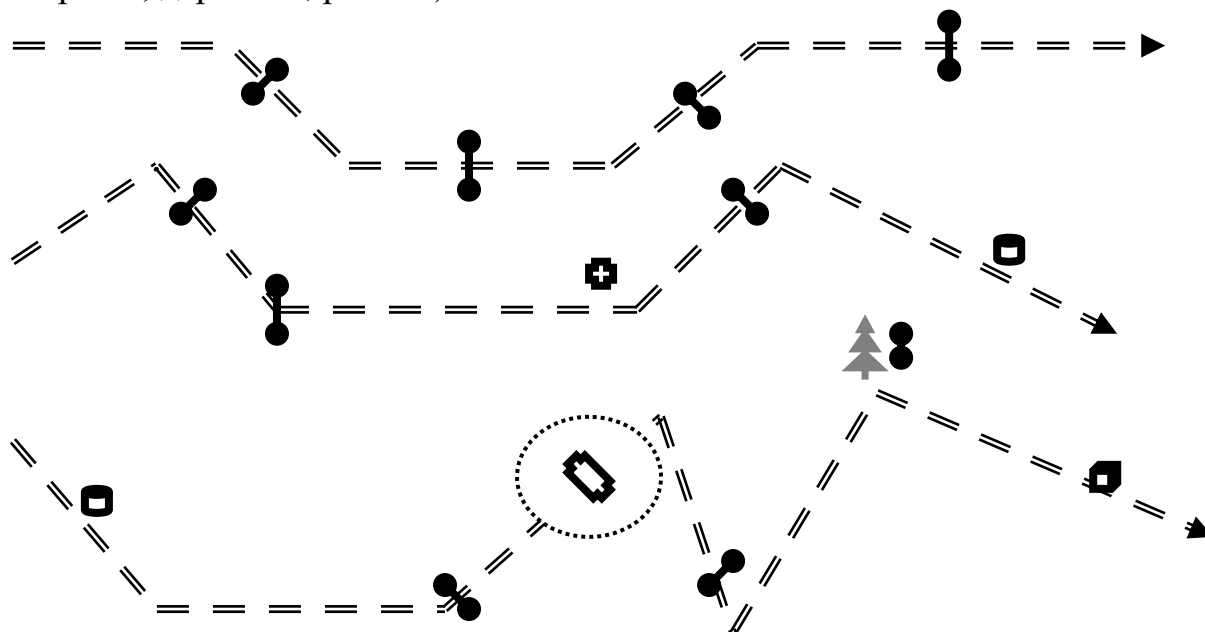

Рис. 35. Розташування речей на трасах слідів

Спочатку рекомендується залишати речі посередині між кутами. Домагатися, щоб собака самостійно їх виявляв, піднімав та сідав. Потім треба підійти до собаки та, відібравши річ, захопити його ласощами та знову пустити по сліду. Якщо собака самостійно не піднімає їх, але чітко позначає місцезнаходження предмету, необхідно підійти до нього, посадити поруч із предметом і дати ласощі. Цей умовний рефлекс легко виробляється, коли

собака привчений до роботи зі сліду дресирувальника (помічника), який уніс апортувальний предмет.

Надалі собака привчається до самостійного виявлення речей на сліді, а також до їх позначення. Це необхідно тому, що у випадку виявлення предмета під час переслідування по запаховому сліду дресирувальник зобов'язаний вжити заходів до збереження відбитків пальців та індивідуального запаху людини на цьому предметі. До того ж варто врахувати і те, що в реальних умовах служби іноді предмети можуть бути заміновані, оброблені отруйними речовинами і т. ін. Тому дресирувальник зобов'язаний при виявленні собакою предмета (по його поводженню) обмежити його дії, не допустити хапання предмета.

Вправи виконуються двома способами:

Перший спосіб. Спочатку собаку привчають самостійно виявляти та піднімати речі на сліду. За кожну знайдену річ дресирувальник заохочує собаку ласощами.

Спочатку помічник залишає речі на лінії сліду (до 3-4 штук, на відстані одна від іншої не ближче 200-300 метрів), а надалі закидає їх на видалення до 10-15 метрів від лінії сліду. Коли собака буде безвідмовно знаходити та піднімати речі на сліді, можна привчати його позначати виявлені речі. З цією метою помічник залишає на сліді важкі речі (речовий мішок), а також підвішує їх або кладе на гілку дерев, щоб собака не зміг їх підняти або дістати. При виявленні собакою речі дресирувальник заохочує ласощами або прогладжуванням у сполученні з вигуком «Добре».

Крім того, рекомендується, щоб помічник періодично вкривався в місцях, недоступних для собаки, наприклад, на дереві, у копні сіна, приміщенні і т. ін.

Надалі розкидаються звичайні речі (дерев'яний ніж, пістолет та ін.). У цьому випадку при підході собаки до речі дресирувальник уважно стежить за її поводженням і при виявленні предмета упереджає хапання командою «Сидіти», «Лежати». За виявлену та позначену річ собаку заохочують ласощами. При виконанні подібних вправ у собаки швидко утвориться навичка самостійного виявлення різноманітних речей помічника на сліді та позначення їх проявом – прийняттям сидячого або лежачого положення.

Другий спосіб. На відміну від першого способу собака з перших же занять привчається до позначення речей. З цією метою в ході загального дресирування попередньо відпрацьовуються підготовчі прийоми по привчання собаки до виявлення та позначення важких та підвішених предметів. Надалі речі залишають на сліді, так щоб собака не зміг схопити або підняти (підвішують або прив'язують до прикола і т. ін.).

Надалі, помітивши по поводженню собаки виявлення ним предмета, по команді «Сидіти», «Лежати» саджають або укладають його, не давши можливості схопити предмет, заохочують ласощами та знову направляють на запаховий слід.

У міру вироблення в собаки умовного рефлексу виявлення предметів, залишених прокладачем сліду, вводяться наступні ускладнення:

- ① збільшується відстань від траси сліду до речей;
- ② змінюється місце та спосіб розташування речей (підвішування, закапування і т. ін.);
- ③ використовуються речі різної якості (металеві, ганчірки, паперові та ін.);
- ④ виробляється вибірка речей, для чого помічник на сліді викидає речі із поліетиленових мішечків із запахом інших помічників.

Вибірка людини наприкінці сліду. Ця вправа виконується в наступній послідовності. Після пророблення основного сліду, затримки та короткого тріпання собакою помічника на кінцевій крапці сліду помічник знову прокладає слід довжиною 100-150 метрів і стає за вкриття із двома іншими помічниками в один ряд. Як тільки помічник зник за вкриттям, собака знову пускається по запаховому сліду та при підході до помічників які стоять, по команді «Нюхай» направляється на вибірку шуканої людини.

Під час вибірки всі помічники повинні бути одягнені однаково, стояти мовчки, спокійно, без рухів. Якщо собака не проявляє активності в пошуку помічника, то дресирувальник надає йому допомогу, направляючи убік шуканого помічника, а останній у свою чергу робить незначні рухи, чим привертає до себе увагу собаки та збуджує його. Необхідно пам'ятати про те, що систематична допомога собаці може привести до вироблення небажаних умовних рефлексів, тобто собака надалі буде вибирати тільки по сигналах власника або помічника.

Після правильної вибірки дресирувальник схвалює собаку словом «Добре», дає йому порвати одяг помічника та заохочує ласощами. На перших заняттях вправи варто повторювати кілька разів, помічник повертається в групу, а дресирувальник знову пускає собаку на вибірку.

Як тільки собака починає безпомилково робити вибірку людини після пророблення додаткового відрізка запахового сліду та попереднього тріпання (у цьому випадку собака краще запам'ятовує запах помічника та його зовнішній вигляд), варто робити вибірку тільки наприкінці основного сліду.

Методичні поради керівникові заняття. З метою інтенсифікації навчання керівник заняття при постановці завдань на прокладку слідів 3-4 помічникам указує одну загальну кінцеву крапку сліду та пророблення слідів організовує так, щоб дресирувальники із собаками підходили до кінцевої крапки по черзі, не заважаючи один одному під час вибірки. Рекомендується прокладати сліди до населених пунктів. У цьому випадку можна робити вибірку помічника із групи місцевих мешканців. Цю вправу надалі необхідно повторювати лише періодично, щоб не знизити активність роботи собаки по запаховому сліду.

Пуск собаки на запаховий слід з обшуку місцевості. Привчання собаки до відшукування сліду на різних ділянках місцевості має важливе практичне значення. По-перше, у собаки виробляється навичка зацікавленого відшукування запахового сліду та самостійного визначення напрямку руху людини в будь-яких умовах; по-друге, у неї розвивається зацікавленість до

самостійного пошуку сліду, що необхідно в умовах виконання службових завдань, особливо при роботі зі спеціальної «стежки інструктора».

Пуск на запаховий слід з обшуку місцевості відпрацьовується так: дресирувальник, не доходячи до лінії сліду 50-60 метрів, пускає собаку на обшук місцевості по команді «Шукай слід». При необхідності допомагає йому повідцем. Вправа ускладнюється шляхом збільшення ділянки, що обшукується, і проведення дресирування на складному по рельєфу місцевості.

Відшукання шуканого сліду серед інших слідів по запаху речі. При переслідуванні за слідами доводиться пускати собаку на виявлення шуканого сліду на забрудненій слідами місцевості після обнюхування речі, залишеної переслідуваною людиною. Дресирування варто починати з підготовчих вправ. Перед пуском собаки на звичайний запаховий слід дати йому обнюхати річ, спеціально залишену помічником осторонь від сліду.

Основні вправи по вибірці шуканого сліду по запаху речі виконують після того, як у собаки вироблений умовний рефлекс зацікавленого пошуку запахового сліду на забрудненій слідами місцевості.

Вправи проводять у вихідному пункті (вихідній точці) основного сліду в наступному порядку. Керівник заняття при постановці завдань указує загальну вихідну крапку та маршрути руху дресирувальникам, основному та додатковому помічникам. З початком прокладки слідів основний і додатковий помічники одночасно підходять до зазначеної вихідної точки і розходяться в різні боки. Але перед тим, як почати рух по зазначеному маршруті, основний помічник залишає свою річ. Додатковий помічник, пройшовши 150-200 метрів, повертається в групу.

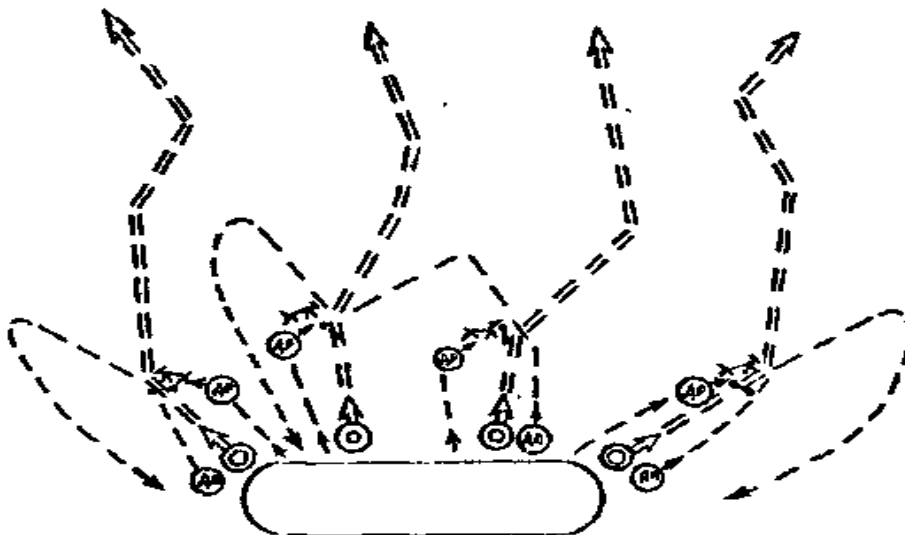
Після закінчення встановленого часу після прокладки слідів дресирувальник з собакою підходить до району вихідної точки та, посадивши собаку в 2-3 кроках від предмету, залишеного основним помічником, пінцетом бере предмет і знайомить собаку з його запахом. Потім, поклавши предмет у поліетиленовий пакет, направляє собаку на вибірку шуканого сліду (рис. 36).

Якщо така вправа виявиться важкою для деяких собак, можна збільшити давнину додаткового сліду, проклавши його раніше основного на 20-30 хвилин. Надалі поступово давнина слідів зрівнюється, а при необхідності додаткові сліди можуть прокладатися пізніше основного.

У міру вироблення умовного рефлексу в собаки вводять вправи по вибірці шуканого сліду із трьох та більше слідів. У цьому випадку крім основного прокладаються 2-3 додаткових сліди.

На перших заняттях доцільно надавати допомогу собаці у вибірці шуканого сліду, а в наступних надавати йому повну самостійність.

Дресирувальник повинен добре знати поведінку свого собаки. Навичка вважається виробленою, коли в складній, незнайомій для дресирувальника ситуації собака самостійно виявляє шуканий запаховий слід після обнюхування речі.

Місце розташування групи

Рис. 36. Організація пошуку (вибірки) сліду по запаху речі

Додаткові ускладнення другого періоду привчання собак до пошуку людини по запаховому сліду.

Привчання до періодичних зупинок собаки під час роботи зі сліду; до роботи зі сліду без повідця; до вибірки (відшукування) шуканого сліду на кутах.

Привчання собаки до вповільнення темпу руху. У зв'язку з тим, що темп руху собаки по запаховому сліду швидше, ніж у людини близько в 2-3 рази, при проробленні сліду на довгому повідці собака багато сил витрачає на підтягування дресирувальника. Тому в собак зі швидким темпом руху по сліду доцільно виробити умовний рефлекс уповільнення темпу руху по команді «Тихо». Підготовка до цього починається в процесі курсу загального дресирування в прийомах «Руху поруч», «Подолання перешкод» і триває при роботі із запахового сліду.

Вправа по вповільненню темпу руху під час роботи зі сліду виконується так. Прокладається відомий для дресирувальників слід звичайної довжини та давнини. Дресирувальник пускає собаку по сліду і уважно стежить за його поведженням. При швидкому русі собаки він подає команду «Тихо» і натягає повідця, або робить слабкий ривок для вповільнення його руху. Потім натяг повідця послабляє і вимовляє команди: «Добре», «Тихо, тихо». Різкі команди та сильні ривки повідцем можуть привести до зниження зацікавленості собаки до роботи зі сліду.

Поступово вправи ускладнюють. Для цього чергують уповільнення зі швидким рухом дресирувальника; проробляють сліди на складному рельєфі місцевості за наявності відволікаючих подразників, особливо тварин; проводять заняття в різний час доби; чергують роботу зі сліду без повідця та на повідці.

Ця навичка вважається виробленою, якщо собака по команді «Тихо» сповільнює темп руху при роботі зі сліду як на повідці, так і без нього.

Привчання собаки до періодичних зупинок під час роботи зі сліду. При пошуку невідомих осіб по запахових слідах доводиться зупиняти собаку в наступних випадках: для вивчення, порівняння дресирувальником видимих слідів переслідуваного; для відшукання слідів у водної перешкоди, дороги, для оцінки обстановки та ухвалення рішення, а також для надання собаці короткочасного відпочинку і т. ін.

Періодичні короткочасні зупинки при роботі із запахового сліду можуть викликати в деяких собак зниження активності в роботі, а іноді і відмову. Тому необхідно привчати його до періодичних зупинок під час роботи зі сліду.

Ця вправа виробляється в наступній послідовності. Спочатку собаку періодично зупиняють на кінцевому відрізку (ділянці) сліду. Дресирувальник, притримуючи собаку повідцем, подає команду «Сидіти» і примушує його сісти. Як тільки собака сів, дресирувальник заохочує та заспокоює його. Через 1-2 хвилини знову пускає собаку по сліду. Зловживати такими вправами не можна, тому що це може знизити зацікавленість собаки в роботі зі сліду.

У міру вироблення умовного рефлексу відпрацьовуються наступні ускладнення: короткочасні зупинки на початку, середині та кінці сліду на відкритій і закритій місцевості; збільшення витримки в сидячому, лежачому положенні до 5-10 хвилин; короткочасні зупинки для надання собаці відпочинку. Із цією метою дресирувальник відзначає, запам'ятовує трасу сліду та по команді «Гуляй» дає собаці відпочинок, через 2-3 хвилини дресирувальник знову ставить собаку на запаховий слід.

Навичка вважається виробленою, коли собака по першій команді сідає, лягає, перебуває в цьому положенні до 5-10 хвилин і надалі знову активно працює по сліду.

Під час приучення собак до короткочасних зупинок на сліді кожному дресирувальникові **необхідно дотримуватись наступних правил:** при виявленні собакою сліду (з обшуку місцевості, на «стежці інструктора» і т.ін.) дресирувальник зобов'язаний посадити собаку та уточнити, який саме слід виявлений (людини, тварини). Якщо є видимі відбитки, уважно вивчити їх (за необхідністю заміряти, відібрати пробу запаху) і позначити яким-небудь предметом (прапорцем), після чого поставити собаку на запаховий слід і продовжувати його пророблення. При роботі зі сліду в місцях, де добре видні відбитки, знову посадити собаку, уточнити приналежність сліду, переконатися в точності переслідування та продовжувати пошук людини по сліду.

У процесі виконання таких вправ поряд з виробленням у собаки умовного рефлексу спокійної роботи дресирувальник удосконалює вміння контролювати роботу собаки, орієнтуватися в обстановці.

Привчання собаки до роботи зі сліду без повідця. Один з ефективних способів пошуку людини по його запаховому сліду – керування собакою по сліду без повідця. У цьому випадку краще використовуються природні якості собаки, зменшується фізичне навантаження на нього, виключається

небезпеку зривів зі сліду, забезпечується більш швидкий темп переслідування, з'являється можливість керування собакою з коня, автомашини, за допомогою радіостанції. Все це значно розширює масштаби та можливості дій при пошуку невідомих осіб на великій відстані, особливо в умовах лісисто-болотистої, пустельної-піщаної, гірської місцевості.

До роботи зі сліду без повідця привчають тільки тих собак, які чітко та безвідмовно виконують команди та жести дресирувальника, спокійно ставляться до відволікаючих подразників, особливо до тварин.

Ці вправи починають після привчання собаки до вповільнення темпу руху та періодичних зупинок під час роботи зі сліду. Спочатку домагаються, щоб собака стежив за власником і не тікав від нього далі 25-30 метрів. З цією метою дресирувальник періодично кидає повідця на землю та управляє собакою командами та жестами. Як тільки собака збільшує темп руху, дресирувальник бере повідця, подає команду «Тихо» і притримує собаку повідцем, а потім знову кидає його. Рекомендується періодично управляти собакою подовженим повідцем, зв'язавши два довгих повідці, управляючи собакою так само, як і при роботі зі звичайним довгим повідцем.

Після того як собака буде привчений до роботи зі сліду з кинутим повідцем, його періодично пускають без повідця.

У процесі привчання собак до роботи зі сліду без повідця варто враховувати наступні особливості:

- ↳ при частій роботі зі сліду без повідця собака швидко звикає до «волі», внаслідок цього нерідко проявляє недисциплінованість і, як правило, погано працює на повідці. Тому пророблення слідів на повідці та без повідця потрібно періодично чергувати;

- ↳ працюючи по сліду поблизу відволікаючих подразників (людей, тварин), дресирувальник повинен уважно стежити за поведінкою собаки та бути готовим управляти нею за допомогою довгого повідця;

- ↳ забороняється управляти собакою без повідця в населених пунктах.

Для контролю за роботою собаки в нічний час та в інших умовах обмеженої видимості застосовують сигнальний ліхтарик.

Привчання собаки до вибірки (відшукання) сліду на кутах. Різновид пророблення перетинання сліду на куту (повороті) шуканого сліду. На видаленні 500-600 метрів від вихідної точки до одного з кутів (тупому або прямому) підходить додатковий помічник з боку і, повернувшись, іде в протилежному основному сліду напрямку. На початку додатковий слід повинен бути більшої давнини, чим шуканий. Управляють собакою так само, як і на пересічених слідах.

У міру вироблення навички в собаки умови вправ ускладнюються: помічники одночасно підходять до місця повороту, змінюються форми кутів; додатковий помічник, підійшовши до крапки повороту, продовжує рух по напрямку шуканого сліду і т. ін. Прокладку різних по давнині слідів потрібно чергувати. Якість підготовленості собаки та умінь дресирувальника управляти собакою на кутах перевіряються на кутових вибірках по невідомих умовах під контролем керівника заняття.

Нормативи підготовки собак у другому періоді. Собака повинний самостійно, зацікавлено виявляти шуканий запаховий слід давниною 1,5-2,0 години на ділянці місцевості 100×100 метрів; активно працювати по запаховому сліду довжиною до 2-3 кілометрів на забрудненій сторонніми слідами місцевості, спокійно реагуючи на сторонніх людей; виявляти на сліду речі помічника, залишені на видаленні 10-15 метрів від траси сліду, у тому числі 1-2 закопані, підвішені; робити вибірку помічника зі сліду із групи 4-5 чоловік, одягнених у різну форму одягу; сміло, активно вести боротьбу з помічником на кінцевій крапці сліду, не звертаючи уваги на кинуті ганчірки, плащ і т. ін.; вартувати помічника як на місці, так і у русі до місця розташування групи.

Третій період. Завдання: удосконалювати в собаки навичку безвідмовного пошуку людини по запаховому сліду в складних умовах, наближених до вимог служби. При організації занять необхідно дотримуватись наступних правил:

① заняття проводити в будь-який час доби, не менш 30% у нічний час і на різних ділянках місцевості;

② частіше проробляти сліди, невідомі дресирувальникові, відомі – лише періодично;

③ при проробленні слідів невеликої давнини помічник повинен рухатися до затримки без зупинок;

④ всі заняття проводити в умовах, наближених до службової обстановки, що змусила б дресирувальника проявляти творчість, кмітливість, спритність, більшу фізичну витривалість, сміливість, психологічну підготовленість до виконання складних завдань.

У цьому періоді включати різноманітні запахові сліди: переривчасті; з різними хитруваннями; з подоланням водних перешкод; прокладені в нічний час, на незнайомій місцевості, а також оброблені речовинами, що маскують; відпрацьовувати постановку собаки на слід різними способами з висуванням до місця події (виявлення слідів) у пішому порядку на видалення до 3-4 кілометрів.

Завдання, поставлені перед дресирувальником, повинні виконуватися точно в строк. У випадку втрати собакою запахового сліду він повинен переслідувати прокладача сліду по напрямку аж до його затримки.

Вимоги до підготовленості дресирувальника.

У ході занять дресирувальник повинен:

☞ досконало вивчити особливості поведіння свого собаки;

☞ опанувати навичками керування собакою та практичним застосуванням його в умовах, наближених до службової обстановки;

☞ опанувати навичками слідопитства, особливо з вивчення слідів і переслідуванню по видимих слідах та ознаках;

☞ придбати навички організації дій групи при переслідуванні слідами невідомих (оцінка обстановки, ухвалення рішення, постановка завдання групі та керівництво нею в ході пошуку);

☞ опанувати навичками чітких керувань собакою в нічний час, при проробленні переривчастих, хитрих слідів, а також оброблених речовинами, що маскують, втраті сліду в річці (дороги, населеного пункту і т. ін.);

☞ навчитися орієнтування на різній місцевості в будь-який час доби.

У третьому періоді дресирування відпрацьовуються наступні вправи:

Збільшення довжини та давнини сліду. Збільшення довжини сліду до 5-6 кілометрів і давнини до 2,0-2,5 годин проводиться поступово, як і у попередніх періодах дресирування, з урахуванням активності та зацікавленості роботи собаки по сліду, а також стану погоди, характеру місцевості, ґрунтового-рослинного покриву та часу доби;

Привчання собаки до складу групи. Привчання собаки до спокійного реагування на склад групи переслідування з 3-5 чоловік. Спочатку при роботі із запахового сліду дресувальника з собакою супроводжує керівник заняття або інший дресувальник, а надалі кількість супровідних збільшується до 3-4 чоловік. Супровідні рухаються на видаленні 50 метрів від собаки, не відволікаючи його своїми діями. Надалі відстань скорочується до 25-30 метрів і вводяться наступні варіанти взаємодій: вивчення слідів разом із дресувальником, надання йому допомоги в роботі, подача голосних команд, розпоряджень та ін.

Пошук людини по запаховому сліду в різноманітних умовах місцевості, погоди та часу доби. Якщо первісне привчання собаки до роботи із запахового сліду проводилося при сприятливих умовах, то надалі собаку необхідно привчати до роботи зі сліду в різний час доби, при різних температурах повітря, напрямках (бічному, зустрічному) і силі (помірному, сильному) вітру, на відкритій, горбкуватій або гірській місцевості, на ділянках кам'янистих, піщаних, болотистих, глинистих, солончакових, обпалених, пилових (особливо біля доріг). На відкритій місцевості собаці працювати сутужніше, ніж на закритій, тому що більше відволікаючих подразників, швидше зникають запахові частки. Тому необхідно практикувати періодичну прокладку слідів на таких ділянках.

До кінця курсу дресирування собака повинний бути підготовленим до безвідмовної роботи в самих складних умовах зовнішнього середовища. Однак, необхідно пам'ятати про те, що собака буде активний в тому випадку, якщо робота в складних і полегшених умовах буде чергуватися.

Пророблення переривчастих слідів. Такий слід виходить у випадках, коли на окремих ділянках місцевості не залишається запахового сліду або він знищується впливами умов середовища. Найчастіше це буває при перетинанні людиною водних перешкод, сильно заболочених ділянок, переміщенні людини на транспортних засобах, а також при сильному затоптуванні місцевості людьми та тваринами. У зв'язку з цим однією з особливостей роботи собаки по такому сліду є те, що він, втративши слід на одному місці, повинний знову знайти його на іншій ділянці та продовжувати роботу зі сліду. Собаки, привчені до безперервного пророблення сліду від початку до кінця, нерідко, втративши його, від подальшої роботи зі сліду відмовляються.

З метою привчання собаки до роботи з таких слідів на початку перерви треба робити при переході доріг. Для цього етапу варто пройти 20-30 метрів посередині дороги, а потім зійти з неї (рис. 37).

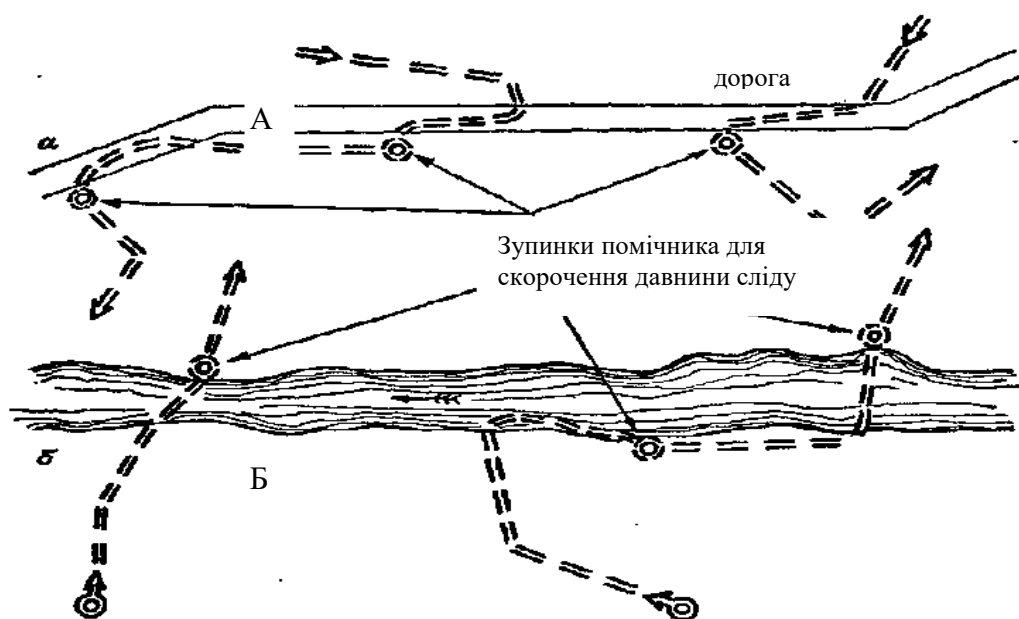

Рис. 37. Переривання запахового сліду: А) дорогою; Б) рікою

Дресувальник із собакою, втративши слід біля дороги, зобов'язаний спочатку оглянути найближче узбіччя дороги вправо та уліво від місця його втрати на відстані 50-100 метрів. Якщо слід не виявлений, переходить дорогу та робити огляд треба в такій же послідовності до виявлення собакою сліду. Надалі можна використати невеликі річки та інші легко подолані водні перешкоди.

Для вироблення в собаки активності пошуку загубленого сліду необхідно вводити наступні ускладнення: поступово збільшувати розміри ділянки, що обшукується; переміщати собаку на інші ділянки з наступним його пуском на слід після дачі обнюхування проб запаху із приладу «Шершень» або речі помічника; прокладати слід через важко прохідні ділянки, місця з наявністю сильних, що заважають собаці сторонніх заходів (забруднені ділянки іншими слідами, загонами тварин, залізничне полотно та ін.).

Робота із запахових слідів, прокладених з різними хитруваннями має мету вдосконалювати навички роботи зі сліду в складних умовах і саме головне – тренувати дресувальника, учити його розпізнавати виверти та хитрування переслідуваного.

Найпростішими хитруваннями є:

- періодична зміна взуття прокладачем сліду;
- рух по ділянках, де майже не залишається видимих слідів та ознак руху людини;

☑ прокладка слідів з використанням макетів копит тварин, чим часто вводить дресирувальника в оману та викликає недовіру до роботи собаки по сліду;

☑ прокладка відрізків сліду з використанням ходуль. У цьому випадку собака працює верхнім чуттям, його поводження сильно відрізняється від звичайного, що може ввести в оману дресирувальника;

☑ прокладка подібних до петель слідів, з поверненням по своїх слідах у зворотну сторону та усілякі кути;

☑ обробка слідів різними запаховими засобами, що маскують, у тому числі запахами хижих тварин і т. ін.

Сліди з різними хитруваннями треба проробляти лише періодично. На таких слідах способи керування собакою визначаються конкретно з урахуванням досвіду, придбаного дресирувальником у ході роботи із собакою.

Пророблення слідів поблизу населених пунктів і через них. Привчання собак до роботи в цих умовах проводиться в наступній послідовності. Спочатку для ознайомлення собаки з усілякими подразниками проводять заняття по загальному дресируванню в населеному пункті. Після того як собака звикне спокійно ставитися до подразників навколишнього середовища, його привчають до роботи із запахових слідів у населених пунктах.

Перші заняття доцільно проводити рано ранком або після дощу, коли менше відволікаючих подразників (особливо запахових, які за ніч вивітрюються, а після дощу знищуються). Сліди необхідно прокладати спочатку уздовж огорожень, де найменша кількість запахових подразників. У цьому випадку помічник, проклавши слід довжиною 400-500 метрів до окраїни селища, робить зупинку та через 20-30 хвилин продовжує рух по населеному пункті (200-300 метрів), роблячи періодичні зупинки на 3-5 хвилин через кожні 50-60 метрів руху.

Короткочасні зупинки помічника робляться з метою активізації роботи собаки, тому що в міру його наближення до помічника давнина сліду буде зменшуватися (рис. 38).

Відрізки сліду в населеному пункті поступово збільшуються, тривалість проміжних зупинок помічника скорочується. Заняття проводяться в різний час доби.

Пророблення слідів групи з 2-3 помічників. Такі вправи вдосконалюють у собаки навичку пошуку людини по запаховому сліду. Одночасно і дресирувальник здобуває вміння управляти собакою при проробленні групового запахового сліду. Він навчиться: визначати по поводженню собаки трасу слідів переслідуваних і знаходити спосіб переслідування їх; управляти собакою при затримці та вартуванні 2-3 людей; організувати огляд місцевості в районі затримки помічників з метою виявлення викинутих ними речей.

Для роботи зі слідів групи помічників доцільно призначати пошукову групу в складі 3-5 осіб.

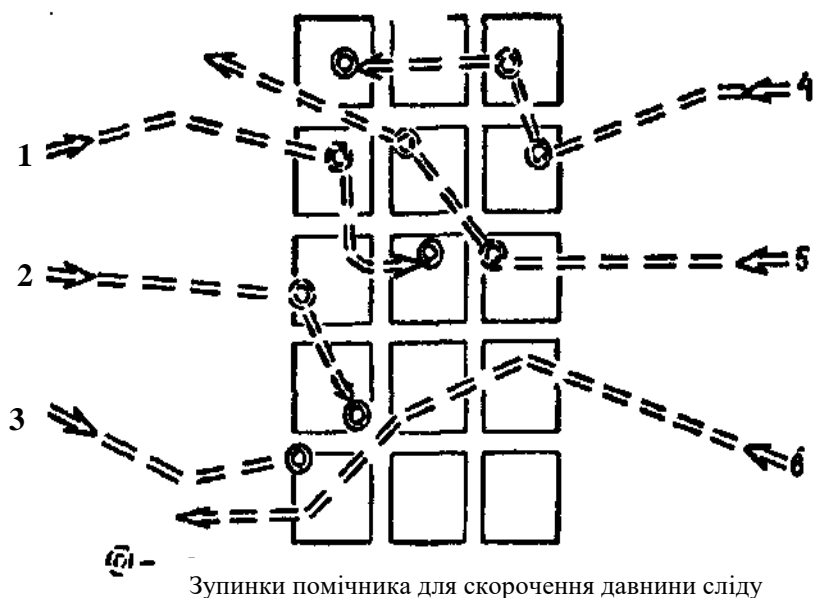

Рис. 38. Прокладка запахowego сліду у населених пунктах

Чергування постановки собаки на запаховой слід людини різними способами. Залежно від обстановки, завдання яке виконується дресирувальник може ставити собаку на слід декількома способами: з обшуку місцевості; зі «стежки інструктора»; на ділянці, де є видимі сліди; по запаху речі або запаху із пробника із застосуванням приладу «Шершень».

Мета чергування постановки собаки на запаховой слід різними способами – навчити дресирувальника вільно орієнтуватися в будь-яких умовах.

Створюючи на кожному занятті обстановку, близьку до реальної служби, треба вчити майбутнього інструктора організації дій пошукової групи у виявленні слідів і керування складом групи в ході переслідування по сліду.

Пророблення слідів у зворотному напрямку. Пророблення сліду людини у зворотному напрямку (від місця затримки убік вихідної точки) виробляються для встановлення його маршруту руху або виявлення кинутих, загублених предметів (зброї, документів і т.ін.)

Вправи виконуються так: помічник на вихідній точці залишає річ і по шляху руху через кожні 300-400 метрів (надалі можна рідше) залишає апортувальний предмет і закінчує прокладку сліду в зазначеній крапці.

У цьому випадку собака ставиться на запаховой слід у видимих відбитків сліду прокладача. Давнина зворотного сліду менше давнини звичайного спочатку на дві, а надалі – на одну годину.

Роботу собаки по зворотному сліду підкріплюють дачею ласощів за виявлення речей, що залишені помічником.

Прокладку слідів у зворотному напрямку треба проводити не частіше 1-2 разів на місяць, тому що собака може помилятися у визначенні напрямку руху помічника, тобто буде працювати однаково активно як у звичайному, так і зворотному напрямку.

Комплексування роботи із запахового сліду з обшуком місцевості, вартуванням, вибіркою людини наприкінці сліду. Поряд з введенням і відпрацюванням різних ускладнень заключна частина підготовки собак повинна проводитися в комплексі з іншими спеціальними прийомами, що наближають дії дресирувальника із собакою до умов, близьких вимогам служби.

Так, наприклад, спочатку дресирувальник із собакою обшукує ділянку місцевості з метою виявлення різних речей, що належать людині, потім, виявивши на цій же ділянці запаховий слід, проробляє його у звичайному порядку.

На обшук місцевості собаку пускають після ознайомлення із запахом помічника шляхом обнюхування його речі, або пробника приладу «Шершень». У цьому випадку собака повинна виявляти та позначати тільки речі з його запахом, а на інші запахоносії не звертати уваги. Це своєрідна вибірка речей. Наприкінці кожного проробленого сліду, також, проводиться обшук місцевості в радіусі не менш 100 метрів. Із цією метою дресирувальник після затримки помічника конвоює його в укриття, організує охорону, і, розбивши ділянку огляду на 4 частки розмірами 50 на 200 метрів, робить їхній обшук з урахуванням напрямку вітру. Виявлені речі позначає прапорцями (віхами).

Періодично необхідно комплексувати роботу із запахового сліду з вартуванням у русі. Для цього дресирувальникові визначається маршрут несення служби довжиною 1,5-3,0 кілометри, ставиться завдання на перевірку ділянки. Залежно від підготовленості собаки помічник перетинає «стежку інструктора» та прокладає слід відповідної давнини і довжини. Доцільно також періодично поруч зі стежкою на видаленні 50-70 метрів потай розташовувати помічника (рис. 39). Після виявлення помічника, що сховався, або пророблення запахового сліду собаці надається 5-10 хвилинний відпочинок, потім знову починається обшук місцевості на ділянці затримки помічника.

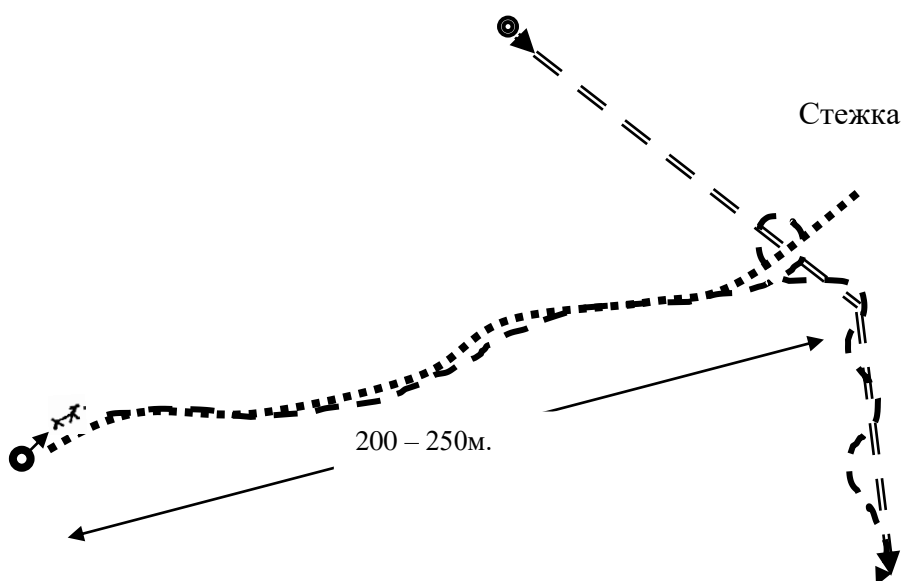

Рис. 39. Виявлення та пророблення сліду після вартування в русі

13.3. Додаткові вправи по привчання собаки до роботи із запахового сліду

Привчання собак до роботи в парі є ефективним і перспективним способом їх застосування на службі. Цей спосіб дозволяє: вести переслідування більш упевнено, у прискореному темпі; швидше відшукувати загублений слід на кутах навіть у випадках застосування помічником різних хитрувань; вести самостійне переслідування декількох помічників у тому випадку, коли вони рухаються в різних напрямках; надійніше паралізувати опір збройної людини при затримці.

Пошукові собаки для переслідування по сліду в парі готуються спеціально і, як правило, у другій половині курсу дресирування. Із цією метою підбирають двох собак, однакових за ступенем їх підготовленості, зацікавлених у пошуку людини по сліду, з однаковим темпом руху по сліду та спокійних стосовний один до іншого.

Привчання собак до роботи із запахового сліду в парі проводиться в наступній послідовності.

Прокладаються два паралельних сліди за давниною і довжиною менше звичайного, у полегшених умовах, на ділянці місцевості з найменшою кількістю відволікаючих подразників. Спочатку відстань між паралельними слідами 100-150 метрів, надалі поступово зменшується в міру наближення до кінцевої крапки, і на останньому відрізку вони зливаються в один слід.

Два дресирувальники одночасно пускають собак для пророблення слідів, звертаючи увагу на те, щоб вони працювали самостійно. У кінцевій крапці собаки наближаються та продовжують роботу із загального сліду, прокладеному двома помічниками, і затримують своїх помічників. Надалі прокладається тільки один слід, для пророблення якого одночасно пускають двох собак. Потрібно так управляти собаками, щоб вони не забігали і не відставали один від іншого. При схрещуванні повідців дресирувальники міняються місцями або перехоплюють повідці, не допускаючи ривків і заплутування. Рекомендується, також прокладати сліди двом помічникам, які до кінця сліду повинні розійтися в різні сторони. Для їх пошуку пускаються по сліду два собаки, які з вихідної точки працюють разом, а потім розходяться та проробляють сліди кожний окремо (рис. 40).

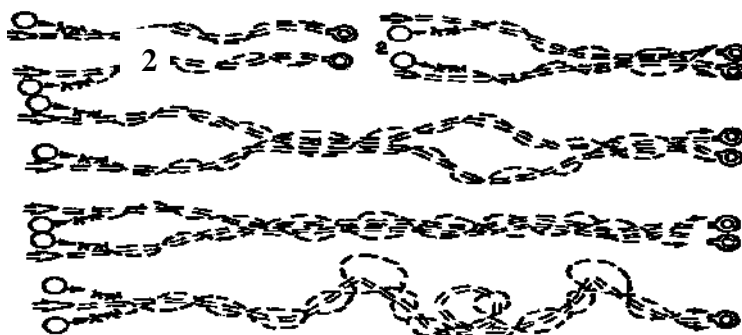

Рис. 40. Привчання собак до роботи по сліду в парі

Варто врахувати, що часте застосування собак для роботи зі сліду в парі приводить до утворення небажаних умовних рефлексів. Тому роботу в парі рекомендується чергувати з індивідуальною роботою кожного собаки по сліду.

Наприкінці курсу дресирування сліди повинні прокладатися з різними хитруваннями й відповідати вимогам служби.

Доцільне закріплення двох собак, що працюють у парі, за одним дресирувальником.

Привчання собаки до подачі голосу при роботі зі сліду. Для визначення місця знаходження собаки при роботі зі слідів без повідця на закритій місцевості, при відсутності технічних засобів контролю, можна привчити собаку до самостійної подачі голосу під час роботи зі сліду та при веденні боротьби із затриманою людиною до підходу дресирувальника.

Попередньо привчають собаку до подачі голосу по команді дресирувальника. Вправа виконується так. Прокладається слід довжиною 500-700 метрів. Пустивши собаку по сліду, дресирувальник через кожні 100-150 метрів викликає в собаки гавкіт командою «Голос». Спочатку собаку доводиться притримувати повідцем, а іноді саджати на сліді.

Під час боротьби собаки з помічником дресирувальник також змушує собаку подавати голос. Надалі управляють собакою подовженим повідцем або шнуром до 50-100 метрів, а потім без повідця. У собаки виробляється умовний рефлекс самостійно гавкати через кожні 100-150 метрів, а також при веденні боротьби із затриманим помічником та його вартуванні до підходу дресирувальника.

Позитивні сторони цієї навички:

→ собаку легко контролювати при роботі зі сліду на закритій місцевості на видаленні від дресирувальника до 300-500 метрів;

→ собака самостійно, у швидкому темпі працює по сліду, веде боротьбу із затриманим до підходу власника; цим забезпечується своєчасна затримка порушника.

Негативні сторони:

→ гавкіт собаки демаскує дії групи пошуку, тобто переслідований, орієнтуючись по гавкоту собаки, може застосовувати різні хитрування з метою відходу убік від переслідування;

→ на першому етапі дресирування різко знижується активність собаки в пошуку людини по сліду, а деякі собаки взагалі відмовляються від роботи;

→ нерідко собаки, привчені до прояву голосу, при виявленні сторонніх осіб починають гавкати, демаскуючи місцезнаходження складу пошукової групи.

Тому привчання собаки до подачі голосу при роботі зі сліду треба відпрацьовувати тільки там, де є така необхідність за умовами виконання службових завдань.

Пророблення довгих слідів 2-3 собаками. Групове застосування 2-3 пошукових собак практикується при роботі із запахових слідів великої довжини в складних умовах рельєфу місцевості, сезону року, температури

повітря. У цьому випадку собаки працюють по сліду за чергою, один з них працює по сліду, а інші або перевозяться на автомашині (у спеціально обладнаному сідлі коня), або біжать поруч із дресирувальниками.

Перевага цього способу в тім, що переслідування ведеться в більше швидкому темпі, значно знижується стомлюваність собак, зберігається їх висока активність і працездатність. Для цих цілей доцільно підбирати пошукових собак з однаковим ступенем підготовленості, спокійних стосовно один до іншого. Спочатку пророблення запахових слідів проводиться в полегшених умовах (ранком, слідами невеликої давнини). Особлива увага звертається на приучення собак виявляти запаховий слід після висадження з машини (коня) або подолання в пішому порядку 2-4 кілометрів.

Надалі умови дресування поступово ускладнюються: збільшується довжина (до 15-20 км) і давнина сліду (до 5-6 годин); переслідування слідами організується та проводиться в будь-який час доби, при різній погоді; собак привчають до спокійного реагування на постріли, освітленість місцевості ракетами та прожекторами.

Необхідно пам'ятати, що періодично з кожним собакою варто працювати по запахових слідах як у полегшених, так і у складних умовах.

Робота зі слідів, обробленим запаховими речовинами, що маскують. Переслідувані зловмисники іноді обробляють свої сліди дратівними або сильно пахучими речовинами з метою утруднити, або унеможливити пророблення запахового сліду за допомогою собак. Тому дресирувальникові треба знати поведінку свого собаки при зустрічі з такими запахами, вміти застосовувати його в подібній обстановці.

Встановлено, що запахи таких речовин, як камфора, нашатирний спирт, хлороформ, фенол, бензол, сильно діють на чутливі закінчення троїчного нерву слизової оболонки порожнини носа та викликають складні рефлекторні зміни в подиху – тимчасову зупинку подиху, як реакцію самозахисту організму від проникнення цих запахів у дихальні шляхи.

Зловмисники можуть використати всілякі пахучі речовини. Перець, тютюнові вироби спочатку сильно впливають на роботу собаки, особливо в суху погоду, однак при систематичному тренуванні собаки помалу звикають до них.

При вмілому керуванні собакою дресирувальник повинен вчасно помітити вихід собаки на оброблену ділянку, обійти її та продовжувати переслідування зловмисника. При цьому варто врахувати, що переслідуваний у кожному разі буде мати обмежену кількість речовини і мало часу для ретельної обробки своїх слідів. Тому він зможе обробляти лише невелику трасу сліду. Дресирувальник, помітивши виявлення собакою обробленої ділянки, повинен обійти її з боку, звідки дує вітер, відшукати шуканий слід і продовжувати переслідування (рис. 41).

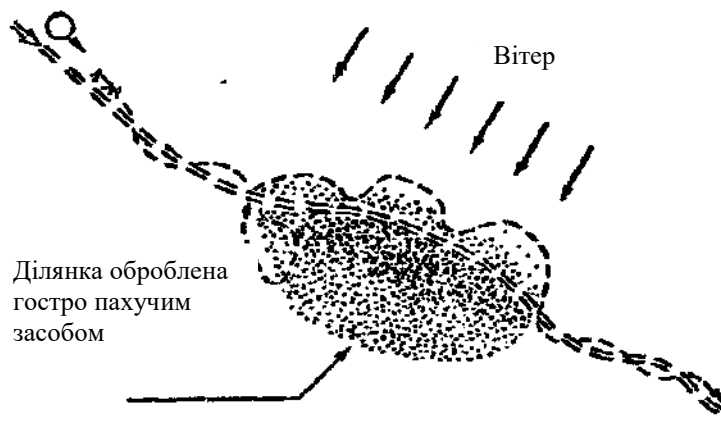

Рис. 41. Проробка сліду, обробленого речовиною, яка подразнює нюх собаки

За необхідністю дресирувальник повинен вміти надавати собаці своєчасну допомогу; знявши зі сліду, промити мочку носа водою або протерти вологою серветкою.

Привчання собаки до роботи із запахів сліду, обробленим речовинами, що маскують, можна починати тоді, коли собака буде привчена до роботи з переривчастих сліду. На перших заняттях необхідно дотримувати наступні правила: сліди прокладати рано ранком, або вночі при наявності на траві роси або після дощу; гостро пахучі речовини застосовувати в незначних дозах (концентраціях); вітер бажаний попутний або бічний; собака повинний перебувати в бадьорому, напівголодному стані; при впливі на слизову оболонку нюхового аналізатора собаки гостро пахучих речовин (при чиханні та інших відхиленнях у його поведженні) необхідно швидко промити мочку носа та відвести собаку убік. Після невеликого відпочинку продовжувати пророблення сліду, починаючи з неопрацьованої ділянки.

У міру звикання собаки до роботи з таких сліду вводити наступні ускладнення:

- × збільшувати концентрацію запахів і довжину оброблюваних ділянок на трасі;
- × заняття проводити в різний час доби, при будь-якій погоді;
- × практикувати пуск собаки на виявлення запахового сліду без надання йому відпочинку після зустрічі з відволікаючим запахом;
- × для обробки запахових сліду використати різні речовини.

Привчання собак до роботи зі сліду у відриві від інструктора. Необхідність застосування пошукових собак для роботи із запахових сліду на великому видаленні (у відриві) від дресирувальника виникає у випадках, коли є погроза відходу зловмисника від затримки.

Привчання собаки до роботи у відриві від дресирувальника починають після вироблення навички активного, зацікавленого пророблення сліду на довгому або подовженому повідці. Особливу увагу звертають на привчання собаки до ведення боротьби та вартуванню затриманого у відсутності дресирувальника. Доцільно в таких собак виробити умовний рефлекс –

гавкотіння на затриманого як під час боротьби, так і при його вартуванні. Це потрібно для своєчасного визначення місця знаходження собаки та затриманого.

Надалі умови дресирування ускладнюються: сліди прокладаються на пересіченій, закритій місцевості, у різний час доби; собака пускається на слід без повідця на початку, середині і кінці сліду; собака привчається до ведення боротьби з переслідуваним в умовах двосторонньої стрілянини з рушниці холостими патронами і при висвітленні місцевості освітлювальними ракетами; відпрацьовуються вправи по вартуванню людей, які спокійно стоять, сидять, лежать, затриманих з облаюванням до підходу дресирувальника.

Таким чином, заключний період привчання собаки до роботи зі сліду включає вищенаведені види ускладнень, відпрацьовування яких дозволяє найбільше якісно підготувати пошукового собаку для служби.

Після відпрацьовування ускладнень заключного періоду виробляється перевірка підготовленості собаки на предмет його переведення в категорію пошукового собаки.

При випуску зі школи для переведення в категорію пошуковий підготовлений собака повинний:

✓ самостійно виявляти запаховий слід «порушника» і визначати напрямок його руху на ділянці не менш 100×150 метрів;

✓ чітко та безвідмовно працювати по запаховому сліду на дистанції не менш 5 кілометрів, давниною не менш 2 годин в ускладнених умовах (дороги, водні перешкоди, населені пункти на ділянках з наявністю всіляких відволікаючих подразників), насторожено вартувати затриманого;

✓ виявляти речі порушника, залишені на сліді;

✓ робити вибірку людини наприкінці сліду із групи 6-7 чоловік;

✓ обшукувати ділянку місцевості в районі затримки з метою виявлення речей на площі не менш 200×200 метрів.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки.

У процесі привчання собак до роботи із запахового сліду з боку керівника занять і дресирувальників можуть бути допущені помилки, що знижують якість підготовленості собаки. Найбільш характерні з них:

1. Примус собаки (повідцями, голосними командами та ін.) до прийняття і до роботи із запахового сліду. У цьому випадку в собаки виробляється небажаний умовний рефлекс на команду «Слід» (собака боїться і тікає від сліду).
2. Привчання собак з активно-оборонною реакцією поведінки до роботи із запахового сліду з попереднім draжнінням. Такі собаки перезбуджуються і прагнуть шукати помічника за допомогою зору, не приносячись до сліду.
3. Часте прокладання слідів проти вітру. У цьому випадку собака до сліду не приймається, а шукає помічника з високо піднятою головою (верхнім чуттям).

4. Натаскування собаки на слід повідцем, тобто обмеження самостійності в роботі собаки, а також часта подача команд «Слід», «Добре, слід», у результаті чого дії дресирувальника і його команд перетворюються в сигнали руху собаки в певному напрямку.
5. Прокладка одноманітних слідів (за напрямком, довжиною, давниною), ховання помічника на кінцевій крапці за однаковими на вид місцевими предметами приводить до вироблення в собаки небажаних для служби умовних рефлексів: біг собаки по напрямку, не приносується до сліду; робота зі сліду тільки на певну відстань при певній давнині; пошук помічника по знайомих орієнтирах.
6. Виявлення видимого помічника на відкритих ділянках місцевості, передчасна поява його через укриття приводить до того, що собака звикає знаходити людину за допомогою зору і накидається на будь-кого, які не є прокладачем слідів, без попереднього його обнюхування.
7. Робота тільки по відомих слідах приводить до того, що дресирувальник, як правило, не знає поводження собаки, йому не довіряє, а з початком роботи з невідомих слідів збивається зі сліду, привчає собаку до пошуку помічника по напрямку.
8. Часті пробіжки із собакою поза смугою запахового сліду, що заохочують командами «Слід» і «Добре», приводять до вироблення в собаки рефлексу пошуку помічника в будь-якому напрямку без запахового сліду.
9. Залучення як помічника тих самих осіб, у результаті чого собака, як правило, шукає по сліду тільки помічника зі знайомим запахом, не реагуючи на інші запахи.
10. Постійне використання помічником дресирувального плаща для боротьби з собакою. У цьому випадку в собаки швидко виробляється небажаний умовний рефлекс на форму одягу. Щоб уникнути цього помічник повинен міняти форму верхнього одягу (дресирувальний плащ, костюм, спеціальні рукави, цивільне пальто та ін.).
11. Надмірне захоплення вправами по проробленню запахових слідів може привести до передресування і зниження працездатності собаки. У третьому періоді дресирування рекомендується проробляти не більше 2-3 слідів у тиждень.
12. Пошук помічника без запахового сліду з наступним його тріпанням приводить до утворення в собаки навички пошуку людини не по сліду, а по інших ознаках. Категорично забороняється давати собаці можливість «порвати» помічника у випадках, коли вона не працювала по запаховому сліду.
13. Систематична прокладка слідів на ділянках, де утворюються ясно видимі відбитки ніг помічника (на піску, узимку на снігу і т. ін.), приводить до того, що собака звикає працювати по видимих слідах за допомогою зору.

14. Постійна прокладка слідів із тривалим перебуванням помічника на кінцевій крапці сліду знижує зацікавленість роботи собаки.
15. Неправильні (приятельські) взаємини дресирувальника з помічником на кінцевому пункті сліду і при поверненні у вихідний район знижують злісне, недовірливе відношення собаки до сторонніх осіб та його зацікавленість до пошуку людини по запахових слідах.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують при привчанні собаки до затримки та вартування людини?
2. Які безумовні подразники використовують при привчанні собаки до затримки та вартування людини?
3. На базі якої реакції поведінки виробляється привчання до затримки та вартування людини?
4. Після чого виробляється у собак привчання до затримки та вартування людини?
5. Опишіть перший період привчання собаки до затримки та вартування людини.
6. Які повинні бути вимоги до підготовленості дресирувальника щодо привчання до затримки та вартування людини?
7. Як виконується вправа вартування помічника на місці без затримки?
8. Як виконується вправа по огляду затриманого?
9. Що повинен вміти собака до кінця першого періоду дресирування щодо привчання до затримки та вартування людини?
10. Опишіть другий період підготовки собаки до затримки та вартування людини.
11. Яких правил необхідно дотримуватись при організації та проведенні занять у другому періоді щодо затримки та вартування людини?
12. Які існують ускладнення у другому періоді затримки та вартування людини?
13. Які виконуються вправи з вироблення перехоплювання першим способом «дресирувального костюму»?
14. Які виконуються вправи з вироблення перехоплювання другим способом «дерев'яних ножів»?
15. Що повинний вміти собака до кінця другого періоду дресирування щодо затримання та вартування людини?
16. Опишіть третій період привчання до затримання та вартування людини собакою.
17. Які вправи відпрацьовуються у третьому періоді привчання собаки до затримки та вартування людини?
18. Що повинний вміти собака наприкінці третього періоду дресирування щодо привчання до затримки та вартування людини?
19. Які можливі помилки дресирувальника та їх наслідки при привчанні собаки до затримки та вартування людини?

20. Які умовні подразники використовують при привчанні собак до пошуку людини по запаховому сліду?
21. Які безумовні подразники використовують при привчанні собак до пошуку людини по запаховому сліду?
22. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка у собаки до пошуку людини по запаховому сліду?
23. Опишіть перший період підготовки собаки по пошуку людини по запаховому сліду.
24. Які вимоги до підготовленості дресирувальника при підготовки собаки до пошуку людини за запаховим слідом?
25. Чому перші заняття привчання собаки до запахового сліду людини потрібно проводити рано ранком або вночі?
26. Яка повинна бути ділянка де проводять перші заняття по привчанню собаки до запахового сліду людини?
27. В якому стані повинний перебувати собака при пошуку людини по запаховому сліду?
28. При якому вітру проводять заняття при пошуку людини по запаховому сліду?
29. По якому напрямку прокладають слід собаки на перших заняттях по пошуку людини по запаховому сліду?
30. Яким чином підбирають місто прокладки сліду для собаки?
31. В якому випадку собака змушений користуватися нюхом?
32. Якої форми та довжини потрібно прокласти перші сліди для собаки?
33. Скільки разів можна виконувати вправу по прокладанню сліду на одному 4-6 годинному занятті?
34. Опишіть перший «Основний» спосіб постановки собаки на запаховий слід людини?
35. Що не повинен робити помічник на кінцевої крапці при привчанні собаки до пошуку людини по запаховому сліду?
36. Яким чином активізують нюх собаки до запахового сліду на перших заняттях?
37. Опишіть другий спосіб привчання собаки пошуку людини по запаховому сліду людини способом «З попереднім дражнінням».
38. Яких собак рекомендовано дресувати другим способом «З попереднім дражнінням» по пошуку людини за запаховим слідом?
39. Яких вимог треба суворо дотримуватись у методиці та техніці привчання собак до роботи по пошуку запахового сліду людини?
40. Які позитивні моменти «Основного» способу та способу «З попереднім дражнінням» собаки при привчанні до пошуку людини по запаховому сліду?
41. Які недоліки «Основного» способу та способу «З попереднім дражнінням» собаки при привчанні до пошуку людини по запаховому сліду?
42. Опишіть третій спосіб привчання собаки до пошуку людини по запаховому сліду людини способом: «Апортувальний».

43. Для яких собак застосовується «Апортувальний» спосіб постановки собаки на запахівий слід людини?
44. Опишіть четвертий спосіб привчання собаки до пошуку людини по запахівому сліду способом: «Уніс їжі».
45. Для яких собак застосовується спосіб постановки собаки на запахівий слід людини «Уніс їжі»?
46. Опишіть п'ятий спосіб привчання собаки до пошуку людини способом «По запахівому сліду дресирувальника».
47. Для яких собак застосовується спосіб постановки на слід способом «По запахівому сліду дресирувальника»?
48. Опишіть методику ускладнення щодо збільшення довжини та давнини сліду у першому періоді підготовки собак по пошуку людини за запахівим слідам.
49. Які вводяться ускладнення щодо довжини траси сліду у першому періоді підготовки собак по пошуку людини за запахівим слідам.
50. Які вводяться ускладнення щодо пуску собаки на слід під різними кутами у першому періоді підготовки собак по пошуку людини за запахівим слідам.
51. В чому полягає перевага пророблення невідомих слідів?
52. Які завдання враховуються при навчанні правилам пророблення невідомих слідів?
53. Які нормативи підготовки собак у першому періоді привчання собак до пошуку люди по запахівому сліду?
54. Які вимоги до підготовленості дресирувальника у другому періоді привчання собаки до пошуку людини по запахівому сліду?
55. Яких правил повинен дотримуватись дресирувальник у другому періоді привчання собаки до пошуку людини по запахівому сліду?
56. Які ускладнення відпрацьовуються у другому періоді привчання собаки до пошуку людини по запахівому сліду?
57. Які ускладнення відпрацьовуються по збільшенню довжини та давнини сліду у другому періоді привчання собаки до пошуку людини по запахівому сліду?
58. Якими способами прокладаються запахіві сліди у другому періоді привчання собаки до пошуку людини по запахівому сліду?
59. Опишіть методику першого, традиційного способу прокладання запахівого сліду у другому періоді.
60. Опишіть методику другого способу прокладання запахівого сліду у другому періоді способом «З періодичними зупинками».
61. Опишіть методику третього способу прокладання запахівого сліду у другому періоді способом «Не спиненим рухом».
62. Опишіть методику четвертого способу прокладання запахівого сліду у другому періоді способом «Не спиненим рухом помічника у швидкому темпі».
63. Опишіть методику зміни лінії траси запахівого сліду у другому періоді.

64. Яка повинна бути відстань між кутами у другому періоді прокладання запахового сліду?
65. Опишіть методику перетинання запахового сліду іншим слідом у другому періоді підготовки собак по пошуку запахового сліду.
66. На якому віддалені робиться перетинання сліду на початку занять по пошуку людини по запаховому сліду у другому періоді?
67. Якої давнини в часі повинен бути додатковий слід при перетинанні основного на початку занять?
68. Під яким кутом спочатку занять повинен перетинатись основний слід?
69. Опишіть способи організації пророблення пересічених слідів.
70. Опишіть методику постановки на трасі сліду додаткових помічників.
71. Опишіть вправу привчання собаки виявляти речі на сліду.
72. Опишіть вправу вибірки людини наприкінці сліду.
73. Опишіть вправу пуску собаки на запаховий слід з обшуку місцевості.
74. Коли вважається виробленою навичка по відшукуванню шуканого сліду серед інших слідів по запаху речі?
75. Опишіть вправу відшукування шуканого сліду серед інших слідів по запаху речі.
76. Опишіть вправу привчання собаки до вповільнення темпу руху.
77. Коли навичка вповільнення темпу руху вважається виробленою?
78. Опишіть вправу привчання собаки до періодичних зупинок під час роботи по запаховому сліду?
79. Коли навичка привчання собаки до періодичних зупинок вважається виробленою?
80. Опишіть вправу привчання собаки до роботи без повідця.
81. Де забороняється робити вправи по пошуку запахового сліду людини без повідця?
82. Опишіть вправу привчання собаки до відшукування сліду на кутах.
83. Які нормативи підготовки собак у другому періоді роботи по пошуку людини за запаховим слідам?
84. Які завдання у третьому періоді підготовки собак по пошуку людини за запаховим слідам?
85. Яких правил при організації занять у третьому періоді підготовки собак по пошуку людини по запаховому сліду треба дотримуватись?
86. Що повинен дресувальник знати у ході занять третього періоду підготовки собак по пошуку людини по запаховим слідам?
87. Які справи відпрацьовуються у третьому періоді дресування собак по пошуку людини по запаховим слідам?
88. Що повинний вміти собака до кінця третього періоду дресування по пошуку людини по запаховим слідам?
89. Опишіть вправу пророблення слідів поблизу населених пунктах та через них.
90. Опишіть вправу пророблення слідів у зворотному напрямку.

91. Опишіть вправу привчання собак до роботи в парі по запаховому сліду людини.
92. Опишіть вправу привчання собаки до спокійного реагування на склад групи.
93. Опишіть вправу пророблення переривчастих слідів.
94. Опишіть вправу роботи із запахових слідів, які прокладали з різними хитруваннями.
95. Перечисліть простіші хитрування, які зустрічаються при роботі собак по запаховому сліду людини.
96. Опишіть вправу по привчання собак до подачі голосу при роботі по сліду.
97. Які позитивні сторони навички привчання собаки до подачі голосу при роботі по запаховим слідам людини?
98. Які негативні сторони навички привчання собаки до подачі голосу при роботі по запаховим слідам людини?
99. Опишіть вправу привчання собак до роботи із запахових слідів обробленими речовинами, що їх маскують.
100. Опишіть вправу привчання собак до роботи із сліду у відриві від інструктора.
101. Що повинний вміти повністю підготовлений пошуковий собака?
102. Які можливі помилки та їх наслідки у процесі привчання собаки до пошуку людини по запаховому сліду?

ТЕМА 14. ПРИВЧАННЯ СОБАКИ ДО ВИБІРКИ РЕЧІ

Навичка вибірки речей необхідна для впізнання шуканої людини по заданому запаху. Вибірка речей сприяє розвитку чутливості нюху собаки, удосконаленню навичку диференціювання запаху й є базою для приучення собаки до вибірки людини по запаху речі.

Умовні подразники – основні: команда «Нюхай» і жест – показ рукою в напрямку предметів; допоміжні: «Апорт», «Добре», «Дай», «Фу» (у тихій інтонації) та ін.

Безумовні подразники – апортирувальний предмет, ласощі, прогладжування.

Навичка виробляється на базі нюхо-пошукової, харчової реакцій поведінки та навички апортирування.

До вибірки речей можна приступати тільки в тому випадку, коли собака зацікавлено обнюхує пропонуванний предмет, активно шукає його за допомогою нюху серед великої кількості подібних, які не мають запаху, підносить його й сідає перед дресирувальником. Для цього відпрацьовуються наступні підготовчі вправи:

① приучення до спокійного обнюхування предмета за командою «Нюхай»;

② апортирування чужих предметів, різноманітних за формою, розмірам та якістю матеріалу;

③ апортирування чужих запахових предметів із 50-70 штук, які не мають запаху і невеликих до 1×100 сантиметрів за розмірами.

З метою розвитку в собаки нюхо-пошукової реакції доцільно проводити наступні апортирувальні вправи: апортирування паличок, камінців з великої кількості подібних предметів і т. ін.; пошук соснової шишки, жолудя із запахом дресирувальника, помічника серед великої кількості подібних предметів які не мають запаху.

Для контролю за роботою собаки всі апортирувальні предмети необхідно позначити так, щоб можна було визначити, кому належить кожен предмет.

У ході підготовчих вправ собака повинний бути привченим до спокійного, зацікавленого пошуку свого та чужого апортирувального предмета з наступним підношенням шуканої речі до дресирувальника та усадкою перед ним. Відпрацьовування цих підготовчих вправ має вирішальне значення, особливо при 5-6 місячному курсі дресирування пошукових собак.

Головне тут – приучення собаки до зацікавленого апортирування чужих запахових предметів, тому що кінцева мета прийому – вибірка чужих речей.

Привчити собаку зацікавлено апортирувати речі помічника можна такими способами:

1. Помічник збуджує собаку на апортирувальний предмет і кидає його до інших подібних предметів. Дресирувальник посилає собаку за

предметом. За кожену піднесену річ собаку заохочують ласощами. На одному занятті вправа повторюється 10-15 разів.

2. Дресувальники кладуть у поліетиленові мішечки по 10-15 предметів і за вказівкою керівника заняття обмінюються ними й потім кожний займається апортируванням чужих предметів.

Методика та техніка дресування.

Перший період. Завдання: виробити в собаки первісний умовний рефлекс вибірки речі з 5-6 подібних запахових предметів.

Для цього кожен дресувальник повинен досконало знати й суворо виконувати правила організації й проведення вправ по вибірці речей.

Правила підготовки місця для вибірки речей. Заняття по вибірці речей проводять на знайомій для собаки місцевості з найменшою кількістю відволікаючих подразників (особливо запахових), на спеціально підготовленій площадці. У цьому випадку собака звикає до обстановки, усіляким запахам, тобто в неї вгасають орієнтовні рефлексивні новизну обстановки, що сприяє швидкому утворенню умовного рефлексу. І навпаки, якщо кожне заняття проводити на різній місцевості то собака буде відволікатися на незнайомі запахи, новизну обстановки. Це сповільнить процес вироблення умовного рефлексу вибірки речей (рис. 42).

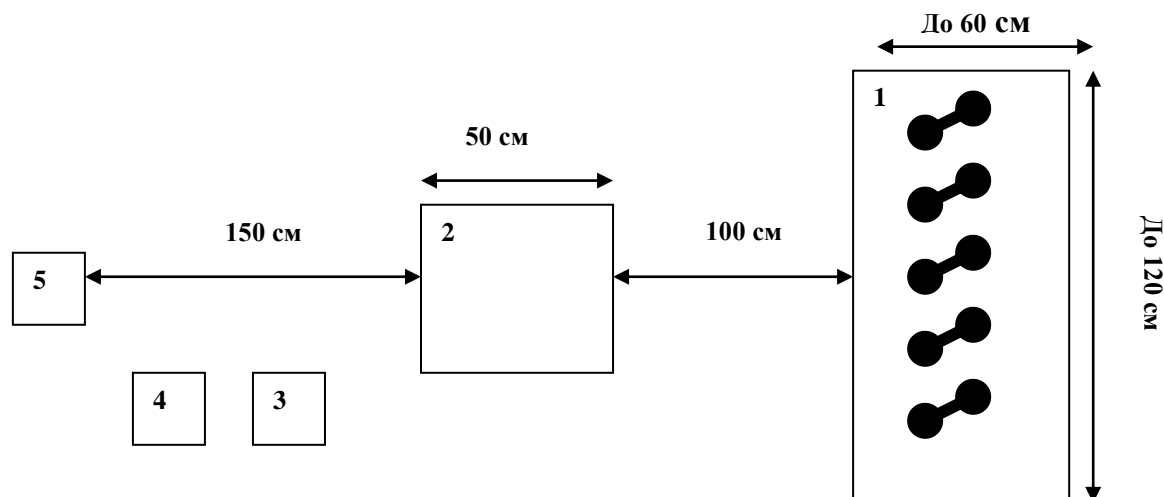

Рис. 42. Устаткування місць для вибірки речі

Спеціальне місце для вибірки речей складається з наступних елементів. Обладнається площадка для розкладки предметів розміром 1,5×1,0 метр, що вирівнюється, очищається від трави, за необхідністю знімається верхній шар землі (№ 1). В одному метрі від площадки позначається місце для посадки собаки (№ 2). Відстань визначається з урахуванням зручності керування собакою коротким повідцем (його довжина 1,5 метри) і так, щоб собака бачив лежачі апортирувальні предмети. Праворуч в одному кроці від місця посадки собаки позначається площадка для речей основного помічника (№ 3), а в одному кроці від неї – площадка для запасних речей, запахових або тих, що не мають запаху (№ 4). Під час вибірки для того, щоб собака не відволікався на предмети, що перебувають на площадках для основного помічника (№ 3) і для запасних речей (№ 4), доцільно площадки злегка

поглибити; за 1,5 метрів від місця посадки собаки – площадка для використаних речей (№ 5).

Спеціально обладнані площадки розташовуються в один ряд із проміжними відстанями не менш 5 метрів. Їх закріплюють за дресирувальниками з урахуванням індивідуальних особливостей собак (небажане сусідство собак, які злобливо ставляться один до іншого), а також ступеня підготовленості самих дресирувальників. Місця для вибірки речей помічаються номерами, установленими в площадки для використаних предметів. Дресирувальники розподіляються на пари, один із двох призначається старшим і вибірку проводять, допомагаючи один одному. У цих майданчиках доцільно обладнати стелажі для вивітрювання речей.

Після вироблення в собаки міцного умовного рефлексу вибірки речей заняття можна проводити на різних ділянках місцевості.

Правила підбирання і зберігання предметів, що використовуються при вибірці речей. До початку вибірки речей вправи по апортируванню повинні проводитися з метою розвитку в собаки нюхо-пошукової реакції. Тому всі предмети повинні бути невеликими, у межах 5-10 см довжиною й 1,0-1,5 см товщиною, різні за формою, кольором і якістю. На невеликих предметах концентрація запаху менше й собаці сутужніше виявити їх у траві, кущах.

Для первісних вправ вибірки речей доцільно використати апортирувальні предмети, що виготовлені із твердого картону у вигляді трикутників, прямокутників, кружків, попередньо перегнутих навпіл (собаці зручніше піднімати їх із землі). Папір добре усмоктує в себе запахи, зручний для перенесення в кишенях, до того ж використовується тільки один раз. Це забезпечує чистоту індивідуального запаху людини на предметах, що має вирішальне значення при вибірці речей.

Якщо та сама річ протягом заняття застосовується кілька разів – при обшуку місцевості, апортируванні, вибірці речей – її хапають декілька собак (від кожної з них залишається на предметі запах слини), то апортирувальний предмет просочується комплексом усіляких запахів. Це приводить до вироблення в собаки небажаного умовного рефлексу – вибірки речі не за індивідуальним запахом людини, а за силою комплексного запаху, що негативно впливає на підготовку пошукової собаки.

Для забезпечення (збереження) чистоти індивідуального запаху на предметах необхідно дотримуватись наступних правил:

❶ всі апортирувальні предмети кожного дресирувальника повинні бути позначені або пронумеровані, щоб виключити їх перегрупування;

❷ кожному дресирувальникові мати особистий пінцет і всі речі брати, розкладати, давати обнюхувати собаці тільки з його допомогою;

❸ щодня після кожного заняття вивітрювати речі на спеціальних стелажах, а через 3-4 заняття замінити їх;

❹ під час занять зберігати предмети у певному місці: у сумці для апортирувальних предметів, поліетиленовому пакеті, кишенях одягу, куди забороняється класти інші запахові предмети;

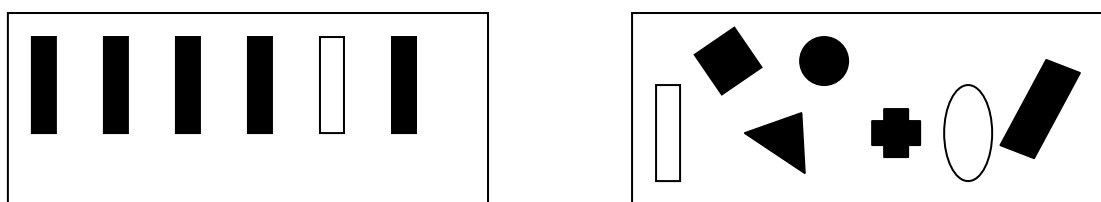
⑤ правильно користуватися ласощами (давати тільки лівою рукою), готувати заздалегідь, нарізавши дрібними шматочками;

⑥ якщо при вибірці речей використовуються дерев'яні предмети, то їх необхідно робити з різних порід дерева, щоб не виробити в собаки небажаний зв'язок на специфічний запах дерева;

⑦ предмети, що використовуються при вибірці, повинні бути різноманітними за формою, розмірам, кольором і якістю матеріалу.

У міру зміцнення в собаки умовного рефлексу вибірки речей (наприкінці другого періоду дресирування) необхідно використати предмети, які зустрічаються при виконанні службових завдань, такі, як гребінці, ножі, пістолети (макети), ключі, записні книжки, носові хустки, поясні ремені, носки, ручки, рукавички та ін.

Правила розкладання предметів при вибірці речей. Розташування предметів на площадці може полегшити або утруднити роботу собаки. Від правильного розташування предметів (носія запаху) залежить швидкість утворення умовного рефлексу і його якість. Так, в підготовчому періоді дресирування предмети розташовуються безладно, щоб загальмувати зорово-орієнтовну реакцію на місце розташування шуканого предмета й тим самим змусити собаку знайти його серед подібних (за кольором, розмірам, формою) без запахових предметів за допомогою нюху. Кількість предметів не менш 50-70 штук (рис. 43).

А

Б

Рис. 43. Розкладка предметів для вибірки: А) У ряд, Б) У розкид

У наступних періодах вибірки речей предмети необхідно розкладати в ряд, відстань між ними не менш 30-50 сантиметрів. Це пояснюється тим, що пахучі речовини мають велику леткість, безупинно виділяються в зовнішнє середовище й поширюються в повітрі. Вони можуть поглинатися апортирувальними предметами: найбільше сильно усмоктують запахи ганчірні речовини (вовняні, шовкові), менше – паперові, дерев'яні. Розташування апортирувальних предметів в один ряд сприяє кращому збереженню запаху, допомагає правильному диференціюванню запахів собакою. До того ж він привчається до організованого та послідовного обнюхуванню всіх предметів.

При розташуванні предметів у розкид вони просочуються різними запахами, особливо якщо тривалий час лежать на площадці. У цій обстановці собаці важко вибрати шуканий предмет; він, як правило, помиляється, що негативно впливає на формування умовного рефлексу вибірки речей.

Правила ознайомлення собаки із запахом шуканого предмета. Одне з важливих умов успішного приучення собаки до вибірки речей – уміння дресувальника правильно ознайомлювати собаку із запахом шуканого предмета. Для цього дресувальник повинен добре знати будову нюхового аналізатора й фізіологію нюху собаки.

Установлено, що гострота нюху собаки, здатність диференціювати різні запахи залежать від ступеня його підготовленості. Він в змозі робити вибірку речей по надмірно малих дозах адсорбованих на них речовин, тобто мікрозапахам. Крім того, собака здатний виявляти в суміші декількох запахів присутність нітробензолу в розведенні 10^{-2} , повареної солі – 10^{-4} та їх, соляної й молочної кислоти – 10^{-5} , оцтової й мурашиної кислот – 10^{-6} , а у відношенні масляної й іншої кислот поріг чутливості в собаки в мільйон разів нижче, ніж у людей. У підготовчому періоді в собаки необхідно виробити умовний рефлекс спокійного відношення до затискування морди (тому що при обнюхуванні рот у собаки повинен бути закритий), а також спокійного, зацікавленого обнюхування пропонованої речі. Спочатку рекомендується її злегка змазувати речовиною із запахом, що привертає увагу собаки – риб'ячим жиром, м'ясним відваром, консервним соком та ін.

Запах предмету рекомендується давати обнюхувати 2-3 рази тривалістю 3-5 секунд із проміжками такої ж тривалості.

Якщо собака обнюхує запах речі довго (більше 10-15 секунд), у нього може наступити адаптація, тобто звикання нюху до сили запаху (подразника), що веде до втрати чутливості. Щоб знову відчувати цей запах, необхідно підсилити його концентрацію або дати тимчасовий відпочинок органу нюху.

Для ознайомлення собаки із запахом предмета насамперед необхідно зафіксувати морду собаки: затискають верхню та нижню щелепи собаки лівою рукою так, щоб рот був закритий або притискають (піднімають) тільки нижню щелепу собаки.

При ознайомленні собаки із запахом предмет повинен перебувати перед його носом нерухомо, тому що рух речі відволікає собаку і він погано принюхується до запаху.

Положення собаки (сидячи або стоячи) при ознайомленні із запахом предмета залежить від його індивідуальних особливостей: собак збудливих, рухливих не обов'язково саджати, а слабо збудливих необхідно більше тримати в положенні сидячи, щоб на вибірку речей вони йшли активніше.

При вибірці речей треба враховувати особливості запахової пам'яті собаки. Спостереженнями встановлено, що звичайна запахова пам'ять собаки після обнюхування речі зберігається не більше хвилини. Тому в процесі дресування необхідно поступово збільшувати час від початку обнюхування речі до пуску собаки на вибірку до 3-5 хвилин.

Загальні вимоги до організації та проведення первісних занять:

✎ вправи з вибірки речей відпрацьовувати на початку заняття, коли собака в бадьорому стані. Умовний рефлекс виробляється швидше, якщо

заняття проводяться 3 рази в день (ранком, удень, увечері та, як правило, перед годівлею собак);

✎ до виконання вправ вибірки речей не слід займатися іншими складними спеціальними прийомами;

✎ предмети (запахосії), підготовлені для вибірки, повинні перебувати на площадці протягом 2,0-2,5 години до початку вправи, щоб підсилити чистоту індивідуального запаху шляхом вивітрювання за цей час побутового та іншого запаху;

✎ кожен дресирувальник вправи виконує або самостійно, або під керівництвом інструктора. Керівник заняття за необхідністю допомагає дресирувальникам і періодично перевіряє їх підготовленість по невідомих умовах;

✎ речі, що використовуються для вибірки, протягом доби повинні перебувати в кишенях спецодягу помічників;

✎ на заняттях дотримуватися наступного режиму роботи: при кожному підході до площадки пускати собаку на вибірку 1-2 рази;

✎ за час одного 2-3 годинного заняття виконувати 6-10 вправ із двома сполученнями в кожному з перервами 5-10 хвилин;

✎ під час вигулу собаки в перервах між вибіркою речей забороняється займатися з ним апортуванням;

✎ стосунки із собакою до початку та у період вибірки повинні бути спокійними, ласкавими, без застосування голосних команд, сильних механічних подразників;

✎ за кожен обрану річ собаку обов'язково заохочувати ласощами та прогладжуванням.

До початку приучення собак до вибірки речей *підготовленість дресирувальника повинна відповідати наступним вимогам*: вивчити методіку та техніку приучення собак до вибірки речей, а також досвід організації заняття з вибірки речей і керування собакою інструктором-дресирувальником; навчитися правильно розкладати апортувальні предмети на площадці, ознайомити собаку із запахом шуканого предмета, користуючись спеціальним пінцетом; опанувати навичками керування собакою: командами, жестом і повідцем; уміти правильно та вчасно давати ласощі; упевнено та послідовно виконувати всі дії, що передбачені методикою та технікою приучення собаки до вибірки речей.

Способи приучення собак до вибірки речей залежать від індивідуальних особливостей собак (ступеня підготовленості, виразності нюхо-пошукової реакції поведінки, віку), тривалості курсу дресирування та підготовленості самих дресирувальників. Вибірку речей можна відпрацьовувати такими способами:

① вибирання чужої речі із без запахових предметів з поступовим переключенням до вибирання із запахових;

② вибірка чужої речі із предметів із запахами великої давнини з наступним їх зрівнюванням по давнині й силі;

③ вибірка своєї речі із запахів з поступовим перемиканням на вибірку чужих речей.

Перший спосіб – вибірка чужої речі серед без запахів предметів з поступовим переключенням до вибірки із запахів. Дресирувальник на обладнаній площадці розкладає в ряд 5-6 без запахів предметів, що перебувають на стелажах для вивітрювання або в спеціальному ящику. Ще 2-3 таких же предмети кладе на площадку для запасних предметів (№ 4). Одночасно помічник залишає 10-15 запахів предметів на площадці (№ 3). Вправа виконується так. Після підготовки умов, через 1,5-2,0 години, попередньо добре вигулявши собаку, дресирувальник підходить до місця для вибірки речей (№ 2) і командою «Сидіти» саджає його біля лівої ноги. Потім пінцетом бере запахову річ шуканого помічника й кладе на площадку (№ 1) до без запахів (щораз місцезнаходження шуканого предмета повинне мінятися). Взявши пінцетом другу запахову річ, ставить ліву ногу поперед собаки, лівою рукою фіксує морду собаки (рот у собаки повинен бути закритий), а правою за допомогою пінцета підносить предмет до носа собаки на 1-2 см, вимовляючи команду «Нюхай». Під час активного втягування носом повітря собаку заохочують командами «Добре», «Нюхай», «Добре» зі схвальною інтонацією. Після ознайомлення собаки із запахом, кладуть цю річ праворуч, на крок від себе і командою «Нюхай» у сполученні з жестом посилають собаку на вибірку.

Під час обнюхування собакою лежачих речей дресирувальник уважно стежить за його поведінкою, стоїть спокійно, не вимовляє команд. Якщо собака відволікається й не обнюхує предмети, дозволяється повторно подати команду «Нюхай».

Коли собака піднесе шукану річ і сяде перед дресирувальником, то він забирає річ і заохочує собаку ласощами. У випадку помилки він подає команду «Фу» (у м'якому тоні), забирає предмет і кладе його на місце використаних предметів. Дресирувальник зобов'язаний з'ясувати причину помилки собаки. Якщо собака збудився, то його необхідно вигуляти, якщо не запам'ятала запаху шуканої речі, знову дати обнюхати предмет і продовжувати вправу по вибірці.

Забороняється заздалегідь готувати (брати в руку) ласощі, подавати команди «Добре», «Нюхай» або «Фу» у момент обнюхування речей на площадці (№1), рухатися, смикати повідцем, тому що це приводить до утворення в собаки небажаних зв'язків на поведінку дресирувальника, тобто собака буде надалі вибирати речі не за запахом, а по сигналах дресирувальника. Після зробленої вибірки собаці надається відпочинок на 5-10 хв., і вправа повторюється. Рекомендується повторювати вправи до 6-10 разів, що сприяє утворенню умовного рефлексу.

Вибірка шуканої речі з 5-6 без запахів предметів проводиться тільки на перших трьох заняттях, тому що в собаки швидко виробляється небажаний умовний рефлекс на силу запаху, тобто собака буде брати будь-яку річ із запахом. Таких собак надалі дуже важко привчити до диференціювання запахів. Тому необхідно поступово перемикати собаку до

вибірки із запахових предметів. Спочатку вибирати речі шуканого помічника з 3-4 без запахових й 1-2 запахових предметів додаткового помічника з незначною концентрацією запаху. Ця вправа спрацьовується на 2-3 заняттях у наступній послідовності. При розкладці предметів для вибірки додатковий помічник або керівник заняття підходить до площадки для вибірки (№ 1), за вказівкою дресирувальника бере правою рукою 1-2 без запахових предмети, тримає їх у руці 1-2 хвилини й потім кладе на колишні місця. В результаті на площадці для вибірки будуть 3 без запахових, 1 запаховий основного помічника та 2 предмети додаткового помічника з незначною концентрацією запаху. Крім цього, доцільно 2-3 предмети додаткового помічника мати про запас, якщо собака помилково схопить один з них. У тому випадку, коли собака взяв будь-яку річ помилково, її необхідно забрати із площадки, замість іншою із числа запасних.

Якщо собака впевнено вибирає шукану річ, то умови вибірки ускладнюються.

На кожному занятті додаткові помічники міняються й поступово підсилюється концентрація запаху на їх предметах до рівня запаху шуканої речі. Наприклад, на площадці будуть лежати 4 без запахових предмета, 2 запахових, (один з них шуканого, інший – додаткового помічників) і з незначною концентрацією запаху – усього 6 штук.

У наступні дні всі предмети розкладають одночасно (у тому числі й речі основного помічника). Не можна перекладати предмети з місця на місце тому що на тім місці, де лежала річ, залишається її запах, і собака може помилитися. Рекомендується міняти тільки місцезнаходження шуканого предмета.

У міру вироблення в собаки умовного рефлексу вибірки речей поступова кількість запахових речей збільшується, а без запахових – зменшується.

Наприклад, можна розкласти 1 без запаховий предмет, 3 запахових з однаковою концентрацією й 2 з незначною концентрацією запаху. До кінця першого періоду дресирування собака повинний впевнено й активно робити вибірку шуканої речі з 5-6 запахових предметів, що мають однакову концентрацію запаху. З метою перевірки підготовленості собаки й виявлення можливих помилок дресирувальника необхідно періодично проводити вибірку речі по невідомим для дресирувальника умовам, тобто він не повинен знати місцезнаходження шуканого предмета. Крім того, треба пускати собаку на вибірку, коли шукана річ на площадці відсутня. Такі вправи рекомендується проводити не більше одного разу за заняття й дуже обережно. Після того як собака обнюхає всі речі й підійде до дресирувальника, не піднявши предмета, варто заохотити його. Потім покласти на площадку для вибірки річ шуканого помічника, ознайомити собаку із цим запахом і послати його на вибірку.

Другий спосіб – вибірка чужої речі серед предметів із запахами великої давнини з наступним їх зрівнюванням по давнині й силі. Ця вправа проводиться при участі 5-6 дресирувальників, що мають по 15-20 предметів

(носіїв запахів). При цьому дресирувальники допомагають один одному: кожний з них, виконуючи вправу із собакою, одночасно бере участь у ролі основного й додаткового помічників.

Заняття починається з організації підготовки умов для вибірки. Група розподіляється на пари, у яких кожний виконує функції дресирувальника й основного помічника. У той же час для інших пар вони є додатковими помічниками. Потім під керівництвом інструктора група, розкладає предмети для кожного дресирувальника. Це робиться так.

По команді керівника заняття, всі, крім дресирувальника й основного помічника, кидають по 1-2 предмети, а дресирувальник ці предмети розкладає на площадці (№1) у ряд, і по одному предметі кладуть на місце для запасних речей (№ 4). У такому ж порядку розподіляють предмети й на всіх інших площадках для кожного дресирувальника. Через 1-2 години основні помічники на площадку (№ 3) кладуть 10-15 предметів, які будуть виділятися великою концентрацією запахових часток, що полегшить роботу собаки.

Після цього дресирувальники із собаками виконують вправи по вибірці речей так само, як і при першому способі.

Через 2-3 заняття поступово скорочується різниця в давнині запахів на предметах основних і додаткових помічників до 15-20 хвилин і їх (предмети) доводить до рівняння. Але це треба робити обережно, з урахуванням працездатності собаки. З метою активізації роботи собаки треба періодично вибірку робити по полегшених умовах.

Для перевірки ступеня підготовленості собаки й виявлення можливих небажаних зв'язків у його роботі рекомендується посилати собаку на вибірку речі, коли на площадці немає шуканого предмета. Собака повинний обнюхати всі предмети й підійти до дресирувальника.

Третій спосіб – вибірка своєї речі із запахових з поступовим перемиканням на вибірку чужих речей. Цим способом привчають собак, які мало зацікавлені в апортируванні чужих речей. У ході підготовчих вправ у них виробляється умовний рефлекс активного пошуку речі дресирувальника серед великої кількості без запахових предметів, наприклад, паличок серед паличок і т.ін.

Основна вправа виконується так. На площадці (№ 1) розкладають 4-5 запахових предметів помічників, а через 1-2 години дресирувальник кладе свою річ. Через 2,0-2,5 години дресирувальник, добре вигулявши собаку, приходиться до площадки (№ 1) і робить вибірку своєї речі із запахових. Вправи повторюються на 2-3 заняттях по 6-10 разів. Надалі сила запаху на всіх предметах поступово зрівнюється.

На кожному занятті доцільно речі різноманітні за формою, якістю й кольором. Крім того, необхідно частіше проводити вибірку по невідомим для дресирувальника умовам. При цьому обстановку повинен створювати або керівник заняття, або інший дресирувальник, що працює з ним у парі.

Якщо собака впевнено та активно вибирає речі дресирувальника із 5-6 чужих предметів, то його необхідно перемикати поступово на вибірку чужих речей. З метою полегшення переходу від вибірки своєї речі до чужої треба на

перших 2-3 заняттях на речі помічника нанести запах дресирувальника, доторкаючись правою рукою до одного з кінців предмета помічника (на шуканих речах концентрація запаху повинна бути більшою). Поступово сила запаху на предметах зрівнюється. За кожну правильну вибірку собаку заохочують ласощами.

Нормативи підготовки собак у першому періоді вибірки речей.

До кінця першого періоду вибірки речей собака повинний:

☞ спокійно ставитися до затискування морди й активно пригнуватися до запаху що задається;

☞ самостійно й зацікавлено обнюхувати всі лежачі на площадці предмети, знаходити шуканий предмет з 5-6 штук, підносити його до дресирувальника й сідати перед ним;

☞ при відсутності серед предметів вибірки шуканої речі після обходу й ретельного обнюхування самостійно повертатися до дресирувальника.

Другий період. Завдання: удосконалювати в собаки умовний рефлекс вибірки речей з 8-10 запахових предметів до навички; виробити навичку безконтактної вибірки речей.

У ході занять дресирувальник повинен:

☞ вивчити особливості поведіння свого собаки при звичайній і безконтактній вибірці;

☞ досконало опанувати технікою керування собакою;

☞ навчитися організовувати й проводити вправи по вибірці речей у ролі керівника занять;

☞ уміти передбачати, зауважувати помилки в діях своїх й інших дресирувальників, а також знаходити способи їх усунення.

На заняттях необхідно виконувати наступні правила:

① ускладнення умов навколишнього середовища, зміну місць вибірки проводити поступово й обережно, щоб не загальмувати прояв первісного умовного рефлексу й не затримувати формування навички;

② на одному занятті вправи повторювати не менш 3-4 разів, займатися 2-3 рази на тиждень. У кожній вправі собаку посилати на вибірку 2-3 рази з перервами до 1 хвилини;

③ за кожну правильну вибірку собаку заохочувати ласощами та прогладжуванням;

④ вправи проводити на початку, середині й кінці заняття, а також ранком, увечері й опівдні;

⑤ давнину запахів на предметах поступово збільшувати (зменшувати) на кожнім занятті до 10-15 хвилин і доводити до 8-10 годин, а також періодично проводити вибірку речей при давнині запахів 20-40 хвилин;

⑥ використовувати предмети, різні за якістю, кольором, формою й розмірами. Чітко дотримуватися правил зберігання речей, враховувати, що використання предметів з різних матеріалів сприяє виробленню в собаки навичку диференціювати індивідуальний запах помічників серед комплексу інших запахів, властивому кожному предмету, залежно від вихідного матеріалу (гума, дерево, метал, тканина та ін.);

⑦ уміло сполучати вибірку речей по відомим і невідомим для дресирувальника умовам.

Ускладнені вправи, що відпрацьовують у другому періоді вибірки речей. Збільшення кількості (до 8-10 штук) різноманітних за формою, якістю, розмірам і кольором предметів, давнини запаху на них до 10-15 хвилин на кожнім занятті та доведення до 8-10 годин. Ці вправи спрацьовуються з урахуванням активності та зацікавленості роботи собаки:

⇒ вибірка речей, що лежать поблизу (у ніг) помічників;

⇒ приучення собаки до безконтактної вибірки речей.

При відпрацьовуванні ускладнень у другому періоді дресирувальникові необхідно *дотримуватися наступних правил:*

☞ Для активізації роботи собаки через кожні 3-4 заняття проводити періодичні вибірки (1-2 заняття) по полегшених умовах при давнині запахів до 20-40 хвилин;

☞ З метою економії часу й зручності створення обстановки для вибірки речей доцільно кожному дресирувальникові мати спеціальний ящик зі скляними банками ємкістю 0,5 літра або поліетиленові мішечки;

☞ У ці банки дресирувальник заздалегідь (у встановлений час) закладає різноманітні предмети помічників. Це дозволяє проводити вибірку в будь-який час доби, у будь-якому місці без присутності помічників;

☞ Після кожного заняття банки необхідно мити, просушувати й замінити запахоносії (предмети);

☞ Щоб вчасно виявити можливі помилки в дресирувальників і небажані зв'язки в собак, рекомендується частіше проводити вибірку по невідомим для дресирувальника умовам.

Якщо в першому періоді вибірку речей проводили при сприятливих умовах і на спеціально підготовленій площадці, то надалі необхідно поступово привчати собаку до роботи в різний час доби (ранком, увечері, опівдні), при різній температурі повітря, на початку, середині, кінці заняття й на різноманітних ділянках місцевості. При цьому необхідно пам'ятати, що різка зміна умов вибірки може привести до ослаблення рефлексу диференціювання: собака стає метушливою, хапає предмети, що мають будь-який сильний запах. Якщо при уведенні ускладнень у собаки спостерігаються зриви в роботі (перехоплює речі, вибирає речі неактивно, іноді лягає на речі й т. ін.), не треба його примушувати, підвищувати інтонацію голосу, а краще зробити перерву в роботі на 3-5 днів або проводити вибірку в полегшених умовах, спонуканням собаки на силу та свіжість запаху. При введенні кожного ускладнення від дресирувальника потрібні терплячість, стриманість, рівний, спокійний контакт із собакою й послідовність у роботі.

Методичні поради керівникові заняття. Успіх навчання дресирувальників і приучення собак до вибірки речей залежать від організаторських здатностей керівника (інструктора). Він повинен, насамперед, навчити дресирувальників (ще в першому періоді) самостійно правильно виконувати вправи з вибірки речей. У міру уведення нових ускладнень показувати порядок виконання, вправляти їх індивідуально й

дозволяти займатися самостійно, періодично перевіряючи їх роботу. Для взаємного контролю й надання допомоги один одному всіх дресирувальників розподіляти на пари, призначивши одного з них старшим.

З метою упередження помилок і виявлення в собак небажаних зв'язків частіше організувати вибірку речей по невідомим для дресирувальників умовам як під особистим керівництвом, так і під контролем напарника (товариша). Дуже важливо забезпечити тих, які навчають собак, необхідними матеріальними засобами. Усе, що посилено, необхідно виготовити самим дресирувальникам. Інші засоби слід готувати централізовано або вчасно закуповувати.

Для занять з вибірки особистих речей кожним дресирувальникам необхідно мати набір різноманітних предметів і спеціального інвентарю:

<i>Засоби</i>	<i>Кількість</i>
Пінцет, шт.	2
Поліетиленові пакети, шт.	10
Рукавички гумові (медичні), пара	2
Вата або марлеві серветки, г	100
Гребінця, шт.	4
Записні книжки, шт.	2-3
Обкладинки для документів, шт.	2-3
Ножі, що складаються, шт.	2
Пістолети (іграшкові), шт.	2-3
Рукавиці (рукавички), шт.	3
Носові хустки, шт.	3
Ключі, комплект	2-3
Конверти, шт.	3-4
Олівці, шт.	4-6
Ручки, шт.	3-4
Предмети верхнього одягу, комплект	1-2
Предмети взуття, шт.	2-3
Валізи та ін., шт.	1

Всі предмети повинні бути пронумеровані й зберігатися в певному місці, після занять вивітрюватися, оброблятися, просушуватися на спеціально обладнаних поличках (стелажах).

Індивідуальні пінцети закуповуються або виготовляються самими дресирувальниками (доцільніше доручити їх виготовлення найбільш досвідченим в цій справі дресирувальникам). Для пінцета необхідний дрід діаметром 3 мм, довжиною 15-16 см. Щоб краще втримувати пінцет у руках, кінці дроту повинні бути загнуті в кільця діаметром 3-4 см. Такий пінцет зручний і для хапання предметів, і для перенесення в сумці для споряджень, і для знаходження на поясному ремені (під час роботи).

Під час вибірки речей, як і при роботі по сліду та обшуку місцевості, більше застосовують поліетиленові мішечки різних розмірів. Вони дуже зручні для збереження чистоти індивідуального запаху людини на предметах. До того ж кожен дресирувальник має можливість за допомогою таких

мішечків постійно мати великий комплект предметів із запахами інших дресирувальників (помічників) і в будь-який зручний час самостійно робити вибірку речей. Бажано враховувати напрямок пануючих вітрів. Собаку пускати на вибірку треба проти вітру.

Правила відпрацювання ускладнень другого періоду.

Вибірку речей, що лежать поблизу (у ніг) помічників. Приучення собаки до вибірки речей у присутності людей на площадці вибірки має важливе значення для вироблення первісного умовного рефлексу вибірки людини по запаху речі. До кінця курсу дресирування собака повинний спокійно ставитися до сторонніх людей (помічникам), присутніх при вибірці.

Вправи ускладнюються та виконуються в наступній послідовності. Спочатку помічники (3-4 особи) перебувають на видаленні 5-7 метрів, стоять спокійно на одній лінії. Якщо собака під час вибірки відволікається на помічників, то дресирувальник повинен взяти його на короткого повідця, підійти до групи помічників й, рухаючись навколо них, заспокоїти собаку. У випадку прояву злості командою «Фу» призупинити небажані дії собаки. Потім повернутися до місця для вибірки й продовжити вправу по вибірці речей.

На кожному занятті відстань між предметами для вибірки й місцем знаходження помічників поступово скорочується. Кінцева мета цієї вправи – вибірка речей, що лежать у ніг помічників або на носках взуття. Необхідно застосовувати для вибірки й особисті речі помічників, тому що в процесі виконання завдань на службі по впізнанню людини будуть використовуватися різноманітні за формою, якістю, кольором та розмірам предмети (запахоносії), що належать конкретній людині.

При створенні обстановки для вибірки особистих речей треба, щоб на площадці перебували однакові за формою і якістю предмети, тому що різноманітні предмети мають різну концентрацію запахових часток, і собака може помилитися. Необхідно на кожному занятті користуватися різними за формою і якістю предметами.

До вироблення умовного рефлексу вправи по вибірці речей у присутності помічників проводити щодня, бажано ранком, увечері, в обід, по 3-5 разів, потім періодично.

Привчання собаки до безконтактної вибірки речей. Традиційна форма поведження собаки при вибірці речей – підношення виявленого предмету дресирувальникові, так само, як при апортируванні. Собаки з виробленим стереотипом такого поведження не проявляють у практичній роботі досить високої працездатності, нерідко мають різні небажані умовні рефлекси на вид, якість, колір, а також форму апортирувальних предметів.

Апортирувальний спосіб вибірки, пов'язаний з подачею предмету (запахоносія), приводить до забруднення його слиною й ушкодженню зубами собаки й, отже, виключає можливість проведення повторної (контрольної) вибірки об'єкта.

Безконтактний спосіб вибірки речей полягає в тім, що собака не хапає обраний предмет, а тільки позначає (показує) його своїм поведженням:

сигналізує про виявлення джерела шуканого запаху дряпанням (активно) або сідає, або лягає (пасивно) біля певної банки. Цей спосіб – більше ефективний у порівнянні зі звичайною вибіркою, тому що собака шукає джерело запаху, а не предмет, чим досягається більш чітке диференціювання запахів. Крім того, виключається вироблення в собак небажаних умовних рефлексів на вид, колір, форму, якість апортирувальних предметів і на силу запаху.

Безконтактна вибірка дає можливість: проводити вибірку речей (тренування) самостійно в будь-який час доби й за відсутності помічників; використати речі, людей, що не мають відношення до дресирування собак; зберігати на предметах чистоту індивідуального запаху кожної людини (помічника); застосовувати для вибірки двох і більше собак при тому самому комплекті джерел запаху (предметів).

До безконтактної вибірки доцільніше переходити після приучення собаки до вибірки звичайним способом. Але можна виключити цей перехідний етап.

Для проведення безконтактної вибірки необхідно виготовити спеціальну диференціальну дошку з металевими контейнерами усередині яких є по 7 скляних баночок обсягом 500 кубічних сантиметрів (рис. 44).

Безконтактну вибірку варто починати наприкінці другого періоду звичайної вибірки речей. Спочатку в собаки виробляється умовний рефлекс зацікавленого та послідовного обнюхування баночок з контейнера. Із цією метою на перших 3-4 заняттях в одну з баночок кидають запаху річ помічника, потім заповнюють банку зім'ятим папером і зверху кладуть шматочок м'яса, щоб собака зміг дістати його. Місцезнаходження баночки з таким комплексним запахом у контейнері щораз міняється.

Рис. 44. Диференціальна дошка з металевими контейнерами та скляними банками

Перед роботою собака повинний бути в бадьорому й напівголодному стані. Дресирувальник, ознайомивши собаку з вихідним запахом, по команді «Нюхай» направляє його до ящика – контейнера. Управляючи коротким повідцем, домагається, щоб собака послідовно обнюхував всі баночки в контейнері й після виявлення шуканого запаху самостійно брав ласощі та сідав. Потім собака заохочується погладжуванням, ласощами та вигулом. За добу повторюються 10-15 вправ, посилаючи собаку на вибірку щораз по 2-3 рази. Для активізації нюхо-пошукової реакції доцільно використати 2-3 контейнери, поставлених у ряд.

Після вироблення та закріплення умовного рефлексу активного, зацікавленого та послідовного обнюхування банок у контейнері й посадки біля виявленого запахоносія, треба переходити до вироблення більше вираженого позначення собакою шуканого предмету. Для упередження можливого вироблення в собаки небажаного умовного рефлексу вибірки речі за силою запаху в усі інші банки варто закладати предмети додаткових помічників давниною до 4-5 годин.

Поступово умови вправ ускладнюються. Ласощі в баночки більше не кидаються, зменшується сила й концентрація запаху на предметах основного й додаткового помічників. За виявлення джерела шуканого запаху собака заохочується ласощами.

При безконтактному способі вибірки речей дресирувальникові необхідно дотримуватися наступних правил:

- ⇒ після кожного заняття всі баночки в диференціювальній дошці ретельно мити та провітрювати;
- ⇒ класти предмети (запахоносії) у банки тільки пінцетом і не перекладати їх з однієї банки в іншу;
- ⇒ періодично мити та вивітрювати саму деферецерувальну дошку;
- ⇒ систематично міняти помічників; та сама людина може залучатися в якості шуканого помічника повторно не раніше чим через 3-4 заняття.

У міру вироблення умовного рефлексу вводяться наступні ускладнення: збільшується давнина запахів на предметах; використовуються різні за якістю та розмірам предмети; проводяться періодичні вибірки по невідомим для дресирувальника умовам; використовується для вибірки прилад «Шершень».

До кінця курсу дресирування залежно від обстановки, виконуваних завдань собаку привчають робити вибірку предметів, виявлених на місці події, вилучених при обшуку й т. ін.

Перехід від стандартних банок до різноманітних предметів-носіїв запаху здійснюється поетапно. Починати треба зі зменшення обсягу банок при одночасному збільшенні обсягу вкладених у банки предметів. Наприклад, папір, тканину вкладають у банки не повністю, залишаючи частково зовні. Надалі предмети кладуть на площадку для вибірки, а банки забирають. Доцільно частіше робити вибірку речей у невідомих для дресирувальника умовах і періодично пускати собаку на вибірку, коли шукана річ відсутня. Вибірка речей по невідомих для дресирувальника умовах сприяє: своєчасному виявленню можливих помилок дресирувальника

при керуванні собакою й небажаними умовними рефlekсами в собаки; кращому вивченню поведження собаки, розумінню можливих відхилень у його поведженні, а також психологічній підготовці дресирувальника до майбутньої служби по застосуванню собаки для вибірки.

При організації вибірки по невідомим умовах необхідно: створювати умови для вибірки керівником заняття або найбільш підготовленим дресирувальником, підбирати предмети основного й додаткового помічника однакові за кольором, розміром, формою і якістю; перед кожною вибіркою перемішувати запахоносії, тобто міняти місця й лінії їх розташування на площадці. Якщо не перекладати речі, то дресирувальник, знаючи їх постійне місце розташування, може допомогти собаці знайти їх. Як одноманітні умови вправ, так і різноманітні дії дресирувальника можуть стати сигналами для собаки. Крім того, на площадці залишаються запахи речей, що лежали до цього. Якщо на площадці речі перекладаються з місця на місце тільки на одній лінії, то собака може помилитися й вибрати річ додаткового помічника, що лежить на тій місці, де до цього перебувала шукана річ, тому розкладати речі треба на 30-50 сантиметрів далі від колишнього місця (лінії).

При проведенні безконтактної вибірки банки з одного відсіку переставляються в іншій.

Нормативи підготовки собаки в другому періоді дресирування.

Собака повинний зацікавлено обнюхувати пропонувані предмети незалежно від їх форми, величини і якості матеріалу; самотійно, без супутніх сигналів дресирувальника, вибирати предмети, підносити й сідати перед дресирувальником або позначати їх при безконтактному способі вибірки; при відсутності серед предметів на площадці шуканої речі після ретельного їх обнюхування повертатися до дресирувальника без предмета.

Третій період. Завдання: удосконалювати в собаки навичка вибірки речей до безвідмовності виконання в реальних умовах служби.

Вимоги до організації та проведення занять.

Заняття проводити на різних ділянках місцевості з найменшою кількістю запахових подразників. Вибирати речі по невідомим для дресирувальника умовам і лише періодично по відомим (з метою конкретного вивчення поведження собаки). Займатися не менше 3-4 разів у тиждень, на кожному занятті виконувати від 2 до 10 вправ.

Для вибірки використовувати тільки особисті речі помічників (взуття, ремені, головні убори, записні книжки, гребінці та ін.), наближаючи до умов, що близькі до службових.

У третьому періоді вибірки дресирувальник повинен:

- ☞ досконало вивчити поведження свого собаки;
- ☞ опанувати навичками організації вибірки речей з метою впізнання шуканої людини, у тому числі й одорологічної ідентифікації предметів;
- ☞ удосконалювати вміння аналізувати дії, роботу собаки, зауважувати помилки, шукати їх причини й усувати.

Вправи, що відпрацьовують у третьому періоді вибірки речей.
Вибірка речі із предметів, що мають різні запахи по силі, концентрації та

давнини. Такі умови близькі до практики служби. Тому необхідно відпрацьовувати вправи з подібними умовами, до того ж вони впливають на вдосконалювання навичок диференціації собаки.

Вправа виконується в наступній послідовності. Спочатку на площадку для вибірки кладуть річ шуканого помічника, а через 20-30 хвилин – речі додаткових помічників. Надалі, залежно від активності й результативності роботи собаки, поступово збільшується запахова давнина шуканого предмета до 20-30 хвилин на кожному занятті. З метою упередження утворення небажаних умовних рефлексів на силу запаху (шукана з меншою концентрацією) необхідно поступово збільшувати запахову давнину й на речах додаткових помічників, створюючи різні диспропорції запахів.

До кінця курсу дресирування собака повинний робити вибірку речі із предметів з різною давниною запаху.

Послідовна вибірка речей декількох помічників з однієї та різних груп предметів. Це один зі складних видів вибірки. При розкладці предметів як основних помічників виступають 2-3 особи. Кожний з них у встановленому місці залишає по 3-4 предмети (запаху носія). На перших заняттях проводиться вибірка речей двох помічників з різних груп предметів (на двох площадках). Собаку спочатку 2-3 рази посилають для вибірки на першій площадці, а потім стільки ж раз – на другій.

Надалі виробляється вибірка речей 2-3 помічників на одній площадці. Такі вправи сприяють розвитку диференціювальних навичок і виявленню можливих небажаних зв'язків у собаки.

У заключних вправах третього періоду вибірка речей проводиться при будь-яких погодних умовах, у різний час доби, на різних ділянках місцевості з наявністю відволікаючих подразників. Все це сприяє виробленню безвідмовності в роботі собаки в реальних умовах служби.

Комплексування вибірки речей з роботою по запаховому сліду із обшуком місцевості. У практиці застосування службових собак можуть бути випадки, коли в районі затримки шуканої людини, по шляху його переслідування зустрічаються інші запахові предмети, що не належать йому. Тому доцільно виробити в собак додаткову навичку обшуку місцевості й приміщень із метою виявлення речей тільки по заданому запаху.

Вправи виконуються так. На заняттях по обшуку місцевості або приміщення, проробленню запахового сліду на ділянці місцевості розкидаються різноманітні предмети додаткових помічників. У ході вправи при виявленні собакою предметів дресирувальник домагається, щоб він позначав тільки речі шуканого помічника, не обертаючи уваги на інші предмети.

Нормативи підготовки собаки в третьому періоді вибірки речей. Собака повинний зацікавлено, спокійно принохуватися до запаху, пропонуваному йому для ознайомлення; організовано обнюхувати предмети на площадці, самостійно виявивши шуканий предмет, позначати його або підняти та піднести до дресирувальника, сісти перед ним; при відсутності на площадці предмета із шуканим запахом після обходу та ретельного

обнюхування предметів самостійно повертатися до дресирувальника без предмета; робити вибірку шуканої речі із запаховою давниною меншої або більшої, ніж у додаткових предметів.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Виконання протягом тривалого часу вправ в умовах, коли шуканий предмет відрізняється від інших силою запаху, виробляє в собаки звичку знаходити шуканий предмет не за індивідуальним запахом людини, а за силою комплексного запаху.
2. Перемішування предметів, змішування їх через відсутність маркування, погане вивітрювання й багаторазове використання тих самих предметів, що приводить до вироблення умовного рефлексу вибирати річ за силою комплексного запаху, або до частих помилок у роботі собаки.
3. Використання одноманітних шуканих предметів сприяє виробленню небажаного зв'язку на якість, форму й колір апортирувальних предметів.
4. Розташування шуканої речі завжди на тому самому місці. Це приводить до вироблення небажаного зв'язку на його місцезнаходження.
5. Переміщення предметів на площадці з місця на місце на одній лінії, що приводить до можливої помилки собаки.
6. Залучення як основного помічника тої самої людини, людей однієї професії. Це заважає вдосконалюванню в собаки навички диференціювання запахів.
7. Багаторазове повторення команди «Нюхай» при обнюхуванні собакою речей, а також подача команди «Добре» у момент принюхування до шуканої речі, або рух дресирувальника назад, посмикування повідцем. Все це виробляє в собаки небажану реакцію на поводження дресирувальника.
8. Надмірно часте повторення вправ по вибірці речей приводить до передресирування собаки, до відмови від вибірки, або помилок у роботі.
9. Грубий контакт із собакою, примус його неприємними для його впливами викликають острах, помилки в роботі, або його повну відмову від роботи.
10. Виконання вправ тільки по відомим для дресирувальника умовам закріплює помилкові дії дресирувальника й виробляє в собаки різноманітні небажані рефлекси.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують для приучення собак до вибірки речі?
2. Які безумовні подразники використовують для приучення собак до вибірки речі?

3. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка собаки до вибірки речі?
4. Коли можна приступати до привчання собаки по вибірки речі?
5. Які підготовчі вправи відпрацьовуються перед привчанням собак до вибірки речі?
6. Опишіть перший період виробітку у собак навички вибірки речі.
7. Які повинні бути правила підготовки місця для вибірки речі?
8. З яких елементів складається спеціальне місце для вибірки речі?
9. Які правила підбору та збереження предметів для використання вправи вибірки речі?
10. Які апортирувальні предмети доцільно використовувати у первинних вправах по вибірки речі?
11. Яких правил необхідно дотримуватися для забезпечення (збереження) чистоти індивідуального запаху на предметах?
12. Які правила розкладання предметів при вибірки речі?
13. Опишіть правила ознайомлення собаки із запахом шуканого предмета.
14. Скільки разів рекомендовано давати обнюхувати запах предмету собаці для вибірки речі?
15. Яка тривалість обнюхування предмета та проміжок між ними при вибірки речі?
16. Що виникає у собаки при обнюхуванні предмета більш 10-15 секунд?
17. В який час відпрацьовуються вправи з вибірки речі?
18. За якими умовами швидше виробляється умовний рефлекс вибірки речі?
19. Якими вправами із собакою займаються до виконання вправ з вибірки речі?
20. За який час до початку занять з вибірки речі повинні бути на площадці запахоносії?
21. Скільки разів рекомендовано пускати собаку на вибірку речі?
22. Скільки вправ виконується за період одного 2-3 годинного заняття?
23. Скільки сполучень запахів за період одного 2-3 годинного заняття використовуються при вибірки речі?
24. Які часові перерви між вправами по виконанню вправи вибірки речі на одному 2-3 годинному занятті?
25. Чим забороняється займатися із собакою в перервах між вправами вибірки речі?
26. Яка повинна бути підготовленість дресирувальника до початку приучення собак до вибірки речі?
27. Перечисліть способи приучення собак до вибірки речі.
28. Опишіть вибірку чужої речі із беззапахових предметів з поступовим переключенням до вибірки із запахових.
29. Опишіть вибірку чужої речі із предметів з запахами великої давнини з наступним їх зрівнянням за давниною та силою.
30. Опишіть вибірку своєї речі із запахових з поступовим перемиканням на вибірку чужих речей.

31. Як повинна ставитися собака до затискання морди та принохуватися до запаху, що задається при вибірці речі?
32. Які вимоги до позначення собакою шуканого запаху предмету наприкінці першого періоду підготовки собаки з вибірці речі?
33. Що повинна робити собака, якщо запаховий предмет відсутній серед предметів вибірці?
34. Які завдання у другому періоді підготовки собаки до вибірці речі?
35. Що повинен знати дресирувальник на початку занять другого періоду вибірці речі?
36. Скільки дозволяється разів повторювати вправи на одному занятті у другому періоді вибірці речі?
37. Скільки разів на тиждень слід займатися вибіркою речі у другому періоді?
38. Скільки разів необхідно посилати собаку на вибірку речі в одній вправі у другому періоді?
39. Які мають бути перерви між послідовними вибіркою речі у кожній вправі другого періоду?
40. На скільки збільшується давнина запахів на предметах у другому періоді вибірці речі?
41. Які є ускладнення вправи вибірці речі, що відпрацьовуються у другому періоді по кількості запахових предметів?
42. Яких правил повинен дотримуватися дресирувальник при відпрацюванні ускладнень у другому періоді вибірці речі?
43. Опішіть методику приучення собаки до безконтактної вибірці речі.
44. В чому полягає апортирувальний спосіб вибірці речі?
45. В чому полягає безконтактний метод вибірці речі?
46. Яких правил необхідно дотримуватися дресирувальникові при безконтактному способі вибірці речі?
47. Як часто потрібно мити та провітрювати баночки-контейнери при безконтактному способі вибірці речі?
48. Яким чином слід класти запахоносії у банки для безконтактної вибірці речі?
49. Через скільки занять можна залучати ту саму людину для вибірці речі?
50. Які нормативи підготовки собаки у другому періоді вибірці речі?
51. Які завдання у третьому періоді підготовки собак до вибірці речі?
52. Які вимоги до організації та проведення занять у третьому періоді підготовки собак до вибірці речі?
53. Скільки разів на тиждень дозволяється займатися вибіркою речі у третьому періоді?
54. Скільки вправ необхідно виконувати у третьому періоді вибірці речі?
55. Що повинен вміти дресирувальник у третьому періоді вибірці речі?
56. Які вправи відпрацьовуються у третьому періоді вибірці речі?
57. Опішіть методику вибірці речі декількох помічників з однієї та різних груп предметів.

58. Опишіть методику вибірки речі серед предметів, що мають різні запахи за силою, концентрацією та давністю.
59. Опишіть методику комплексування вибірки речі з роботою по запаховому сліду із обшуком місцевості.
60. Які є нормативи підготовки собак у третьому періоді вибірки речі?
61. Які існують можливі помилки дресирувальника та їх наслідки при приученні собаки до вибірки речі?

ТЕМА 15. ПРИВЧАННЯ СОБАК ДО ВИБІРКИ ЛЮДИНИ

Навичка вибірки людини по запаху речі або сліду необхідна при виконанні службових завдань по впізнанню шуканої людини. Вона сприяє підвищенню чутливості нюху, розвитку диференціювання запахів.

Умовні подразники: основні – команда «Нюхай» і жест – показ рукою в напрямку групи людей; допоміжні – команди «Апорт», «Дай», «Фу», «Голос», «Сидіти».

Безумовні подразники: помічник, апортирувальний предмет, ласощі, прогладжування.

Навичка виробляється на базі нюхо-пошукової, активно-оборонної реакції поведінки, а також на основі раніше вироблених умовних рефлексів апортирування та вибірки речей. Прийом уводиться після вироблення в собаки умовного рефлексу вибірки речі помічника із запахових предметів і приучення собаки до роботи із запаховими слідами (в обсязі другого періоду), а також відпрацьовування спеціальних підготовчих вправ: приучення до спокійного реагування на сторонніх людей при апортируванні; апортирування предметів, що підкидають до ніг помічника, а потім з його рук; апортирування предметів з рук помічника, що стоїть в групі 3-4 чоловік; вибірка речей, що лежать поблизу групи людей, з поступовим наближенням їх до ніг помічників.

Надмірно злісних і збудливих собак недоцільно привчати до вибірки людини по запаху речі.

Методика та техніка дресирування.

Перший період. Завдання: виробити в собаки первісний умовний рефлекс вибірки помічника із групи в 3-4 чоловік у полегшених умовах. На перших заняттях слід дотримувати наступних умов:

☞ вправи проводити на знайомій для собаки місцевості з наявністю природних укриттів;

☞ собака повинний бути в напівголодному, бадьорому стані;

☞ однаково одягнених помічників розташовувати на одній лінії із проміжками 1-2 кроки один від іншого; протягом робочого дня вправу повторювати не менш 6-8 разів;

☞ не користуватися дресирувальними плащами, тому що побачивши помічників у плащах собака збуджується та хапає будь-якого помічника;

☞ виключити передачу між власниками плащів, спеціальних рукавів, курток, використовуваних при вибірці, з метою збереження на них індивідуального запаху кожного помічника;

☞ виключити можливий вплив на кобелів запаху сук, особливо які знаходяться у стані статевої охоти, тому що верхній одяг помічників буде мати в комплексі запах закріплених за ними собак;

☞ помічники не повинні мати при собі ласощів, не класти в кишені харчові продукти й під час вибірки стояти, не залучаючи уваги собаки.

Залежно від індивідуальних особливостей собак користуються декількома способами приучення до вибірки людини.

Перший спосіб – поступове перемикання собаки від вибірки речей до вибірки людини. Цим способом привчають помірковано злісних собак, що впевнено роблять вибірку речі з 5-6 без запахових предметів. Спочатку, в ході підготовчих вправ собаку привчають до вибірки речей, що лежать у ніг помічників, які спокійно стоять. У міру вироблення умовного рефлексу, їх поступово піднімають до рівня пояса, а потім помічники тримають їх у руках. Надалі собака перемикається до вибірки помічника без використання апортирувальних предметів, з позначенням шуканого помічника гавкотінням.

Позитивні сторони цього способу – собака працює спокійно, не проявляючи агресивної реакції на помічників, рідко помиляється.

Негативні сторони цього способу у тім, що неможливо виробити умовний рефлекс у всіх собак, тому що це залежить від ступеня розвитку апортирування.

Другий спосіб – вибірка людини після попереднього збудження собаки *дражнінням*. Розрахований на мало злобних собак, не зацікавлених в апортируванні. Підбирається закрита ділянка місцевості з наявністю природних укриттів. За вказівкою керівника заняття 3-4 помічники із плащами (рукавами або куртками) у руках стають на одній лінії за вкриттям. Відстань між ними 1-2 кроки. Один з помічників підходить до собаки, ударом прута збуджує його й тікає в групу. Дресирувальник після невеликої витримки посилає собаку на вибірку по команді «Нюхай» на короткому повідці. На початку собаці треба надавати допомогу як з боку дресирувальника, так і з боку помічника своїм рухом. При правильній вибірці дресирувальник надає собаці можливість порвати одяг помічника. Дресирувальник бере собаку в положення «Поруч», заспокоює прогладжуванням і вигулює. Помічник у цей час знову стає на інше місце, залишивши осторонь свою річ. Дресирувальник, давши собаці обнюхати річ, залишену помічником в 3-4 метрах від ряду, удруге посилає його на вибірку. За один підхід до місця вибірки собака вибирає 2-3 рази. Потім собаку вигулюють протягом 5-10 хвилин, і вправа знову повторюється з додатковим збудженням собаки. За робочий день вправа повторюється 6-8 разів. Попереднє збудження собаки проводиться тільки на перших 2-3 заняттях. Надалі переходять до вибірки людини тільки після обнюхування речі.

Позитивні сторони способу – умовний рефлекс виробляється швидко й утримується непохитно, собака працює активно й зацікавлено.

Негативні – собака при вибірці проявляє агресивність, злобливо накидається на помічника, можливі укуси помічників і часті помилки.

Третій спосіб – вибірка людини після пророблення запахового сліду. Призначений для помірно-злісних собак, не зацікавлених в апортируванні. Вправа виконується в наступній послідовності. За завданням керівника в присутності дресирувальника помічник прокладає слід довжиною 250-300 метрів і ховається за вкриттям. В 100-150 метрах перебуває група додаткових помічників. Через 10-15 хвилин, проробивши запаховий слід, собака затримує помічника. Після короткої боротьби помічник прокладає другий відрізок сліду й стає в групу з 2-3 чоловік. Собака не повинний бачити

напрямку руху помічника. Як тільки помічник зник за вкриттям, собака знову пускається по запаховому сліду. При підході до помічників, які стоять дресировальник заспокоює собаку й командою «Нюхай» посилає його на вибірку шуканого помічника. Після правильної вибірки дресировальник дає можливість собаці порвати одяг помічника й захоочує ласощами. Надалі собаку перемикають на вибірку людини без пророблення запахового сліду.

Позитивні сторони способу – умовний рефлекс виробляється швидше, утримується міцніше, собака вибирає безпомилково.

Негативні сторони – собака проявляє злість, збуджується, можливі укуси помічників.

Незалежно від способу первісного приучення до вибірки людини поступово треба переходити до основних вправ, які виконують у наступному порядку. На ділянці з найменшою кількістю відволікаючих подразників шикуються 3-4 помічника, одягнені в різноманітний одяг (крім плащів), маючи в руках однакові за формою апортирувальні предмети, куртки, рукави та ін. Один з помічників кладе свою річ в 3-4 метрах від групи на правому фланзі. Дресировальник із собакою підходить до групи, проводить його на короткому повідці 2-3 рази навколо групи з метою «ознайомлення» з помічниками та заспокоєння собаки.

Потім, посадивши собаку біля речі основного помічника, дає йому обнюхати річ і командою «Нюхай» посилає на вибірку людини, управляючи коротким повідцем (повідець повинен бути злегка натягнутий, щоб упередити спробу укусу собакою помічника). Після виявлення собакою шуканого помічника й позначення його або голосом, або хапанням речі, або будь-яким іншим способом дресировальник закінчує вправу дачею ласощі та вигулом. У цей час помічник стає на інше місце, і вправа повторюється в тій же послідовності ще 1-2 рази. Якщо собака помилився при вибірці, то дресировальник командою «Нюхай» або «Фу», підкріпленою легким ривком повідця, змушує віддати річ, а потім знову дає собаці занюхати запах речі й направляє його на вибірку шуканого помічника. На початку доцільно допомагати собаці як з боку помічника рухом предмета, так і з боку дресировальника повідцем і жестом. Надалі ця допомога буде шкідлива, тому що сприяє виробленню в собаки різних небажаних зв'язків на інтонацію голосу, поведження дресировальника й помічника, на повідця та ін.

Надалі умови дресування ускладнюються. Помічники надягають верхній одяг різної форми. Собака привчається до обережної хватки шуканої людини за верхній одяг і сидати біля його ніг. В якості апортирувальних предметів використовують шматки тканин розмірами 20×50 сантиметрів такого ж кольору, як верхній одяг помічників. При вибірці шматки тканини заправляються під поясні ремені. Для активізації вибірки спочатку доцільніше під ганчірку ховати апортирувальний предмет.

Після першого періоду дресування собака повинний спокійно та беззлобно ставитися до групи помічників і самостійно, зацікавлено обнюхувати помічника, робити вибірку та позначати, схопивши за

апортирувальний предмет; при відсутності в групі шуканого помічника, обнюхавши всіх помічників, самостійно повертатися до дресирувальника.

Другий період. Завдання: удосконалювати в собаки умовний рефлекс вибірки людини із групи в 6-8 чоловік до навички в середньо ускладнених умовах.

У другому періоді спрацьовуються наступні ускладнення:

① поступове збільшення групи помічників до 6-8 чоловік, які розташовані на різних інтервалах та одягнені у різноманітну форму одягу;

② проведення занять у різний час доби при будь-якій погоді;

③ періодичні вибірки по невідомим для дресирувальника умовам, керування собакою як на повідці, так і без нього;

④ приучення собаки чітко позначати шуканого помічника голосом, сидячи та іншими способами;

⑤ поступове збільшення давнини між залишенням речі помічником й початком вибірки до 2-3 годин і більше.

У другому періоді вибірки людини собакою управляють у такому ж порядку, як й у першому періоді, тільки варто домагатися більше чіткої та організованої роботи собаки. Перебуваючи в 3-4 метрах від групи, дресирувальник дає собаці понюхати запах речі шуканого помічника, командою «Нюхай» і жестом посилає собаку на вибірку, а сам залишається на місці. Собака повинна самостійно обходити групу й робити вибірку, позначаючи помічника обережною хваткою за полу верхнього одягу. Після цього дресирувальник підходить до собаки, саджає його у помічника та заохочує ласощами. Якщо собака неправильно зробив вибірку, дресирувальник підкликає його до себе, дає понюхати запаху річ повторно.

З метою упередження утворення в собаки небажаних зв'язків варто частіше робити вибірки по невідомим для дресирувальника умовам та управляти собакою без повідця.

Вимоги до собак після закінчення другого періоду дресирування.

Після другого періоду дресирування собака повинна: спокійно та беззлобно ставитися до групи помічників, які одягнені у різноманітну форму одягу; самостійно робити вибірку шуканої людини із групи в 6-8 чоловік, позначаючи їх хваткою за апортирувальний предмет або полу одягу; при відсутності в групі шуканого помічника, обнюхавши всіх помічників, самостійно повертатися до дресирувальника.

Третій період. Завдання: закріпити в собаки навичку вибірки людини із групи до 10 чоловік в умовах, наближених до вимог служби. Спрацьовуються наступні ускладнення:

⇒ поступове збільшення групи помічників до 10 чоловік різних професій, проведення вибірки в різних приміщеннях та у місцях скупчення людей;

⇒ збільшення давнини між залишенням речі помічника та початком вибірки до 6-8 годин і більше;

⇒ вибірка декількох помічників по черзі з однієї й тієї ж групи людей;

⇒ вибірка людини із застосуванням приладу «Шершень» у комплексі із роботою по запаховому сліду.

Вправи виконуються в колишньому порядку, але частіше по невідомим для дресирувальника умовам. Давнину запаху речей, призначених для обнюхування, збільшувати поступово, до 20-30 хвилин через кожні 2-3 заняття. Для вибірки декількох помічників за вказівкою керівника 2-3 помічники осторонь від групи кладуть по 2-3 предмети та шикуються. Спочатку собаку посилають на вибірку людини по запаху однієї з речей, що лежать перед групою. Після вибірки власника цієї речі собаку знову пускають на вибірку, але вже з обнюхування речі іншої людини. У ході заняття треба робити вибірку не більше 2-3 чоловік. При цьому особи, обрані собакою, не повертаються на первинне місце, як додаткові помічники виступають інші люди.

Вимоги до собак після закінчення третього періоду дресирування.

Після третього періоду собака, призначений для впізнання шуканої людини по запаху речі із групи людей, повинний активно обнюхувати будь-які пропонувані запахові предмети; зацікавлено обходити та обнюхувати виявлену шукану людину; при відсутності серед помічників шуканої людини після обходу та ретельного їх обнюхування самостійно повертатися до дресирувальника.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Залучення як основного помічника однієї людини й розташування її в групі завжди на одному місці.
2. Багаторазове повторення команди «Нюхай», заохочення словом «Добре» у момент коли собака нюхає шуканого помічника, різноманітні рухи дресирувальників при вибірці, посмикування (підтягування) повідцями й інші, які при багаторазовому повторенні можуть стати для собаки сигналом вибірки.
3. Проведення занять в одноманітних умовах.
4. Систематичне надання допомоги з боку дресирувальника та помічника.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують для приучення собак до вибірки людини?
2. Які безумовні подразники використовують для приучення собак до вибірки людини?
3. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка собаки до вибірки людини?
4. Яких собак не доцільно привчати до вибірки людини?
5. Які завдання у першому періоді вибірки людини?
6. Яких правил треба дотримуватись у першому періоді вибірки людини?
7. Який одяг не повинен бути на помічниках при привчанні собак до вибірки людини?

8. Які запахи слід виключати при привчанні собаки до вибірки людини?
9. Що помічники не повинні мати при собі при привчанні собаки до вибірки людини?
10. Опишіть перший період виробітку у собак навички вибірки людини.
11. Опишіть спосіб поступового перемикання собак від вибірки речі до вибірки людини?
12. На собак якого типу розрахований метод поступового перемикання собак від вибірки речі до вибірки людини?
13. Які позитивні сторони способу поступового перемикання собаки від вибірки речі до вибірки людини?
14. Які негативні сторони способу поступового перемикання собаки від вибірки речі до вибірки людини?
15. Опишіть спосіб вибірки людини після попереднього збудження собаки дражнінням.
16. На собак якого типу розрахований спосіб вибірки людини після попереднього дражніння?
17. Які позитивні сторони способу вибірки людини після попереднього дражніння?
18. Які негативні сторони способу вибірки людини після попереднього дражніння?
19. Опишіть спосіб вибірки людини після пророблення запахового сліду.
20. Для якого типу собак призначений спосіб вибірки людини після пророблення запахового сліду?
21. Які позитивні сторони способу вибірки людини після пророблення запахового сліду?
22. Які негативні сторони способу вибірки людини після пророблення запахового сліду?
23. В якому порядку виконують основні вправи вибірки людини?
24. Що повинний вміти собака після першого періоду дресирування з вибірки людини?
25. Які завдання у другому періоді підготовки собаки до вибірки людини?
26. Які ускладнення вправи вибірки людини, що відпрацьовуються у другому періоді підготовки собак до вибірки людини?
27. Скільки помічників використовують у другому періоді підготовки собак до вибірки речі?
28. Яких правил при відпрацюванні ускладнень у другому періоді вибірки речі повинен дотримуватись дресирвальник?
29. Що повинний вміти собака після другого періоду вибірки людини?
30. Які завдання у третьому періоді вибірки людини?
31. Які ускладнення спрацьовуються у третьому періоді вибірки людини?
32. Яка кількість помічників у третьому періоді вибірки людини?
33. Що повинний вміти собака після третього періоду вибірки людини?
34. Які можливі помилки дресирвальника при привчанні собаки до вибірки людини?

ТЕМА 16. ПРИВЧАННЯ СОБАК ДО ОДОРОЛОГІЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Одорологічна ідентифікація – установлення подібності запахів спеціально підготовленим собакою із застосуванням приладу «Шершень» або інших пристосувань. Вона включає: забір запаху на місці події (виявлення слідів); зберігання запаху в пробниках або пристосуваннях від декількох хвилин до 10-12 місяців; підготовку запахових об'єктів (предметів, людей) для вибірки; застосування спеціально підготовленої собаки. Одорологічна ідентифікація (вибірка) заснована на природній здатності собаки тонко розрізняти запахи за їх силою, концентрацією та іншим властивостям.

Для одорологічної ідентифікації придатні собаки, привчені до чіткої роботи з вибірки речей, людини та запахового сліду. Приучення собак до одорологічної ідентифікації – продовження відпрацьовування спеціальних прийомів з дотриманням підвищених вимог, пропонованих до підготовки як дресирувальника, так і собаки.

Дресирувальник повинен уміти готувати для роботи одорологічний прилад (пристосування), правильно користуватися ним і чітко дотримувати правил організації та проведення вибірки. Для одорологічної ідентифікації використовується прилад «Шершень» і різні пристосування (скляні флакони, банки, поліетиленові балони, пакети, ватні кульки, марлеві серветки та ін.).

16.1. Пристрій приладу «Шершень» і його тактико-технічні дані

Прилад призначений для забору, зберігання та застосування запахових проб для ознайомлення собаки із шуканим запахом (рис. 45).

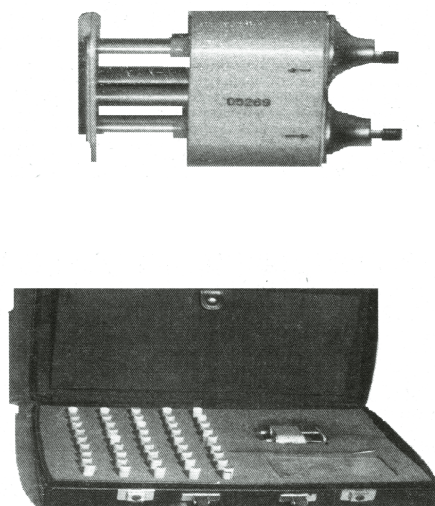

Рис. 45. Одорологічний комплект із приладом «Шершень» та капсулами з активованим вугіллям

До складу приладу входять: двох клапанний циркулярний ручний насос, призначений для прокачування повітря при заборі запахових проб та ознайомлення собаки із запахом шуканого об'єкту перед ідентифікацією

предметів, людини, сліду; шість пробників з ковпачками, прикріпленими до трубки капроновими нитками; футляр, у якому, крім насоса та пробників, є мірна стрічка, совок, пінцет, комплект поліетиленових серветок і пакетів, олівець. Вага приладу – 0,6 кг, габарити: 185×55×80 мм, робочий діапазон температур: +40...–50°C, відносна вологість повітря – 98% при +35°C. Ручний насос забезпечує не менш 5000 прокачувань.

Правила забору проб запаху. Прилад закріплюють за одним дресирувальником, який відбирає проби запаху. У пробник запах забирається тільки один раз і використовується для ознайомлення (обнюхування) собаки не більше 2-3 разів. Після цього вміст (запах і носій) із пробника видаляють, пробник промивають і знову заповнюють спеціальним складом; прилад носять ліворуч на ремінці через праве плече на два пальці від пряжки поясного ремня.

Перед користуванням приладом треба встати проти вітру, підняти насос над головою й прокачати його 5-7 разів. Потім вставити два пробники у втулки насоса, знявши ковпачки, піднести до поверхні об'єкта із запахом на відстань 1-2 см і зробити 5-7 повільних прокачувань. Від кожного об'єкта рекомендується мати пробу запаху в 2-4 пробниках.

Після забору проб запаху на пластинці приладу записати номери пробників, дату проб запаху, об'єкт (річ, сліди та ін.). Об'єктами для забору запаху можуть бути: об'ємні поверхневі сліди людини на ґрунті; речі, що належать помічників і предмети, якими він користувався або стикався з ними; кров, слина, сеча та інші біологічні виділення людини; місця зупинок, відпочинку або тимчасового перебування шуканої людини й інших об'єктів.

При ознайомленні собаки із запахом пробник вставляють у втулку, позначену стрілкою «Викид», підносять до носа собаки та, повільно натискаючи на ручку поршня, протягом 2-3 секунд дають собаці обнюхати запах із пробника. Для повернення поршня у вихідне положення відводять руку із приладом убік від себе проти вітру.

Для одорологічної ідентифікації використовують і предмети, виявлені на місці події. Предмети вилучаються за допомогою пінцета й кожний поміщають в окремий поліетиленовий пакет. У подвійних поліетиленових пакетах при температурі повітря біля нуля градусів пахучі речовини можуть зберігатися місяцями, не змінюючи своїх індивідуальних властивостей.

Для одорологічної вибірки придатні пошукові собаки спокійні, урівноваженого типу, що показують гарні результати з вибірки речей, людини й проробленню запахового сліду за умовами третього періоду. Можлива підготовка собак тільки до одного із трьох видів одорологічної вибірки: вибірці речі, або людини, або сліду. Найбільш складна підготовка універсальних пошукових собак. Іноді готують спеціальних собак, призначених тільки для одорологічної ідентифікації предметів. У цьому випадку в них виробляють основні загально дисциплінарні навички й виключають багато спеціальних, заснованих на активно-оборонних реакціях собаки.

Всіх собак, відібраних для одорологічної вибірки, привчають у першу чергу до спокійного обнюхування запаху із пробника приладу «Шершень» із різних пристосувань, у тому числі з поліетиленового пакету із запаховим предметом. Спочатку привчають собаку до спокійного відношення до приладу «Шершень» і до запаху пробника. Ці вправи спрацьовуються на заняттях по загальному дресируванню. Дресирувальник, посадивши собаку перед собою, на очах у собаки прокачує насос поступово наближаючи до морди собаки. Якщо собака збуджується (намагається схопити прилад або зривається з місця), дресирувальник заспокоює його.

Наступні вправи спрацьовуються із занюхуванням запаху із пробника, вставленого в насос, спочатку без прокачування повітря, а потім при повільному прокачуванню. Спокійне обнюхування собакою пробника підкріплюється умовним заохоченням. З метою прискорення звикання собаки до запаху спеціального складу рекомендується натирати апортирувальний предмети цією речовиною (активізоване вугілля).

Приучення собаки до одорологічної вибірки відрізняється від вибірки речей, людини та запахового сліду головним чином технікою користування приладом (пристосуваннями) і методикою відбору, зберігання та використання запахів різної давнини. А керування собакою таке ж, як і при звичайному дресируванні по цих прийомах.

16.2. Одорологічна вибірка речей

Вправи виконують на спеціально підготовленій площадці з використанням контейнерів з банками й розкладанням предметів на одній лінії. Спочатку досить 5-6 додаткових предметів давниною запахів не менш 2-3 годин, а в пробнику мати запах, відібраний від основного помічника, давниною на 1 годину менше, ніж на додаткових предметах. Різниця в давнині між запахом у пробнику й запахом додаткових предметів вирівнюється та поступово створюється контрастність убік збільшення давнини в пробнику й зменшення до 30 хвилин на допоміжних предметах, що перебувають у контейнері або на площадці вибірки.

Умови вибірки ускладнюють шляхом: збільшення кількості допоміжних предметів до 8-10 штук; використання для вибірки різноманітних за формою, розмірам й якістю матеріалів речей, включаючи й приналежні особисто помічникам; зміни давнини на допоміжних предметах від 30 хв. до 24 годин; забору запахових проб у пробники (пристосування) з поверхонь різних об'єктів, з якими можлива зустріч у майбутній службовій діяльності; використання для ознайомлення (обнюхування) собаки проби запахів, що зберігалися до 1-2 місяців; виконання вправ у різний час доби; проведення вибірок за невідомими для дресирувальника умовам, включаючи варіанти, коли шуканий предмет для вибірки не кладеться.

Вимоги до собак, які підготовлені до одорологічної ідентифікації.

Собака, який підготовлений до одорологічної ідентифікації, повинний: спокійно та активно нюхати запах із пробника (пристосування) давниною від 30 хв. до 2 місяців; послідовно та зацікавлено обнюхувати всі предмети в банках, або на площадці (до 8-10 шт.); чітко позначати виявлений предмет виробленим способом; при відсутності в групі шуканого предмета самостійно повертатися до дресирувальника.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Недотепне користування приладом «Шершень» або пристосуваннями.
2. Часте повторення вправ без надання відпочинку собаці.
3. Систематичні вправи з вибірки шуканої речі за силою запаху.
4. Відсутність маркування на предметах, їх знеосіблення, погане вивітрювання й дезодорація, неправильний відбір проб запаху.
5. Порушення послідовності уведення ускладнень.

16.3. Одорологічна вибірка людини

Складність переходу від звичайної вибірки до одорологічної полягає в тому, що собаці дають понюхати запах із пробника (пристосування), що має меншу концентрацію, ніж на предметі, що використовується у звичайному дресируванні. Тому спочатку рекомендується використати пробники із запахом, узятим безпосередньо від основного помічника за 30-40 хв. до початку вибірки. Собакою управляють так само, як і при звичайній вибірці.

Ускладнення прийому виробляється шляхом: поступового збільшення кількості помічників до 10-12 чоловік і розташування їх у різних позиціях (стоячі, сидячі); забору проб запаху зі сліду, речі, предмету й збільшення строків їх зберігання до 2 місяців і більше; організації й проведення впізнання шуканої людини по невідомим для дресирувальника умовам; проведення занять у різний час доби, у будь-яких погодних умовах і при наявності відволікаючих подразників; залучення як помічників осіб різної професії й у різноманітній формі одягу; періодичного пуску собаки на вибірку, коли шуканий помічник відсутній; одорологічна вибірки в умовах, близьких до вимог служби.

До кінця курсу дресирування собака повинний: активно, зосереджено принюхуватись до проб, що задають запах із приладу «Шершень» (пристосування) давниною до 2 місяців; спокійно, послідовно й зацікавлено обнюхувати людей, які стоять на місці (10-12 чоловік), самостійно позначати (сидячі, голосом, хапанням за одяг) шуканого помічника; при відсутності в групі людей шуканої особи послідовно обнюхувати всіх помічників і самостійно повертатися до дресирувальника.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Залучення як помічників тих самих осіб, в одноманітній формі одягу, однієї професії.

2. Систематичне надання допомоги собаці під час вибірки, багаторазове повторення команди «Нюхай» або заохочення словом «Добре» у момент, коли собака нюхає шуканого помічника.
3. Грубий контакт із собакою, примус до вибірки та ін.
4. Недотепне використання приладу (пристосування) «Шершень».

16.4. Одорологічна ідентифікація сліду

Основа одорологічної ідентифікації сліду – вироблення у собаки навички пророблення пересічених слідів і вибірки шуканого сліду серед інших слідів на кутах. Завдання полягає в тім, щоб підготувати собаку, здатну відшукувати шуканий слід по заданому із пробника (пристосування) запаху. Така необхідність у практиці служби частіше буває при постановці собаки на запаховий слід, коли місцевість забруднена іншими слідами; при відшуванні загубленого сліду на складних ділянках місцевості з метою відновлення в пам'яті шуканого запаху; при пошуку шуканого сліду з виходом на дороги, місця активного пересування людей, тварин та у населених пунктах.

На відміну від одорологічної вибірки речей, людини в цьому прийомі використовуються пробники (пристосування) з давниною забраного запаху від 2-3 хв. до 5-6 діб.

Вправи проводяться так само, як і при звичайному відпрацьовуванні ускладнень третього періоду приучення собак до роботи із запахового сліду. Різниця лише у використанні приладу «Шершень» або пристосувань. Спочатку рекомендується забирати запах від основного помічника безпосередньо, надалі – з різних його предметів. Тривалість зберігання проб запаху збільшується поступово в міру підготовленості собаки. Ускладнення по одорологічній вибірці сліду вводяться паралельно із одночасним удосконалюванням у собаки навички роботи із запахового сліду.

Пошуковий собака, підготовлений для одорологічної ідентифікації, повинний: спокійно сприймати запах, що задається із пробника, різної давнини; активно вести пошук шуканого запахового сліду в зазначеному дресирувальником напрямку та знаходити його.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Недотепне користування приладом «Шершень», пристосуванням при відборі, зберіганні запахових проб і дачі їх собаці для обнюхування.
2. Порушення методичної послідовності уведення ускладнень.
3. Недотепне керування собакою при роботі по сліду.

Контрольні питання до теми:

1. Що таке одорологічна ідентифікація?
2. Що включає в себе одорологічна ідентифікація?
3. Які собаки придатні до одорологічної ідентифікації?
4. Для чого призначений прилад «Шершень»?

5. Що входить до складу приладу «Шершень»?
6. Для чого призначений насос в приладі «Шершень»?
7. Опишіть правила користування приладом «Шершень».
8. Опишіть правила забору проб запаху приладом «Шершень».
9. Що може використовуватися як об'єкт для забору запаху в прилад «Шершень»?
10. Опишіть методику привчання собак до спокійного відношення до приладу «Шершень».
11. Опишіть вправу одорологічної вибірки речі.
12. Що повинний вміти собака, підготовлений до одорологічної ідентифікації?
13. Які можливі помилки дресирувальника при приученні собаки до одорологічної ідентифікації?
14. Опишіть вправу одорологічної вибірки людини.
15. Що повинний вміти собака до кінця курсу одорологічної вибірки людини?
16. Яка може бути давнина запаху проб, що задають із приладу «Шершень»?
17. Які можливі помилки дресирувальника при одорологічної ідентифікації людини?
18. Опишіть одорологічну ідентифікацію сліду.
19. Що повинний вміти пошуковий собака, підготовлений для одорологічної ідентифікації сліду?
20. Які можливі помилки дресирувальника при одорологічної ідентифікації сліду?

ТЕМА 17. ПРИВЧАННЯ СОБАК ДО ОБШУКУ МІСЦЕВОСТІ ТА ПРИМІЩЕНЬ

Навичка обшуку місцевості та приміщень необхідна для виконання службових завдань з виявлення людини, його предметів і запахового сліду.

Умовні подразники: основні – команда «Шукай» і жест – показ рукою в напрямку пошуку; допоміжні – команди «Апорт», «Дай», «Сидіти», «Голос», «Фу».

Безумовні подразники: апортирувальний предмет, помічник, ласощі.

Навичка виробляється на базі нюхо-пошукової, активно оборонної та харчової реакцій, а також навички апортирування. Прийом уводиться наприкінці другого періоду курсу дресирування пошукових, сторожових собак, коли вироблені умовні рефлекси пошуку людини по запаховому сліду, затримки помічника та відпрацьовані наступні додаткові вправи до обшуку місцевості та приміщень.

Привчання до руху в зазначеному жестом напрямку. Для цього на кожному занятті доцільно визначати навчальне місце розміром 50×80 метрів, що позначається прапорцями або гілками (рис. 46).

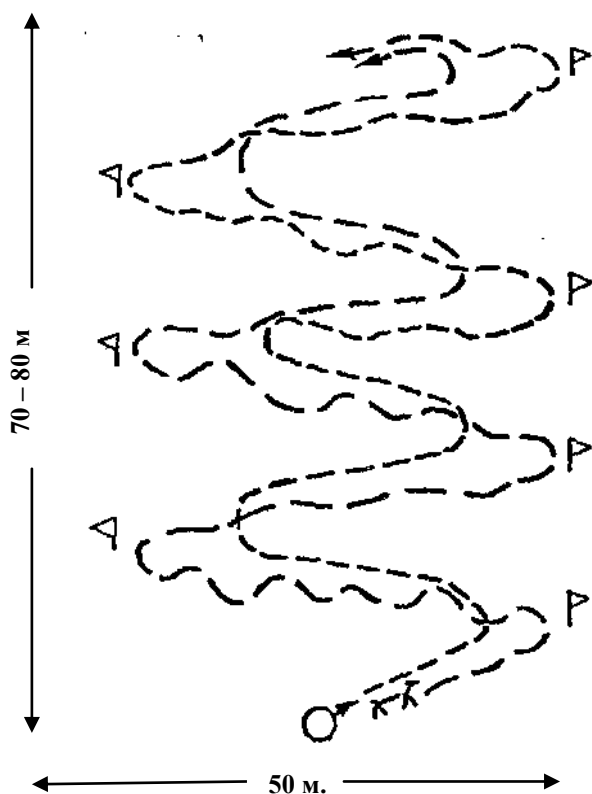

Рис. 46. Навчання дресирувальника та привчання собаки рухатися зигзагоподібно при обшуку місцевості

Під час виходу собаки дресирувальник подає команду «Гуляй» і жестом правої або лівої руки посилає його в потрібному напрямку, іде за ним, давши можливість дійти до межі ділянки, управляючи довгим повідцем. Щоденне багаторазове повторення таких вправ сприяє швидкому виробленню в собаки

умовного рефлексу зигзагоподібного руху, а в дресирувальника – уміння орієнтуватися та управляти собакою.

Привчання до пошуку невеликих предметів у траві, кущах по запаху. Для цього виготовляються різні апортирувальні предмети (за формою, якістю) розмірами не більше 5-10 см довжиною та 1-2 см в діаметрі й такого кольору, що відповідає місцевості.

Вправи виконуються так само, як і при апортируванні, але киданням предметів у місця, що маскують їх і спонукують собаку до виявлення предметів за допомогою нюху, приучення до послідовних пошуків і підношення 3-4 предметів, кинутих у різні сторони від дресирувальника. Цю вправу можна відпрацьовувати 2 способами.

Перший спосіб. Підбирається відкрита ділянка місцевості з наявністю рослинного покриву. Дресирувальник із собакою рухається посередині ділянки, а помічник за ним на видаленні 3-5 метрів. По трасі руху помічник послідовно розкидає апортирувальні предмети вправо та вліво від дресирувальника. На перших 2-3 заняттях собака повинна бачити політ цих предметів і посилатися за предметом відразу ж після кидка.

На наступних заняттях спочатку розкидаються предмети помічником, дресирувальник спостерігає за ним і після вигулу собаки робить апортирування кинутих предметів.

Другий спосіб. Дресирувальник, перебуваючи на місці, розкидає 3-4 предмети в різні сторони (спочатку на очах у собаки). Стоячи в центрі ділянки, по черзі посилає собаку на апортирування предметів.

Апортирування предметів у різних приміщеннях, привчання собаки до виявлення та гавкотіння на важкі, підвішені і закопані предмети. Ця вправа спрацьовується, як правило, у нежилых приміщеннях із різним ступенем освітленості в наступній послідовності.

Спочатку дають собаці оглянути приміщення. Потім, збудивши собаку предметом, кидають його в приміщення й відразу ж посилають його на апортирування. Надалі собаку посилають на пошук кинутого предмету після 1-2 хвилинної витримки. Паралельно спрацьовуються вправи по приученню собак до гавкотіння на виявленні предмету. Із цією метою їх кладуть на дерева та в інші місця, недоступні для собаки, закопують у землю, використовують важкі предмети (набиті землею речові мішки та ін.), які невід'ємні для собаки. При виявленні собакою предмета дресирувальник подає команду «Голос» і за прояв гавкотіння заохочує ласощами. Поступово треба домагатися, щоб собака самостійно гавкотіла на недоступні, невід'ємні для неї предмети.

Методика та техніка дресирування.

Перший період. Завдання: привчити собаку до зигзагоподібного пошуку предметів на ділянці місцевості 50×100 м у полегшених умовах.

Вимоги, пропонувані до умов на перших заняттях.

Вправи виконуються на початку заняття, коли собака в бадьорому та напівголодному стані.

Підбираються апортирувальні предмети невеликі за формою, кольором відповідно фону місцевості і такі, що добре зберігають запах людини, на які собака реагує зацікавлено. Речі повинні бути лише з індивідуальним запахом.

Підбирається рівна, знайома для собаки ділянка місцевості з наявністю рослинного покриття, без відволікаючих подразників. Ширина ділянки місцевості, що підлягає обшуку, на кожнім занятті – близько 50 м, вітер – назустріч собаці. Помічник за вказівкою та під контролем дресирувальника, не заходячи на ділянку, розкидає 5-7 предметів так, щоб вони склали трикутники й один від іншого були не далі ніж в 30-40 м, і не ближче 5 м від краю ділянки. З метою економії часу дресирувальник може сам розкидати пінцетом апортирувальні предмети помічника, що зберігалися в поліетиленовому пакеті.

Час від початку розкидання предметів до обшуку місцевості – не менш 15-20 хв., щоб запахові частки від шуканої речі поширилися по ділянці, створюючи сприятливі умови для їхнього виявлення собакою.

Вправу повторювати на одному занятті не менш 2-3 разів. З метою активізації роботи собаки рекомендується на перших 2-3 заняттях до предметів прикріплювати дрібні шматочки м'яса, можна використати порожні предмети. За кожен виявлений предмет собака заохочується ласощами.

Вимоги до підготовленості дресирувальника. У ході занять по відпрацьовуванню підготовчих вправ першого періоду дресирувальник повинен навчитися:

☞ добре орієнтуватися на місцевості. Із цією метою підбираються різноманітні за характером (рельєф, рослинність, розміри) ділянки місцевості, які позначаються додатковими прапорцями (гілками) на відстані одна від іншої до 15 м. Дресирувальник командою «Гуляй» і жестом посилає собаку в напрямку цих прапорців;

☞ необхідно уміло, швидко розкидати речі на ділянці місцевості, запам'ятовувати їхнє місцезнаходження, щоб направити собаку точно на предмет;

☞ слід уміло управляти собакою командами та жестами, а за необхідністю й повідцем; розуміти поведження свого собаки, вчасно заохочувати його за знайдену річ.

У першому періоді дресирування спрацьовуються наступні вправи. Вироблення первісного умовного рефлексу пошуку 5-7 предметів на ділянці місцевості 50×80 м. За завданням дресирувальника на обраній ділянці місцевості помічник розкидає предмети. Через 15-20 хв. дресирувальник, вигулявши собаку, підходить до середини ділянки й саджає його біля лівої ноги. Приєднавши довгого повідця, кладе його на землю ліворуч від себе й за собакою, командою «Шукай» і жестом посилає собаку на обшук ділянки місцевості вправо у напрямку ближнього предмета й іде за ним, управляючи повідцем. Як тільки собака виявить і підніме предмет, дресирувальник підходить до нього, забирає предмет, заохочує його ласощами та кладе предмет у поліетиленовий пакет. Після цього командою та жестом лівої руки

посилає собаку вліво у напрямку іншого предмету й іде за ним. При виявленні собакою наступного предмета дресирувальник вчиняє так само.

У тому випадку, якщо собака, виявивши предмет, підходить і не піднімає його, то дресирувальник зобов'язаний посадити тварину біля цього предмету, заохотити ласощами та послати в напрямку наступного предмета. При виявленні другого предмета – посадити його, заохотити ласощами й направити до наступного й так до кінця виконання вправи. Кінцева мета таких вправ – вироблення в собаки умовного рефлексу позначення виявленого предмета. Після виконання вправи дресирувальник саджає собаку біля лівої ноги, збирає довгого повідця (сигнал закінчення роботи), виходить у район вигулу та надає собаці відпочинок.

Після 15-20 хвилинного відпочинку вправа повторюється. На одному 4-х годинному занятті виконуються 2-3 вправи.

Головна мета таких вправ – вироблення в собаки рефлексу зацікавленого, зигзагоподібного пошуку предметів.

Після вироблення в собаки первісного умовного рефлексу поступово збільшується довжина ділянки, що оглядається та її розмір доводиться до кінця періоду до 100 метрів при постійній його ширині 50 метрів. Помічник розкидає речі з більшими проміжками так, щоб дресирувальникові при русі із собакою можна було періодично направляти собаку вправо та вліво до місць, де немає речей.

На кожному занятті кількість таких «порожніх кутів» збільшується, а кути з річчю та «порожні» роблять у різному порядку, щоб у собаки не утворився небажаний зв'язок на систему розкладки предметів. Крім того, доцільно на заняттях використати речі, різноманітні за якістю, формою й кольором, що близькі до особистих речей помічників.

Привчання собаки сідати перед предметом у місця його виявлення. Якщо спочатку з метою активізації пошуку дресирувальник не завжди саджав собаку перед місцем виявленого предмета, то надалі треба привчити його сідати перед предметом біля місця його виявлення. Робиться це так. Дресирувальник посилає собаку на обшук місцевості. При виявленні собакою речі командою «Сидіти» саджає його біля предмета. Потім підходить, забирає річ, кладе її до поліетиленового пакету і заохочує собаку ласощами. Такий обшук місцевості повторюється по 2-3 рази на кожному занятті. Мета цієї вправи – собака повинний самостійно, без додаткової команди дресирувальника сідати із предметом у місця його виявлення.

Прийоми ускладнення навички – огляд різних по характеру ділянок місцевості, зміна кількості предметів, що розкидають, збільшення давнини від початку розкидання до їхнього пошуку. У собак, як і в інших тварин, сильно розвинена територіальна орієнтація (упізнання знайомої місцевості, запахів, пов'язаних із діяльністю людини, у тому числі зайнятість території іншими тваринами й ін.). Тому після вироблення первісного умовного рефлексу пошуку предметів на знайомій місцевості необхідно систематично міняти місця занять, тобто предмети розкидати на різних по характеру ділянках місцевості (відкритих, закритих, гірських і т. ін.).

До кінця першого періоду собака повинна: зацікавлено, активно та зигзагоподібно робити обшук місцевості на ділянці 50×100 метрів при керуванні ним довгим повідцем; самостійно виявляти запахові предмети, піднімати їх і сідати біля місця виявлення.

Другий період. Завдання: удосконалювати в собаки умовний рефлекс пошуку до навички в середньо ускладнених умовах; привчати до позначення виявлених предметів; виробити умовний рефлекс обшуку приміщень.

Вимоги до підготовленості дресувальника. Він повинен: вивчити особливості поведінки свого собаки при виявленні речей і людини; опанувати технікою керування собакою як повідцем, так і без повідця; уміти орієнтуватися на складній за рельєфом місцевості, у приміщеннях; методично послідовно й технічно правильно виконувати всі вправи з ускладненнями другого періоду.

Вправи слід виконувати з дотриманням наступних правил: умови навколишнього середовища варто ускладнювати поступово та обережно; вправи повторювати 3-4 рази на тиждень, у різний час доби; за кожен виявлений предмет собаку заохочувати прогладжуванням і ласощами; уміло сполучати обшук місцевості й приміщень по відомим і невідомим для дресувальника умовам; використовувати особисті речі людини, чітко дотримуватися правил зберігання речей і дотримання чистоти запахів; кількість предметів та їх місцезнаходження (на землі, деревах, закопаних і т. ін.) на кожному занятті змінювати, домагатися, щоб собака шукав речі не тільки «нижнім», але й «верхнім» чуттям.

Ускладнення, що відпрацьовують у другому періоді. Від заняття до заняття поступово ускладнюється режим роботи й вправ, збільшуються розміри ділянок, що оглядаються, за шириною до 100 метрів й у довжину 150 метрів. У цих випадках ділянки діляться на дві частки розміри 50×150 метрів та оглядаються по черзі (рис. 47).

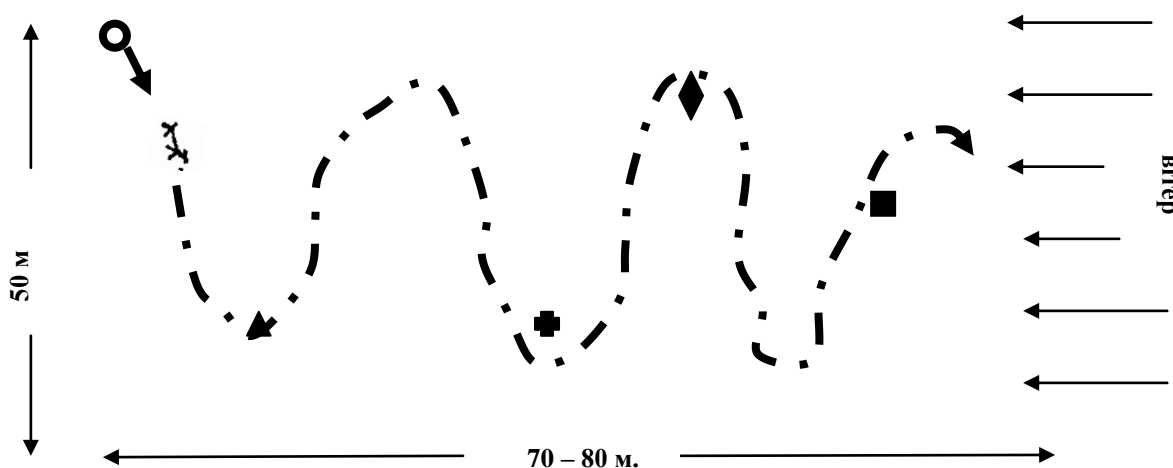

Рис. 47. Розкидання предметів з утворенням порожніх кутів

При цьому шлях руху дресувальника поступово випрямляється, він управляє собакою, рухаючись посередині ділянки, тільки позначаючи напрямок свого руху за собакою.

Одночасно ускладнюється характер місцевості, підбираються складні ділянки з наявністю чагарнику, ярів, дерев. Вправи проводяться на початку, середині, кінці заняття, ранком, удень, увечері й уночі. При переході до обшуку місцевості в нових умовах, особливо на початку, робота собаки полегшується зменшенням кількості речей, «порожніх» кутів, розмірів ділянки.

У міру активізації роботи собаки використовуються апортирувальні предмети різної якості (шкіряні, металеві, пластмасові, ганчірні й інші), невеликих розмірів і захисного кольору з урахуванням фону місцевості. Періодично обшук місцевості проводиться по невідомим для дресирувальника умовам, тобто дресирувальник не знає про кількість речей, що розкидають та їх місцезнаходженні. При постановці завдання йому вказують тільки межі ділянки, що оглядаються. Ця вправа дозволяє перевірити ступінь підготовленості собаки, виявити можливі помилки дресирувальника й придбати навички керування собакою в реальних умовах служби.

Привчання до обшуку приміщень. Паралельно з обшуком місцевості собак привчають до обшуку різних приміщень. Цьому повинні передувати підготовчі вправи: ознайомлення із приміщеннями й поступове приучення собак до байдужного відношення до подразників, що зустрічається в процесі виконання прийомів загального дресирування всередині приміщення й особливо при апортируванні своїх й «чужих» речей у різний час доби; приучення спокійно пересуватися в приміщенні, підніматися на горища, спускатися в підвали; приучення до затримки помічника, що тікає в приміщення.

Після відпрацювання цих вправ собаку привчають до обшуку приміщень із метою виявлення запахових предметів, а потім і людини. Це робиться так. Помічник, не заходячи в приміщення, розкидає 2-3 предмети. Через 10-15 хвилин, вигулявши собаку, дресирувальник пускає собаку на обшук приміщення, управляючи ним командами. Коли собака виявить предмет, дресирувальник заохочує його ласощами. Потім жестом і командою «Шукай» направляє вбік іншого предмету. Надалі речі ховають, підвішують. Для активізації роботи собаки доцільно на перших заняттях до речей помічника прикріплювати шматочки м'яса.

Періодично варто проводити обшуки приміщень по невідомим для дресирувальника умовам. Паралельно з пошуком речей собаку привчають до виявлення помічника, що сховався. У міру вироблення умовного рефлексу вводяться наступні ускладнення: збільшується число приміщень, що оглядають і змінюється їх характер, а також кількість речей, що закладають, їх якість, форма й розміри; збільшується час від початку до пуску собаки на обшук приміщень до 2 годин.

Привчання собаки позначати виявлені речі, не торкаючись їх. Відповідно до вимог службових інструкцій собака, не торкаючи виявлений предмет, повинний сідати біля нього або гавкотіти. Це місце дресирувальник

позначає прапорцями (гілками), про результати огляду доповідає керівникові заняття.

На перших заняттях доцільно на ділянці місцевості, у приміщеннях розкласти важкі предмети, підвішувати або закопувати їх. При виявленні собакою речі дресирувальник командою «Сидіти» саджає собаку біля неї (речі) або командою «Голос» викликає прояв гавкотіння, після чого заохочує собаку ласощами. Надалі розкидаються різноманітні речі й при їх виявленні дресирувальник командою «Сидіти» попереджає спробу собаки схопити предмет, а за необхідністю подає команду «Фу». Треба домагатися, щоб собака самостійно сідав у виявленого предмета, а при відсутності дресирувальника подав голос.

До кінця другого періоду дресирування собака повинний: активно та зацікавлено робити зигзагоподібний пошук предметів на ділянці місцевості розміром 100×150 метрів та в різних приміщеннях, як на довгому повідці, так і без повідця; самостійно позначати виявлені предмети, сидячи біля них або голосом.

Третій період. Завдання: удосконалювати в собаки навичку обшуку місцевості та приміщень у комплексі з іншими спеціальними навичками в умовах, близьких до вимог служби.

У цьому періоді необхідно дотримуватись наступних правил: заняття проводити в різний час доби (не менш 30% у нічний час) у комплексі з роботою по запаховому сліду та вартуванню на різних ділянках місцевості; обшукувати місцевість і приміщення по невідомим для дресирувальника умовам і лише періодично по відомим; на кожному занятті створювати складну обстановку, що вимагає від дресирувальника кмітливості й творчості; пророблення кожного запахового сліду необхідно закінчувати обшуком місцевості в районі затримки помічника.

Ускладнення, що відпрацьовують у третьому періоді. У заключному періоді дресирування вдосконалювання навички обшуку місцевості й приміщень триває в умовах, наближених до вимог служби.

На початку періоду оглядають (обшукують) ділянку 150×200 метрів. Цю ділянку розбивають на 3 частки розмірами по 50×200 метрів та оглядають по черзі. Потім розміри збільшуються до 200×200 метрів (рис. 48).

При огляді більших ділянок дресирувальники повинні дотримувати наступної послідовності – спочатку оглядати середні ділянки (№ 2, 3), потім крайні (№ 4, 1). Це пояснюється тим, що викинуті або заховані предмети (зброя, документи та ін.) зловмисника найімовірніше будуть на ближніх (середніх) від місця затримки ділянках. До того ж імовірність виявлення собакою предметів більше, поки він не стомлений й пошук буде вести активніше.

При обшуку місцевості варто врахувати, що границі ділянки, що оглядається, досить умовні. Можливі переходи за межі наміченої ділянки. Тому дресирувальник повинен уважно стежити за орієнтирами на границях часток.

Надалі вправи спрацьовуються в комплексі з іншими спеціальними прийомами. На зазначеній ділянці місцевості (у приміщенні) помічник, не заходячи на ділянку, розкидає 4-5 предметів і ховається в укритті наприкінці ділянки. У цьому випадку спочатку виробляється обшук місцевості для виявлення речей, а потім обшук триває до виявлення й затримки помічника. Надалі помічник повинен ретельніше маскуватися на дереві, у кущах, і т. ін.

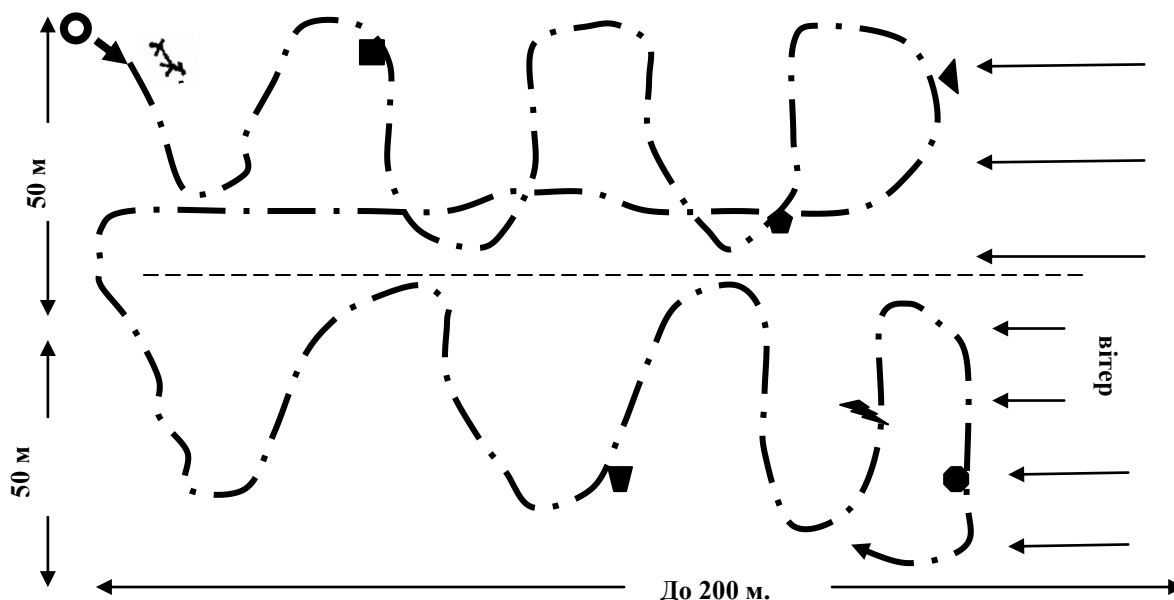

Рис. 48. Послідовний обшук більших ділянок місцевості

Обшук місцевості з наступним проробленням запахового сліду й після пророблення сліду в районі затримки помічника проводиться так. Помічник розкидає на ділянці 4-5 предметів, потім заходить на край ділянки й прокладає запаховий слід відповідно до завдання. У цьому випадку дресирувальник після закінчення необхідної давнини робить обшук місцевості з метою виявлення предметів. Після виявлення й позначення всіх речей проробляє запаховий слід помічника до його затримки (рис. 49).

У наступному, після кожного проробленого запахового сліду й 5-10 хвилинного відпочинку собаку пускають на обшук місцевості або приміщення в районі затримки помічника для виявлення викинутих, закопаних або підвішених речей (документів, зброї й т. ін.). Розміри ділянки, що оглядає, повинні бути не менш 200×200 метрів. Дресирувальник розбиває по орієнтирах зазначену ділянку на 4 частки розмірами по 50×200 метрів і по черзі їх оглядає з урахуванням напрямку вітру (рис. 50).

Обшук місцевості в комплексі з вартуванням. Для цього через намічену дозорну стежку прокладається запаховий слід. У кінцевому пункті розкидаються предмети. Помічник ховається в укритті. Після закінчення наміченої давнини сліду дресирувальники із собакою виконує вартування в русі й, виявивши запаховий слід, проробляє його, затримує помічника. У подальшому, конвоює його вбїк, робить обшук місцевості з метою виявлення

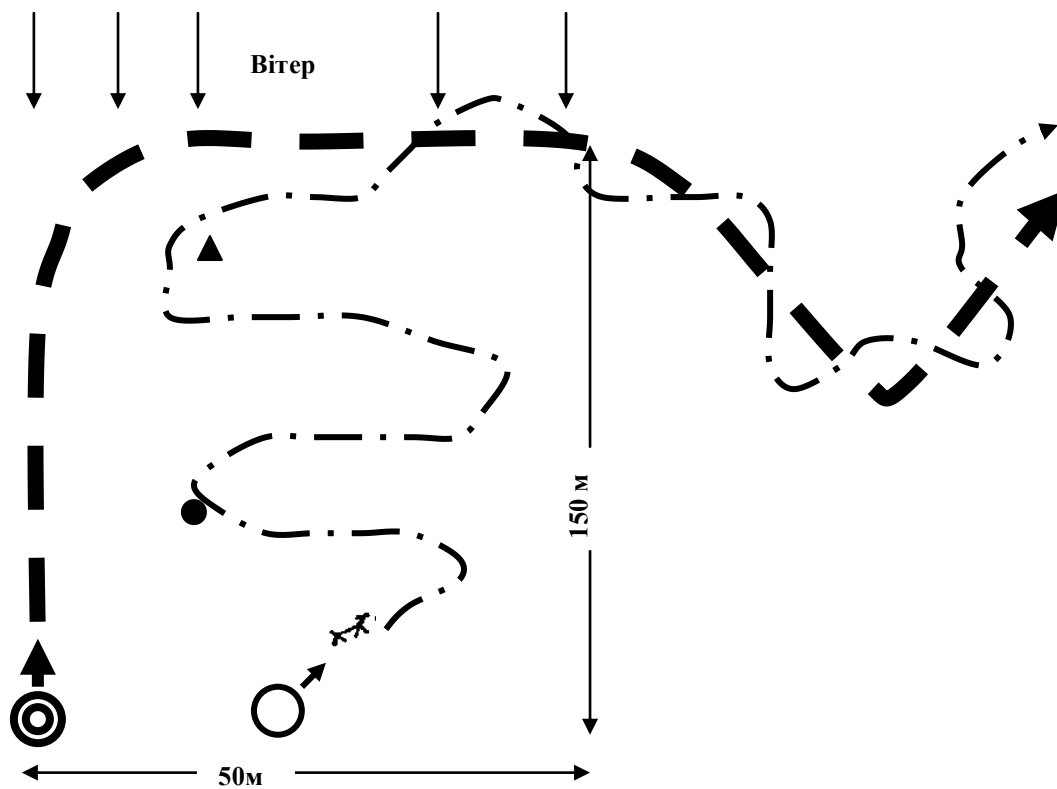

Рис. 49. Обшук місцевості з наступним проробленням сліду

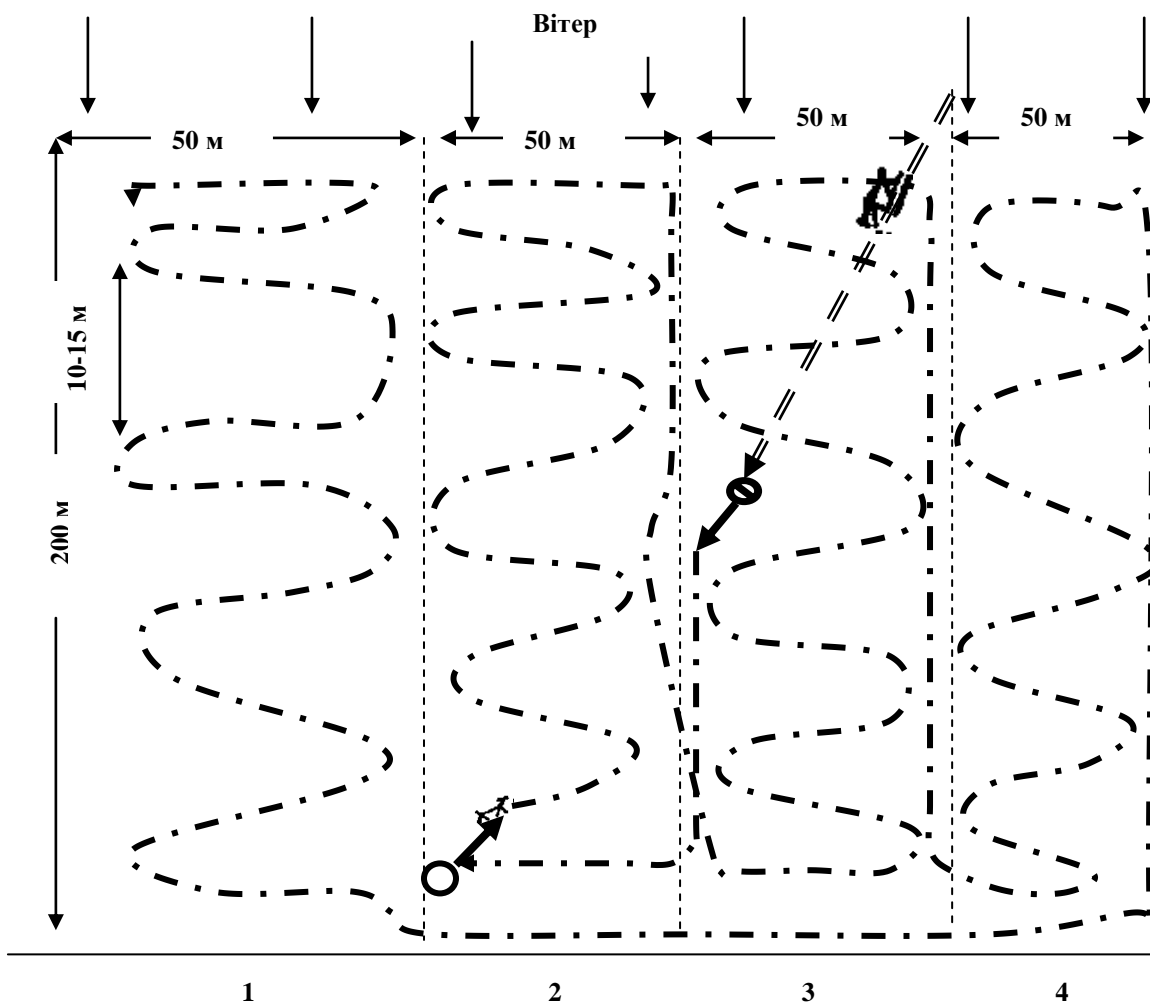

Рис. 50. Обшук місцевості в районі затримки помічника

кинутих предметів.

Огляд місцевості вздовж лінії сліду (маршруту руху затриманого). У практиці служби нерідко доводиться оглядати місцевість уздовж лінії сліду зловмисника з метою виявлення можливо викинутих ним предметів. Для цього помічник, рухаючись по зазначеному маршруту, розкидає речі вправо й уліво від себе. Через певний час дресирувальник пускає собаку на обшук місцевості вздовж лінії сліду, зигзагоподібна перетинаючи запаховий слід помічника. Можна робити одночасний огляд двома собаками, рухаючись по обидві сторони лінії запахового сліду.

Після третього періоду собака повинний: активно, організовано й зигзагоподібна робити обшук місцевості на ділянці 200×200 метрів як на повідці, так і без нього; сміло заходити в різні приміщення, активно й зацікавлено робити їх обшук як у присутності, так й у відсутності дресирувальника; самостійно позначати виявлені предмети через 4 години після їх розкидання, не доторкаючись до них, а також сміло вести боротьбу з помічником; виявляти запахові сліди давниною до 2 годин.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Розкидання предметів помічником, що рухається тільки з однієї сторони ділянки, у результаті предмети виявляються близько один до іншого.
2. Проведення занять на одноманітній місцевості, у той самий час виробляють звичку до роботи тільки в певних умовах.
3. Використання одноманітних предметів приводить до того, що собака може не виявити предмети інших якостей.
4. При розташуванні помічників за однаковими місцевими предметами собака звикає шукати помічника тільки в певних місцях.
5. Часте керування собакою без повідця, у результаті в собаки знижуються дисциплінованість, організованість пошуку.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують для приучення собак до обшуку місцевості та приміщень?
2. Які безумовні подразники використовують для приучення собак до обшуку місцевості та приміщень?
3. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка приучення собак до обшуку місцевості та приміщень?
4. Опишіть вправу приучення до руху собак в зазначеному жестом напрямку.
5. Опишіть вправу привчання собак до пошуку невеликих предметів у траві, кущах по запаху.
6. Опишіть вправу апортирування предметів у різних приміщеннях, привчання собак до виявлення та гавкотіння на важкі, підвішені та закопані предмети.

7. Опишіть перший період методики та техніки дресирування собак до обшуку місцевості та приміщень.
8. Які завдання у першому періоді привчання собак до обшуку місцевості та приміщень?
9. Які пропонуються вимоги що до умов перших заняттях по привчання собаки до обшуку місцевості та приміщень?
10. Які апортирувальні предмети підбирають для привчання собаки по обшуку місцевості та приміщень?
11. Яка повинна бути ділянка при привчанні собаки до обшуку місцевості та приміщень?
12. Який повинен бути напрямок вітру при привчанні собаки до обшуку приміщень та місцевості?
13. Яка повинна бути витримка часу від початку розкидання предметів до обшуку місцевості?
14. Скільки разів повторюють вправу на одному занятті по обшуку місцевості?
15. Які вимоги до дресирувальника при привчанні собаки до обшуку місцевості та приміщень?
16. Які вправи відпрацьовуються у першому періоді дресирування собак по обшуку місцевості та приміщень?
17. Скільки предметів повинний шукати собака в першому періоді привчання до обшуку місцевості?
18. Який повинен бути розмір ділянки при привчанні собаки до обшуку місцевості у першому періоді?
19. Скільки вправ по обшуку місцевості повторюються на одному чотирьох годинному занятті?
20. Опишіть методику приучення собак сідати перед предметом у місця його виявлення.
21. Що повинен вміти собака до кінця першого періоду обшуку місцевості?
22. Які завдання другого періоду привчання собак до обшуку місцевості?
23. Які вимоги до підготовленості дресирувальника у другому періоді привчання собаки до обшуку місцевості?
24. Яких правил слід дотримуватись у другому періоді привчання собаки до обшуку місцевості?
25. Скільки разів на тиждень повторювати вправи у другому періоді привчання собаки до обшуку місцевості?
26. Які ускладнення відпрацьовують у другому періоді привчання собаки до обшуку місцевості?
27. Який розмір ділянки для обшуку місцевості у другому періоді привчання собак до обшуку місцевості?
28. Опишіть вправу приучення собаки до обшуку приміщень.
29. Опишіть вправу приучення собак позначати виявленні речі на торкаючи їх.

30. Які вимоги до собак по закінченні другого періоду дресирування з обшуку приміщень та місцевості?
31. Які завдання третього періоду з обшуку приміщень та місцевості?
32. Яких правил необхідно дотримуватись у третьому періоді привчання собак до обшуку приміщень та місцевості?
33. Скільки відсотків занять проводять у нічний час в третьому періоді привчання собак до обшуку приміщень і місцевості?
34. Які ускладнення відпрацьовують у третьому періоді привчання собак до обшуку місцевості та приміщень?
35. Який розмір ділянки на початку третього періоду обшуку місцевості?
36. Якої послідовності повинен дотримуватися дресирувальник при огляді великих ділянок?
37. Опишіть вправу обшуку місцевості з наступним проробленням запахового сліду після його пророблення в районі затримки помічника.
38. Опишіть вправу обшуку місцевості в комплексі із вартуванням.
39. Опишіть вправу огляду місцевості вздовж лінії сліду (маршруту руху затриманого).
40. Які вимоги до собак після закінчення третього періоду підготовки собак по обшуку місцевості та приміщень?
41. Які можливі помилки дресирувальника та їх наслідки при обшуку приміщень та місцевості?

ТЕМА 18. ПРИВЧАННЯ ДО СТОРОЖОВОЇ СЛУЖБИ

Навичка виявлення сторонньої людини та беззвучного оповіщення про це дресирувальника необхідна при виконанні із собакою різних службових завдань.

Умовні подразники – команда «Слухай» і жест – показ рукою в напрямку передбачуваної появи помічника.

Безумовні подразники – помічник і його різноманітні впливи на собаку.

Навичка виробляється на базі орієнтовної та активно-оборонної реакцій собаки. Прийом уводиться в другій половині курсу дресирування пошукових і сторожових собак.

Методика та техніка дресирування.

Перший період. Завдання: виробити в собаки первісний умовний рефлекс тривалої сторожкості та беззвучного оповіщення дресирувальника про появу сторонньої людини під час служби на місці. Вправи виконуються з дотриманням наступних умов. Підбирається ділянка місцевості, закрита чагарником, лісом або горбкувата, з найменшою кількістю відволікаючих подразників.

Група дресирувальників поділяється на пари та визначається порядок позмінної роботи. Відстань між ділянками занять по фронту – не менш 100 метрів. Помічники розташовуються на видаленні 80-100 метрів від дресирувальників із собаками так, щоб рухатися до них по вітру.

Порядок виконання вправ. Керівник у присутності дресирувальників інструктує помічників; указує місце розташування дресирувальника із собакою й межі ділянки служби, час і маршрут виходу помічника на вихідний пункт, час або світловий сигнал для початку дії, маршрут і характер дій помічника при русі, нападі на собаку, обговорює порядок завершення вправи, а також попереджає про міри безпеки.

Дресирувальник, добре вигулявши собаку, відправляється з нею на зазначену ділянку. Вибравши зручне місце для спостереження й маскування (у кущах, високій траві) так, щоб собака не бачив спереду розташовану місцевість, саджає його з лівої сторони небагато поперед себе та утримує повідцем.

Заспокоївши собаку, дресирувальник тихо вимовляє команду «Слухай» і показує рукою вбік очікуваного помічника. Через 15-20 хвилин по встановленому сигналу, або в призначений час помічник починає повільний, обережний зигзагоподібний рух убік дресирувальника із собакою, з періодичними зупинками в місцях поворотів на 1-2 хвилини. З початком руху помічника дресирувальник повторює пошепки команду «Слухай», показуючи рукою в його сторону. При уважному прислухуванні собаки до звуків, видаваними помічником, дресирувальник заохочує його прогладжуванням.

Якщо собака, виявивши помічника, гавкає або скавучить, дресирувальник подає команду «Фу» із загрозливою інтонацією та робить ривок повідцем. У випадку якщо собака продовжує гавкати, помічник, не з'являючись у поле видимості собаки, проходить осторонь від неї.

При дресируванні собак, що спокійно реагують на дії помічника, він повинен підійти до собаки, напасти на його, наносячи легкі удари прутом, збудити й утекти. Як тільки помічник вийде на 5-10 метрів, собаку пускають на затримку. Вправа закінчується конвоюванням помічника.

Собак, що проявляють гавкіт на дії помічника, рекомендується пускати на затримку тільки періодично. У міру вироблення в собаки первісного умовного рефлексу вартування вводяться ускладнення. Поступово збільшується відстань між дресирувальником із собакою та вихідним пунктом помічника до 100-150 метрів і зменшується сила звукових подразників, створюваних помічником. Тривалість часу від початку вартування до моменту появи на ділянці помічника збільшується до 2 годин. Міняються напрямки маршруту помічника – із фронту, тилу, флангів. Собаку привчають до спокійного відношення до інших осіб, що перебувають із дресирувальником. Заняття проводяться на різноманітних ділянках місцевості. У вправи включають затримку помічника, що йде повз дресирувальника із собакою. Це робиться так. Коли помічник проходить повз собаку на відстані 15-20 метрів, дресирувальник по команді «Шукай» пускає його в напрямку помічника, що йде, управляючи твариною довгим повідцем.

До кінця першого періоду собака повинний: активно та зацікавлено прослуховувати місцевість протягом 1 години; виявляти помічника, що йде, на видаленні 100-150 метрів, беззвучно сповіщати про це своїм поведінням і сміливо затримувати помічника; спокійно ставитися до осіб, що супроводжують дресирувальника.

Другий період. Завдання: удосконалювати в собаки умовний рефлекс вартування на місці до навички, виробити умовний рефлекс вартування в русі.

Вправи по вартуванню на місці спрацьовуються за правилами першого періоду, але з поступовим збільшенням тривалості служби на різноманітній місцевості, а також відстані від місцезнаходження дресирувальника із собакою до вихідного пункту помічника.

Вправи по приученню собаки до сторожової служби в русі проводяться в наступній послідовності. Підбирається ділянка місцевості довжиною 200-300 метрів із наявністю чагарнику, високої трави або інших укриттів для помічника. Бажано, щоб уздовж ділянки проходила стежка або непроїзна дорога. Перші заняття організуються засвітла, а проводяться вночі. У присутності дресирувальника керівник заняття інструктує помічника, указавши його місцезнаходження з урахуванням вихідного пункту та маршруту дресирувальника із собакою, сигнали взаємодії з ним, порядок дій при виявленні помічника та міри безпеки (рис. 51).

На перших заняттях помічник розташовується в укритті поблизу стежки на видаленні 30-40 метрів у захисній формі одягу від собаки, що охороняє від укусів. Відстань від вихідного пункту дресирувальника із собакою до лінії місцезнаходження помічника – не менш 200 метрів. У встановлений час дресирувальник із собакою починає рух по наміченому маршруту. Собака на подовженому повідці повинна перебувати в 5-6 метрах

поперед дресирувальника. Через кожні 30-40 метрів руху дресирувальник зупиняє собаку повідцем, тихо вимовляє команду «Слухай», указуючи жестом уперед. За настороженість заохочує собаку прогладжуванням. Через 10-15 секунд рух триває. Дії повторюються доти, поки собака не почує створювані помічником шерехи, або не учує його запах. Як тільки собака виявить помічника, дресирувальник подовжує повідця, даючи йому можливість іти в його сторону і слідкує за твариною. Помічник уважно спостерігає за діями дресирувальника із собакою через укриття та нападає на собаку. Дресирувальник подає команду «Фас і пускає собаку на затримку. Вправа закінчується нетривалим конвоюванням затриманого.

Рис. 51. Вартування в русі

У міру вироблення в собаки умовного рефлексу вартування в русі (активної й зацікавленої сторожкості) вводяться ускладнення: подовжується довжина маршруту дресирувальника із собакою до 1,5-2,0 кілометрів, помічник розташовується то праворуч, то ліворуч, поступово віддаляючись від стежки до 150 метрів. Виробляється навичка байдужного відношення до інших людей, що перебуває за дресирувальником. Заняття проводяться в різний час доби, на різні за характером ділянках місцевості, з наявністю відволікаючих подразників.

Виявлення та затримання помічника проводяться на початку, середині, кінці маршруту руху із продовженням служби далі по маршруту після затримки конвоювання помічника вбік. Вправи виконуються при висвітленні місцевості ракетами. Паралельно зі вартою в русі періодично проводяться заняття по вдосконалюванню навички вартування на місці.

До кінця другого періоду собака повинний: активно та зацікавлено прослуховувати місцевість при службі на місці протягом до 1,5-2,0 годин, насторожено нести службу в русі до 1,5-2,0 кілометрів; виявляти людей, що йдуть на видаленні 200-250 метрів при службі на місці та до 150 метрів – у русі, а нерухому людину по запаху на видаленні до 50-100 метрів при напрямку вітру від помічника, безшумно сповіщати дресирувальника про це та сміло затримувати помічника; спокійно ставитися до осіб, що супроводжують дресирувальника та до висвітлення місцевості ракетами.

Третій період. Завдання: удосконалювати в собаки навички вартування на місцевості та в русі в комплексі з іншими спеціальними навичками в

умовах, наближених до вимог служби. При організації та проведенні занять дотримуватися наступних правил: вправи проводити в різний час доби й, як правило, за умовами, невідомим для дресирувальника, включати такі елементи, як постановка завдання дресирувальникові для несення служби за часом і відстанню, з'ясування завдання, оцінка обстановки та ухвалення рішення, керівництво складом групи при виконанні отриманого завдання, виявлення та затримка помічника, що діє в хитрий спосіб.

Ускладнення вправ і порядок їх відпрацьовування. Вартування на місці в комплексі з обшуком місцевості та роботою по запаховому сліду організується та проводиться в наступному порядку.

Дресирувальникові ставиться завдання для несення служби на ділянці місцевості. Він потай направляє собакою в зазначений район, вибирає місце для несення служби, маскується й діє так само, як при вартуванні на місці. Помічник у зазначений керівником час починає рух через охоронювану ділянку. Знаючи місце розташування дресирувальника із собакою, він потай проходить повз них на відстані 100-150 метрів і віддаляється в швидкому темпі, маскуючись у складках місцевості та і йде до його затримки. Через 2-3 хвилини після відходу помічника дресирувальник по команді «Шукай» посилає собаку на обшук місцевості, виявляє та проробляє запаховий слід. Вправа закінчується конвоюванням помічника в пункт призначення.

Вартування в русі в комплексі з роботою по запаховому сліду та обшуком місцевості. Помічник за 30-40 хвилин до початку вправи перетинає тропу, по якій буде рухатися дресирувальник із собакою і прокладає слід довжиною 1,5-2,0 км. На кінцевій крапці розкидає 3-4 речі й ховається в укриття. Періодично виконуються такі вправи, коли помічник продовжує рух до його затримки (рис. 52).

Дресирувальникові ставиться завдання на перевірку ділянки, указується маршрут, кінцевий пункт і порядок несення служби. Усвідомивши завдання, він приступає до служби на зазначеній ділянці; рухається по наміченому маршруту з короткочасними зупинками для прослуховування місцевості через кожні 30-40 метрів на 2-3 хвилини. Собакою управляють подовженим повідцем. Під час руху періодично подається команда «Шукай слід», а на зупинках – «Слухай». При виявленні собакою запахового сліду дресирувальник заохочує його командою «Добре, слід» і проробляє слід до затримки помічника. На перших заняттях дресирувальник може надавати допомогу собаці у виявленні сліду. Затриманого помічника конвоюють в укриття та після невеликого відпочинку собаки обшукується місцевість у районі затримки для виявлення кинутих (запахових) помічником предметів. Відшукавши шукану річ, собака повинний сісти перед нею або подати голос. Від заняття до заняття давнина та довжина сліду поступово збільшуються.

Вартування в русі в комплексі з обшуком місцевості та затримкою. Проінструктований помічник завчасно ховається в укритті на відстані 40-50 метрів від стежки та уважно спостерігає за рухом дресирувальника із собакою і його поведінням. Якщо собака помічника не виявила, то на перших заняттях можна залучити його увагу шерехом.

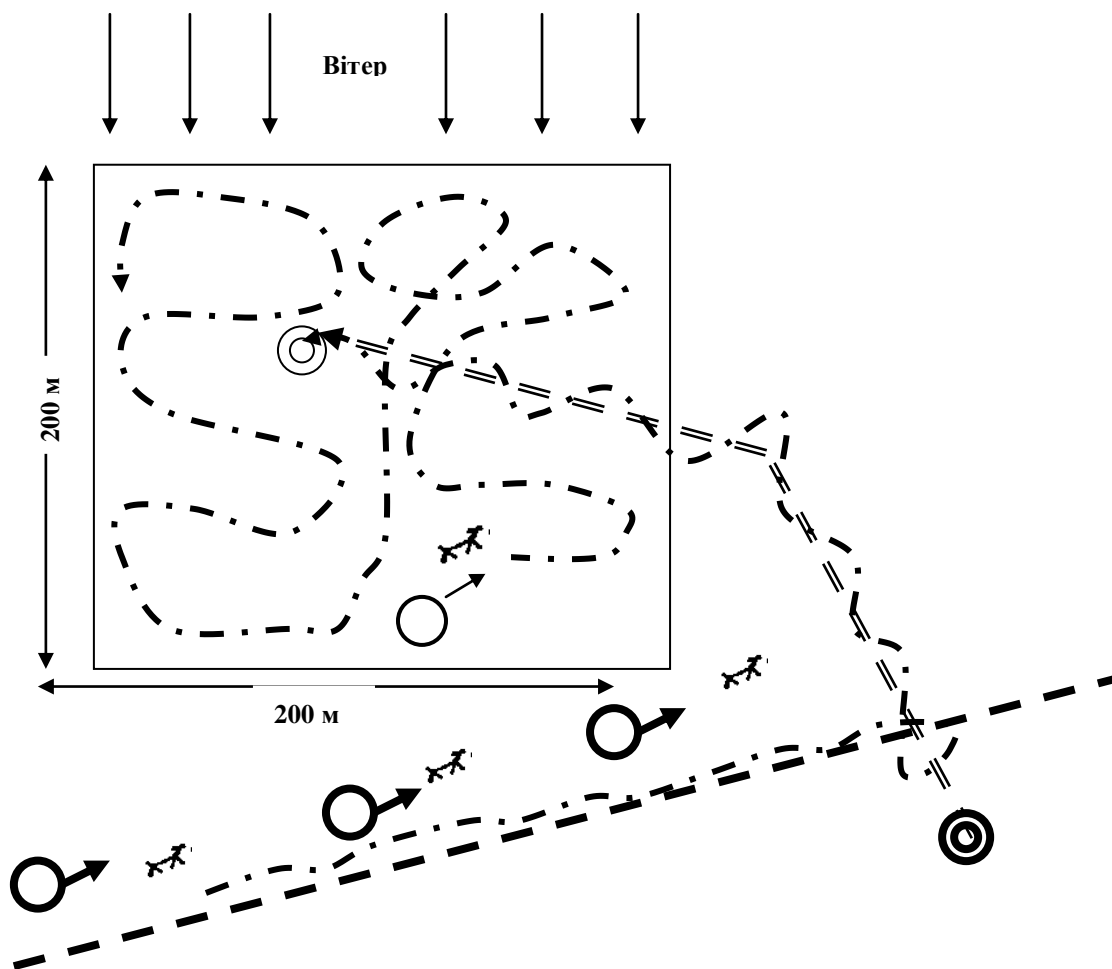

Рис. 52. Вартування у комплексі із роботою по сліду та обшуком місцевості

Дресирувальник, рухаючись по зазначеному маршруту з короткочасними зупинками для прослуховування місцевості, уважно стежить за поведженням собаки й при виявленні запаху або звукових сигналів помічника пускає його на обшук місцевості з метою його затримки. Поступова відстань від помічника до стежки збільшується, характер його поведження міняється. Особливу увагу треба звертати на приучення собаки до виявлення спокійно сидячого помічника. Заняття проводяться в різний час доби, при будь-якій погоді, на різних за складністю ділянках місцевості та при сильних відволікаючих подразниках (стрілянина, висвітлення місцевості ракетами та ін.).

Собака, підготовлений для сторожової служби, повинний: активно та зацікавлено прослуховувати місцевість протягом 2-3 годин, виявляти помічника, що рухається на віддаленні 250-300 м, нерухомого – на 50-100 м і своїм поведженням беззвучно сповіщати дресирувальника; зацікавлено перевіряти ділянку місцевості довжиною до 2-3 км, виявляти запаховий слід давниною до 2 годин та активно його проробляти до затримки помічника; спокійно ставитися до осіб, які супроводжують дресирувальника та не відволікатися на сильні звукові й світлові подразники.

Можливі помилки дресирувальника та їх наслідки:

1. Проведення занять на одній і тій же місцевості у той самий час, у результаті чого собака зникає та чітко працює в знайомих умовах, але гірше в інших.
2. Поява помічника з того самого напрямку або початок його руху в один й той же час привчає собак до активної роботи тільки в звичних умовах.
3. Проведення занять у полегшених і відомих для дресирувальника умовах приводить до відмови собаки від роботи в більш складних.
4. Систематичне надання допомоги собаці як із боку помічника, так і дресирувальника, виробляє звичку виявляти помічника тільки по сигналах дресирувальника.
5. Залучення як помічника тої ж самої людини в одноманітній формі одягу, у результаті собака зникає виявляти тільки знайому людину, форму.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники використовують при привчанні собак до сторожової служби?
2. Які безумовні подразники використовують при привчанні собак до сторожової служби?
3. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка приучення до сторожової служби?
4. Опишіть перший період методики та техніки привчання собаки до сторожової служби.
5. Які завдання у першому періоді привчання собак до сторожової служби?
6. Що повинна вміти собака до кінця першого періоду привчання до сторожової служби?
7. Опишіть другий період методики та техніки підготовки собаки до сторожової служби.
8. Які завдання у другому періоді привчання собаки до сторожової служби?
9. Що повинна вміти собака до кінця другого періоду привчання до сторожової служби?
10. Опишіть третій період методики та техніки підготовки собак до сторожової служби.
11. Які завдання у третьому періоді підготовки собак до сторожової служби?
12. Які ускладнення вправ та порядок їх відпрацювання при привчанні собак до сторожової служби?
13. Опишіть вправу вартування в русі в комплексі із обшуком місцевості та затримання порушника.
14. Що повинен вміти собака підготовлений до сторожової служби?
15. Які можливі помилки дресирувальника та їх наслідки при привчанні собак до сторожової служби?

ТЕМА 19. ПРИЧАННЯ ДО ОГЛЯДУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Залежно від службових завдань у собак, призначених для огляду транспортних засобів, виробляються різні навички: комплексні – пошукових собак одночасно привчають до виявлення як людини, так і предметів, укритих у вантаженому транспорті; вузькоспеціальні – собак привчають виявляти людину, що сховалася, або певні предмети по їх специфічному запаху.

Умовні подразники – команда «Шукай» та жест – показ рукою в напрямку пошуку.

Безумовні – помічник, апортирувальні предмети, ласощі та прогладжування.

Навичка виробляється на базі активно-оборонної, нюхо-пошукової, апортирувальної та харчової реакцій собаки.

Для комплексної оглядової служби найбільш придатні німецькі вівчарки, що відповідають наступним вимогам: із переважною активно-оборонною й добре вираженою нюхо-пошуковою реакцією, зацікавлені в апортируванні, фізично розвинені, урівноваженого рухливого типу, що не бояться сильних звукових та світлових подразників. Надмірно злісні та боягузливі, мляві й малорухомі собаки до дресирування й використання в комплексі оглядової служби не придатні. Для служби по виявленню тільки певних речей по їх специфічному запаху широко використовуються спанієлі, тер'єри та ін. Готують собак до цієї служби на спеціальних курсах тривалістю 5-6 місяців.

Методика та техніка дресирування. Методична послідовність дресирування собак оглядової служби всіх видів і призначень однакова, за винятком конкретних подразників, застосовуваних при виконанні вправ.

Протягом 1,0-1,5 місяця в собак виробляються загально дисциплінарні навички та умовні рефлекси пошуку помічника по запаховому сліду в полегшених умовах за загальноприйнятою методикою дресирування. У ході їх вироблення рекомендується створювати запаховий фон тієї обстановки, де має бути використання спеціальних собак (залізнична станція, морський порт, аеропорт, автостанція та ін.). Для цього застосовують магнітофонні записи, що відповідають обстановці.

Умови дресирування ускладнюють поступово. Особлива увага приділяється приученню собак до спокійного відношення до людей, тварин, транспортних засобів, станційним (портовим) шумам, специфічним запахам. Заняття проводяться спочатку поблизу відповідної станції (порту), а надалі безпосередньо на цій території. Домагаються чіткості та безвідмовності виконання собаками загально дисциплінарних навичок.

Після того, як собаки звикли до всіляких шумів і запахів, їх починають привчати до підйому на вагони, судна, машини та пересуванню по них. Спочатку для підйому собак використовують сходи із широкими щаблями. Дресирувальник піднімається по сходам командою «До мене» або «Поруч» уволікає собаку за собою. Досягши даху вагона, автофургона або верхньої

площадки вантажу, дресирувальник заспокоює собаку, заохочує його ласощами. Таким же чином привчають до спуска по сходах.

Надалі для підйому та спуску собаки по сходах дресирувальник подає команду «Уперед» і домагається самостійної його роботи. Надалі привчає собаку підніматися та спускатися по легких переносних сходах-лотку із більшим кутом нахилу. Потім приступає до вправ по виявленню помічника, що вкрився, або захованих речей.

Спочатку помічник тікає та ховається у вантажах на очах у собаки, а надалі за 1-2 години, щоб запахові частки встигли поширитися. За необхідністю помічник створює незначні шерехи. Приручення собаки до виявлення захованих речей проводиться так само, як і при обшуку місцевості. Треба стежити за тим, щоб собака не брав зубами виявлені предмети.

Як правило, заняття по дресируванню собак на території станції (порту) починаються після припинення робіт, при найсуворішому дотриманні заходів безпеки.

Особливості дресирування собак, призначених до служби на спеціальних об'єктах. Перші заняття по прирученню собак до огляду залізничних вагонів проводяться в полегшених умовах, звичайно в тупиках станцій, де завжди малоллюдно, вагони й місцевість мало забруднені сторонніми запахами.

Вправи починають із приручення собаки до виявлення різноманітних речей та їх позначенням. Із цією метою розкидають (закладають) різноманітні апортирувальні предмети в порожніх вагонах. Через 30-50 хвилин собаку посилають на обшук вагонів. Для активізації його роботи та вироблення зацікавленого пошуку на перших заняттях доцільно до предметів прикладати ласощі. Як тільки собака виявить річ, дресирувальник подає команду «Голос» і після гавкотіння заохочує собаку ласощами.

Поступово умови вправ ускладнюються: предмети закладають у ящики для інструментів, підвішують під вагонами, вкладають у щілині підлоги, вагона і т. ін. Після того, як собака буде активно обшукувати вагони знизу, усередині, проводять обшук вантажів у піввагонах, на платформах, завантажених сипучими вантажами, автотракторною технікою, пиломатеріалами. Спочатку предмети кладуть на вантаж зверху, а потім їх засипають піском, вугіллям або ховають під дерев'яну оббивку верстатів та інших вантажів. За кожен виявлений предмет собаку заохочують ласощами. Надалі збільшують кількість вагонів, що обшукують, оглядають залізничні товарні поїзди в умовах, близьких до вимог служби. Роблять огляд вагонів із різноманітним вантажем як знизу, так і зверху.

Паралельно з удосконалюванням навички виявлення речей у вагонах собаку привчають до пошуку людини. Помічник дресирувальника, подразнивши собаку, укривається в порожньому вагоні, залишаючи невелику щілину у двері. Через певний час дресирувальник пускає собаку на обшук вагонів, змушуючи його обнюхувати щілини на підлозі, стінах і дверях вагонів, при підході до вагона, де сховався помічник, дресирувальник уважно

спостерігає за собакою, коли він виявить помічника по запаху (турбується, починає посилено пригнуватися), командою «Голос» викликає в нього гавкіт. Потім дресирувальник відкриває двері, піднімається із собакою у вагон, затримує помічника, даючи собаці можливість порвати його (рис. 53).

Рис. 53. Огляд залізничних вагонів

Якщо собака, проходячи біля вагона, не виявить помічника, то він видає слабкі звуки, шерехи, постукування та ін. Виробивши активність пошуку після дражніння, уводять наступні ускладнення. Помічник ховається у вагоні завчасно, за 30-50 хвилин, собака пускається на огляд без попереднього дражніння. Поступовий час перебування помічника у вагоні (контейнері) скорочується до 5-10 хвилин. Чим менше часу перебуває помічник в укритті, тим менше зона поширення запахових часток людини, тому й собаці сутужніше виявити його.

Пошук помічника виробляється у вагонах із різним вантажем як знизу, так і зверху вагонів.

Спрацьовується вправа по огляду вагонів після затримки одного з помічників. Для цього ховають у вагонах 2-3 помічників. Поступово привчають собаку до роботи без повідця. Щоб собака не звик виявляти помічника у вагонах і вантажах по залишених запахових слідах на землі, він повинен пройти до наміченого пункту через сусідні вагони.

На заключному етапі дресирування створюють умови, наближені до реальної служби: дресирувальник не знає місцезнаходження помічника,

огляд ведеться в присутності сторонніх людей, час огляду вагонів скорочується.

Підготовка собак для огляду морських (річкових) судів. Підготовку починають із приучення собаки пересуватися по судну. Для цього використовують макети судів, баржі та судна, що стоять на ремонті. Дресирувальник проводить собаку по трапу, палубі, палубним надбудовам, шкіперським коморам та ін. З метою прискорення дресування корисно використати метод наслідування. Собаку, яку дресують, проводять по судну слідом за добре підготовленим собакою.

До спуска у твіндек і трюм привчають собаку із застосуванням добре підігнаної шлейки. Вправи проводяться спочатку на малометражних, потім більших судах. При спуску собаки в трюм дресирувальник перебуває внизу, зустрічає його й заохочує прогладжуванням і ласощами. Так само привчається собака до підйому із трюму.

Після вироблення умовних рефлексів сміливого пересування й чіткого виконання загально дисциплінарних команд на судах починається приучення собаки до пошуку предметів, захованих у різних місцях, з обліком майбутніх службових завдань.

На перших заняттях двері комор, куди закладені речі, не закривають, шлюпки залишають без чохла. Собак привчають до обшуку судів за методикою обшуку приміщень, вагонів, контейнерів та інших великогабаритних вантажів. Дресирувальник командою «Шукай» і жестом направляє собаку на послідовний обшук приміщень і вантажів та за кожне виявлення речі заохочує ласощами. Після того, як собака буде впевнено виявляти речі в більше доступних місцях, його привчають обшукувати твіндеки та трюми спочатку порожні, а потім і вантажені. Закладку речей необхідно проводити на різній висоті від підлоги, уникаючи одноманітних умов.

Паралельно із цим привчають собаку до виявлення людини, яка сховалася. Після попереднього дражніння помічник укривається в контейнері, великогабаритних вантажів або корабельних приміщеннях. Через 1-2 хвилини собаку пускають на обшук приміщень або вантажів й як тільки він виявить помічника, дресирувальник викликає в собаки гавкіт.

Поступово умови дресування ускладнюються. Собаку посилають на обшук без попереднього дражніння. Помічник на початку перебуває у вантажах, контейнерах не менш 30-40 хвилин і тільки в міру вироблення навички пошуку та виявлення помічників, що сховалися, час від моменту закладки до початку пошуку скорочується. Як помічників залучають цивільних осіб. Місця розташування помічника, який сховався, обробляють гостро пахучими засобами. Помічники вкриваються в поліетиленових мішках із використанням вивідних трубок для подиху та інших хитрих способів. Поступово привчають собаку до роботи з огляду без повідця. Паралельно спрацьовуються вправи з огляду судів, навантажених різними вантажами, збільшується кількість розшукуваних помічників, огляд проводиться в різний час доби.

Підготовка собак для огляду автомашин. Спочатку необхідно привчити собаку спокійно ставитися до автомашин, перебувати на машині як із виключеним, так і із включеним мотором. Особлива увага звертається на вільне пересування собаки по вантажах у комплексі з апортуванням.

У міру звикання собаки до спокійного, небоязкого пересування й апортування предметів на автомашині починають вправи по пошуку та виявленню людини, яка сховалася. Спочатку рекомендується, щоб помічник, подразнивши собаку, тікав і ховався у вантажах на машині. Після невеликої витримки собаку посилають на пошук. Вправа повторюється 2-3 рази. Надалі помічник ховається задалегідь, у різних місцях навантаженої автомашини. Собаку привчають до виявлення помічника тільки по запаху.

Час із моменту «закладки» помічника до початку огляду собакою поступово зменшується. Умови ускладнюються збільшенням кількості машин, що оглядають, з різноманітним вантажем.

Вправи виконуються по невідомим для дресирувальника умовам, коли він не знає місцезнаходження помічника. Рекомендується періодично місця розташування помічника обробляти гостро пахучими речовинами. Собаку посилають для пошуку як зверху машини, так і знизу.

До кінця курсу дресирування собака повинний виявляти помічника в автомашині за мінімальною кількістю запаху, сповіщати дресирувальника голосом або характерним поведінням. Вид транспорту та вантажі вибирають із урахуванням майбутньої служби.

Нормативи підготовленості собак. Собаки оглядової служби вважаються підготовленими, якщо вони відповідають наступним вимогам:

↪ безвідмовно виконують навички загальної слухняності в умовах, близьких до службової обстановки;

↪ сміло пересуваються по різних вантажах на складах, залізничних платформах, піввагонах, по дахах товарних вагонів, автофургонів, а також по сходах, сходах-лотках, перекидних трапах і т. ін.;

↪ чітко та зацікавлено (без повідця) обшуковують різні транспортні засоби, вантажі залежно від їх призначення й виявляють людину, що вкрилася в них, або заховані предмети, позначають їх голосом або іншим способом;

↪ відмовляються від корму, знайденого при роботі;

↪ виявляють запахові сліди людини на залізничному полотні, у портах і прилеглих ділянках місцевості давниною до 1 години та чітко проробляють їх на відстані до 3 км, сміливо та активно затримують людину, яка тікає, на видаленні від собаки до 200 метрів та караулять його на місці та в русі.

Можливі помилки дресирувальника:

1. Застосування сильних механічних подразників, що викликають почуття болю.
2. Проведення занять на тих самих транспортних засобах в одноманітних умовах, без обліку вимог служби. Систематичне припинення огляду після затримки одного з помічників або виявлення речі.

3. Залучення як помічник одну і ту саму людину або людей однієї професії.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні подразники застосовують при привчанні собаки до огляду транспортних засобів?
2. Які безумовні подразники застосовують при привчанні собаки до огляду транспортних засобів?
3. Які собаки придатні для комплексної оглядової служби?
4. Які собаки не придатні для комплексної оглядової служби?
5. Опишіть методику та техніку дресирування собак до оглядової служби.
6. Опишіть особливості дресирування собак призначених до служби на спеціальних об'єктах.
7. Опишіть підготовку собак для огляду морських (річних) судів.
8. Опишіть підготовку собак для огляду автомобілів.
9. Коли собака оглядової служби вважається підготовленим?
10. Які можливі помилки дресувальника при підготовці собак до оглядової служби?

ТЕМА 20. ПРИВЧАННЯ ДО КЕРУВАННЯ ПО РАДІО ТА ІНШИМИ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

При переслідуванні та затримці збройних злочинців, з метою безпеки складу пошукової групи доцільніше координувати дії собаки за допомогою малогабаритних радіостанцій. Керування здійснюється словесними командами, що подаються по радіо, або тональними сигналами.

Підготовка собаки до виконання відповідних словесних команд, що подаються по радіо, можлива при дотриманні наступних умов:

➤ загально дисциплінарні та спеціальні навички треба виробляти на команди, що подаються по радіо, виключити звичайні словесні команди дресирувальника, тому що собака, привчений до виконання таких команд, погано перебудовується на сприйняття цих же команд, що подаються по радіо. При цьому, чим міцніше вироблений умовний рефлекс на звичайні команди, тим суужніше собака перемикається на радіокоманди. Це пояснюється особливістю тонко розвиненого слухового аналізатора собаки;

➤ словесні команди по радіо повинен подавати помічник, перебуваючи на видаленні більше 200 метрів, щоб собака не чув його голосу, а дресирувальникові необхідно підкріплювати їх потрібними безумовними подразниками;

➤ помічник, що подає словесні радіосигнали, повинен бачити роботу дресирувальника із собакою.

Після того, як у собаки буде вироблений умовний рефлекс на команди, що подаються по радіо помічником, дресирувальник управляє собакою самостійно.

З метою скорочення строків дресирування собак, керованих по радіо, доцільно виробити в нього умовні рефлекси на тональні радіосигнали певної частоти й тривалості звучання. Наприклад, підбираються тональні радіосигнали частотою 300 Гц і тривалістю (у секундах): рух уперед – 1; повернення до дресирувальника – 4; рух вправо – 2 сигнали; рух уліво – 3 сигнали.

Вправи виконуються в наступному порядку. Так, для вироблення навички руху вперед дресирувальник, перебуваючи поруч із собакою, подає по радіо відповідний тональний сигнал і через 1-2 секунди спонукує собаку йти в потрібному напрямку жестом «Уперед». Правильні дії собаки заохочує вигуком «Добре». Видалення собаки від дресирувальника на велику відстань у заданому напрямку досягається повторенням сигналу «Уперед» і підкріплюється жестом і вигуком «Добре». У такій же методичній послідовності виробляються умовні рефлекси на інші радіосигнали. Подальше вдосконалювання цих рефлексів проводиться в комплексі з роботою по запаховому сліду, спочатку з використанням подовженого капронового шнура довжиною до 100 метрів, а потім без нього. У випадку відмови від роботи, або відволікання його на тварин, або інші сильні подразники доцільно використати електронашийник, що дозволяє подавати електричний струм.

Керування собакою за допомогою радіозасобів при проробці запахових слідів може здійснюватися на пересіченій і закритій місцевості на видаленні від 100 до 1500 метрів.

Контрольні питання до теми:

1. Опишіть методику приучення собаки до керуванню по радіо та іншими технічними засобами.
2. На якій відстані повинен знаходитись помічник від собаки при поданні команди по радіо?
3. Опишіть вправу вироблення умовного рефлексу на тональні сигнали.

ТЕМА 21. ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК ВАРТОВОЇ СЛУЖБИ

Вартові собаки призначені для посилення охорони об'єктів. Із цією метою в них виробляється навичка гавкотіння на сторонніх людей, що наближаються до ділянки служби, затримки їх як при спробі перебороти охоронюваний рубіж, так і тих, які тікають від собаки.

Умовні подразники – команда «Охороняй» і жест – показ у напрямку очікуваного помічника.

Безумовні подразники – помічник і його удари прутом, прогладжування, ласощі.

Для вартової служби придатні фізично сильні собаки будь-якої породи, злісні, із гарною голосовою реакцією.

До спеціального дресирування приступають після відпрацювання наступних загально дисциплінарних і підготовчих прийомів: приучення до кличці, нашійнику, повідця, шлейці, прив'язі, наморднику, переходити у вільний стан і підходити до дресирувальника на довгому повідці, сідати, лягати, стояти біля дресирувальника, припиняти небажані дії, відмовлятися від корму; приучення до спокійного реагування на постріли, сильні світлові та звукові подразники; розвиток активно-оборонної реакції (злості), приучення до затримки людини та вартуванню його в обсязі вимог другого періоду дресирування.

Методика та техніка відпрацювання перерахованих прийомів така ж, як при дресируванні пошукових і сторожових собак.

Вартові собаки застосовуються, як правило, на спеціально обладнаних ділянках, які називаються постами. Залежно від характеру охоронюваного об'єкта, виконуваних завдань і використовуваних засобів *пости називаються: блок-пост, нерухомий пост, пост вільного вартування.*

Основні елементи блок-посту – блок та кільце із ланцюгом, надягнутої на дріт, або трос товщиною 0,6-1,0 см, натягнутий між двома опорами вздовж охоронюваного об'єкта. Вартовий собака несе службу вздовж поста в смузі, обмеженою довжиною ланцюга 2,0-2,5 м.

Нерухомий пост обладнається для охорони вузьких проходів на об'єкт, у дверей складів, магазинів і т. ін. Тому рух собаки на пості (площадці) обмежується ланцюгом довжиною 2-3 м.

При вільному вартуванні собака переміщається вільно (без прив'язі) на обмеженій території (ділянці) або в приміщенні.

Для дресирування вартових собак, як правило, обладнаються навчальні пости основними елементами, передбаченими на охоронюваних об'єктах. Кожен собака привчається до служби тільки на тій пості, за яким він закріплений. Переміщення собак для служби з одного поста на іншій забороняється, за винятком гострої потреби (хвороба собаки, зміна собаки через його непридатність та ін.).

Методика та техніка дресирування. Послідовність приучення собак до вартової служби на всіх видах постів майже однакова з невеликою різницею в умовах виконання вправ. У всіх випадках спочатку виконуються

вправи по ознайомленню собаки з обстановкою на пості, виробленні спокійного реагування на подразники, що зустрічаються на ділянках служби. Потім собаку привчають до виявлення та затримки помічника в присутності дресирувальника й до самостійної служби на пості без дресирувальника. Удосконалювання навички тривалої служби на пості спрацьовується з введенням різноманітних ускладнень й у комплексі з іншими прийомами.

Ознайомлення собаки з обстановкою на будь-якому пості починається із прогулянки в межах охоронюваної території. Початкові вправи на блок-посту й на короткій прив'язі (на нерухомому пості) закінчуються тим, що собака ставиться на ланцюг поста на 10-15 хвилин. А на блок-посту собаку проводять уздовж ділянки 2-3 рази, щоб вона звикла до звуків, що виникають від тертя блоку або кільця на натягнутому дроті. Через 2-3 заняття, коли собака звикне до обстановки, виконуються вправи по вартуванню. Для цього керівник у присутності дресирувальника інструктує помічника, указуючи вихідний пункт, сигнал початку та порядок дії.

З різних видів підготовки та використання собак у вартувальній службі найбільш складна та трудомістка служба на блок-посту. Тому оволодіння методикою та технікою дресування собак до служби на блок-постах є основою підготовки фахівців і вартувальних собак.

Дресування собак на блок-постах. Дресирувальник знайомить собаку з обстановкою на пості, ведучи його на довгому повідці по охоронюваній ділянці. Потім, прив'язавши собаку на ланцюг, знову проходить уздовж троса (дроту). Після цього зупиняється посередині посту, подає команду «Охороняй», показуючи жестом напрямом очікуваного помічника, відходить на 2-3 метри від собаки в протилежну сторону. Через 5-6 хвилин по сигналу дресирувальника помічник у дресирувальному костюмі, створюючи сильні шерехи з невеликими паузами, рухається в напрямку поста. Як тільки собака загавкає на шерехи, дресирувальник заохочує його прогладжуванням, повторюючи команду «Охороняй».

Потім помічник підходить до собаці ближче, проникаючи на пост через підкоп або спеціальний прохід в огороженні і нападає на собаку, наносячи легкі удари прутом.

Досить збудивши собаку, помічник тікає вздовж поста. Дресирувальник у цей час іде за собакою, підтримуючи його командами «Фас», «Добре». Як тільки собака почне з гавкотом накидатися на помічника, він робить спробу бігти. Дресирувальник, відв'язавши собаку з ланцюга, по команді «Фас» пускає на затримку помічника, що тікає. Вправа закінчується конвоюванням затриманого за межі поста.

Перші заняття проводяться в денний час у присутності дресирувальника. Потім вводяться різні ускладнення: заняття переносять на нічний час і проводять при будь-яких умовах погоди; дресирувальник відходить від собаки в укриття й тільки після голосного гавкоту виходить до його; міняється тактика дій помічника: він наближається до поста обережно, із тривалими зупинками і з'являється або праворуч, або ліворуч, періодично

переборюючи огороження поста різними способами (через підкоп, верх, пролами або прорізи в заборі та ін.).

Вправи завершуються затримкою помічника, що проникнув на територію поста або тікає від поста. Поява помічника (із тилу або фронту) залежить від реальних умов служби на охоронюваному об'єкті. Надалі залучаються два помічники, які діють різними способами: з'являючись із різних сторін, один відволікає собаку дражнінням, а інший – намагається проникнути на територію об'єкту й та. ін. Від собаки потрібна активна реакція на обох помічників – гавкотіння або затримка у випадку проникнення на пост.

Тривалість перебування собаки на пості збільшується й доводиться до нормативів, передбачених програмою. Час і кількість появ помічника щораз міняється. Активні дії собаки по виявленню та гавкотінню на помічника треба підкріплювати виходом дресирувальника до собаки або його заохоченням.

Надалі дресирування проводиться в комплексі із прийомом «Відмова від корму». На початку спрацьовується відмова від корму, знайденого на землі, а потім – на якій дає помічник із дотриманням правил виконання вправ.

Прийом спрацьовується так. Помічник підходить до собаці, що перебуває біля дресирувальника, і пропонує м'ясо. При спробі взяти м'ясо вдаряє собаку прутом і тікає. Дресирувальник пускає собаку на затримку. Наступні вправи проводяться без дресирувальника й тільки при відході помічника він підбігає та пускає собаку на затримку.

Після вироблення в собаки навички настороженої охорони поста тривалістю до 1 години та голосного гавкотіння на сторонніх осіб уводиться затримка помічника шляхом обшуку місцевості. Проінструкований помічник, проникнувши через огороження, проходить повз пост так, щоб собака на нього нагавкала та ховається за місцевими предметами на видаленні 50-60 метрів (залежно від характеру місцевості). Дресирувальник, почувши гавкіт собаки, прибігає на пост й, взявши собаку на довгого повідця, пускає на обшук місцевості. Команда й жести при обшуку приміщень застосовуються такі ж, як і при дресируванні до обшуку місцевості. Виявленого помічника затримують і конвоюють за межі поста.

При дресируванні собак на нерухомому пості (на короткій прив'язі) дотримуються такої ж методичної послідовності, як і на блок-посту, з тією лише різницею, що помічник завжди з'являється з однієї й тієї ж сторони, і собака охороняє обмежену ділянку поста (вузький прохід, вхідні двері в будинок і т. ін.) Іноді недостатньо гавкотіння на сторонню людину, що наближається, собака повинний вступати в активну боротьбу з нападаючою людиною й не пропускати його через пост. Тому на такі пости доцільно підбирати найбільш злісних і фізично сильних собак.

Особливості дресирування собак на пості вільного вартування. Зловмисник може з'явитися або спробувати пройти через пост із будь-якої

сторони. Тому треба чергувати дії помічника як із фронту, так і з тилу. Методична послідовність така ж, як при дресируванні на блок-посту.

На початку до руху по ділянці собаку привчають, ведучи на короткому повідці, потім на подовженому й тільки після вироблення рефлексу організованого руху переходять до керування без повідця. При підготовці собак для служби в приміщенні або на території, обгородженої парканом, зайнятої різними суспільними й адміністративними приміщеннями треба враховувати можливість завчасного вкриття зловмисника всередині охоронюваного поста з метою зробити протизаконні дії з настанням темряви. Тому дресувальник із собакою, спочатку оглядає територію охоронюваного об'єкта. При виявленні помічника собаці дається можливість порвати його спецодяг. Після чого помічник конвоюється за межі поста, а собаку повертають на пост для продовження служби. Привчають собаку до самостійної служби в приміщенні або на території об'єкту в такій же послідовності, як і на інших постах. Напрямок і час появи помічника визначається з урахуванням можливих дій зловмисників.

Навичка вартування вважається виробленою, якщо собака тривалий час насторожено охороняє пост, голосним гавкітом сповіщає про появу сторонніх осіб і сміливо вступає в боротьбу з ними та йде на затримку, а також ретельно обшукує ділянку місцевості, що прилягає до поста вільного вартування.

Можливі помилки дресувальника та їх наслідки:

1. Сильні удари помічника прутом при нападі на собаку. У результаті в собаки проявляється пасивно-оборонна реакція.
2. Залучення як помічника той ж самої людини. У цьому випадку собака зникає гавкотіти та нападати тільки на цю людину.
3. Проведення занять на посту в той же самий час. У результаті в собаки виникає небажаний зв'язок на час.
4. Використання при дресируванні однакових за формою та кольором дресувальних костюмів. Собака зникає реагувати тільки на людину в подібному одязі.

Контрольні питання до теми:

1. Які умовні рефлекси використовують при привчанні собаки до вартової служби?
2. Які безумовні рефлекси використовують при привчанні собаки до вартової служби?
3. Які собаки придатні для вартової служби?
4. Що таке блок-пост?
5. Що таке нерухомий пост?
6. Що таке пост вільного вартування?
7. Які основні елементи блок-посту?
8. Опишіть методику та техніку дресирування собак на блок-посту.

9. Опишіть методику та техніку дресирування собак на нерухомому посту.
10. Опишіть методику та техніку дресирування собак на посту вільного вартування.
11. Коли у собак навичка вартування враховується виробленою?
12. Які можливі помилки дресувальника та їх наслідки при дресируванні собак вартової служби?

ТЕМА 22. ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК ПО ПОШУКУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН

Довгий час у вітчизняній практиці існували два методи дресирування собак по пошуку наркотиків – смакозаохочувальний, що ґрунтується на умовно-рефлекторній діяльності і метод, при якому собаці після знаходження «закладки» підкладають замість їжі, ласощів улюблений предмет (іграшку). У цьому випадку встановлюється асоціативний зв'язок «запах-іграшка» і собака буде шукати джерело запаху, пов'язане з іграшкою, тому що в неї формується ігрове (з елементами мисливського) поводження. Метод іграшки незамінний при навчанні собаки пошуку вибухівки або при роботі з людьми, тому що легко дозволяє домагатися пасивного позначення.

В основу пропонованої програми навчання покладене ретельне формування саме мисливського поводження, що за рангом стоїть багато вище ігрового й дозволяє одержувати від собаки більше чітке, активне позначення. Цим пояснюється й те, що при навчанні застосовується тільки «прямий» метод роботи собаки, тобто наприкінці пошуку собака повинний схопити саме те, що вона шукала. Ніякі заміни «закладок», не допускаються.

Із самого початку навчання застосовується тільки «сліпий» пошук, коли кінолог не знає, де захована «закладка». Це змушує його дуже уважно стежити за поводженням собаки й виключає мимовільні «підказки», які завжди можливі, якщо кінолог знає, де захована «закладка». Робота собаки по пошуку наркотиків являє собою комплекс цілеспрямованих поведінкових актів, що включають у себе безліч різноманітних форм, серед яких значну роль грають придбані в результаті навчання поведінкові реакції.

При навчанні собак пошуку наркотиків базовим є мисливське поводження, добре виражене у всіх хижаків. Спеціальні прийоми, що використовуються в ході підготовки собаки, модифікують і ускладнюють його, дозволяючи реалізуватися досить специфічним чином – пошук «видобутку» тепер здійснюється в зовсім інших умовах. Крім того, у процесі підготовки активно використовуються елементи ігрового поводження, феномен «установки на навчання», звикання, імітація, латентний, асоціативне, інсайд-навчання. Велике значення надається встановленню правильних відносин між людиною й собакою, а також різним видам підкріплень.

Теоретичним обґрунтуванням пропонованого дресирування є теорія домінанти, що повністю пояснює будь-яке поводження, у тому числі й пошукове поводження собаки. Академік О.О. Ухтомський, що створив вчення про домінанту, як головний принцип роботи нервових центрів, називав домінанту "визначальником поведінки". Це в буквальному значенні так, оскільки різні домінанти, що складаються в мозку в кожний даний момент часу, визначають будь-яке поводження – від найпростіших рефлекторних актів до найбільш складних проявів психічної діяльності. З погляду фізіології вищої нервової діяльності дресирування собаки по пошуку наркотиків – це формування дуже специфічної пошукової домінанти, що

викликає модифікацію мисливського поведіння собаки. *Домінанта* – тимчасово пануюча рефлекторна система (сукупність рефлекторних систем), що обумовлює роботу нервових центрів у цей момент і тим самим надає поведінню певну спрямованість на рішення одного, найбільш важливого для організму завдання. Початком складання домінанти є будь-яке відхилення в гомеостазі тварини, що миттєво викликає виникнення потреби в чому-небудь, при цьому група нервових центрів переходить у стан підвищеної збудливості. Як пануюче вогнище порушення, домінанта накопичує імпульси, що передаються в центральну нервову систему, одночасно придушуючи (гальмуючи) активність інших нервових центрів.

Виникла домінанта має здатність до стійкості й підсумовування порушень від послідовних роздратувань. Однак, варто пам'ятати, що однією із властивостей підсумовування порушень є те, що занадто сильні або занадто часті роздратування (стимули) можуть викликати гноблення домінанти. Цим пояснюється невелика кількість щоденних вправ по пошуку й поступове наростання їх складності.

Домінанта інертна, вона здатна «утримувати й продовжувати в собі порушення, що почалося, коли первісний стимул до порушення минув». Важливо відзначити, що сформована пошукова домінанта надалі може бути відтворена навіть при частковому або фрагментарному повторенні знайомої для собаки ситуації пошуку. Ця властивість домінанти дозволяє кінологу запустити бажану поведінку собаки в бажаний час у будь-якому необхідному місці й одержати позитивний результат роботи тому, що слід один раз пережитої домінанти, а те й вся домінанта, можуть бути викликані в поле уваги, як тільки відновиться хоча б частково подразник, що став для неї адекватним. Фактично в інерційності домінанти й укладений основний зміст твердої послідовності проведення (відпрацьовування) деяких прийомів, що застосовуються при підготовці пошукової собаки – формування стереотипу початку й завершення пошуку, чітке дотримання певної системи огляду різних об'єктів.

Для правильного формування поведінкового акту його завершення повинне бути органічним, що природним шляхом знімає домінанту і є підкріпленням усього пошукового поведіння. Тому настільки велике значення надається правильному закінченню пошуку – собака повинний не тільки знайти, але й мати можливість схопити зубами «закладку». Формування специфічної пошукової домінанти містить у собі:

1. «Постановку» собаки на запах наркотичної речовини – знайомство й запам'ятовування собакою запаху певної речовини, пізніше – розширення спектру значимих нюхових стимулів;

2. Формування й удосконалювання пошукового поведіння – розвиток і модифікація властивого тварині мисливського поведіння й реалізація його в різних ситуаціях (ускладнення умов).

Обидва ці завдання в ході навчання вирішуються одночасно. Виклад курсу ділиться на три частини:

- ① базове дресирування;

- ② «постановку» на запах;
- ③ навчання пошуку.

Ці частини міцно взаємозалежні й, переплітаючись один з одним, становлять єдиний процес, тому що розвиток відносин «людина ↔ собака», як і вдосконалювання пошуку, походить від початку навчання до кінця їх спільної роботи. Дресування собак – робота творча, але вимагає певної теоретичної підготовки. Знання основ спеціального дресування є тим фундаментом, що дає кінологові впевненість у правильності своїх дій, дозволяє уникнути помилок і швидше досягти бажаного результату.

22.1. Відбір собак для пошуку наркотичних речовин

Відбір індивідумів собак для навчання пошуку наркотичних речовин – завдання, яке потребує великого терпіння, точності і розуміння справи. Вдалий вибір – залог успішного дресування. Насамперед необхідно перевірити стан здоров'я, вік і особливості поведінки в різних умовах.

Для дресування придатні здорові собаки у віці 1-3 років. Віддається перевага псам тому, що сука двічі на рік має тічку і не може виконувати таку серйозну роботу саме в ці дні.

Під час вивчення особливостей поведінки собак-кандидатів на навчання існує система спостережень прийнятних і неприйнятних форм поведінки (табл. 3).

Аналізуючи таблицю 3, можна прийти до висновку, що практично неможливо знайти таких екземплярів собак, які мають лише позитивні якості, проте важливо, щоб серед врахованих якостей переважали прийнятні. Вивчається поведінка собаки в різних умовах (вдома, у власника, на незнайомій місцевості в присутності власника, далі в його відсутності, в різних міських умовах, в закритому приміщенні, проводяться спостереження за тим, як вони відносяться до предметів і до їх пошуку в різних ситуаціях). Слід зазначити, що серед бажаних і небажаних форм поведінки спостерігається багато перехідних – в цьому випадку кінолог приймає рішення про придатність собаки, опираючись на свій досвід. Тестування проводиться мінімально 2 тижні.

22.2. Методика і техніка дресування собак з пошуку та виявлення наркотичних речовин

Навичка огляду спеціальним собакою вантажів і багажу необхідний для виконання службових завдань по пошуку та виявленню наркотичних речовин.

Умовні подразники: основні: команда "Шукай" та жест – показ рукою в напрямку пошуку.

Допоміжні команди – "Дістань" або "Голос", "Сидіти", "Нюхай", "Дай".

Таблиця 3. Відбір собак за формою поведінки на придатність до пошуку наркотичних речовин

Показник	Форми поведінки	
	прийнятні	неприйнятні
Реагування на раптові звукові ефекти (постріл, перекинутий стілець, падаючий предмет тощо)	спокійна, беззвучна, уважна, зацікавлена, собака наближається до джерела звуку, вивчає його	нервова, напружена, гавкаюча, пасивна, боязка, втікаюча, агресивна, нападаюча
Поведінка з собакою	спокійна, врівноважена, наближається, приязно-ініціативна	нерішуча, боязка, посилена, домінантна, у повній мірі залежна, забіяка, індиферентна
Здатність встановлення контакту з сторонніми людьми	спокійна, бадьора, весела, відверта, ініціативна	нервова, недовірлива, тікає, інфантильна, боязка, посилено зацікавлена, агресивна, шерсть дибки
Поведінка біля автомобіля (шум двигуна, вихлопних газів, пневматичного гальма)	спокійна, беззвучна, допитлива	собака втікає, шукає схованку, трясє головою, тремтить, нападає, відбігає
Поведінка в транспортних засобах, що рухаються (автомобіль, громадський транспорт)	спокійна, беззвучна, допитлива	собака втікає, пускає слину, блює, трясє головою, тремтить, посилено радіє після поїздки
Поведінка на висоті і в підвалах	спокійна, врівноважена, чутлива, приймає допомогу людини	собака тремтить, пускає слину, шукає схованку, вищить, плигає з висоти, не приймає допомогу людини
Поведінка при апортируванні	собака апортує кинутий предмет, носить предмет, підносить предмет до кінолога, запрошує до подальшої гри, проявляє ініціативу до гри при наявності предмету	собака грає з апортом лише з одним визначеним предметом, ховає його, зариває
Пошукова поведінка, зондування	активна, динамічна цілеспрямована і настирлива, веде пошук використовуючи нюх, використовує напрямок вітру, сприймає допомогу людини	незацікавлена, хаотична, безсистемна, повільна, при появі перешкоди пошук припиняє, під час пошуку використовує переважно зір, не враховує напрямок вітру, при інтенсивних пошуках швидко стомлюється, не приймає допомоги людини
Поведінка під час виявлення апортирувального предмету	під час виявлення предмету уважна, не агресивна, знаходить апортирувальний предмет вказує позою тіла і жестами, знайдений предмет не покидає	знайдений предмет покидає і продовжує пошуки, при виявленні апорту нестримана і агресивна.

Безумовні подразники: предмет (зразок) з запахом наркотичних речовин, ласощі, прогладжування.

Навичка виражається на базі нюхо-пошукової реакції, а також реакції гри та мисливського поводження.

Основний метод дресирування – апортирувальний.

Приєм вводитьься в першому періоді дресирування собак, після відпрацювання спеціальних підготовчих вправ з розвитку у собаки зацікавленості до гри та здобування предметів (зразків) із запахом наркотичної речовини, а також закріпленню характерної поведінки собаки при виявленні предмету (зразка) із запахом.

Практика кінологічних шкіл ФРН, Англії, Америки, Канади, Фінляндії, що існує більше 40 років, переконливо довела, що форсування навчання не приносить позитивних результатів. Незважаючи на різні методики на нього затрачують від 12 до 17 тижнів.

Виходячи із практичного досвіду німецької митної школи визначене навантаження на інструктора, тривалість і побудову навчання, вимоги до собак, що відбирають для дресирування, а також вимоги до зберігання та використання навчальних посібників.

Навантаження на інструктора – група з 4 кінологів із собаками є оптимальна, тому що більша кількість, що навчаються, викликає утруднення в організації занять і вимагає обов'язкової присутності помічника.

Тривалість навчання – 14 тижнів.

1 курс має назву «Каннабіс», він триває 8 тижнів і містить у собі:

⇒ базове дресирування – 2 тижні,

⇒ «постановку на запах», навчання собаки пошуку – 6 тижнів.

Після здачі іспитів кінологи із собаками працюють на місцях служби протягом 4-6 місяців, що дозволяє закріпити отримані навички в умовах реальної роботи. Після цього – заключний курс навчання на сильні наркотики (героїн, кокаїн, синтетичні речовини та ін.).

2 курс має назву «Героїн», він триває 6 тижнів і містить у собі:

➔ «постановку на запах» – 1,0-1,5 тижня,

➔ навчання собаки пошуку – 4,5-5,0 тижнів.

Тривалість навчання є достатньою за умови правильного попереднього відбору собак для дресирування. Далеко не всі собаки мають уроджені якості, необхідні для розшукової роботи. Практика відбору німецької школи показує, що не більше 20% собак мають якості, що дозволяють надалі очікувати стабільної й безвідмовної роботи, а саме надійність собаки – запорука успіху при пошуку наркотиків. Тому необхідно дуже ретельно відбирати собак, що направляють на навчання, вони повинні бути фізично зрілими, мати сильною "спрагу видобутку", бути сміливими й здоровими.

Побудова навчання. Навчання індивідуально-групове, коли на заняттях присутня вся група, але окремі вправи проводяться по черзі, індивідуально з кожним учасником.

Під час базового дресирування учасники, чекаючи своєї черги, розташовуються так, щоб їх собаки могли бачити (не заважаючи при цьому)

виконання вправ працюючої пари. При цьому спочатку працюють більше «сильні», упевнені в собі собаки.

При проведенні вправ по пошуку кінологи, що очікують своєї черги, прив'язують собак на відстані, достатній для того, щоб вони могли чути звукові сигнали працюючої собаки. Причому в цьому випадку спочатку пускаються більше «слабкі» у пошуку собаки,

Залежно від складності «закладки» і ступеня підготовленості собак проводять від 2 до 8 вправ по пошуку, перерви між якими до кінця курсу навчання поступово скорочується від 1,5 годин до 30 хвилин.

При проведенні занять необхідно намагатися створити такі умови, які допоможуть уникнути втоми й у максимальному обсязі виявитися вродженим здатностям собак до навчання.

Щоб уникнути стомлення собак у середині навчального дня необхідно робити велику перерву (до 1,5 годин), під час якого собаки повинні мати можливість відпочити у своїх вольєрах (знайомих, що не мають сторонніх подразників і захищених від непогоди місцях). Варто враховувати, що сильно утрудняє навчання «не комфортність» умов і місць проведення занять. Під «не комфортністю» варто розуміти фактори, що виключають або гальмують прояв у собак ігрового рефлексу, без використання якого неможливе формування бажаного нам пошукового поведження. Тому при навчанні варто уникати:

- ↳ проведення занять в «агресивному» середовищі, тобто в місцях, що мають багато незнайомих собаці, сильних подразників;

- ↳ збільшення складу групи, при якому собакам довго доводиться чекати черги на вправи;

- ↳ відсутності місць відпочинку для собак;

- ↳ проведення занять у несприятливих погодних умовах (мороз, мокрота, сильний вітер).

З огляду на всі фактори, що впливають на навчання, бажано проводити його в теплий час, а перепідготовку вже навчених собак можна вести й у більш несприятливих умовах. Іспити проводяться в місцях не знайомих кінологам і собакам із відволікаючими подразниками, що досить сильні, але «закладки» не повинні бути складними. Основна увага повинна звертатися на зацікавленість собаки пошуком і вмінням кінолога вчасно зауважувати й правильно реагувати на поведження собаки.

Висновок про придатність кінолога й собаки до роботи з пошуку наркотиків повинний ґрунтуватися не тільки на результатах іспиту, але й на характеристиці, даної інструктором, що бачив і мав можливість правильно оцінити становлення майстерності працюючої пари.

Ведення журналу практичних занять.

Інструктор, що проводить навчання, зобов'язаний вести журнал. Ведення навчального журналу дозволяє проаналізувати й правильно оцінити роботу кожного інструктора, щоб надалі мати можливість оптимізувати його діяльність.

У свою чергу, інструктор, ведучи журнал, може вчасно помітити виникаючі в кінологів або собак утруднення й запобігти закріпленню помилок, а також намітити шляхи усунення недоліків.

Інструктор щодня коротко описує роботу кожного кінолога із собакою, звертаючи особливу увагу на:

➤ індивідуальні особливості собаки при роботі: ступінь зацікавленості, швидкість стомлення, манеру пошуку й позначень, помилки або «ускладнення» собаки; дії кінолога при проведенні вправ: правильність контакту із собакою, дотримання правил підготовки місць і проведення пошуку. Відзначати при цьому слід:

➤ вид і вагу наркотику в «закладках», їх форму, розмір, матеріал упакування, «відкритий» або впакований наркотик;

➤ об'єкт пошуку, кількість у ньому «закладок», місця приховань.

По закінченні кожного курсу навчання інструктор дає коротку характеристику професійних якостей кінологів і свою оцінку ступеня підготовленості собаки. Це дозволить йому правильно оцінити свої дії й вчасно помітити помилки, уникнути «несподіваного» погіршення роботи собаки й простежити послідовний розвиток його пошуку.

Кінолог повинен вести щоденник занять. У щоденнику рекомендується відзначати:

☞ фізичний стан і настрої собаки на початку й кінці навчального дня, до, під час і після проведення вправ;

☞ об'єкт пошуку й місце приховання «закладки», пакувальний матеріал;

☞ утруднення собаки при пошуку й власні помилки.

Підводячи підсумки, наприкінці кожного тижня кінолог аналізує свою роботу, а також успіхи й невдачі свого собаки, відзначає позитивні й негативні моменти при проведенні вправ.

Додаткові вимоги, пропоновані до зберігання наркотичних засобів, використанню й готуванню навчальних посібників. Для забезпечення чистоти запахів, необхідної при навчанні собак, зберігання в сейфах наркотичних речовин і навчальних посібників, що містять наркотичні речовини, утримання "закладок" здійснюється роздільно по групах:

☛ «канабіс» – гашиш, марихуана;

☛ «кокаїн» – кокаїн, крек;

☛ «героїн» – героїн;

☛ «опіати» – опій, опійне масло, макова солома;

☛ «синтетичні наркотичні засоби» – амфітаміни, ЛДС, МДМА, екстезі,

лікарські препарати й т. ін.

Зберігання пакувальних матеріалів для «закладок» і використовуваних при навчанні сумок, коробок та інших предметів здійснюється в добре вентиляваному, що не має запаху наркотиків приміщенні.

Пакувальний матеріал для «закладок» повинен бути міцним, щоб надійно охороняти собаку від контакту з наркотичними речовинами, витримувати укуси собаки й не розмокати в пащі. «Закладки» повинні мати форму, зручну для хватки собаки і розміри, що не дозволяють собаці їх

проковтнути. Готування «закладок» виробляється не менш, ніж за годину до проведення сховування і здійснюється на столах роздільно по групах наркотиків. «Закладки» використовуються не більше двох разів, після чого пакувальний матеріал повинен замінитися.

Між сховуванням «закладки» і початком проведення вправ по пошуку повинно пройти не менш 30-60 хвилин, залежно від виду й кількості наркотику й ступеня підготовленості собаки. Навчальний предмет (апорт) використовується під час навчання собаки; це середньої твердості пластикова трубка довжиною 20 см діаметром 2,5-3,0 см, щільно закрита з обох кінців дерев'яними пробками і яка має декілька 1-2 міліметрових отворів для виходу повітря. Усередину трубки поміщений запаяний поліетиленовий пакетик, що містить наркотичну речовину.

Сила тиску щелеп собаки і його вологий подих створюють тепло, що сприяє поширенню запаху, що перебуває усередині апорта речовини. Під час гри з апортом собака має можливість постійно відчувати цей запах і запам'ятовувати його. Під час проведення занять варто дотримуватися двох умов:

- 1) щодня замінюються оболонки апортів;
- 2) кінологи міняються апортами після кожної вправи.

22.2.1. Базове дресирування собак з пошуку наркотичних речовин

Тривалість: 8-10 навчальних днів.

Мета: підготовка кінолога й собаки до проходження основного курсу навчання:

1. Формування правильних відносин людини й собаки;
2. Вироблення в собаки та наступне закріплення навичок підпорядкування й подолання перешкод;
3. Приучення собаки до сильних відволікаючих подразників.

Місця проведення: а) Спокійні, тихі місця, дресирувальні площадки, що виключають відволікання собаки (на початку курсу). б) Приміщення, склади, автотранспорт, поїзди й всі можливі місця й потенційні об'єкти пошуку (наприкінці курсу).

Базове дресирування є фундаментом, від міцності якого залежить успіх або невдача основного курсу, оскільки при навчанні пошуку наркотиків гарні результати можливі лише при тісному контакті між кінологом і собакою, достатньої дисциплінованості собаки і його фізичної й психологічної підготовки.

Для досягнення успіху потрібно не тільки спеціальне навчання попередньо відібраних собак, але й кваліфікована робота кінолога. Розуміння цієї обставини – необхідна умова для організації й проведення навчальної підготовки. Базове дресирування містить у собі деякі прийоми на «підпорядкування», вправи по подоланню різних перешкод і приученню собаки до незнайомих сильних подразників, «агресивному середовищу», що дозволить надалі виключити фактори, що гальмують формування бажаного

пошукового поводження. За час дресирування інструктор, що проводить заняття, зобов'язаний виявити сильні й слабкі сторони підготовки кінолога й визначити характер і типологічні особливості собаки, для того, щоб оптимізувати процес подальшого навчання. Крім того, необхідно пам'ятати, що базове дресирування – початковий етап формування так званої «установки на навчання», зміст якої полягає в тім, що в міру придбання індивідуального досвіду собака усе легше навчається виконанню наступних завдань. Таким чином, успішність базового дресирування – фундамент подальшого освоєння собакою спеціальних навичок розшукової роботи. Основні принципи вправ, загальні для будь-якого дресирування: дотримання правила «від простого до складного», обов'язкова розмаїтість місць проведення занять і ситуацій і постійне чергування вправ.

Дресирування починається в місцях, що не мають сторонніх подразників, потім, у міру зміцнення контакту між собакою й кінологом, відбувається ускладнення середовища, поступово вводяться сторонні відволікаючі подразники й ускладнюється обстановка, у якій проводиться навчання. При дресируванні основним підкріпленням є ласощі, яким треба заохочувати собаку за кожен бажану дію, за кожний правильний крок.

Паралельно із вправами на «підпорядкування» здійснюються виїзди групи на різні об'єкти, не знайомі собакам які мають сильні подразники. Потім у міру розвитку в собак сміливості й звикання до постійно мінливої обстановки вправи базового дресирування проводяться в тих самих місцях.

Поступово вправи на «підпорядкування» і подолання перешкод переносяться в місця, найбільш наближені до реальних об'єктів пошуку, або на самі ці об'єкти (в автопереходи, у поїзди, на судна й т.ін.).

До кінця даного курсу в кінолога повинен установитися міцний контакт із тваринами, розвинути вміння аналізувати свої дії й поводження (реакції) собаки, повинні сформуватися навички правильного керування собакою. Собака повинна бути знайомий з автопереходами, поїздами, скупченнями людей, безбоязно ставитися до незнайомої обстановки, шумів, темряви, металевим, пластиковим, нестійким поверхням, висоті, повинна мати необхідні навички слухняності, на повідці ходити поруч із кінологом, виконувати команди «Сидіти!», «Лежати!», «До мене», по голосі й жесту кінолога долати перешкоди – бар'єр, бум, сходи, канаву та ін.

Формування відносин між людиною й собакою. У роботі з пошуку наркотиків людина й собака взаємодоповнюють один одного й становлять єдине ціле. Саме цілісність цього маленького співтовариства лежить в основі успіху настільки складної роботи. Правильно сформовані відносини між людиною й собакою, вміння зрозуміти один одного дозволять виявитися всім бажаним якостям собаки, забезпечать успіх подальшого навчання й спільної роботи.

Тому так важливо прагнути до встановлення правильних взаємин між людиною й собакою що цілком виправдано, оскільки собака – це тварина із сильно розвиненими соціальними відносинами.

Починаючи роботу із собакою, кінолог повинен усвідомлювати те, що він буде пов'язаний із собакою багато років, протягом яких не тільки працездатність, але й здоров'я, і саме життя собаки будуть перебувати в його «руках». Кінолог повинен не тільки любити собаку, але й мати якості, необхідні дресирувальникові – терпіння, доброту, вимогливість й наполегливість. Крім того, він повинен мати теоретичну підготовку, достатню для того, щоб правильно аналізувати, оцінювати й корегувати роботу довіреної йому тварини. Кінолог зобов'язаний бути професіоналом у справі, досконало знати пристрій і встаткування об'єктів огляду, орієнтуватися в супровідних документах, знати правила й інструкції, що регламентують діяльність служби. Він повинен мати фізичні дані, що дозволяють витримати цю роботу, бути енергійним, спритним, упевненим у своїх знаннях і в роботі собаки.

Оскільки робота з пошуку наркотиків немислима без міцного контакту, довіри й взаєморозуміння між людиною й собакою, важливо мати цілісну уяву про основні умови формування їх взаємин.

Сумісність людини й собаки. При підборі собаки для кінолога необхідно враховувати фактор сумісності людини й тварини. Здатності як людини, так і собаки не виявляться повною мірою, якщо між ними немає довіри й взаємної симпатії. Це може бути викликано величезною кількістю різних причин (відмінність темпераментів, любов або, навпроти, нелюбов людини до якої-небудь породи, статі, негативний досвід спілкування собаки зі схожою людиною та ін.), але якщо відбувається неприйняття одного іншим, довіри й взаєморозуміння між ними не виникне, а отже, не буде й плідної спільної роботи.

Тому настільки важливо при підборі собаки для кінолога прислухатися до його думки, до думки людини, якому має бути із цим собакою працювати не один рік.

Побудова ієрархічних відносин. Дорослий собака, який обирається для навчання, завжди має досвід соціалізації, тому що соціальність є неодмінною умовою існування зграйних тварин, до яких, зокрема, відносяться й собаки. При зміні власника питання формування нових соціальних відносин у групі «людина – собака» встає гостро, і від того, як складеться ця група, буде залежати результативність подальшого навчання. Людина повинна стати «ватажком», але таким, котрого поважають і якому підкоряються без страху. Собака, яка боїться власника, стає нижче за рангом твариною й втрачає дослідницьку активність, що лежить в основі самостійності й наполегливості. Без цього розшукова робота немислима. І, навпроти, якщо людині не вдасться підкорити собаку – він (пес) не виявить необхідних якостей, стане впертим, важко керованим, навіть агресивним.

Установлення взаєморозуміння. Основою взаєморозуміння між людиною й собакою є бажання людини його зрозуміти. Установлення взаєморозуміння починається з першого дня спілкування й заглиблюється й розвивається при дресируванні й спільній роботі. Для формування правильних відносин поведінки кінолога завжди повинне бути адекватно

діям собаки. Якщо на тварині зривати зло, карати за вже забуті їм провини, це викличе в собаки острах і недовіру до людини й не тільки утруднить установлення взаєморозуміння, але й зведе до нуля раніше досягнуті результати. Спілкуючись між собою, собаки використовують звукові (гавкіт, ричання, вереск, писк, виття) і оптичні (рух, пози, міміка, погляд, положення й рух хвоста) сигнали. Всі ці реакції можуть і повинні бути зрозумілі людині. Для цього він зобов'язаний дуже уважно стежити за ними, аналізувати й розпізнавати ситуації, що їх викликали. Це знання особливостей поведження власного собаки допоможе кінологові надалі, коли від його здатності розпізнавати й розуміти сигнали, що подаються собакою («собача мова»), багато в чому буде залежати успішність проведення операцій по пошуку й виявленню наркотиків.

Щоб домогтися «розуміння» від собаки, кінолог повинен знати, що й він, у свою чергу, сприймає його жести, міміку, інтонації голосу, руху, настрій як сигнали. Однак ці сигнали для собаки будуть мати значення лише в тому випадку, якщо людина навчить його зв'язувати подавані їм сигнали (команди) з виконуваними собакою діями. Цьому й служать вправи «на підпорядкування», виконувані собакою при проведенні базового дресирування.

Уміння управляти собакою. Уміння управляти собакою складається зі знання основ фізіології вищої нервової діяльності, основних законів поведінки тварин і вміння застосовувати ці знання на практиці.

Як немає однакових людей, так немає й собак з однаковим характером. Всі вони розрізняються по типах вищої нервової діяльності, що переважають реакціями, фізичною витривалістю, мають різні пороги сенсорного сприйняття й, нарешті, мають різний досвід. Кінолог повинен дуже уважно стежити за поведженням собаки в різних ситуаціях, щоб зуміти визначити його індивідуальні особливості й залежно від цього використати різні підходи при дресируванні.

Приучення до незнайомого середовища (звикання). Одним із завдань базового дресирування є приучення собаки до незнайомого середовища, звикання спокійно реагувати на нові подразники. Робота пошукового собаки відбувається в постійно мінливій, досить складній обстановці, де йому зустрічаються всілякі незнайомі об'єкти й несподівані ситуації, на які він завжди реагує. В основі цих реакцій лежить дослідницьке поведження, що є вродженою властивістю вищих тварин, що вимагає постійного надходження ззовні нових стимулів. На все нове в собаки виникає закономірна реакція – «що таке?», тобто проявляється безумовний орієнтовний рефлекс, що може бути настільки сильний, що загальмовує будь-яку поточну діяльність. Біологічний зміст цього зовсім очевидний: виниклий стимул може виявитися життєво важливим. Таким чином, ця природна реакція є базою для будь-якого поведження тварини. Однак, при конкретній роботі з пошуку, яскраво виражений комплекс орієнтовних реакцій є вкрай небажаним. Тут потрібно пояснити, що специфічною властивістю орієнтовного рефлексу є здатність

вгасати при повторному пред'явленні подразника (якщо він незначущий), коли губиться суб'єктивний фактор «новизни».

При навчанні вгасання орієнтовного рефлексу, а отже, спокійне відношення (звикання) собаки до чого-небудь може бути досягнуто частим повторенням ситуацій і місць проведення занять і поступово наростаючою складністю «новизною» навколишнього оточення. Тому, чим більше розмаїтість місць занять і ситуацій, у яких кінолог перебуває із собакою, тим менше часу собака буде затрачати на орієнтовну реакцію, тим менше сама обстановка буде слугувати відволікаючим фактором. Пояснюється це тим, що будь-яке знайомство із середовищем (за механізмом латентного навчання), залишаючись у пам'яті тварини, знімає фактор «новизни».

Собака, що потрапив у нову для себе обстановку, оточений незнайомими до того предметами, запахами, звуками, звичайно втрачає впевненість у собі, і в цих випадках від кінолога потрібна особлива точність дій, які допоможуть собаці не тільки перебороти острах, але й довіритися людині.

Відомо, що емоційно негативні впливи на собаку (переляк, «розгубленість») підсилюють у нього потребу в контакті й прискорюють процес соціалізації. Тому кінолог у всіх, особливо складних для собаки, ситуаціях повинен не тільки перебувати поруч, але також допомагати йому перебороти нервовість, м'яко домагаючись виконання поставленого перед собакою завдання, емоційно підтримуючи його, тобто заспокоюючи, підбадьорюючи й заохочуючи. Для того, щоб привчити собаку спокійно реагувати на все нове, тим самим виключивши фактори відволікання при подальшому навчанні пошуку, під час проведення базового дресирування собака повинний бути ознайомлений з можливо більшою кількістю різних незнайомих місць і об'єктів, новими ситуаціями й несподіваними шумами. Собака, який впевнено почуває себе в будь-якій обстановці й спокійно реагує на будь-які ситуації, швидко адаптується на нових місцях, не буде відволікатися й зможе повністю сконцентруватися на пошуку.

Прийоми загального дресирування. Специфіка розшукової роботи, до якої готується собака, вимагає сильного розвитку в нього активності, наполегливості й самостійності при проведенні пошуку. Тому, відпрацьовуючи прийоми загального дресирування, кінолог насамперед повинен прагнути до зміцнення контакту із собакою, а не намагатися зробити з нього «дресировану машину». Виробляючи в собаки слухняність, кінолог повинен зуміти не тільки зберегти, але й розвинути потрібні для пошуку якості. Складність цієї вимоги полягає в тім, що тварина, від якого ми домагаємося слухняності, не повинна бути переведена в повне підпорядкування людині. Мабуть, саме важке завдання кінолога – знайти межу, що відокремлює слухняність від сліпого підпорядкування собаки, і скорегувати свої дії при дресируванні так, щоб не переступити цю грань.

Подолання перешкод. У розшуковій роботі неминучі зустрічі з об'єктами, що є для собаки перешкодами – металевими сходами,

контейнерами, трейлерами, високими платформами, слизькими й нестійкими поверхнями й т. ін.

Навчання подоланню перешкод дозволить фізично підготувати собаку до умов практичного застосування засвоєних прийомів і виробити в нього навички безвідмовного руху на перешкоду і його подолання за голосом або жестом кінолога. У процесі відпрацьовування цих прийомів у собаки зміцниться впевненість у допомозі кінолога, що стане ще одним додатком міцного контакту. Все це допоможе виробити в собаки сміливість і впевненість у собі, здатність повністю сконцентруватися на пошуку, не перемикаючи увагу при зустрічі з перешкодами.

Робота на «підпорядкування». Робота на «підпорядкування» не проводиться жорстко й у такому обсязі, який потрібно для собак інших служб. Тверде й тривале дресирування занадто підкорить собаку. Він стане надмірно залежним від людини й не буде проявляти активності й самостійності в тій мірі, яка потрібно при пошуку. З іншого боку, при роботі в незнайомих і небезпечних місцях, особливо при проведенні вільного пошуку без повідця, кінолог повинен голосом і жестами управляти собакою, щоб забезпечити його безпеку й скорегувати переміщення собаки по об'єкті. Тому навички слухняності – необхідний елемент навчання пошукового собаки. Вимоги ж, пропоновані до слухняності, можна сформулювати в такий спосіб: «Пошуковий собака повинний мати слухняність в обсязі, що дозволяє кінологові забезпечити його безпеку й зручність застосування в роботі й змісті».

«Нетрадиційні» види підкріплення. Потужним фактором, що має підкріплювальне значення, є емоції, які ми випробовуємо й передаємо в роботі своїм партнерам – собакам. Цей ефект, називаний «емоційним резонансом», служить соціальної організації й засобом комунікації в будь-якій групі вищих тварин. Правильне використання кінологом цього ефекту дозволяє створити між ним і собакою міцний контакт і повну довіру. На високоорганізованих, із сильно розвиненими соціальними відносинами тваринами, якими є собаки, не менший, а найчастіше більший ефект робить не харчове (а тим більше болюче) підкріплення, а гра й емоційне схвалення з боку власника.

Існує й інше підкріплення, не менш сильне, весь парадокс якого полягає в тому, що воно не є універсальним; якого-небудь фактора (комплекс факторів), що викликає в одних випадках гальмування активності, в інші – може стати ефективним позитивним підкріпленням. Так, для початківця навчати тварину надмірна складність запропонованого завдання може викликати відмову від роботи, а для вже навченої тварини новизна й складність розв'язуваного завдання стають джерелом сильних позитивних емоцій і, таким чином, виступають у ролі підкріплення.

Виключення зовнішнього гальмування. Однією з умов проведення дресирування є нормальний стан собаки. Під цим мається на увазі не тільки фізичне здоров'я, але й потреби організму, спрямовані на підтримку гомеостазу. Такі безумовні рефлексії, як харчовий, питний, терморегуляції,

виділення, потреби в сні й відпочинку, життєво важливі для організму, тому що неможливість їх задоволення веде до загибелі тварини.

Виникнення в собаки будь-якого «гомеостатичного» рефлексу означає появу стійкої домінанти, спрямованої на задоволення цієї біологічної потреби. Така домінанта здатна придушити не тільки формування бажаного поведіння, але й вироблення простих умовних рефлексів.

Тому для кінолога повинне стати правилом, що до початку занять (роботи) собака повинний бути в "повній бойовій готовності", тобто бути здоровим, не випробовувати голоду, спраги, бути бадьорим й ретельно вигуляним.

Утворення навичок. Під час проведення пошуку важливо, щоб собака, не відволікаючись на команди дресирувальника, виконував їх автоматично. Для цього вироблені на команди умовні рефлекси необхідно перевести в категорію навичок. Навичка являє собою цілком закінчену складну дію, що виконується собакою на вимогу кінолога. Для утворення навички необхідно дотримувати наступних умов: повторення прийому, що відпрацьовує, поступовість його ускладнення й закріплення в різних умовах навколишнього середовища. В основі навички – властивість кори головного мозку зв'язувати між собою окремі умовні рефлекси в певну послідовну систему, названу динамічним стереотипом. Можна сказати, що *навичка* – це настільки автоматизований прийом дресирування (комплекс умовних рефлексів), для виконання якого вже не потрібно заелементного контролю з боку кори головного мозку. У цьому випадку можна розраховувати, що прийоми загального дресирування, використовувані при розшуковій роботі, не будуть перемикаєти на себе увагу собаки, тобто не стануть відволіканням на пошуку.

Іноді при навчанні собаки в результаті неправильних дій дресирувальника може виникнути стереотип негативного значення, так звані «небажані зв'язки», які встановлюються за типом виникнення умовного рефлексу й дуже шкідливі, тому що викликають неадекватні реакції собаки, або відмову від роботи. «Небажані зв'язки» надзвичайно різноманітні, тому що можуть виникнути на все: обстановку, час, місце, команду, об'єкти пошуку, місця приховань, запахи, звуки, темп руху кінолога при роботі й так далі нескінченно. Тому кінолог повинен ретельно аналізувати причини «неправильної» роботи собаки й своїх дій, не дозволяти собі й собаці робити двічі ту саму помилку, щоб не допустити виникнення «небажаних зв'язків», тому що переробка стереотипу – справа дуже складна й далеко не завжди успішна.

Стомлення. При дресируванні дуже важливо не допускати стомлення собаки, що негативно позначається як на виробленні навичок, так і на формуванні пошукового поведіння. Фізична підготовленість собаки є важливою передумовою успішного навчання, тому що під час пошуку собака несе надзвичайно більше фізичне навантаження. Так, у стані спокою пульс у собаки 80-100 ударів у хвилину, при пошуку – до 200, число дихальних рухів у спокійному стані 16-20, при пошуку – до 300 подихів у хвилину

(наприклад, при дуже сильному перегріванні число дихальних рухів підвищується лише до 80-120 у хвилину).

Крім того, робота пошукової собаки вимагає значної напруги нервової системи, що координує всі функції організму. На початку навчання, коли тільки починається відпрацьовування прийомів і формується поведження собаки, стомлення особливо небезпечно, тому що при цьому утрудняється вироблення умовно рефлексивних зв'язків, порушується увага, концентрація, знижується чутливість нюху, відбуваються зрушення в емоційно-мотиваційній сфері, внаслідок чого знижується зацікавленість собаки у виконанні вправ.

Залежно від фізичного стану й типу нервової діяльності в різних собак при однакових навантаженнях стомлення може проявлятися в різному ступені – від ледве помітного до повної відмови від роботи. Якщо вчасно не помітити ознак стомлення, воно може викликати гальмування активності й невроз, для зняття якого буде потрібно багато часу.

Все це важливо пам'ятати при проведенні занять і знаходити для кожного собаки індивідуальний підхід. Кінолог повинен усіяко уникати стомлення собаки, тому проведення будь-яких вправ повинне закінчуватися при перших ознаках стомлення, що виражається в зниженні зацікавленості, а ще краще – не чекаючи цих ознак.

22.2.2. Постановка на запах (апортирувальні ігри)

Під час даного етапу навчання використовується апорт, усередині якого перебуває 10-15 г гашишу.

Тривалість: 6-9 навчальних днів, протягом яких навчання здійснюється в такій послідовності:

- ☞ ігри в «перетягання»;
- ☞ ігри в «закидання»;
- ☞ ігри в «схованки».

Мета: 1. Початок формування пошукової домінанти:

- ☞ знайомство й запам'ятовування собакою запаху наркотику;
- ☞ виділення собакою апорта як значимого стимулу;
- ☞ вироблення елементарних навичок пошуку;
- ☞ первісний етап формування стереотипності поведження собаки.

2. Розвиток у собаки ініціативи й наполегливості.

Основні принципи навчання:

1. «Від простого до складного»;
2. Створення ігрових ситуацій;
3. Відсутність примусу;
4. Обов'язкова заміна місць проведення занять.

Місця проведення: знайомі собаці при проведенні базового дресирування. На цьому етапі навчання починається безпосереднє формування пошукової домінанти, що лежить в основі роботи собаки по пошуку наркотиків. Таким чином, даний етап виявляється не вирішальним,

оскільки формування пошукової домінанти – процес, що вимагає високого ступеня підготовленості кінолога. Будь-які дрібні помилки й відступи, недотепні, недбалі або поспішні дії кінолога можуть згодом виявитися включеними в число факторів, що організують дане поведження і вплинуть.

Необхідною умовою формування домінанти є наявність стимулу, що викликає її порушення. Запах наркотичної речовини, незнайомого й тому що не представляє інтересу для собаки, у процесі «апортирувальних ігор» має стати для собаки значимим, його слід зробити стимулом, адекватним для прояву бажаної пошукової реакції.

Вправи побудовані так, що послідовне їх виконання допоможе виділити серед інших запахів і запам'ятати саме той запах, що необхідний – запах наркотику.

Ігри в «перетягання». Тривалість протягом 2-3 днів, 8-10 ігор щодня, не більше 5 хвилин кожна.

Місця проведення: не мають сильних відволікань – тихі, спокійні площадки, місця прогулянок, варто поблизу вантажного й легкового автотранспорту, біля будинків і т. ін.

Додаткові умови: собака на робочому повідці.

Знайомство собаки із запахом наркотику відбувається під час проведення ігор в «перетягання», які дозволяють собаці запам'ятати й виділити запах наркотику з інших індіферентних запахів, зробивши його значимим. Цей прийом досить адекватний, оскільки ігрове поведження характерно для даного виду тварини й, крім того, ігри в «перетягання» базуються на завершальній фазі мисливського поведження хижаків, тільки в нашому випадку об'єктом-замінником видобутку служить апорт із запахом наркотичної речовини. Ігри в «перетягання» створюють ситуацію, що дозволяє переорієнтувати «вбивство жертви» на хватку зубами апорта. Повторюючись, ігри в «перетягання» розвивають у собаки прагнення до володіння апортом, так звану «спрагу здобичі», а постійна перемога в «боротьбі» за нього викликає позитивні емоції й служить найсильнішим підкріпленням бажаного поведження собаки (рис. 54).

Позитивні емоції, випробовувані собакою при грі, дозволяють йому досить швидко асоціювати апорт із тим задоволенням, що він одержує при грі. Варто пам'ятати, що міцність запам'ятовування багато в чому залежить від сили емоцій, що проявляються твариною в ігрових ситуаціях, причому вплив роблять не тільки позитивні, але й негативні емоції. Тому під час навчання надзвичайно важливо виключити всі негативні моменти, які можуть вплинути на "настрій" собаки.

Необхідно дотримуватись кілька правил, які допоможуть собаці «полюбити» апорт так сильно, що при подальшому навчанні гра в «перетягання» стане підкріпленням усього пошуку. Цих правил небагато, але вони дуже важливі:

1. Категорично виключається примус і негативне підкріплення (ривки, удари, що загрожують жести й інтонації);

2. Кінолог професійно й активно заохочує собаку до оволодіння апортом, виражаючи схвалення всім своїм поведженням;
3. У грі завжди «перемагає» собака;
4. Відбирати апорт треба більше угодами та хитрістю, чим силою.

Рис. 54. Ігри в перетягання

Неодноразово повторюючись, ігри в «перетягання», підкріплені власною перемогою й заохочувальним поведженням кінолога, викликають у собаки сильні позитивні емоції й дозволяють йому без праці асоціювати апорт із постійно йому супутнім запахом наркотику.

Варто пам'ятати, що кусання собакою апорта, хватка його зубами є дуже важливим моментом при навчанні, що дозволяє собаці не тільки постійно відчувати «смак перемоги», але й одержувати повне задоволення від свого поведження, тому що хватка зубами апорта дозволяє повністю зняти специфічне порушення, тобто приводить зняття до домінанти. Тому в період усього навчання після виявлення «закладки» собака повинний мати можливість схопити її зубами. Використання «закладок» у вигляді з наркотику припустимо тільки в останній стадії навчання пошуку, не може бути частим і обов'язково повинне чергуватися з «закладками», які собака може схопити.

При проведенні вправ собака повинний бути на робочому повідці, щоб виключити закріплення ситуації, коли з апортом у зубах собака тікає від кінолога.

Методика проведення вправ:

1. Кінолог, називаючи кличку собаки, повертає до себе його увагу.
2. Виймає з кишені апорт і заграє їм собаку, причому робить це артистично – запрошує собаку до гри, відступаючи, тим самим провокуючи його рушити за «здобиччю, що тікає». Потім бере апорт за краї обома руками, залишаючи посередині місце для пащі собаки, і дає йому можливість схопити апорт.
3. Як тільки собака схопить апорт, починається гра в «перетягання», тобто собака тягне апорт на себе, кінолог – на себе, поступово уступаючи собаці. Перетягання триває до першого сильного ривка собаки, після якого апорт відразу випускається з рук. Часто доводиться досить довго чекати

цього моменту – собака ще не дібрав смаку гри й «соромиться» вирвати предмет з рук власника; він ще жодного разу не відчув «смаку перемоги» і для нього апорт – лише господарська іграшка, а не власна здобич. Поступово ігри в «перетягання» стають триваліше, кінолог «бореться» із собакою за апорт усе активніше, але завжди уступає йому, і собака залишається переможцем.

4. Забирати апорт у собаки потрібно більше угодами, ніж силою, особливо на початку навчання, поки в собаки ще не вироблене сильне прагнення до володіння апортом.

5. Забравши апорт, кінолог забирає його в кишеню та, поплескуючи по ньому, хвалить собаку. Апорт завжди перебуває в тої самої кишені.

Для того щоб визначити ступінь зацікавленості собаки апортом, проводиться перевірка, що здійснюється в місці проведення ігор в «перетягання».

Методика перевірки.

1. Кінолог, тримаючи собаку на повідці, виймає з кишені апорт і розіграє їм собаку.

2. Апорт закидається на 4-5 метри у рідкі кущі, густу невисоку траву (просто, але не відкрите місце).

3. Кінолог, залишаючись на місці, швидко обводить собаку навколо себе й спускає з повідця.

4. Після знаходження апорта й підношення його кінологіві собаку хвалять, беруть на повідця, грають в «перетягання».

5. Апорт забирають та кладуть у кишеню.

Перевірка вважається успішною, якщо спущена з повідця собака енергійно біжить за апортом, знаходить його й приносить кінологіві. У цьому випадку можна вважати що в собаки встановлений позитивний зв'язок з апортом, існує контакт із кінологом і можливо переходити до наступного етапу навчання.

Якщо собака зацікавлено знаходить апорт, але, схопивши його, тікає й не підходить до кінолога, необхідно при подальшому навчанні звернути увагу на відпрацьовування прийому «Підклик» і встановлення більше міцного контакту між собакою й кінологом. У цьому випадку також можна переходити до наступного етапу навчання. Якщо спущена з повідця собака не шукає апорт, або не обертає на нього уваги, необхідно проаналізувати причини, які могли це викликати. Якщо ці причини непереборні, такий собака вважається непридатною до подальшого дресирування.

Ігри в «закидання». Тривалість: 2-3 дня, щодня 8-10 вправ.

Місце проведення: невелике приміщення, салон і багажник легкового автомобіля, кабіна й кузов вантажівки, салон автобуса, темні приміщення, контейнери, складські приміщення, порожні вагони поїзда й т. ін.

Вправи полягають у тім, що собака повинний схопити й принести апорт, будь-куди закинутий кінологом або інструктором (рис. 55).

Рис. 55. Ігри в закидання

На початку даного етапу апорт кидається так, що собака бачив місце, куди він упав. Потім закидання ускладнюються, у них вводяться елементи пошуку:

1. Апорт кидається таким чином, що собака бачив тільки траєкторію кидка, але сам упалий апорт йому не видний. Тут варто пояснити, що хоча собака в цих вправах уже починає шукати, але властива йому здатність до екстраполяції дозволяє робити це, не користуючись чуттям у повному обсязі. Тому наступні вправи будуються так, щоб собака був змушений повністю скористатися чуттям.

2. Апорт закидається в темне приміщення (контейнер, вагон, закритий кузов автомобіля й т.ін.).

3. Кінолог закидає апорт так, щоб собака мав можливість до нього добратися, повинний перебороти яку-небудь перешкоду або «незручність», піднятися по сходам, або трапу, пролізти у вузьку щілину, на що-небудь стрибнути й т. ін.

Потрібно знати, що, хоча послідовність вправ викладена в порядку зростання їх складності, але на практиці, дійшовши до виконання складних вправ, необхідно їх чергувати з найпростішими, щоб дати психологічне розвантаження собаці.

Всі ці прийоми дозволяють не тільки щораз створювати умови для формування домінанти, але й, чергуючи ситуації й ускладнюючи їх, дають можливість собаці виділити серед інших головні (значимі) стимули. Цьому сприяє також і постійне емоційне підкріплення кінологом бажаних дій собаки під час проведення вправ і гра з нею в «перетягання», що обов'язково повинна завершувати кожну вправу.

Методика проведення «закидань».

1. Кінолог привертає увагу собаки й виймає з кишені апорт.
2. Собака розігрується апортом.
3. Апорт закидається на очах у собаки.
4. Одночасно з подачею команди «Шукай!» собака спускається з повідця. До кінця етапу можливо ввести витримку перед пуском (без усадки собаки) 5-10 сек.

5. Після виявлення й підношення апорту – гра із собакою в «перетягання».

6. Собака береться на повідця й виводиться з об'єкта роботи.

7. Апорт забирається й кладеться в кишеню. Не забувати про похвалу!

Цей етап навчання вважається успішним, якщо собака, не відволікаючись на перешкоди, що зустрічаються, активно біжить за апортом, цілеспрямовано шукає його й із задоволенням приносить кінологові. Щоб переконатися, що апорт став для нього значимим стимулом, проводиться перевірка, що також дає можливість почасти зрозуміти індивідуальну манеру позначення собакою знайденого предмету.

Методика перевірки:

1. Кінолог, тримаючи собаку на повідці, розіграє його апортом.

2. Апорт кидається помічникові, що на очах у собаки ховає його під дерев'яний (гратчастий) ящик.

3. Кінолог саджає собаку й дає 10-15 секундну витримку.

4. Після подачі команди «Шукай!» собака спускається з повідця. Кінолог залишається на місці, не заохочуючи собаку й не допомагаючи йому.

5. Після спроб собаки дістати апорт, помічник ледве піднімає ящик і дає собаці можливість схопити апорт.

6. Після підношення собакою апорта кінолог хвалить його, бере на повідця, грає в «перетягання» і виводить із об'єкта роботи.

7. Апорт забирається й кладеться в кишеню.

Перевірка вважається успішною, якщо собака, дряпаючи ящик пазурами, хапає його зубами, штовхаючи носом, цілеспрямовано й азартно намагається дістати апорт.

Ігри в «заховування». Тривалість: 2-3 дні, щодня 8-10 вправ.

Місця проведення: ті ж, що на попередньому етапі, і всі об'єкти, знайомі по базовому дресируванню.

Ігри в «заховування» можливо вважати перехідним етапом до істинно розшукової роботи. Вони стимулюють у собаки дослідницьку активність, сприяють розвитку наполегливості й інтенсивності «позначення» собакою знайденого апорту, підсилюють його значимість як стимулу. Найважливіше, що ігри в «заховування» вчать собаку користуватися чуттям (рис. 56)

В цих іграх апорт ховається на очах у собаки в знайомий йому об'єкт (багажник, ящик стола, салон автомобіля). Собака не бачить точного місцезнаходження апорта, і, для того щоб його знайти, він обов'язково повинний скористатися чуттям.

При уважному спостереженні кінолог може побачити, як заставляється манера позначення собакою знайденого предмета, що надалі допоможе йому правильно розуміти сигнали собаки при пошуку. Підкріплювальне поводження кінолога буде сприяти також розвитку сили цих позначень.

Для розвитку сили позначень і «спраги здобичі» додатково до ускладнень попереднього етапу додаються такі умови, щоб уже знайдений апорт собаці досить складно було витягти (прищімленим дверцятами,

придавлений колесом, прив'язаний тонкою ланвою, дотримується рукою й т. ін.).

Рис. 56. Ігри в хованки

Необхідно відзначити, що введення «перешкод» на даному етапі навчання робить дію, що стимулює бажане пошукове поведіння, сформоване до цього моменту домінантою за законами природного функціонування і буде підсилюватися при введенні додаткових подразників. Тому створення нами «незручності» при спробах собаки витягнути «опірну» здобич є стимулом до усе більше азартних і енергійних спроб, дозволять собаці виявити наполегливість і ініціативу при діставанні апорта.

На даному етапі навчання починається формування стереотипності дій собаки при початку пошуку. Для цього перед початком пуску кінолог дає собаці команду «Сидіти!», домагаючись 5-10 секундної витримки. Згодом цей прийом буде не тільки служити сигналом до початку роботи, але й дозволить собаці сконцентруватися (націлитися) на виконанні певного завдання.

Крім того, надалі при виконанні пошуку цей прийом, точніше команда, його означаюча, увімкнеться в комплекс значимих для поновлення домінанти стимулів і зробить дію, що активізує надінертного собаку, а надактивну змусить сконцентруватися на майбутній роботі.

При іграх в «заховування» вже необхідний помічник, що тримає собаку, у той час як сам кінолог ховає апорт. Майже вся подальша робота з пошуку в період навчання вимагає участі помічника.

Методика проведення вправ:

1. Кінолог виймає з кишені апорт і, тримаючи собаку на повідці, розіграє його апортом, після чого передає собаку помічникові.

2. Відходить від собаки й на його очах ховає апорт.

3. Підходить, бере собаку в помічника, саджає біля ноги й дає 5-10 секундну витримку.

4. Подає команду «Шукай!», одночасно спускаючи собаку з повідця.

5. При спробах собаки дістати апорт кінолог заохочує собаку, одночасно створюючи йому «незручності».

6. Після підношення собакою апорта кінолог грає з ним в «перетягання», бере на повідця й виводить із об'єкта роботи.

7. Поза об'єктом роботи кінолог забирає апорт і кладе його в кишеню.

До закінчення цього етапу собака вже добре знає запах наркотику який лежить в апорті, тому що в нього закріплена асоціація апорта з постійно супутнім йому запахом, і буде нескладно перевести собаку на пошук знайомого йому запаху, у яке впакування наркотик не було б загорнене.

22.2.3. Навчання пошуку

Тривалість: 20-30 навчальних днів, що ділять за змістом на:

⇒ «простий» пошук;

⇒ «ускладнений» пошук.

Мета: 1. Навчання кінолога правильному керуванню собакою й відпрацьовування його дій при розшуковій роботі;

2. Формування й розвиток у собаки пошукового поведження.

Основні принципи:

1. «Від простого до складного»;

2. Створення ігрових ситуацій;

3. Відсутність примусу;

4. Розмаїтість місць проведення вправ, ситуацій і умов пошуку, складності заховування.

Обов'язкові умови:

1. Завжди позитивний результат роботи;

2. Використання різних матеріалів при впакуванні «закладок»;

3. Чергування різної ваги наркотику в «закладках»;

4. Розмір і надійність упакування «закладок», які дозволяють собаці схопити їх зубами (на початку курсу). Уводиться нечасте використання «чистих закладок» (з наркотику) наприкінці курсу;

5. Чергування вправ із прогулянками, відпочинком, прийомами на «підпорядкування», подоланням перешкод.

Місця проведення: не мають сильних сторонніх подразників, знайомі собакам за попереднім курсом (на початку курсу); місця практичного застосування пошукових собак або місця, що мають сильні сторонні відволікання (наприкінці курсу).

Правила підготовки місць пошуку.

Де б не проводилася робота, до початку пошуку кінолог зобов'язаний підготувати місце роботи, щоб забезпечити безпеку й можливість щодо вільного пересування собаки по об'єкту. Крім того, ряд нескладних правил дозволить краще організувати роботу собаки. Вони є такими:

1. Кінолог повинен уважно оглянути місце передбачуваного пошуку й вжити заходів, що виключають травмування або переляк собаки і фактори, що можуть викликати відмову від роботи:

• видалити або убезпечити гострі, колючі, ріжучі предмети;

• відключити або убезпечити електроприлади;

- ☛ закріпити ящики, коробки та інші нестійкі предмети;
- ☛ не допустити контакту собаки з їдкими, токсичними, що гостро пахнуть речовинами;
- ☛ видалити свійських тварин або тварин, що можуть перебувати в закритих коробках і ящиках.

2. Кінолог зобов'язаний перевірити наявність і надійність допоміжних засобів або предметів, що можуть їх замінити (трапи, сходи, підставки, дошки й т. ін.) і мати при собі інструменти, що необхідні для роботи (ліхтарик, набір викруток і т. ін.).

Відомо, що пошук жадає від собаки величезної напруги й найдужче навантаження лягає на чуття собаки. Нюхова система собаки характеризується високим ступенем досконалості, тому при пошуку наркотиків, що можливий, природно, за рахунок роботи нюхової системи, насамперед необхідно враховувати її особливості. Незважаючи на те, що нюхова система собаки розвинена багато краще, ніж у людини, закони її функціонування в нас загальні. У даному контексті особливо важливий облік таких факторів, як адаптація й маскування.

Адаптація як тимчасове зниження чутливості нюху виникає при відносно тривалому впливі запахових часток.

Маскування полягає в тім, що при впливі запаху сильної концентрації можуть наступити тимчасове зниження здатності відчувати запах у меншій концентрації.

Ієрархічні відносини в групі «людина – собака» традиційно склалися так, що роль ватажка в ній належить людині. Але є випадок, коли людина передає лідерство собаці: це найдавніший вид використання собаки – полювання. Людина не має здатності, що дозволяють йому по запаху відшукувати звіра і мисливці, прекрасно це розуміючи, завжди довіряються дивному чуттю собаки. У будь-якій роботі, що вимагає використання чуття, будь те полювання, слідова робота, гірничо-рятувальна, газо-, рудо-розшукова служби, пошук наркотичних і вибухових речовин, ведуча роль належить собаці, але тільки людина може забезпечити старанність і результативність його роботи, правильно підготувавши й організувавши пошук.

Існують правила, які допоможуть кінологові на час передати лідерство собаці, розвинути його самостійність:

- ☛ дотримувати дистанції від собаки при проведенні «вільного пошуку»;
- ☛ не тиснути на собаку, відступати назад при зацікавленості собаки якимось місцем, дозволити йому розібратися самостійно;
- ☛ вірити собаці, не домагатися повторного обнюхування вже оглянутої ділянки (якщо собака сама не потягне);
- ☛ використати правильну інтонацію при заохоченні собаки.

У практичній роботі головне завдання кінолога – вчасно помітити зміни в поведженні собаки, які вказують на присутність десь захованого

наркотику, а помітивши їх, так скоординувати свої дії й роботу собаки, щоб він як можна більш точно позначав приховання.

Кінолог ніколи не повинен припускати «зручні» для приховань місця й направляти до них собаку. Не можна «шукати очами», необхідно суворо дотримуватися певної послідовності огляду об'єктів пошуку, тобто дотримуватися системи пошуку. Пошук – робота для собаки важка і кінолог повинен зуміти зберегти його сили, не дозволити розпорошити їх на метушливу, безладну біганину. Для цього необхідно провести правильну попередню підготовку місця пошуку, знати види й дотримуватися системи проведення пошуку і, безумовно, уміти розпізнавати сигнали собаки по пошуку, уміти зрозуміти, що «говорить» собака.

Знання цих особливостей допоможе зрозуміти важливість наступних дій кінолога:

1. Необхідно перевірити все, що може бути провітрено. Провітрювання закритого приміщення (кабіни, багажника, кімнати й т. ін.) виключить вплив адаптації й маскування на нюх собаки й дозволить йому точніше визначити правдиве знаходження джерела запаху, тому що запах у закритому приміщенні з багатьох причин може ставитися струмом повітря й застоюватися в зовсім непередбачених місцях, далеко від джерела.

2. Кінолог при підготовці місця пошуку повинен постаратися якнайменше залишити запах своїх рук на предметах і поверхнях, до яких йому довелося доторкатися, тому що запах власника повертає зайву увагу собаки саме до даних предметів.

Інструктор же, навпроти, при прихованні «закладок» повинен «наслідити» якнайбільше в місцях, не пов'язаних з «закладками», щоб не викликати в собаки асоціацію свого запаху із запахом захованого наркотику.

Надалі при проведенні занять інструктор повинен прагнути до «чистоти» заховування і взагалі, до чистоти запаху – намагатися не залишати свого запаху на «закладках» і при проведенні заховування (ховати пінцетом, у рукавичках, доручати помічникам).

Крім того, під час попереднього огляду місця роботи кінолог повинен звернути увагу на напрямок вітру (на відкритому місці) і перевірити струм повітря в приміщенні, щоб врахувати ці фактори при роботі собаки.

Сигнали собаки при пошуку. При проведенні пошуку кінологові варто дуже уважно спостерігати за поведінням собаки, щоб помітити реакцію коли він «піймав» запах, а також сигнали, що подаються ним при наближенні до джерела запаху.

Дуже важливим моментом є перша реакція собаки при вільному пошуку. Ця реакція може виражатися миттєво, у секундному припиненні або різкій зміні темпу напрямку руху, у повороті голови, різкому втягуванні повітря, а також у не властивих собаці діях (лизнула язиком мимохідь і побігла далі). Кінолог повинен зауважувати такі реакції й запам'ятовувати місця, на які треба звернути увагу при подальшому пошуку.

Необхідно навчитися визначати сигнали, що подаються собакою, з огляду на, що чим сильніше концентрація, чим ближче джерело запаху, тим

більше вираженими будуть ці сигнали. Уважне спостереження за собакою дозволить кінологу визначити ділянки, де собака проявляє найбільшу активність.

Залежно від темпераменту й характеру сигнали, що подаються собакою, можуть бути всілякими, але основними з них є: затримка кроку, зміна напрямку руху, інтенсивне принохування, метушливість, «танцює», зупинка; при цьому особливу увагу необхідно звертати на положення хвоста собаки й на напрямок його носа, що звичайно досить виразно вказує напрямок до джерела запаху.

При впевненому знаходженні джерела запаху собака звичайно (але не завжди) дає дуже чітке позначення, проявляючи активне бажання добратися до «закладки». Залежно від знаходження «закладки» (угорі, унизу, у глибині чого-небудь) і сили запаху собака може давати позначення, які можуть дуже розрізнятися за манерою й інтенсивністю навіть в одного й того ж собаки. Тут дуже істотним може виявитися те, наскільки уважно на етапах початкової підготовки кінолог спостерігав і вдосконалював ці позначення, наскільки добре він знає свого собаку.

Основні види позначень – собака скиглить, гавкає, скребе, копає або торкає лапою, хапає зубами, встає на задні лапи й т. ін.

22.3. Підготовка до пошуку наркотиків

Початок роботи на будь-якому об'єкті однаковий – робиться так звана «оптична анімація», тобто кінолог пред'являє собаці значимий стимул, що викликає в неї пошукову реакцію. За час проведення «апортирувальних ігор» таким стимулом для собаки став вид апорту.

Кінолог, дражнячи й граючи апортом собаку, уводить його в знайому ситуацію гри, спонукуючи тим самим почати дії, спрямовані на заволодіння апортом. Тут потрібно відзначити, що анімація завжди проводиться в напрямку, протилежному початку системного пошуку, і це зовсім природно, тому що в основу анімації покладені соціальні відносини в групі. У цьому випадку працює правило – «де ватажок, там здобич» і для собаки найбільше природно почати пошук з тієї сторони, звідки з'явився його власник, «ватажок».

Схему анімації варто суворо дотримувати, щоб виробити стереотип початку роботи й не плутати собаку. Анімація проводиться:

- у приміщеннях, поза приміщеннями – проти годинної стрілки,
- на легковому й вантажному автотранспорті – по годинній стрілці;
- при обстеженні предметів багажу – у напрямку від собаки й до собаки. Якщо оглядаються об'єкти усередині приміщення, за необхідності анімація проводиться як на автотранспорті – по годинній стрілці.

Якщо оглядаються невеликі закриті приміщення (кімнати, каюти, контейнери), анімація проводиться так – кінолог входить усередину й

виходить назад (при проведенні анімації, особливо на первісному етапі навчання, необхідна допомога помічника).

Варто пам'ятати, що навіть у добре навчених, досвідчених собак проведення анімації завжди підвищує зацікавленість у пошуку. Людина розуміє, що пошук наркотиків – це робота, але для багатьох собак пошук – завжди гра. Після проведення анімації кінолог обов'язково саджає собаку біля ноги й дає витримку 5-10 сек., що дозволяє йому сконцентруватися на пошуку. Повторюючись завжди в однаковому порядку, анімація й усадка собаки становлять комплекс навичок, що утворюють стереотип початку роботи. Цей стереотип включається в домінанту пошукового поведіння й стає стимулом до початку пошуку. При сформованій домінанті кожний з елементів цього стереотипу викличе в собаки бажану пошукову реакцію.

Методика проведення початку пошуку:

1. Кінолог виймає з кишені апорт і розігрує собаку.
2. Передає собаку помічникові й, показуючи собаці апорт, тікає за (в) об'єкт пошуку (приміщення), де непомітно від собаки ховає апорт у кишеню.
3. Кінолог виходить із приміщення, всім своїм видом показуючи, що апорта в нього немає. Собака, у якої вироблене прагнення заволодіти апортом, прекрасно пам'ятає ситуацію, у якій йому це вдавалося і рветься в приміщення.
4. Кінолог, взявши собаку в помічника, саджає його біля ноги перед об'єктом пошуку й дає витримку 5-10 сек.
5. Після команди «Шукай!» кінолог відразу спускає собаку з повідця й входить за нею в приміщення (якщо робота проводиться на автотранспорті, собака з повідця не спускається).

Види пошуку. У роботі з собакою використовуються два види пошуку – вільний і системний. Вони застосовуються послідовно й при уважній роботі кінолога дозволяють досить швидко й чітко визначити підвищений інтерес собаки до якої-небудь ділянки.

Вільний пошук триває дуже короткий час, буквально 2-4 хвилини і залежно від об'єкту проводиться без повідця або на повідці; він необхідний для:

- адаптації на місці роботи;
- ознайомлення собаки з об'єктом;
- втягування собаки в роботу;
- можливості відразу «піймати» запах.

При проведенні вільного пошуку без повідця (у приміщенні, поза приміщенням, усередині автотранспорту) кінолог голосом і жестами управляє пересуваннями собаки з метою охоплення пошуком можливо більшої, але заздалегідь певної площі й забезпечення безпеки собаки.

При проведенні вільного пошуку на повідці (огляд автотранспорту зовні (предметів багажу, контейнера зовні)) кінолог дозволяє собаці обстежити об'єкт пошуку в бажаному для нього темпі, не загострюючи увагу собаки на окремих деталях.

Системний пошук звичайно іде за вільним і проводиться по чіткій системі, певної для різних об'єктів пошуку. Системний пошук виключає безладну роботу й обмежує відволікання собаки. Це пошук детальний і ретельний, що дозволяє кінологові й собаці послідовно обстежити кожний сантиметр площі.

I етап системного пошуку залежно від об'єкту проводиться без повідця (приміщення, поза приміщенням) або на повідці (автотранспорт зовні, ряд предметів багажу). Кінолог повільно обходить об'єкт пошуку, голосом і жестами направляючи собаку на обстеження нижніх і верхніх частин об'єкта.

II етап системного пошуку проводиться винятково на повідці. Кінолог, ставлячи «блок», дуже повільно й ретельно, звертаючи увагу собаки на дрібні деталі, обходить об'єкт пошуку «блок».

Кінолог, тримаючи повідця в лівій руці, розвертається на 180 градусів і, починає рух спиною вперед, намагаючись майже не залишати зазору між собою й об'єктом пошуку. При цьому вони із собакою виявляються «обличчям один до одного». Собаці мимоволі доводиться підкоритися темпу й напрямку руху, запропонованому йому кінологом. Кінолог командами спонукує собаку до пошуку, жестами правої руки направляючи його на ретельне обстеження нижніх і верхніх частин об'єкта. Кінолог рухається в повільному темпі, що дозволяє собаці ретельно обнюхати всі деталі об'єкта.

При цьому довжина повідця повинна бути такою, щоб собака не зміг відійти від об'єкта або випередити кінолога.

При роботі з "блоком" пошук повинен бути таким ретельним, щоб не проводити повторне обстеження цієї ділянки.

Системи пошуку. Існує досить умовна класифікація міст пошуку, що заснована на розходженнях у послідовності їх огляду собакою:

- ⇒ приміщення (рис. 57);
- ⇒ поза приміщеннями (рис. 58);
- ⇒ різні види транспорту (рис. 59);
- ⇒ ряд предметів багажу (рис. 60)

У число навичок, які в процесі навчання необхідно виробити в собаки, входить і навичка послідовного огляду якого-небудь об'єкту. Незважаючи на те, що залежно від класифікації місць пошуку система роботи собаки різна, в остаточному підсумку така стереотипність огляду дозволить оптимізувати діяльність собаки й зробити пошук найбільш повним.

У період навчання відбувається послідовне формування системи роботи кінолога й пошуку собаки.

Система – не що інше, як чітко відпрацьований комплекс навичок (стереотипів) дій собаки й кінолога в схожих ситуаціях, що дозволяє собаці повністю концентруватися на пошуку, а кінологові дає впевненості у позитивному результаті роботи.

При системному огляді якого-небудь об'єкта напрямок пошуку обумовлений збереженням стереотипу руху собаки поруч із кінологом:

- ⇒ приміщення, поза приміщеннями – за годинною стрілкою, просуваючись по спіралі від початкової крапки огляду по периметрі

об'єкта до його центра; великі предмети усередині об'єкта оглядаються в напрямку проти годинної стрілки;

Рис. 57 Пошук у приміщенні

Рис. 58. Пошук поза приміщенням

Рис. 59. Обшук різних видів транспорту

Рис. 60. Обшук багажу

⇒ автотранспорту – проти годинної стрілки (зовні); кузов вантажівки – як приміщення;

⇒ ряду предметів багажу – послідовне обнюхування кожного предмета. Якщо багаж у накопичувачі (візку), то пошук проводиться проти годинної стрілки.

У поняття «система» входить, також, послідовність проведення огляду (пошуку) з урахуванням його особливостей на різних об'єктах.

Закінчення пошуку. При позначенні собакою місця приховання, кінолог бере собаку на повідця й передає його помічникові, а сам робить ретельне обстеження позначеного собакою ділянки. В умовах реальної роботи кінолог завжди повинен дотримуватися крайньої обережності (собака може схопити наркотик!), тому й при навчанні він спочатку повинен переконатися в безпеці «закладки».

Якщо кінолог не може визначити точне місцезнаходження «закладки», він знову бере собаку в помічника й на повідці підводить його до цієї ділянки. Звичайно в цьому випадку собака більш точно вказує місцезнаходження закладки. Кінолог знову передає собаку помічнику й проводить огляд уже більше певної ділянки. Коли кінолог знаходить позначену собакою «закладку» і переконується в її безпеці, він завершує дії, спрямовані на ще більш сильний рух собаки, на його «передчуття здобичі», підводячи його таким чином до кульмінації всього поводження досягнення мети.

Ці дії називають «**ефектом ящика, що висувається**» і проводяться завжди при закінченні пошуку, його завершенням:

1. Помічник міцно тримає собаку на повідці на відстані 1-2 м від місця приховання «закладки»;

2. Кінолог, діставши «закладку» на очах у собаки, робить нею один – два рухи від місця приховання в напрямку морди собаки;

3. Кінолог знову забирає «закладку» у те ж місце, поклавши її так, що собака, намагався сам її дістати;

4. Взявши собаку у помічника, кінолог підводить його до місця приховання й, заохочуючи, дає можливість самому схопити «закладку»;

5. Після цього проводиться гра в «перетягування», і собака із «закладкою» у зубах виводиться з об'єкта пошуку;

6. Поза об'єктом пошуку кінолог грає із собакою в «перетягування», після чого забирає «закладку» в кишеню, поплескуючи по собаці та заохочує його.

Бувають випадки, коли прийом «висувний ящик» провести неможливо:

1. «Закладка» захована на висоті, або в глибині будь-чого. У цьому випадку кінолог, проробивши всі початкові дії прийому «висувний ящик», бере у помічника собаку й при його спробі дістати «закладку» непомітним для собаки рухом або скидає «закладку» із висоти, або виштовхує із глибини чого-небудь на відстань, достатню для того, щоб собака зміг сам схопити «закладку».

2. Ховається не впакований наркотик. Наприкінці навчання з метою виключення найменшого впливу стороннього запаху виробляється заховування наркотику без додаткового впакування, тобто ховається наркотик, запаяний у поліетиленовий пакет. При цьому дії кінолога після точного позначення собакою місця приховання інші; коли кінолог знаходить позначену собакою «закладку» і переконується в тім, що наркотик не впакований, він на очах у собаки, якого помічник тримає на відстані 2-3 м від місця приховання, виймає наркотик і показує його собаці. Потім міцно затискає його в кулаку «правої руки, а лівою рукою бере собаку зашийник і, задкуючи, звертаючи увагу собаки на стислого кулака, виходить із об'єкта пошуку; не відпускаючи шийник, забирає наркотик у кишеню, поплескуючи по ньому та «заохочує» собаку. У цьому випадку гра в "перетягування" не проводиться.

"Невдале" закінчення пошуку. Невдалим пошук може бути для кінолога, але в жодному разі не для собаки. У випадку безуспішного пошуку при перших же ознаках зниження зацікавленості помічник, обов'язково непомітно для собаки, повинен підкласти апорт у таке місце, де собака зможе його виявити самостійно. Необхідно, щоб і в цьому випадку собака пережив «радість перемоги»! Після цього має бути гра в "перетягування", заохочення собаки. Поза об'єктом пошуку кінолог забирає апорт і кладе його в кишеню.

Простий пошук. Тривалість: 10-12 днів, що складається із двох етапів:

I етап • 5-6 днів;

II етап • 5-6 днів, щодня 4-6 пусків собаки.

Додаткові умови:

1. В одному об'єкті приховання перебуває одна «закладка».

2. Вид і вага наркотику в «закладці»:

I етап – тільки гашиш вагою 5-200 г.

II етап – тільки марихуана вагою 300-500 г.

Час між пусками собаки:

I етап – не менш 60 хв.

II етап – 40-60 хв.

Складність приховування:

1 етап – «закладки» ховаються не вище 1 м.

2 етап – на висоту до 2 м на рівні підлоги (землі).

Місця проведення. Приміщення середнього розміру; легковий і вантажний автотранспорт, автобуси.

«Простим» пошук називається тільки тому, що в одному об'єкті захована одна «закладка», але цей етап навчання – самий відповідальний для кінолога, тому що будь-яка помилка може викликати ланцюг небажаних реакцій собаки й порушити розвиток сформованої пошукової домінанти. Кінолог повинен розуміти, що собаку не можна змусити виявити пошукове поведіння, але можна правильними й послідовними діями направити його поведінку в бажане русло. Одним зі способів рішення цього завдання є навчання собаки в ігрових ситуаціях, без найменшого примуса до виконання яких-небудь дій, тому що навчання в грі дозволяє не тільки досягти бажаного людиною результату, але й швидко закріпити його.

На даному етапі навчання починається послідовне формування системи роботи кінолога й відпрацьовування навичок стереотипного огляду собакою об'єктів пошуку. Раніше, ніж приступати до цього, кінолог повинен знати основні правила його проведення – як починати пошук, системи огляду, правильне завершення пошуку. Крім того, ніколи не можна забувати принцип розмаїтості. Як би не була відпрацьована система пошуку, ситуації ніколи не бувають однаковими, тому при навчанні необхідно чергувати все: вагу, форму й пакувальний матеріал «закладок», місця й складність схованок, вправи по пошуку з відпочинком і іншими вправами.

Постійним повинне бути одне – упевненість кінолога в правильності своїх дій і в роботі собаки. Найдужчий негативний вплив на собаку роблять розгубленість кінолога при пошуку. У цьому випадку собаці миттєво передається його непевність і вона починає хвилюватися, губитися й плутатися. На II етапі вводяться більше складні, тобто «нелюбимі» собаками матеріали для впакування «закладок», наприклад, метал. При цьому починати треба з великої ваги наркотику в цьому впакуванні й щодо нескладного місця приховання, потім, у міру звикання собаки працювати із цими матеріалами; поступово зменшується вага наркотику та ускладнюються місця його приховування. Але тут необхідно пам'ятати, що після відносно складної вправи повинна відбуватися проста. Одним із прийомів, що підвищують зацікавленість собаки при пошуку, є його повторний пуск при неясності знаходження «закладки». Якщо собака зацікавився яким-небудь місцем і кінолог там нічого не виявив, він удруге пускає собаку до цього місця, але командами спонукує його продовжувати пошук. Тут обов'язковою умовою є те, що всі оглянуті кінологом «вручну» речі (за можливістю) повинні бути винесені з об'єкта пошуку.

Головна мета – навчити кінолога самостійно управляти собакою й орієнтуватися при роботі в різних ситуаціях,

Ускладнений пошук. Тривалість: 10-12 днів, що складається із двох етапів:

I етап – 5-6 днів;
II етап – 4-5 днів;
іспити – 1 день.

Додаткові умови:

I етап – в одному об'єкті – дві «закладки»;

Вага наркотику:

гашиш – від 1 г

марихуана – від 10 г

Час між пусками: 30 – 40 хв.

II етап – в одному об'єкті – три «закладки»;

Вага наркотику:

гашиш – 1-1000 г

марихуана 5-1000 г

Час між пусками 20 – 30 хвилин.

Складність приховання:

I етап – не упакований наркотик; собаці самої не достати;

II етап – реальні місця приховань.

Місця проведення:

I етап – додатково до вправ попереднього етапу: поза приміщеннями; більші приміщення; багаж;

II етап – місця практичного застосування або близькі до них по складності обстановки.

Разюче чуття собаки дозволяє йому не тільки визначити джерело запаху, але й вказати місце, де колись лежала наркотична речовина. На даному етапі навчання, коли собака вже впевнено знаходить і позначає «закладку», вводиться додаткове ускладнення, що дозволяє наблизити навчання до реальної роботи. В об'єкт пошуку ховають дві «закладки». Перший собака звичайно знаходить більше легку «закладку» (простіше місце приховання, або сильніше інтенсивність запаху). Собака, що йде на пошук у цей же об'єкт через якийсь час, природно, спочатку починає цікавитися місцем, де попередньо працювала собака, тому що там більше «насліджене».

У цьому випадку інструктор зобов'язаний сказати кінологу, що тут була попередня «закладка», що собака працює на «залишковий» запах. Після цього кінолог, **не подаючи заборонених команд** (адже собака працює, розбирається в ситуації сам), спокійним тоном подає собаці команди, що відволікають його від цього місця й спонукує продовжити пошук. При правильному поводженні кінолога через кілька таких вправ собака точно буде розрізняти (і показувати це) залишковий запах і запах від джерела наркотичної речовини («закладки»).

На I етапі ускладненого пошуку вводяться вправи із прихованням не упакованого наркотику й «закладок», які собаці самої не дістати. Варто нагадати, що вони неодмінно повинні чергуватися з «закладками», які собака може схопити, і не повинні проводитися часто.

На II етапі відносно прості заховування чергуються з такими, при яких кінологи необхідно виявити всі свої знання, щоб визначити натуральне

знаходження «закладки». На цьому ж етапі навчання інструктор визначає собак, для яких можна проводити анімацію не в повному обсязі, але обов'язково при цьому враховувати складність ситуації.

При роботі на об'єктах, де перебуває більше однієї «закладки», кінологи повинні ретельно спостерігати за роботою попереднього собаки. Системний пошук наступного собаки звичайно починається з того місця, де була виявлена перша «закладка».

Помилки, які допускають при відпрацюванні спеціальних прийомів, та їх наслідки:

1. Слабкий контакт дресирувальника з собакою, не вироблення у собаки навиків загальної слухняності, недостатнє відпрацювання спеціальних підготовчих вправ, в результаті чого у собак повільно утворюються умовні рефлекси пошуку та виявлення наркотичної речовини;
2. Велика кількість дресирувальників на обмежену кількість навчально-матеріальної бази, через що виникають великі перерви між вправами, відбувається перенапруження дресирувальників і, як наслідок, собак, що призводить до повільного утворення умовних рефлексів у собак;
3. Часта робота у відомих дресирувальнику умовах, в результаті чого дресирувальник не слідкує за поведінкою собаки, не знає його і, як наслідок, не довіряє собаці, а також не бачить коли він дає спрацювання, крім того це закріплює помилкові дії дресирувальника і виробляє у собаки різноманітні небажані зв'язки;
4. Дуже короткий проміжок часу між закладанням наркотичних речовин і введенням собаки в пошук, через що запах наркотичних речовин не встигає розповсюдитись;
5. Не дотримання запахової дисципліни, в результаті чого собака спрацьовує не на запах наркотичної речовини, а на запах помічника чи дресирувальника (або на комплексний запах наркотичної речовини + запах помічника (дресирувальника));
6. Використання для комплексування з наркотичної речовини зразка із одним і тим же стороннім запахом, що спричинить те, що через кілька вправ собака буде помилково спрацьовувати на цей сторонній запах так само як на запах наркотичної речовини;
7. Давання собаці апортирувального предмету в якості заохочення при виявленні наркотичної речовини з рук або на виду у собаки. Це призводить до того, що в подальшому від собаки важко добитись активного спрацювання і, як правило, відмічається відволікання собаки при виявленні наркотичної речовини на дресирувальника (помічника), що викликає нервування дресирувальника і сповільнення вироблення умовних рефлексів у собаки, крім того збільшується ймовірність помилкового спрацювання собаки;
8. Відсутність обліку місць закладання наркотичних речовин призводить до того, що собака спрацьовує на місце з залишковим запахом наркотичних речовин і, звичайно, не отримує за це заохочення, що в результаті ускладнює вироблення умовних рефлексів у собаки;

9. При грубому поводженні з собакою спостерігається відмова собаки від роботи через страх до дресирувальника;
10. Проведення оптичного мотивування від ближнього краю об'єкту до дальнього ускладнює вироблення у собаки системи пошуку: послідовного обшуку всіх об'єктів;
11. Багаторазове повторення команд "Шукай", "Нюхай", різних додаткових команд при обнюхуванні собакою об'єктів, а також подання заохочувального слова "Добре" та різка зміна поведінки дресирувальника в момент принохування собаки до шуканого місця призводить, як правило, до вироблення у собаки небажаного зв'язку на поведінку дресирувальника: спрацювання на будь-який об'єкт при зміні поведінки дресирувальника;
12. Не в міру часте повторення вправ призводить до передресування собаки, відмови його від роботи;
13. Часте проведення пошуку при відсутності закладки на кінцевому (початковому) етапі пошуку виробляє у собаки незацікавленість в роботі на кінцевому (початковому) етапі пошуку;
14. Проведення занять на одних і тих же об'єктах, в одноманітному запаховому фоні, на одній і тій же місцевості, при наявності одноманітних зовнішніх відволікаючих подразників, в один і той же час доби призводить до неможливості вироблення у собаки стійкого навичку пошуку та виявлення наркотичних речовин, не зосередженості роботи собаки при зміні умов дресирування або відмови собаки від роботи при зміні обставин;
15. Систематичне припинення огляду після виявлення собакою наркотичних речовин і не проведення огляду решти об'єктів, що не були обшукані собакою, в результаті чого виробляється небажаний зв'язок у собаки на припинення роботи після виявлення наркотичних речовин;
16. Знаходження контейнерів для запахового мотивування у дресирувальників (за винятком моменту проведення запахового мотивування) створює ймовірність помилкового спрацювання собаки на запах господаря;
17. Не залишення помічником свого запаху на всіх об'єктах, що оглядаються веде до вироблення у собаки небажаного умовного рефлексу: «спрацювання на запах наркотичної речовини тільки при наявності разом з ним сильного запаху людини»;
18. Проведення огляду багажу при сильному вітрі, який направлений вздовж ряду багажу призводить до того, що вітер буде зносити запах наркотичних речовин з одного місця багажу на інші, на які собака може давати помилкові спрацювання;
19. Багаторазове використання одних і тих же об'єктів для закладання наркотичних речовин виробляє небажаний зв'язок у собаки на якість, форму, колір і запах самих об'єктів;

20. Відносно великий проміжок часу, особливо на перших заняттях, між проведенням запахового та оптичного мотивування і введенням в пошук при роботі з собаками флегматичного типу ВНД, через що згасає зацікавленість собаки до пошуку і не виробляється стійкий умовний рефлекс пошуку та виявлення наркотичних речовин;
21. Не відпрацювання витримки, особливо на перших заняттях перед введенням в пошук собак холеричного типу ВНД після проведення запахового і оптичного мотивування, в результаті чого через сильну збудженість собака не обшукує кілька перших об'єктів.

Контрольні питання до теми:

1. Які існують методи дресирування собак по пошуку наркотичних речовин?
2. Теорія якого вченого покладена в основу обґрунтування дресировки собак по пошуку наркотичних речовин за «мисливським інстинктом»?
3. Що містить в себе формування специфічної пошукової домінанти?
4. На скільки частин ділиться курс дресирування собак по пошуку наркотичних речовин за «мисливським інстинктом»?
5. Собаки якого віку придатні для дресирування по пошуку наркотичних речовин?
6. Собак якої статі бажано залучати до дресирування по пошуку наркотичних речовин?
7. Назвіть за якими критеріями проводять відбір собак для пошуку наркотичних речовин?
8. Назвіть прийнятні форми поведінки собак для пошуку наркотичних речовин?
9. Назвіть неприйнятні форми поведінки собак для пошуку наркотичних речовин?
10. Які умовні подразники використовують при дресируванні собак по пошуку наркотичних речовин?
11. Які безумовні подразники використовують при дресируванні собак по пошуку наркотичних речовин?
12. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка у собак пошуку наркотичних речовин?
13. Який основний метод дресирування собак по пошуку наркотичних речовин за «мисливським інстинктом»?
14. Яка кількість кінологів із собаками оптимальна для одного інструктора при підготовки групи по пошуку наркотичних речовин?
15. Скільки мінімально за часом проводиться тестування собак для придатності по пошуку наркотичних речовин?

16. Скільки тижнів триває навчання собак за курсом по пошуку наркотичних речовин?
17. Яку назву має перший курс підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
18. Скільки тижнів триває перший курс підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
19. Що вмістить в себе перший курс підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
20. Скільки триває «базове» дресирування собак першого курсу по пошуку наркотичних речовин?
21. Скільки триває «навчання пошуку» першого курсу підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
22. Яку назву і сутність має другий курс підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
23. Скільки тижнів триває другий курс підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
24. Що містить у себе другий курс підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
25. Скільки тижнів триває «постановка на запах» у другому курсі підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
26. Скільки триває «навчання» собак пошуку наркотичних речовин у другому курсі підготовки?
27. Чого потрібно уникати при підготовці собак по пошуку наркотичних речовин?
28. Що повинен описувати в журналі інструктор при підготовці собак по пошуку наркотичних речовин?
29. Що повинен кінолог визначати у щоденнику при дресируванні собак по пошуку наркотичних речовин?
30. Скільки існує груп наркотиків по чистоті запаху для зберігання у сейфах?
31. Які наркотики входять в групу «Канабіс»?
32. Які наркотики входять в групу «Кокаїн»?
33. Які наркотики входять в групу «Опіати»?
34. Які наркотики входять в групу «Героїн»?
35. Які наркотики входять в групу «Синтетичні наркотичні засоби»?
36. Який повинен бути пакувальний матеріал для «закладок» що використовується для тренувань собак по пошуку наркотичних речовин?
37. Які межі між захоуванням «закладки» і початком проведення вправ по пошуку наркотичних речовин?
38. Яка мета «базового» дресирування собак по пошуку наркотичних речовин?
39. Що повинен вміти кінолог наприкінці «базового» дресирування собак по пошуку наркотичних речовин?

40. Що повинний вміти собака наприкінці «базового» дресирування по пошуку наркотичних речовин?
41. Які повинні формуватися відносини між дресирувальником і собакою?
42. Що означає сумісність дресирувальника та собаки?
43. Як повинні будуватися ієрархічні відносини між дресирувальником і собакою?
44. Яким чином встановлюються взаєморозуміння між дресирувальником і собакою?
45. Як правильно привчати собак до незнайомого середовища?
46. Що таке «робота на підпорядкування»?
47. Що таке «нетрадиційні види підкріплення»?
48. Скільки днів триває «постановка» собаки на запах наркотичних речовини?
49. Яка мета «постановки» собаки на запах наркотичних речовини?
50. Які основні принципи «постановки» собаки на запах наркотичних речовин?
51. В якій послідовності здійснюються апортувальні ігри при «постановки» собаки на запах наркотичних речовин?
52. Скільки днів тривають «ігри в перетягання»?
53. Яких правил необхідно дотримуватися, щоб собака «полюбив» апорт?
54. Опишіть методику вправи «ігри в перетягання».
55. Скільки днів тривають «ігри в закидання»?
56. Опишіть методику вправи «ігри в закидання».
57. Опишіть методику перевірки вправи «ігри в закидання».
58. Скільки днів тривають «ігри в заховування»?
59. Опишіть методику вправи «ігри в заковування».
60. Скільки триває за часом «навчання пошуку» собак по виявленню наркотичних речовин?
61. Які бувають види пошуку наркотичних речовин собакою?
62. Яка мета «навчання пошуку» наркотичних речовин?
63. Які обов'язкові умови при навчанні собак пошуку наркотичних речовин?
64. Які існують правила підготовки місць для підготовки собак по пошуку наркотичних речовин?
65. Що таке «адаптація» нюху собаки?
66. Що таке «маскування» нюху собаки?
67. Яким чином розвивається «лідерство» собаки під час пошуку наркотичних речовин?
68. Які «сигнали» використовує собака під час пошуку наркотичних речовин?
69. Опишіть методику проведення початку пошуку наркотичних речовин.
70. Для чого необхідний «вільний пошук»?

71. Що таке «вільний пошук»?
72. Що таке «системний пошук»?
73. Скільки існує етапів «системного пошуку»?
74. Опишіть перший етап «системного пошуку» наркотичних речовин.
75. Опишіть другий етап «системного пошуку» наркотичних речовин.
76. Що має назву «ефект висувного ящика»?
77. Опишіть вправу «закінчення пошуку».
78. Опишіть вправу «невдале закінчення пошуку».
79. Опишіть вправу «простий пошук».
80. Скільки днів триває підготовка собак до «простого пошуку»?
81. Скільки існує етапів «простого пошуку»?
82. Скільки днів триває перший етап «простого пошуку»?
83. Скільки днів триває другий етап «простого пошуку»?
84. Скільки днів триває третій етап «простого пошуку»?
85. Скільки «закладок» в одному об'єкті приховуються при «простому пошуку»?
86. Які види наркотичних речовин використовують в «закладці» в «простому пошуку»?
87. Яка вага наркотичних речовин використовується в «закладці» у «простому пошуку»?
88. Скільки повинно пройти часу між двома пусками собаки по пошуку наркотичних речовин при «простому пошуку» у першому етапі?
89. Скільки повинно пройти часу між двома пусками собаки по пошуку наркотичних речовин при «простому пошуку» у другому етапі?
90. Яка складність приховування «закладки» у першому етапі простого пошуку?
91. Яка складність приховування «закладки» у другому етапі простого пошуку?
92. Яка головна мета простого пошуку наркотиків?
93. Що таке «ускладнений пошук»?
94. Яка тривалість «ускладненого пошуку»?
95. Зі скільки етапів складається «ускладнений пошук»?
96. Скільки за часом триває «ускладнений пошук»?
97. Скільки за часом триває перший етап «ускладненого пошуку»?
98. Скільки за часом триває другий етап «ускладненого пошуку»?
99. Скільки за часом триває третій етап «ускладненого пошуку»?
100. Скільки «закладок» у першому етапі в одному об'єкті «ускладненого пошуку»?
101. Скільки «закладок» у другому етапі в одному об'єкті «ускладненого пошуку»?
102. Яка вага гашишу у першому етапі «ускладненого пошуку»?
103. Яка вага марихуани у першому етапі «ускладненого пошуку»?

104. Скільки повинно пройти часу між двома пусками собаки по пошуку наркотичних речовин при «ускладненому пошуку» у першому етапі?
105. Яка вага гашишу у другому етапі «ускладненого пошуку»?
106. Яка вага марихуани у другому етапі «ускладненого пошуку»?
107. Скільки повинно пройти часу між двома пусками собаки по пошуку наркотичних речовин при «ускладненому пошуку» у другому етапі?
108. Яка складність приховування наркотичної речовини у першій стадії «складного пошуку»?
109. Яка складність приховування наркотичної речовини у другій стадії «складного пошуку»?
110. Які помилки допускаються кінологами при дресируванні собак та відпрацьовуванні спеціальних прийомів по пошуку наркотичних речовин, та які їх наслідки?

ТЕМА 23. ДРЕСИРУВАННЯ СОБАК ПО ПОШУКУ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

23.1. Відбір собак для використання у роботі з пошуку вибухівки

Відбір індивідуумів собак для навчання пошуку вибухових речовин – завдання, яке потребує великого терпіння, точності і розуміння справи. Вдалий відбір – залог успішного дресирування. Насамперед необхідно перевірити стан здоров'я, вік і особливості поведінки собак в різних умовах.

Для дресирування придатні здорові собаки у віці 1-3 років. Віддається перевага кобелям тому, що сука двічі на рік пустує і не може виконувати таку серйозну роботу саме в ці дні.

Під час вивчення особливостей поведінки собак-кандидатів на навчання існує система спостережень прийнятих позитивних і неприйнятих негативних форм поведінки. Звичайно, що неможливо знайти таких екземплярів собак, які мають тільки позитивні якості. Проте, важливо щоб серед вивчених якостей, переважали позитивні. Вивчається поведінка собаки вдома, у власника, на знайомій місцевості в присутності власника, на незнайомій місцевості в присутності власника, потім в його відсутності, в різних міських умовах, в закритому приміщенні, проводяться спостереження за тим, як він відносяться до предметів і до їх пошуку в різних ситуаціях (таблиця 4).

Серед позитивних і негативних форм поведінки спостерігається багато перехідних форм. В цьому випадку кінолог приймає рішення про придатність собаки, опираючись на свій досвід. Тестування повинно мати постійний характер і відбуватися довгий термін, щоб можливо було перевірити працездатність і витривалість собаки до фізичного і психічного навантаження. Тестування такого роду займає багато часу, мінімум два тижні. При підборі собак тести дуже суворі. Необхідно враховувати всі форми прояву поведінки, уникаючи випадкового (хибного) вибору, що може поставити під загрозу успішне проходження курсу, марнування часу проведення занять. Із сотні собак таким вимогам відповідають лише 2-3. Проте, не слід забувати, що негативні і позитивні форми поведінки можуть компенсувати одна іншу. Дуже важливо, щоб собаки не були напередодні підготовлені до тестування тому, що потрібно тестувати не завчену, а природну поведінку. Серед позитивних і негативних сторін поведінки, що наведені нижче в таблиці 2, існують і змішані. Кінолог при відборі повинен врахувати і цей аспект та зробити виважений вибір на основі загального враження. Успіх підготовки залежить не тільки від природних здібностей собак, важливим фактором успіху в такій же мірі є і правильний вибір кінолога. Слід, також, враховувати те, що для успішної роботи, кінологу з відповідним характером підбирають відповідного собаку. Встановлення правильного взаєморозуміння кінолога і собаки є основою в цій роботі і відіграє важливу роль в дресируванні.

Таблиця 4. Відбір собак за формою поведінки на придатність до пошуку вибухових речовин

Форми поведінки	Позитивні	Негативні
Реагування на раптові звукові ефекти (постріл, падаючий предмет та ін.)	Спокійна, беззвучна, уважна, зацікавлена, наближається до джерела звуку, вивчає його	Нервова, напружена, гавкає, пасивна, боязка, втікає, агресивна, нападає
Поведінка із сторонньою собакою	Спокійна, врівноважена, наближається, приязно-ініціативна	Нерішуча, боязка, посилено домінантна, у повній мірі залежна, забіяка, індиферентна
Здібність встановлення контакту з сторонніми людьми	Спокійна, бадьора, весела, відверта, ініціативна	Нервова, недовірлива, уходить, інфантильна, боязка, посилено зацікавлена, агресивна
Поведінка біля автомобіля (шум двигуна, пневматичні гальма та ін.)	Спокійна, беззвучна, допитлива	Уходить, шукає схованку, втікає, трясє головою, тремтить, нападає, відбігає
Поведінка в транспортних засобах, що рухаються	Спокійна, беззвучна, допитлива	Тремтить, трясє головою, пускає слину, блює, посилено радіє від поїздки
Поведінка на висоті і в підвалах	Спокійна, врівноважена, чутлива, приймає допомогу людини	Тремтить, пускає слину, шукає схованку, верещить, плигає з висоти, не сприймає допомогу людини
Поведінка при апортуванні	Апортирує кинутий предмет, носить предмет, підносить предмет до кінолога, запрошує до подальшої гри, проявляє ініціативу до гри при наявності предмета	Грає тільки з одним апортом визначеним предметом, предмет ховає, зариває
Пошукова поведінка	Активна, динамічна, настирно і цілеспрямовано веде пошук, використовуючи нюх, використовує напрямок вітру, сприймає допомогу людини	Незацікавлена, хаотична, безсистемна, повільна, при появі перешкоди пошук припиняє, під час пошуку використовує в основному зір, не враховує напрямок вітру, при інтенсивному пошуку швидко втомлюється, не приймає допомоги людини
Поведінка під час виявлення апорту	Уважна, не агресивна, знаходячи апорт вказує позою тіла, знайдений предмет не покидає, самостійно не бере, чекає допомоги, дозволу кінолога, під час знаходження предмету поведінка інтуїтивна	Знайдений предмет покидає і продовжує пошуки, при виявленні апорту нестримний, агресивний, під час отримання апорту претендує на допомогу кінолога, під час знаходження предмету поведінка зазначена

Собаки для пошуку вибухових речовин, зброї й боєприпасів повинні навчатися пасивній поведінці, що сигналізує на присутність вибухових речовин. Це означає, що собака не повинна торкатися предмета, що містить вибухові речовини, а мусить повідомляти про його присутність позою тіла.

Подача сигналу біля джерела запаху – надзвичайно важливий елемент дресирування собак по даній навичці. Від правильності його виконання буде залежати не тільки ефективність подальшого навчання, але й безпека пошукових робіт на практиці.

Існує дві методики підготовки собак для пошуку вибухових речовин. Перша – за допомогою смакозаохочувального, друга – за допомогою апортирувального методів дресирування.

23.2. Методика підготовки собак з пошуку вибухових речовин за допомогою апортирувального методу дресирування

Навичка огляду спеціальним собакою вантажів і багажу необхідний для виконання службових завдань з пошуку та виявлення вибухових речовин.

Умовні подразники: основні – команда «Шукай» та жест – показ рукою в напрямку пошуку.

Допоміжні команди – «Голос», «Сидіти», «Лежати», «Нюхай», «Дай».

Безумовні подразники: предмет (зразок) із запахом вибухових речовин, стрілецька зброя та боєприпаси, ласощі, прогладжування.

Навичка виробляється на базі нюхо-пошукової реакції, а також реакції гри.

Основний метод дресирування – апортирувальний або смакозаохочувальний.

Прийом вводиться в першому періоді дресирування собак, після відпрацювання спеціальних підготовчих вправ з розвитку у собаки зацікавленості до гри та здобування предметів (зразків) із запахом вибухової речовини, а також закріпленню характерної поведінки собаки при виявленні предмету (зразка) із запахом.

Привчання собак до пошуку, вироблення стилю в подальшій роботі. Першим значним моментом дресирування спеціальних собак для пошуку вибухових речовин є встановлення правильного взаєморозуміння (контакту) між дресирувальником і собакою. Ця робота становитиме 2 тижні. У процесі привчання до кінолога визначається придатність до роботи обох (і кінолога і собаки), їх взаєморозуміння.

У цей період собака адаптується до оточуючих об'єктів і навчається знаходити апорт в різноманітних умовах. Привчання собаки до апортирування можна починати на ділянці, густо вкритою рослинністю, щоб посилити бажання до пошуку. Крім цього проводиться привчання собаки до підношення предметів-апортів. Такі ділянки повинні бути звичні для собаки, завдяки чому знімається напруга, участь у спільних вправах сприймається собакою із задоволенням, вдосконалюється пошук.

Дресування на цьому етапі необхідно проводити як в індивідуальній, так і в груповій формах.

Групові заняття мають свої переваги, тому що собаки із задоволенням вчать один в одного, важлива також емоційна сторона такої роботи – пошук здобичі і рівне намагання до першості в цьому пошуку.

Кінолог зацікавлює собаку апортом (в якості цього можна використовувати наприклад, тенісні м'ячі). Показує, розігрує і зацікавлює собаку але не віддає м'яч. Після цього м'яч кидає у кущі і через нетривалий час пускає собаку на пошук. Апорт кидається все далі і далі, поступово ускладнюється робота собаки, збільшується витримка і тривалість пошуку.

У подальшому можна вводити такі ускладнення: помічник притримує собаку, кінолог зацікавлює собаку апортом, віддаляється, ховає предмет в кущі, і після повернення відпускає собаку на пошук. Під час групових занять, непрацюючі собаки зі своїми кінологами знаходяться осторонь, але в місці зручному для спостереження за роботою інших. Як свідчить практика, це збуджує у них зацікавленість до цієї роботи.

Вправу протягом одного дня слід проводити 8-10 разів з невеликими інтервалами і продовжувати тривалістю двох-трьох днів. Цим можна досягнути того, що собака в звичному оточенні зможе настирливо шукати апорт близько 20 хвилин без перерви.

Наступна фаза підготовки відбувається в приміщенні з простим меблюванням, де в просторі ніщо не заважатиме собаці шукати апорт і не буде стримувати динаміку його роботи. Саме в таких умовах, де відволікаючі подразники зведені до мінімуму, можна виробити індивідуальний системний стиль пошуку собаки, керованого інструктором.

У цій фазі підготовки ще не працюють з вибуховими речовинами. Собаку змушують працювати тільки з апортом. Використання вибухових речовин на даному етапі підготовки недоцільне з тієї причини, що в подальшому службовому використанні собаки випадкові та несподівані неприємності періоду підготовки можуть асоціюватися з запахами, що зустрічалися в пошуковій роботі і це буде зумовлювати негативну дію (процеси гальмування умовних рефлексів).

Предмет-апорт ховається і розташовується таким чином, щоб його легко було знайти, але вимушувало б собаку прийняти лежаче положення при наближенні та намаганні дістатись до апорту. З цього і починається вироблення правильної подачі сигналу про знаходження предмету-апорту. Як і в попередній вправі, помічник притримує собаку на повідку, кінолог показує собаці предмет-апорт, після чого ходить кругом по приміщенню імітуючи приховування предмету. Повертається до собаки, знімає поводок і посилає собаку на пошук апорту.

Спочатку треба дати собаці можливість самостійного пошуку, підбадьорюючи, спонукаючи до самостійної роботи. Ні в якому разі не можна стримувати прояв собаки до самостійності. В подальшій роботі самостійність прийде на користь кінологу, забезпечуючи швидкий пошук вибухового пристрою, що в таких випадках може бути життєво необхідним.

У тому випадку, якщо собака зробивши декілька спроб не знайшов апорт, кінолог повинен взяти на себе керівну роль і допомогти собаці. Кінолог підкликає собаку до тих місць, які ще не оглядалися, приманюючи, не подаючи команди, злегка постукуючи там, де може знаходитися апорт, збуджуючи зацікавленість собаки і спонукаючи до пошуку. Якщо предмет було знайдено і собака прийме бажане положення тіла, він отримує апорт і можливість короткочасної гри з ним, що є для собаки заохоченням за успішно виконане завдання. Після виконання вправа повторюється ще декілька разів із невеликими перервами (10-15-20 хвилин). Такі ж вправи проводяться з собакою в автомобілях, автобусах, потягах, пароплавах, літаках, виробничих приміщеннях тощо. Під час роботи собака має можливість ознайомитись та звикнути до незнайомих об'єктів, звикає до кінолога і відпрацьовує подачу сигналу про знаходження апорту.

Після цього собаку переводять на тренувальний майданчик. Це звільнене від предметів приміщення з необхідними тренувальними коробками. У таких умовах передбачено відсутність подразників, що відволікають увагу собак, цим забезпечується наступна стадія дресирування, що направлена на швидке виявлення апорту. Якщо для роботи обрано тренувальну коробку, то вона повинна бути виготовлена з такого матеріалу (наприклад, з металу), який не викликає у собаки бажання кусати або скребти його. При цьому дуже важливе значення має те, що собака не може самостійно заволодіти апортом. Таким чином працюють два-три дні з предметом-апортом.

В приміщенні розкладають у лінію або в коло 5-6 одиниць коробок і в одну з них закладають предмет-апорт. У тому випадку, якщо собака подає сигнал про знаходження предмету, він повинен одразу отримати апорт.

Вправи проводяться точнісінько, як під час пошуку предмету-апорту в приміщенні. Одне заняття складається з 6-8 вправ протягом двох-трьох діб. Тренувальні коробки після кожної вправи в перерві переміщують, щоб собака не шукав коробку, в який перед тим знайшов апорт, спираючись на свою пам'ять.

Доволі часто стикаються з помилкою, яка проявляється в тому, що собака становиться пасивним, незацікавленим в пошуку апорту. Причину цього, у більшості випадків, необхідно шукати в роботі кінолога і у відсутності взаєморозуміння у відносинах між ним і собакою.

Основний (перший) етап закінчується цими вправами. Тривалість першого етапу близько двох тижнів.

Після цього можна приступати до ознайомлення собаки з запахами вибухових речовин.

Вироблення способу сигналу. Загально прийнято навчати спеціальних собак подавати сигнал про виявлення вибухівки пасивним способом сигналізації. Це означає, що собака не доторкається предмету, який містить в собі вибухову речовину, а повинен положенням тіла вказувати про точне місце знаходження знайденої вибухівки. Доволі часто трапляються такі

ситуації, коли, детонуючий пристрій настроєно на звук. Рух або сама вибухова речовина при падінні може викликати детонацію.

Оптимальним вважається, коли собака подає знак про виявлення вибухівки лежачим положенням тіла. При цьому голова собаки спрямована в сторону знайденої вибухівки. В такому випадку є можливість наблизитись до вибухового пристрою, не торкаючись його, і як можна точніше окреслити місце його схованки. Звичайно, бувають і такі ситуації, коли вибухова речовина схована таким чином, що собака не в змозі подати вироблений знак (лягти). В таких випадках завдання кінолога полягає в тому, щоб за зміною поведінки собаки зробити висновок про наявність вибухової речовини.

Подача знаку в положенні лежачи має і етіологічну (поведінкову) основу. При відборі собак для пошуку вибухівки, вибирають тих, які фіксують нерухомі предмети, місце захованих предметів вказують положенням тіла і у яких не сильно розвинуто бажання до суперництва (домінування в зграї). Необхідно відмітити, що подача сигналу гавкотінням небажане явище. Гавкіт – знак нерішучості у собак у цій митуації, такий собака не впевнений у собі і не може точно вказати місце знаходження вибухової речовини.

Привчання до подачі знаку необхідно починати на початку дресирування, коли собака ще тільки шукає свій предмет-апорт. Однією з умов переведення на дресирувальний майданчик є вміння вірно передати сигнал.

Привчання до подачі сигналу, безпримусовий процес з боку кінолога і його помічника. Примусити собаку прийняти лежаче положення можна ховаючи відповідним способом предмет-апорт. Необхідно вибрати місце укриття предмету-апорту таким чином, щоб воно знаходилося на рівні підлоги і собака не міг підібратися до нього в стоячому положенні. При знаходженні предмету-апорту собака вимушений повзти, лягти, але не може дістати його.

Недоцільно давати собаці команду „Лежати!” тому, що це може викликати у окремих собак сильну залежність по відношенню до кінолога і стриманість, в подальшій роботі вони будуть чекати підказки від нього, або можуть відмовитись від самостійної роботи, втративши ініціативу, повністю опиратися на дії та команди кінолога.

Коли собака подає сигнал лежачі, завдання кінолога, погладивши спину собаки, закріпити (зафіксувати) дане положення.

На даному етапі, після подачі сигналу про знаходження предмету, собака повинен отримати апорт. В подальшому, час передачі апорту збільшують, щоб привчити собаку зберігати (витримувати) лежаче положення до отримання апорту.

Апорт дається таким чином. Кінолог ліву руку тримає на спині чи на нашійнику собаки, уважно спостерігає за собакою не допускаючи порушення ним пози, правою рукою дістає схований апорт і віддає його собаці. Передача апорту під пильним наглядом кінолога важлива для того, щоб привчити собаку до точної сигналізації про знайдення предмету. Чим

точніше і передбачені дії кінолога, тим швидше, краще відбувається навчання. Ці вправи протягом дня повторюють декілька разів. При цьому місце схованки предмету-апорту змінюється, а чисельність вправ залежить від працездатності окремих екземплярів собак.

Зустрічаються такі собаки, які ні в якому разі не хочуть прийняти положення «лежати», уникають виконання завдань. Таких собак необхідно виключати з тренувального курсу, тому що вони не придатні нести службу для пошуку вибухових речовин.

Ознайомлення собаки із запахом вибухових речовин. Відомо, що у світі існує більше 19000 різновидів вибухових речовин. Їх можна поділити на військові, промислові і саморобні. Звичайно, що з такою кількістю вибухових речовин ознайомити собаку неможливо. Проте, більшість вибухівки складається з невеликої кількості компонентів і в кожній суміші в наявності є схожі або ідентичні елементи.

Завдання підготовки собак – навчити їх розпізнавати запахи основних компонентів вибухівки. В подальшому собаки зможуть сигналізувати кожен суміш, де ці компоненти присутні.

Під час спеціальної підготовки собак для пошуку вибухових речовин, їх ознайомлюють з дев'ятьма складовими вибухових речовин.

Складові елементи вибухових речовин, які використовують під час навчання, можна поділити на чотири хімічних групи:

- а) нітросполуки;
- б) нітратний ефір;
- в) нітрагіни;
- г) неорганічні солі.

Дев'ять різновидностей суміші, що використовуються під час підготовки собак, відносяться до наступних груп:

- а) ароматичні нітросполуки – TNT (тринітротолуол), DNT (динітротолуол);
- б) нітратні ефіри – нітрогліцерин, нітроцелюлоза, нітропента;
- в) нітрагіни – гексоген, октоген;
- г) неорганічні солі – нітрат амонію, нітрат калію.

Для навчання не використовують хімічно чисті вибухові речовини тому, що вони небезпечні як для здоров'я собак, так і для життя кінолога. Для підготовки собак слід використовувати такі військові та промислові речовини, які у великій кількості складаються з вищеназваних складових компонентів і в дуже малій кількості мають Лютерові або в'язучі речовини.

Під час підготовки собак не використовують динаміт тому, що основним джерелом запаху в ньому є етиленгліколь нітрат. Якщо собака звикне до цього запаху, то в подальшій роботі він буде часто помилятися.

Під час навчання використовують наступні вибухові речовини:

- 1) С-1Е і семтекс, пластична вибухова речовина, в склад яких входить нітропента;
- 2) чорний порох;
- 3) нітроцелюлоза;

- 4) вибуховий желатин;
- 5) тротиліві шротинки;
- 6) паксит;
- 7) гексоген і оксоген.

Перелічені вище вибухові речовини використовують в підготовці за даною нумерацією та в такій послідовності. Собаки на другий місяць курсу з пошуку вибухівки вже розпізнають основні елементи вибухових речовин і можуть вказати на ті, які включають в себе вивчені елементи.

Під час підготовки собак використовують асоціативну і синтезну здібність нюху. Дослідами доведено, що собаки можуть розпізнавати з багатьох запахів окремі, а також з окремо взятого запаху побудувати і розпізнати єдине ціле.

Ознайомлення із запахом вибухових речовин (табл. 5) кожний раз починаємо на тренувальному майданчику. Ознайомлення починається з привчання до запаху 5-15 грамів пластичної вибухової речовини, до складу якої входить нітропента. Вибухову речовину кладемо поряд з предметом-апортом в учбову коробку. При точній подачі сигналу, даємо собаці погратися з апортом. Ознайомлення з кожним вибуховим матеріалом окремо займе по одному тижню. Три дні всередині тижня працюємо на тренувальному майданчику, протягом дня повторюємо вправу 6-8 разів в декількох прийомах. Після цього слід проводити ситуаційні вправи.

Таблиця 5. Схема ознайомлення собаки з вибухівкою

1 тиждень	Семтекс – нітропента + апорт
2 тиждень	Чорний порох – активоване вугілля + сірка + нітрат калію + апорт
3 тиждень	Нітроцелюлоза – нітроцелюлоза + апорт
4 тиждень	Желатиновий динаміт – нітрогліцерин + нітрат калію + деревинне борошно
5 тиждень	TNT, пресоване тіло – TNT + апорт
6 тиждень	Паксит – TNT, DNT, нітрат амонію
7 тиждень	RDX, HMX – гексоген, оксоген + апорт

Учбові вправи на тренувальному майданчику проводять таким же чином, як при виробленні методу пошуку. Ситуаційні вправи проводяться в маленькому приміщенні, майже без меблів, де перевіряють вироблені навички собаки.

Після цього, в кінці тижня, собака має два дні відпочинку. У цей час собака відпочиває від фізичного і психічного навантаження і закріплює в пам'яті пройдену підготовку.

В понеділок перевіряється, як закріпилось в пам'яті собаки те, що вчили попередньо. Вибуховий матеріал, з яким працювали на попередньому тижні ховаємо в одному приміщенні. Собака повинен знайти його, опираючись на свою пам'ять. Після успішної роботи в той же день проводять розвантажувальні, дисциплінарні вправи, а також вправи на спритність. Потім знову починаємо ознайомлення собаки з новим вибуховим матеріалом.

Для підготовки використовують 5-15 г вибухової речовини. Перехід від одного вибухового матеріалу до іншого під час підготовки собаки можна здійснювати двома способами. Перший спосіб: знову використовують предмет-апорт. Другий спосіб: попередньо вивчена речовина має один із загальних компонентів з матеріалом, що буде вивчатися.

Можна б було вирішити питання підготовки собак із застосуванням хімічно чистих вибухових речовин, але в цьому випадку перехід від одного матеріалу до другого буде важчим тому, що кожний раз необхідно використовувати предмет-апорт. Це, в свою чергу, може привести собаку до агресивного шкрябання і подачі сигналу про знайдений апорт укусами.

Працюючи на тренувальному майданчику, перші два дні, апорт кладемо кожний раз біля вибухового матеріалу (крім вибухового желатину і пакситу). При знаходженні апорту собака отримує його, як заохочення. На третій день працюємо тільки з вибуховим матеріалом. Апорт собака отримує з рук.

Коли апорт кладемо біля вибухового матеріалу ми досягаємо поставленої мети: собака запам'ятовує запах вибухівки і навчиться правильно сигналізувати про місце знаходження вибухової речовини.

В перші два місяці, коли предмет-апорт не кладуть біля вибухової речовини, собака отримує апорт від керівника навчань (курсу), а не від самого кінолога. Мета такого прийому – уникнути заохочень неправильного сигналу. У собаки можуть виробитися і закріпитися такі небажані звички: не визначивши точного місця знаходження вибухівки і не наблизившись до неї, собака приймає лежаче положення тільки уловивши її запах або виявивши вибуховий матеріал, не подає сигналу, а дивиться на руки чи в кишеню свого кінолога.

Керівник курсу заохочує собаку, слідкуючи за тим, щоб він не бачив звідки з'явився апорт і заохочення було передано на тому місці, де захована вибухова речовина.

Ситуаційні вправи (обшук кімнати) служать для того, щоб перевірити, чи запам'ятав собака запах даного вибухового матеріалу, одночасно проводиться підготовка на обшук приміщення. В приміщенні одночасно заховують більшу кількість вибухових матеріалів, пропорційно числу вивчених на тренувальному майданчику, звичайно, на відповідній дистанції один від одного. Таким чином відновлюють в пам'яті собаки вже вивчені запахи, вимушуючи його працювати з все більшою кількістю матеріалів, збільшуючи його працездатність. Чим більше захованих вибухових речовин, тим більших розмірів має бути приміщення. Таким чином, ми заставляємо собаку працювати інтенсивніше та збільшуємо час безперервної роботи.

Після успішної роботи, точної сигналізації, собака отримує свій апорт, слідує коротка гра і робота продовжується. На перших етапах роботи доцільно до однієї з семи вибухових речовин покласти апорт, щоб звернути увагу собаки до правильної подачі сигналу.

Сенсибілізація. Необхідно, щоб спеціальний собака для пошуку вибухової речовини знаходив не тільки вибухівку у визначеній кількості, але

й вибухівку через різний час після її закладки у будь-який кількості. Це завдання ставиться на останні півтора місяці підготовки, коли закінчено основний курс навчання. Робота собаки ускладнюється як збільшенням і зменшенням строку укриття вибухівки, так і наявністю великої або малої її кількості. І справді, в цих випадках взаємодія цих факторів сумується і діє спільно. Кількість запаху, який парує пропорційно росте або зменшується. Чим більше пройшов час з моменту закладки вибухівки і чим більше його кількість, тим більше запахових молекул у повітрі. Звичайно, це залежить також і від того, де закладено вибухівку. Зрозуміло, що в погано провітреному закритому приміщенні або в закритій машині даний запах більше насичений, ніж на відкритій місцевості.

Необхідно познайомитись з поняттям «зайве сенсibilізування». Це значить, що собаці часто доводиться працювати з маленькою кількістю запаху. В цих випадках ми можемо добитися того, собака буде подавати сигнал і на інші запахи. Це пояснюється тим, що собака заради успішного виконання завдання вдається до відчуття інших запахів, наприклад, знаходить запах людини, яка ховала вибухівку. Робота з мінімальною кількістю захованого матеріалу і мінімальною кількістю його запаху приведе собаку до невпевненості в себе. Якщо собаці доводиться працювати в таких умовах часто, ця звичка укоріниться (пошуки запаху не притаманні оточенню). В подальшому, в скрутних ситуаціях це може привести до неправдивих (неправильних) сигналів.

Під час підготовки собаки посилаються на пошуки захованої вибухової речовини через 5-10 хвилин, а під час ситуаційних вправ в закритих приміщеннях і при більшій кількості самої вибухової речовини цей термін можна збільшити і до 1 години. З таким завданням собака успішно справляється. Фактично, під час виконання службових обов'язків, менше часу з моменту закладки вибухівки не буває, тому що з моменту отримання сигналу тривоги до прибуття на місце події, в найкращому випадку, пройде 10-15 хвилин. Тому не слід під час підготовки робити термін з моменту закладки вибухівки до початку її пошуку менше 5 хвилин.

Доцільно включати в ситуаційні вправи учбового процесу такі випадки, коли проміжок часу з моменту закладки вибухівки і початком її пошуку 5-10 хвилин, щоб у собаки у розпорядженні була мала кількість запахового матеріалу. Таким чином можливо постійно підтримувати на відповідному рівні здібність собаки розпізнавати запахи вибухівки.

Під час підготовки найдовший термін між укриттям вибухівки і початком її пошуку за допомогою собаки необхідно збільшити до 12 годин. В такий період часу відбувається така концентрація запаху вибухівки, що при подальшому подовженні цього терміну ця концентрація не змінюється. Проте, дуже важливо, щоб собака звикав і до таких умов роботи. Така велика кількість запахового матеріалу, який розповсюджений всюди на території, що відпрацьовується може настільки збити з пантелику недосвідченого собаку, що в кращому випадку він відразу зреагує на запах і подасть сигнал, а в найгіршому – зникне і відмовиться працювати. Тому тренуючи собаку і в

таких ситуаціях, він звикне до них і буде намагатися вказати на більш точне місце знаходження вибухової речовини.

Така ж ситуація виникає і з кількістю вибухівки. В навчальному процесі пошуку малої кількості вибухової речовини виникає надчуття собаки. Також важливо знати, що в практиці маленької кількості вибухівки недостатньо для проведення серйозної терористичної акції. На початку підготовки в перші два місяці привчають собак до пошуку 5-15 г вибухової речовини. Заняття з меншою кількістю вибухівки вважається недоцільним. Максимальна кількість вибухового матеріалу, яку можна використовувати в підготовці собак не повинна перевищувати 2000 г, максимальний термін між моментом закладки вибухової речовини і пуском собаки на пошук – 12 годин. При таких умовах збагачення повітря запаховим матеріалом вважається максимальним.

Слід пам'ятати, що ці фактори змінюють поступово, тоді зміни не будуть негативно впливати на роботу собаки. Важливе правило полягає в тому, що в рамках однієї вправи змінювати треба лише один фактор. Раптові зміни багатьох факторів можуть привести до перевантаження нервової системи собаки, що приводить до загальної стомлюваності.

Якщо собака наприкінці двомісячної підготовки, при його витримці протягом 1 години з моменту закладки вибухової речовини до пуску собаки на пошук, може визначити місце знаходження вибухівки і подати сигнал відповідним чином, переходимо до зміни кількості вибухівки і терміну витримки собаки наступним чином, показаним у таблиці 6.

Таблиця 6. Динаміка кількості вибухівки і терміну витримки собаки

№ п/п	Термін часу між закладкою вибухівки і пуском собаки на пошук, годин	Кількість вибухівки, грам
1	1	30
2	2	30
3	2	100
4	6	100
5	6	500
6	12	500
7	12	1000
8	12	2000

Поступово змінюючи час і кількість матеріалу можна добитись успішної роботи службової собаки.

Підвищення витривалості, витримки собак. Можливості збільшення фізичного і психічного навантаження собаки повною мірою вже перевірили за допомогою простих і ситуаційних вправ під час навчального процесу. Проте, нам необхідно добитися того, щоб собака до кінця підготовки, незважаючи на подразники, які заважають в роботі, міг довгий час працювати безперервно. В подальшому треба добитись того, щоб собака міг знайти вибухівку на висоті вище за його зріст і подати сигнал за будь-яких

умов маскуванню (в землі, ящику, чемодані, приміщенні, автомобілі, потязі та ін.). Собака повинен навчитися працювати впевнено на повідку, а також невимушено, вільно, самостійно без повідка. В той же час кінолог повинен легко управляти собакою. Собака повинен виконувати завдання, що описані в попередньому розділі відносно сенсibilізації. Виконання вказаних вправ та їх закріплення здійснюється в останні півтора місяці підготовки. Перший тиждень навчального процесу ситуаційних вправ при обшуку приміщень провадиться сенсibilізацією собаки і тільки після цього розпочинають відпрацювання інших ситуаційних вправ (обставин). Поступово збільшується термін часу з моменту закладки вибухової речовини до пуску собаки на пошук, а також кількість вибухового матеріалу. Місце схованки вибухівки постійно змінюємо, вибираючи місця більш високі, утруднюючи її пошук і привчаючи собаку знаходити і сигналізувати про знайдену вибухівку, що знаходиться високо над ним. Поступово збільшуємо площу приміщення, ускладнюємо роботу собаки нагромадженням меблів. Мета – досягнути того, щоб собака міг безперервно, зацікавлено і уважно здійснювати пошук вибухових матеріалів 15-20 хвилин. Одночасно ховають декілька вибухових матеріалів в одному приміщенні, привчаючи собаку після короткої перерви знову приступати до роботи.

Нову вправу можна розпочинати тільки тоді, коли попередня вправа із собакою і кінологом засвоїлася досконало. У цей період курсу апорт, як заохочення дає кінолог. При цьому обов'язково присутній керівник навчань, завдання якого полягає у виправленні випадкових помилок кінолога.

В подальшому переходять до привчання обшуку автомобіля, як всередині, так і зовні. У перші дні доцільно тримати автомобіль у закритому приміщенні (в гаражі). Під час пошукових робіт всередині приміщення порівняно мало відволікаючих увагу собаки подразників. Якщо починати роботу під відкритим небом, на собаку діє велика кількість відволікаючих подразників, які значною мірою уповільнюють процес навчання, або взагалі роблять його неможливим. Повертаючись до першої фази підготовки, роботу починають з попередньо вивчених вправ, з відомим часом укриття і відомою кількістю вибухової речовини. Як і раніше, збільшується час між закладкою вибухівки і її кількістю поступово. Спочатку привчають шукати вибухівку зовні, потім всередині автомобіля (в салоні, багажнику, моторі). Важливо початкова здійснити обшук всієї машини, потім збільшується кількість машин і зразків вибухівки. Наприкінці досягають того, що собака може обшукати підряд 5-6 автомобілів.

Вже в закритому приміщенні починають привчати собаку до обшуку на повідку. Трапляються такі випадки, коли собака повинний працювати тільки на повідку (рух транспорту, аварійна ситуація тощо). Кінолог повинен навчитися користуватися (керувати) собакою на повідці так, щоб під час пошуку не заважати собаці. Жорстке утримання повідця без супроводу собаки під час здійснення ним пошукових робіт, приводить до ривків і стримування руху собаки. Це може привести до того, що в подальшому

собака, запам'ятавши неприємні моменти, відмовиться працювати на повідці і в подальшому може стати непридатним до виконання такого виду роботи.

Кінолог повинен тримати поводок вільним (не натягнутим) в лівій руці, показуючи собаці місце занюхування і у випадку правильної сигналізації про знайдену вибухівку заохочувати тварину прогладжуванням правою рукою і апортом.

Пізніше ці вправи відпрацьовуються під відкритим небом за знайомим методом, з врахуванням обставин, що заважають.

На третьому тижні відпрацювання ситуаційних вправ привчають собаку до обшуку громадського транспорту (автобус, вантажівка) зовні і всередині, притримуючись описаної послідовності.

Після цього привчають собаку до обшуку багажу. Цю роботу вже проводили під час виконання учбових вправ з учбовими коробками. У перші дні збільшують кількість багажу, міняють їх місця, проводять сенсibilізацію. У другій половині третього тижня відпрацьовують різні ситуації. Вправи проводять на вокзалах, в аеропортах та комбінуються з обшуком автомобілів, автобусів.

Наприкінці проводять тренувальні вправи обшуку будівель зовні, з моделюванням різних факторів. Ця вправа відпрацьовується в останню чергу тому, що в ній є багато перешкод, як для собаки, так і для кінолога – це найскладніше завдання.

Вихідні дні цього періоду підготовки є днями відпочинку і для собаки.

Збільшення завдань повинно здійснюватись поступово. Дуже важливо, щоб собака відчувала задоволення від успішного виконання роботи, вона повинна бути для нього нагородою, інакше примусити собаку виконувати такого роду роботу неможливо. Тому при відпрацюванні кожної ситуації собака отримує, так звану, „заохочувальну” роботу, яка полягає в тому, що всередині приміщення вибирають місце схованки вибухівки нижче рівня підготовленості собаки. При його знаходженні і подачі сигналу, собака отримує апорт і грається ним. Таким чином підтримується зацікавленість собаки до пошуку.

При відпрацюванні завдань, перед тим, як заохочувати собаку, кінолог повинен перевірити правильність сигналу та чи насправді там знаходиться вибухівка. При неправдивому сигналі собака не повинен отримувати заохочення. Таким чином можна уникнути помилки: заохочення при неправдивих сигналах, що може стати в подальшому небажаною звичкою у собаки.

23.3. Методика підготовки собак до пошуку вибухових речовин за допомогою харчового методу дресирування

При підготовці собак харчовим методом їх також привчають до пасивного сигналізування при виявленні запаху вибухівки. *Способом привчання собак займати необхідну позу біля джерела запаху* являється спосіб, прийнятий при підготовці собак для одорологічної ідентифікації

(вибірка по консервованих запахах). В цьому випадку собака починає виконувати всі необхідні дії за спрощеним варіантом. Вибірка здійснюється на спеціально обладнаних площадках чи приміщеннях з використанням скляних (0,5 л) банок. Вони виставляють на різні місця у вигляді кола на відстані 1 м одна від іншої. Бажано, щоб обладнане місце було звільнено від відволікаючих подразників (особливо запахових). Під час дресирування собак навчають розпізнавати 4 різних вибухових речовини:

- ☞ чорний порох (димний, бездимний);
- ☞ амоніт;
- ☞ тротил, тол;
- ☞ пластид.

Список вибухових речовин вказує на послідовність дресирування. Дресирування починається з вправи, яка привчає собак обнюхувати горловини банок. Їх ємність близько на $\frac{3}{4}$ об'єму щільно набивають папером. Кінолог, усадивши собаку, спокійно відходить та починає по всіх банках розкладати шматочки ласощів (варене м'ясо), залишив порожньою тільки одну банку, яка знаходиться безпосередньо біля собаки. Після цього кінолог підходить до собаки, дає йому обнюхати шматок м'яса, потім кладе цей шматок м'яса в порожню банку. Потім кінолог проводить собаку по колу, обов'язково на повідці. Перед пуском подається жест рукою в напрямку найближчої банки. Собаки, як правило, із задоволенням та самостійно пересуваються, поїдаючи м'ясо від першої до останньої банки. На першому занятті цю вправу повторюють 3-6 разів, з інтервалом між пусками 10 хвилин.

Навичка виробляється на базі пошукової та харчової реакцій.

На другому занятті вправи декілька видозмінюють: м'ясо кладуть не в усі банки, а вибірково. На 3, 4 заняттях вводять більш суттєві ускладнення: $\frac{1}{3}$ частина банок залишається з папером, інші – порожні. У чисті банки поміщають різні предмети, які не мають різких запахів. В окрему ємність поміщають 100 г вибухової речовини (чорний порох) та шматок м'яса. Дана ємність дається собаці для обнюхування, а потім виставляється в будь-яке вільне місце. Після чого проводиться пуск собаки.

Для того, щоб на поверхні вибухової речовини не залишалось запаху людини рекомендується працювати в гумових рукавичках та користуватися пінцетом.

Проводячи собаку по колу, кінолог уважно слідкує за тим, щоб собака послідовно обнюхував всі ємності, не пропускаючи жодної. При підході до банки з вибуховою речовиною та м'ясом кінологу необхідно своєчасно побачити реакцію поведінки собаки, яка свідчить про те, що собака знайшов вибухову речовину (на цьому етапі – зупинка, принюхування, спроби дістати м'ясо лапою, зубами та ін.). Впевнившись, що собака тим чи іншим способом проявляє зацікавленість до даної ємності, кінолог подає собаці команду «Сидіти» або «Лежати». Якщо собака одразу не виконав команди, необхідно знов її повторити та механічним впливом посадити собаку. Посадка собаки повинна виконуватись безпосередньо біля ємності з вибуховою речовиною.

Потім кінолог заохочує собаку (словесно, прогладжуванням), бере рукою банку, виймає м'ясо та дає його собаці.

Не виключено, що собака обнюхавши банку з вибуховою речовиною, не зупиниться, а потягнеться до наступної банки. В цьому випадку собаці необхідно надати можливість продовжити обнюхування всіх ємностей. При вторинному підході до банки з вибуховою речовиною та м'ясом, в момент її обнюхування подається команда «Сидіти» і, що дуже важливо, необхідно обов'язково добитися виконання команди.

Якщо собака не дуже зацікавлений в пошуку, рекомендується провести наступні дії. На очах у собаки, яка знаходиться в сидячому положенні, кінолог кладе шматочки м'яса в банку з порохом, вимовляє команду «Нюхати». Як тільки собака опустить морду до банки та почне принюхуватись, кінолог заохочує собаку, дістає м'ясо та згодовує його собаці. Після цього банку з порохом ставлять на місце. Банку з порохом та м'ясом обнюхують, як правило, перед першим пуском. Повторно воно проводиться при нечіткому виявленні банки з порохом. За такою схемою проводиться 3-5 занять (на кожному не менше 5-10 пусків). У даних вправах собака реагує головним чином на запах м'яса, а не пороху. Але багаторазові комбінації запахів м'яса та пороху підготовляють собаку до того, щоб він давав таку саму реакцію на об'єкт з одним тільки запахом пороху. Перед тим, як перейти до вправ без використання м'яса, як допоміжного джерела запаху, краще за все протягом ще 2-3 занять проводити обнюхування.

Перехід від однієї вибухової речовини до іншої в процесі дресирування здійснюється двома шляхами. В одному випадку для дресирування знову використовують те саме джерело запаху, в іншому – нова вибухова речовина містить компонент, який був присутній у попередній. Можна дресувати собак з використанням чистих речовин, але тоді перехід від однієї речовини до іншої може бути сильно утруднений. Якщо були використані чисті речовини, то в кожному випадку може знадобитися нове навчання знаходженню, через що поведінка собаки може змінитися убік більш агресивного сигналізування за допомогою дряпання й кусання.

Привчання собаки до послідовного та ретельного обнюхування запахових об'єктів. Вказані вище навички відпрацьовують на стандартних жолобах, які зазвичай використовують для вибірки речей. Жолоба, розділені тонкими перегородками на окремі гнізда, дуже зручні для приучення собак послідовному й ретельному обнюхуванню об'єктів. Гнізда, заповнені різноманітними носіями запаху, мимоволі привертають увагу собаки. У результаті собака протягом усієї довжини жолоба безупинно принюхується до його вмісту. Жолоба легко піднімати на будь-яку висоту, повертати відкритою стороною нагору, убік і вниз (залишаючи невелику щілину між стінкою жолоба й поверхнею підлоги) і, таким чином, з їхньою допомогою моделювати найрізноманітніші варіанти пошукових завдань. Перші вправи з жолобами повинні нагадувати попередні завдання: 2 жолоба кладуть на відстані 1,5 м паралельно один одному відкритою стороною нагору. Проводять собаку по колу, після обнюхування одного жолоба переходять до

другого, при необхідності знов повертаються до першого. 3-4 гнізда жолобів (у розкид) залишають порожніми, інші – заповнюються контрольними об'єктами, різноманітними речами, що пахнуть. Контрольні об'єкти найкраще поміщати в згортки, невеликі коробки, пакети й т. ін. Перед першим пуском собаці дають обнюхати запах порошу. Потім шуканий об'єкт кладуть в одне з вільних гнізд. Пуск здійснюється на повідці. Якщо собака самостійно не виконує сигнальну позу біля виявленої банки з порохом, його (собаку) саджають за допомогою механічного впливу. Після заохочення собака вводить на місце. Перед кожним новим пуском вибухова речовина перекладається в інше порожнє гніздо. При перекладанні порошу потрібно стежити за тим, щоб у гнізді, що звільняється, не залишалося крупиць порошу, оскільки собака може звернути на них увагу. Запахової «чистоти» легше всього досягти, якщо під закладку, у якій буде знаходитися порох, підкладати аркуш чистого паперу. На наступних заняттях вибираються інші більш складні варіанти розташування жолобів. Основна увага кінолога під час пошуку повинна бути спрямована на старанність і послідовність обнюхування гнізд жолобів. Правильне виконання вправ на жолобах значно полегшує перехід до обнюхування реальних об'єктів.

Крім навичок раціонального ведення пошуку на даному циклі занять відпрацьовуються наступні завдання:

1. подача сигналу оповіщення на запахи інших видів вибухових речовин (амоніт, гексогентротилітові шашки, пластид, порох), а також зброї й боєприпасів (включаючи й вогнепровідний шнур).

2. виявлення всіх видів вибухових речовин незалежно від ваги (від 0,5 до 1 кг), стану стандартної заводської оболонки й застосування різних пакувальних матеріалів.

3. вироблення байдужного відношення до контрольних об'єктів – усіляким запахоносіям (у тому числі й харчовим продуктам), що не відносяться до вибухових речовин. Дресування собак з використанням жолобів триває не більш 3-4 тижнів. Пуски на виявлення нових для собаки вибухових речовин вводять на 5-6 занятті, причому пуски на виявлення нових вибухових речовин чергуються з пуском уже відомих запахових об'єктів. Зброю й боєприпаси бажано вводити в самому кінці, оскільки запахи мастила й згорілого порошу найбільш сильні, що й легко запам'ятовуються із усіх досліджуваних запахів. Обнюхування жолобів проводиться як на повідку, так і без нього. На другому тижні даного циклу занять паралельно із вправами на жолобах собаку починають привчати до пошуку вибухових речовин, захованих у приміщеннях і на відкритій місцевості.

Сенсибілізація в цій методиці підготовки проводиться так само, як і при підготовці собак за допомогою апортувального методу.

23.4. Привчання собак до огляду об'єктів

Огляд багажу. Для занять підбирають колишні у вживанні сумки, валізи, дипломати й іншу поклажу. Вибухова речовина поміщається в якийсь

один об'єкт, причому так, щоб шуканий запах міг вільно виходити й уловлюватися тваринами (валізи, наприклад, залишають відкритими). Дотримують такі правила:

1. Одиниці багажу поміщають щільно між собою, хаотично, а потім у купі;
2. Валізи розташовують на височині (на лавах, стелажах, візках, нерухомій транспортерній стрічці й т. ін.);
3. Валізи розкладають на транспортерній стрічці, що рухається;
4. Валізи розташовують у ніг людей, розосереджених у приміщенні;
5. Валізи закривають в автоматичних камерах схову.

Пошук на даному етапі здійснюється в основному на повідці. Пуски без повідця проводять після початку стабільної роботи собаки. Початкова для закладання вибухової речовини підбираються такі місця, куди собака міг би безперешкодно підійти й виконати сигнальну позу в безпосередній близькості від вибухівки. Потім доступ до валізи або сумки із вибуховою речовиною закривається іншим багажем. Від собаки добиваються, щоб він, уловивши шуканий запах, що виходить від купи багажу, подав сигнал, і не намагався добратися до його джерела. Виконання сигнальної пози в кожному разі заохочується словесно, ласощами й прогладжуванням. Поступово варто досягати того, щоб собака подавав сигнал на видаленні від кінолога й не рухався з місця до підходу кінолога. Із цією метою дресирувальник, помітивши сигнал, заохочує собаку словесно (при необхідності подає команду "Сидіти"), а потім, не кваплячись, наближається, дає ласощі й погладжує. Така процедура проводиться спочатку на повідці, а потім без нього.

Огляд приміщень та транспортних засобів. При відпрацьовуванні обшуку приміщень і автотранспортних засобів особливу увагу приділяють тим ситуаціям, коли собака не може подавати сигнал безпосередньо біля джерела запаху вибухової речовини. Для цього закладки розташовують на висоті, за перешкодами, а також у місцях, незручних для виконання посадки (наприклад, під машиною). Перевірка транспортних засобів здійснюється тільки після вимикання двигуна й вивітрювання на відкритому повітрі з розкритими дверима протягом 5-10 хвилин. Якщо вибухова речовина закладається в машинах, що знаходяться в ангарах, то для зменшення концентрації запахів паливно-мастильних матеріалів перед роботою на 15-20 хвилин відчиняються всі наявні прорізи. Вибухова речовина закладається як зовні, так і усередині автотранспортних засобів і приміщень. Першими, звичайно, оглядаються зовнішні частини об'єктів. Ускладнення в основному полягають у нарощуванні тривалості пошуку (до 10-15 хв.) і, відповідно, збільшенні числа об'єктів, що обшукуються: кімнат, приміщень, одиниць транспорту. Для цього собаці пропонують оглянути спочатку «порожні» об'єкти, а після закінчення запланованого часу тварина підходить до об'єкта із закладкою (рис. 61).

Рис. 61. Огляд транспорту

Огляд відкритої місцевості. Для практичної роботи кінологу потрібно вміти здійснювати обшук місцевості з метою виявлення мін, вибухових пристроїв, зброї й боєприпасів. Найбільш оптимальний варіант обшуку відкритої місцевості – почерговий огляд човниковим способом смуг (коридорів) шириною 3,5-4,0 м. Така ширина обрана не випадково, кінологу зручно керувати рухами собаки й контролювати старанність принюхування.

Перед тим як приступити до дресирування підбирається рівна ділянка поверхні (краще з короткою травою або пухким ґрунтом). Прапорцями (віхами) позначаються межі смуги. При перших пусках довжина коридору, як правило, робиться мінімальною — приблизно 10-15 м. У міру вироблення навички довжина смуги поступово збільшується до 80-100 м. При підготовці місця заняття на смузі маскують 5-6 закладок: з них лише одна, що розташована наприкінці смуги, містить вибухову речовину. Інші закладки несправжні. Несправжні закладки влаштовують недалеко від країв смуги, причому з таким розрахунком, щоб при проводці човником собаки могли безпосередньо обнюхати їх. Перші 10-12 проходів кінолог, управляючи повідцем, супроводжує собаку від одного краю смуги до іншого. За один «крок» руху по зигзагові (туди й назад) переміщення вперед повинно становити приблизно 1,0-1,5 м. Крім проводки собаки по зигзагові кінологу потрібно добиватися постійного принюхування до ґрунту на всіх ділянках прохідного шляху. Виробленню цієї навички сприяють несправжні закладки, що привертають увагу собаки.

Вибірка людини. Приучення собак до виконання зазначеної досить складної роботи слід починати з обшуку одягу. Одяг розвішується в будь-якому зручному місці: на стіні, заборі, мотузці, колах. Вибухові речовини, зброю й боєприпаси кладуть у кишеню однієї якої-небудь речі. Після декількох пусків за такою схемою завдання трохи ускладнюється. Собаці пропонують шукати вибухову речовину в одязі, який тримають у руках (щільно притиснувши до себе) помічники. Потім у якості об'єктів, що обшукуються, виступає одяг на самих помічниках. На наступному етапі ускладнень у руки деяким поміщикам дають валізи (портфелі, сумки). Аналогічні речі кладуть на землю поруч. Вибухові речовини поперемінно заховують то в одяг, то в речі. Кінцева мета — пошук вибухових речовин, зброї й боєприпасів у помічників у реальній обстановці при значному

скупченні людей у самих різноманітних варіантах: у русі, у групі, поодиноці і т. ін. Найбільш важливий момент дресирування по даній навичці полягає в тому, щоб собака зосереджував усю свою увагу на пошуку вибухової речовини і не переключався на людину. Всі спроби собаки накинутися на помічника необхідно припиняти подачею команди "Шукай". У деяких випадках може використовуватися й механічний вплив у вигляді ривка повідком.

Підготовка собаки до роботи в практичних умовах. Основне завдання – збільшення тривалості й обсягу пошукової роботи. Собаці потрібно освоїти такий режим пошуку, при якому тривалість безперервного огляду (від пуску до виявлення) будь-яких пропонованих йому об'єктів близько 30 хвилин. Загальна тривалість роботи протягом дня (без урахування часу на відпочинок) 2-3 години. У середньому за час однократного пошуку собака повинен оглядати об'єкти приблизно в наступних обсягах: відкрита місцевість – 0,3-0,5 га, житлове або виробниче приміщення – 100-150 м², легкові автомашини – 15-20 одиниць, вантажні автомашини – 8-12 одиниць, автобуси – 5-10 одиниць, багаж (ручна поклажа) – 200-300 одиниць. На даному етапі підготовки велика увага приділяється пошукам «наосліп» (коли місця закладок невідомі дресирувальнику). Такі пошуки важливі не стільки для собаки, скільки для самого кінолога. Відсутність інформації про розташування вибухової речовини мимоволі змушує кінолога перейти до правильного режиму керування собакою. Немаловажне значення для підтримки постійної пошукової зацікавленості собаки має різноманітність пропонованих йому вправ. При використанні тих самих об'єктів бажано міняти обстановку й місця закладок. Для дресирування не слід підбирати тільки сприятливі умови роботи. В обов'язковому порядку потрібно передбачити проведення занять у спеку, холод, у нічний час, на ділянках місцевості, що мають побічні запахи.

При виборі методики підготовки собак по пошуку вибухових речовин перш за все керуються індивідуальними особливостями кожного собаки: типом вищої нервової діяльності, характером і ступенем прояву основних та переважаючих реакцій поведінки.

Помилки, які допускають при відпрацюванні спеціальних прийомів, та їх наслідки:

1. Слабкий контакт дресирувальника з собакою, не вироблення у собаки «навику загальної слухняності», недостатнє відпрацювання спеціальних підготовчих вправ, в результаті чого у собак повільно утворюються умовні рефлекси пошуку та виявлення вибухівки;
2. Велика кількість дресирувальників на обмежену кількість навчально-матеріальної бази, через що виникають великі перерви між вправами, відбувається перенапруження дресирувальників і, як наслідок, собак, що призводить до повільного утворення умовних рефлексів у собак.
3. Часта робота без повідця, особливо в першому періоді дресирування, що призводить до зниження дисциплінованості собак.

4. Шаблонні дії керівника заняття при не спрацюванні на місце закладання вибухових речовин.
5. Багаторазова робота у відомих дресирувальнику умовах.
6. Дуже короткий проміжок часу, між закладанням вибухових речовин, зброї і ведення в пошук.
7. Недотримання запахової дисципліни.
8. Відсутність обліку місць закладання вибухової речовини призводить до того, що службовий собака спрацьовує на місце з залишковим запахом.
9. Грубе поводження із собакою, в подальшому – відмова собак від роботи.
10. Грубе проведення оптичного мотивування від входу в глибоке приміщення.
11. Не в міру часте повторення вправ, що призводять до передресування.
12. Часте проведення пошуку при відсутності закладки.
13. Проведення занять в одних і тих же приміщеннях.
14. Не залишення помічником свого запаху на всіх об'єктах у приміщенні.

Контрольні питання до теми:

1. Які існують методи дресирування собак по пошуку вибухових речовин?
2. Собаки якого віку придатні для дресирування по пошуку вибухових речовин?
3. Назвіть за якими критеріями проводять відбір собак для пошуку вибухових речовин?
4. Назвіть прийнятні форми поведінки собак для пошуку вибухових речовин?
5. Назвіть неприйнятні форми поведінки собак для пошуку вибухових речовин?
6. Які умовні подразники використовують при дресируванні собак по пошуку вибухових речовин?
7. Які безумовні подразники використовують при дресируванні собак по пошуку вибухових речовин?
8. На базі якої реакції поведінки виробляється навичка у собак пошуку вибухових речовин?
9. Який основний метод дресирування собак по пошуку вибухових речовин?
10. Скільки мінімально за часом проводиться тестування собак для придатності по пошуку вибухових речовин?
11. Яка повинна бути подача сигналу собакою біля джерела запаху під час пошуку вибухових речовин?
12. Опишіть методику привчання собак до пошуку вибухових речовин за допомогою апортирувального методу дресирування.

13. Опишіть вправу вироблення способу подання сигналу собакою по пошуку вибухових речовин.
14. Опишіть вправу ознайомлення собак із запахом вибухових речовин.
15. Зі скількома складовими вибухових речовин ознайомлюють собаку під час спеціальної підготовки по пошуку вибухових речовин?
16. На скільки хімічних груп можна поділити складові елементи вибухових речовин, які використовуються під час навчання собак?
17. Чому не використовують хімічно чисті вибухові речовини під час підготовки собак ?
18. Які вибухові речовини використовують під час навчання собак?
19. В якій послідовності використовують вибухові речовини під час навчання собак?
20. Опишіть схему ознайомлення собак з вибухівкою під час навчання пошуку.
21. Яка повинна бути динаміка кількості вибухівки і терміну витримки собак під час їх підготовки?
22. Опишіть підготовку собак до пошуку вибухових речовин за допомогою харчового методу дресирування.
23. Які вибухові речовини використовують під час навчання собак по пошуку харчовим методом?
24. Яка послідовність ознайомлення собак із запахом вибухових речовин при дресируванні за харчовим методом?
25. Опишіть методику привчання собак до послідовного та ретельного обнюхування запахових об'єктів.
26. Опишіть методику привчання собак по пошуку вибухових речовин до огляду багажу.
27. Опишіть методику привчання собак по пошуку вибухових речовин до огляду приміщень та транспортних засобів.
28. Опишіть методику привчання собак по пошуку вибухових речовин до огляду відкритої місцевості.
29. Опишіть методику привчання собак по пошуку вибухових речовин до вибірки людини.
30. Опишіть методику привчання собак по пошуку вибухових речовин до роботи в практичних умовах.
31. Які помилки допускають при відпрацюванні спеціальних прийомів, при підготовці собак по пошуку вибухових речовин?
32. Які наслідки помилок що допускають при відпрацюванні спеціальних прийомів по пошуку вибухових речовин?

ТЕМА 24. ПРАВИЛА ОСОБИСТОЇ ГІГІЄНИ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИ РОБОТІ З СОБАКОЮ

При роботі із собакою необхідно надягати спеціальний одяг (комбінезон, халат); забороняється палити, приймати їжу, а після заняття слід мити руки з милом, а також не дозволяється собаці хапати за руки, ноги, лизати обличчя дресирувальника.

Утримувати собаку слід у вольєрі, і, як виключення, у будці на прив'язі. Двері вольєру повинні відкриватися всередину та мати надійну засувку. При вході у вольєр і виході з нього необхідно бути обережним, щоб собака випадково не проскочив повз дресирувальника. Годувати собаку та прибирати у вольєрі при відкритих дверях забороняється.

Догляд за собакою має бути лише індивідуальний. Не слід дозволяти іншим особами його годувати, чистити та виховувати.

Під час годівлі собаку не дражнять, годівницю завчасно не забирають. При дачі ласощів необхідно тримати їх на долоні, а не кінчиками пальців, бо собака може прихопити їх зубами разом із ласощами.

Предмети для дресування та догляду за собакою завжди утримують в справному стані. Нашийник, шлейку, намордник підбирають по розмірах собаки. Тварину чистять на спеціально відведеному місці, а вичесану шерсть збирають до сміттєзбиральника.

При груповому утриманню собак кожен дресирувальник повинен виховувати собаку на відведеній для нього ділянці не менш 25×25 метрів, не заважаючи іншим. Під час вихову собаки на довгому повідці й у ході занять уважно стежать за його поведінкою. Не дозволяється допускати контакт з іншими собаками, особливо із бродячими.

Варто вчасно гальмувати агресивну реакцію собаки на людей, тварин, транспортні засоби й попереджати командою «Фу» у сполученні з ривком повідця всі інші небажані дії собаки.

У всіх випадках пересування собаку слід вести поруч на короткому повідці, а при зустрічі з іншими дресирувальниками – дотримуватися правил лівостороннього руху.

З виходом на заняття в поле групу собак вимагається прив'язувати тільки ланцюгами на одній лінії (в один, або два ряди) і не ближче 6-8 метрів між собаками.

При виконанні групових вправ у населених пунктах, місцях випасу худоби собаки повинні бути в намордниках. У спекотні дні тривалість перебування собак у намордниках слід скорочувати.

Спеціальні предмети й об'єкти (паркани для стрибків, сходи й площадки навколо них), що використовуються в дресуванні, необхідно підтримувати в справному стані.

При розвитку злості, затримці злочинця, який тікає вимагається одягати помічників тільки в добротні дресирувальні костюми (пальто).

Забороняється дражнити собаку (крім виконання спеціальних вправ), нацьковувати його на людей, собак, тварин. Забороняється бити,

розтаскувати собак, що б'ються, хапати за горло (інший собака в цей час може схопити за руку).

У випадку бійки між двома собаками кожен дресирувальник повинен взяти свого собаку за задні ноги та перевернути на спину або скрутити нашийник так, щоб задушливим впливом змусити собак розійтися.

Перевозити собаку можна тільки в наморднику. При посадці на машину й інші транспортні засоби, а також висадженню з них необхідно дотримуватися обережності.

При групових перевезеннях кожен дресирувальник повинен тримати собаку між коліньми мордою до себе, або від себе залежно від висоти сидіння.

Необхідно щодня ретельно оглядати собаку – чи немає травм та ознак шкіряних захворювань. У випадку появи ознак захворювання – негайно доповісти керівникові (інструкторові) і вжити заходів по наданню невідкладної допомоги.

Контрольні питання до теми:

1. Що забороняється при роботі із собакою?
2. Як повинні відчинятися двері в вольєрі?
3. Що забороняється при годуванні собаки?
4. Як правильно тримати корм при наданні лакомства?
5. Що повинен робити кінолог при агресивної поведінки собаки на людей та тварин?
6. При зустрічі дресирувальників із собаками яких правил руху треба дотримуватись?
7. Як треба прив'язувати собак при груповому виході на поле?
8. Коли дозволяється дражніння собаки?
9. Що повинен робити дресирувальник коли собаки почали між собою бійку?
10. Що забороняється робити кінологу коли собаки почали бійку?

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Активно-оборонна реакція 117
Апортування 84,94,182,205
Апортирувальні ігри 250
Апортувальний метод 16, 277

Б

Безконтактна вибірка речей 184
Безумовні подразники 11,69
Бок-пости 232

В

Вартування в русі 218
Вартування людини 121,123,216
Вартова служба 231
Вибірка людини 201
Вибірка речей 170,200,150
Вибухівка 275
Види пошуку 255
Вища нервова діяльність (ВНД)10, 36
Відбір собаки 238, 276

Г

Гігієна особиста 296
Групові заняття 112,160

Д

Додаткові прийоми дресирування 18,54
Дресирування 52,243

З

Забір проб запаху 179
Загальний курс дресирування 66,107
Заохочення 29
Запах 199,250
Запаховий слід 127,155,157
Затримка людини 121
Зміна траси сліду 135

І

Ізотермія 32
Індивідуальний підхід 42
Інверсія 33

К

Керування по радіо 229
Команда 13, 38
Конверсія 33
Контакт 59
Контрастний метод 15

О

Обшук місцевості (приміщень) 204,211,212,220,263
Огляд об'єктів 291
Огляд транспортних засобів 223,225,263,292

М

Меланхолічний тип 36
Методи дресирування 10,14,51,67
Методика вироблення умовних рефлексів 22
Методика та техніка дресирування 69,71,74,77, 83,88,94,96,97,101,107,108,117,121,128,171,191
Методичні правила дресирування 48
Метод наштовхування 16
Механічні подразники 12

Н

Навички 28,83
Намордник 54
Наслідувальний метод 16
Небажані зв'язки 46,49
Невідомі сліди 122
Нормативи 141,153,179,185,227
Нюхо-пошукова реакція 115

П

Павлов І. П. 10
Підготовка до пошуку 260
Підготовчі прийоми 17,18,19,54,59,115
Підкріплення 24,248
Переважаючі реакції поведінки 38
Переповзання 96
Перерва сліду 159
Перетинання сліду 145
Перешкоди 87
Поведінка 38,138,276
Повернення на місце 107
Поводок 45,61
Подання голосу 93,94
Подразники 10, 11,93
Помилки 41,44,46,60,102,119
Поріг подразнення 11
Порожні кути 208
Постановка на запах 243
Пошук вибухових речовин 275
Пошук людини 124
Пошук наркотичних речовин 236,240,260
Працездатність собаки 32
Привчання 108
Прийоми дресирування 17, 57
Прийоми підготовки собак 54
Припинення небажаних дій 87

Одорологічна ідентифікація 36,197
Організація пошуку 134
Основні прийоми 54,67
Охорона речей 111

Р

Рефлекс 11, 22
Робота без повідка 138
Робота на «підпорядкування» 241
Робота собаки 32
Робочий режим 28
Розкладка предметів 173
Рух попереду 100

С

Сангвінічний тип 36
Сенсibiliзація 265, 271
Система вправ 22
Система поєднань 28
Системи пошуку 262
Слід 136,143
Сліди з різними кутами та поворотами 143
Службовий собака 46
Смакозаохочувальний 13,236
Спеціальне дресирування 115
Спокійна робота 112
Сторожова служба 216
Схема підготовки 46

У

Увага дресувальника 123
Умовні подразники 11,69
Умовні рефлекси 22,23,178
Уповільнення темпу руху 110
Ускладнення 43,68,70,72,76,80,82,182

Т

Теоретичний аналіз прийому 19
Техніка дресирування 67
Технічні правила дресирування 48

Ф

Фактори роботи собаки 34
Фізична витривалість 62
Флегматичний тип 36
Форми поведінки 276

Ш

Шлейка 53

Х

Харчові подразники 12
Харчовий метод дресирування 287
Холеричний тип 36

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Арасланов Ф.С, Алексеев А.А, Шигорин В.И. «Дрессировка служебных собак»: Кайнар; Алма-Ата; 1987. - 232с.
- 2 Арасланов Ф.С. Общая дрессировка собак (в помощь начинающим дрессировщикам). - Вып. 1982 . - С.52.
- 3 Арасланов Ф.С. Из опыта дрессировки служебных собак. Вып. 1990 г., С.119.
- 4 Бочаров В. Н., Орлов А. П. «Дрессировка служебных собак». - М.: ДОСААФ, 1957 с -113
- 5 Власенко А.Н. Обучение собаки выборке вещей. Вып. 1990 г. с. 136.
- 6 Духновский И. Приучение собаки к подноске предметов (апортировка). Вып. 1980 г., с. 59.
- 7 Зобнев С.С. Поведение собаки и дрессировка. Вып. 1981 г., с. 51.
- 8 Зубко В. Н. и др. Основы служебного собаководства. М.: ДОСААФ, 1975.
- 9 Карпов В.К. Обонятельная ориентация служебных собак и влияние метеорологических факторов на их работу. Вып. 1983 г., с. 41.
- 10 Карпов В.В. О некоторых факторах, влияющих на обоняние служебных собак. Вып 1987 г, с. 98.
- 11 Круковер В. Собаки в войсках СС. Мюнхен, 1993.
- 12 Мерновский Л. Дрессировка собак по поиску НВ по «охотничьему» инстинкту. С-34
- 13 Павлов И. П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных. М.: Наука, 1973.
- 14 Пахомов Е.И. Раздражители, применяемые при дрессировке собак. Вып. 1982 г., с. 85.
- 15 Сахаров Николай Алексеевич «Техника дрессировки служебных собак». Россельхозиздат, г. Москва, И-139, с – 93
- 16 Укроженко М.М. Методические советы по дрессировке собак служебных пород. Вып. 1988 г., с. 108.
- 17 Укроженко М.М. Психофизиология поведения, общения и методика дрессировки собак служебных пород. Вып. 1991 г., с. 109.
- 18 Укроженко М., Зубко В. Некоторые советы дрессировщику. Вып. 2, 1979 г., с. 79.
- 19 Уткин К. «Основы дрессировки практическое руководство для владельцев собак». Москва аквариум 2007 г с – 96
- 20 Ухтомский А.А. Доминанта. М-Л. Наука. 1966 г., стр. 50
- 21 Чеченин В.П. Пособие по подготовке собак по поиску ВВ с-15 2001 год 121.
- 22 «Учебное пособие для специалистов-кинологов органов внутренних дел»: Ростовская школа служебно-розыскного собаководства; Ростов-на-Дону; 1995 с-145